THE CLASSICS OF INTERNATIONAL LAW

EDITED BY

JAMES BROWN SCOTT

Member of the Institute of International Law
Secretary of the Carnegie Endowment for International Peace

De Jure et Officiis Bellicis et Disciplina Militari Libri III

BY BALTHAZAR AYALA

Jurisconsult and Judge Advocate General of the Royal Army in the Low Countries

EDITED BY JOHN WESTLAKE, LL. D., D. C. L., K. C.

Late Whewell Professor of International Law in the University of Cambridge
Honorary President of the Institute of International Law

VOL. I. Reproduction of the First Edition, with Introduction by John Westlake.

VOL. II. Translation of the Text, by John Pawley Bate, with Translator's Note and Index of Citations.

Original Edition Photographed by The University Press, Oxford
Photo-Reproduction by The Columbia Planograph Co., Washington
Typography by The Lord Baltimore Press, Baltimore

PREFACE.

The Carnegie Institution of Washington has undertaken the republication of the leading classics of International Law and the present volume, edited by the distinguished publicist Professor John Westlake, is the second of a comprehensive series.

The grounds for including Ayala's treatise *De Jure et Officiis Bellicis et Disciplina Militari* are sufficiently set forth by Professor Westlake in his introduction. The original text is exceedingly difficult to procure and has not hitherto been translated into English. The photographic reproduction places the work within the hands of scholars of any and all countries, and the faithful and literary translation by Mr. John Pawley Bate makes its mastery an easy matter to the English-speaking world.

One reason for republishing the classics of International Law is the difficulty of procuring the texts in convenient form for scientific study; the libraries in the United States have been searched with the result that few of the earlier works were to be found. Another reason is that some of the works selected for republication have never been translated into English. The American publicist is therefore at a disadvantage in consulting works of admitted authority, and when found they are, as it were, sealed books to all but trained Latinists. The specialist is thus forced to rely upon summary statements and references to them to be found in treatises on International Law, or is driven to examine them in European Libraries, often a difficult task, while the general reader is practically barred from the stores of knowledge locked up in the earlier works on the Law of Nations. The same difficulty exists in Latin America, Japan, and in a lesser degree in many European countries.

Eminent publicists, European and American, who have been consulted as to the usefulness of the plan to republish the Classics, have indorsed the project and have pledged their personal co-operation. The works to be included in the series have not only

been approved but suggested by them, so that the undertaking is international in scope, in selection, and in execution.

The underlying principle of selection has been to reissue those works which can be said to have contributed either to the origin or to the growth of International Law and the term classic has been used in the broad rather than in the narrow sense, so that no work will be omitted which can be said to have contributed to the origin or growth of the Law of Nations. The masterpieces of Grotius will naturally be the central point in the series, but the works of his leading predecessors and successors will likewise be included. The text of each author will be reproduced photographically, so as to lay the source before the reader without the mistakes which might creep into a newly printed text. In the case of the early authors the photographed text will be accompanied by a revised text whenever that course shall seem desirable. An Introduction will be prefixed to each work, giving the necessary biographical details and stating the importance of the text and its place in International Law; tables of errata will be added, and notes deemed necessary to clear up doubts and ambiguities or to correct mistakes in the text will be supplied. Variations in successive editions of the text published in the author's lifetime will be noted, but little or nothing in the nature of historical commentary will be furnished.

Each work will be accompanied by an English version made expressly for the series by a competent translator.

It is hoped that the series will enable general readers as well as specialists to trace International Law from its faint and unconscious beginnings to its present ample proportions and to forecast with some degree of certainty its future development into that law which Mirabeau tells us will one day rule the world.

James Brown Scott,
General Editor.

Washington, D. C., September 1, 1912.

BALTHASAR AYALA I.C. ET SENATOR
REGIVS MACHLINIENSIS.

FeLIX IngenIo, rethor graVIs, arte dIsertVs
LIngVIsqVe, et CLarVs IVre perItVs erat:
RegIVs In beLLo IVdeX, desCrIpsIt, et iLLa
BeLLICa, qVæ æqVaLI, IVra bILanCe dabat:
PrInCIpIbVsqVe VIrIs gratVs, deCoratVs honoro
27. *OffICIo, seros oCCIdIt ante dIes.*

Iud. de Weert Syndicus Antuerp.

BALTHAZARIS AYALAE

I. C. et Exercitus Regii apud Belgas Supremi Juridici
De Jure et Officiis Bellicis et Disciplina Militari
Libri III

EDITED BY

JOHN WESTLAKE, LL. D., Cambridge, K. C.

Late Whewell Professor of International Law in the University of Cambridge

Hon. D. C. L. Oxford, Hon. LL. D. Edinburgh

Late Member of the Permanent Court of Arbitration at the Hague

Late President of the Institute of International Law

Honorary President of the Institute of International Law

VOLUME ONE

WASHINGTON, D. C.
PUBLISHED BY THE CARNEGIE INSTITUTION OF WASHINGTON
1912

TABLE OF CONTENTS.

VOLUME I.

The text here reproduced was photographed from a copy of the original edition of 1582, belonging to the library at All Souls College, Oxford, and loaned to the University Press for the purpose of photographing.

The portrait of Ayala given in this volume has been reproduced by photography from one found in a volume of portraits of Belgian authors, published at Antwerp in 1608, with the title *Illustrium Galliae Belgicae Scriptorum Icones et Elogia: ex Musaeo Auberti Mirae Canonici Antwerp.*

VOLUME II.

INTRODUCTION.

I.

Ayala; and Book I, Chapter 1.

In a celebrated passage of the *prolegomena* or preface to his great work, § 37, Grotius mentions a number of books which he had seen, some by theologians and some by doctors of law, treating specially on the *jus belli,* an expression not adequately translatable in any short English form. Besides the laws of war, that is, the rules according to which it ought to be carried on, it includes all that relates to the place of war in a philosophical system of human life and conduct. And these predecessors he condemns, all of them because they had said so little on a very wide subject, most of them also because they had mixed up in disorderly confusion things belonging to natural, divine, state or canon law, or to the received law of nations (*jus gentium*). He goes on in § 38 to name three others who had attempted to supply what was most lacking in the first mentioned, the light thrown by history; but of these he at once dismisses Faber as not having enunciated propositions to which his citations might apply, while the other two, Balthazar Ayala and Albericus Gentilis, had referred the examples cited by them to certain propositions laid down by them. Grotius then admits his indebtedness to the industry of Gentilis, though he leaves readers to form their own judgment on the doctrinal use to which Gentilis put his collections. Of Ayala he only says—and, as we shall see, incorrectly—that he did not touch the causes for which a war is called just or unjust. If these notices do not amount to praise, at least they show that Grotius agreed with general opinion in marking Ayala and Gentilis as his two chief predecessors in what is now called international law. And in any comparison of their merits Ayala claims our sympathy and

our excuse for his shortcomings, as being the first in time. He died in 1584, the year before the publication of Gentilis's first book, *de Legationibus libri tres.* How early they both were in relation to the development of thought on their subject will be seen from the fact that it was not till 1612, after the deaths of both, that Suarez, the greatest of Grotius's predecessors in the philosophy of law, published his *Tractatus de Legibus et de Deo Legislatore.*

Balthazar de Ayala was born a subject of the Emperor Charles the Fifth, at Antwerp in 1548. His father, Don Diego de Ayala, was a native of Burgos in Spain, and had obtained the rights of citizenship at Antwerp in 1531–1532. His mother was the daughter of Charles de Renialme, a licentiate in law and an Alderman (*échevin*) of the same city in 1531, 1532 and 1534. Thus Balthazar had ties with each of the principal parts of the vast dominions of Charles and his son Philip, but he was essentially a Netherlander (*Belge*). He had arrived at years of discretion when in the disturbances of 1566 the Netherlands began to be convulsed by the struggle for civil and religious liberty, and at years of manhood when in 1572 the insurrection was placed on a firm footing through the seizure of the port of Brill by the Sea-Beggars (*gueux de la mer*). But neither Balthazar nor any of his family appears at all to have doubted which side they should take. His brother Gregory was a member of the Council of Brabant. His brother Philip was Spanish ambassador at the court of Henry the Fourth of France, and afterwards held an important place in the financial administration of the Netherlands under the Archduke Albert. His first cousin, Gabriel de Ayala, doctor of medicine of the University of Louvain, became the public medical officer (*médécin pensionnaire*) of the city of Brussels, and published a volume of epigrams in Latin verse. A relation, the Canon de Ayala, was a correspondent of Cardinal Granvelle and was employed by the Netherland bishops as their agent at Rome. Balthazar himself became a licentiate of law in the University of Louvain, and we may conjecture that he spent some time there in the acquisition of the learning of which his book is full.

The Netherlands military service was distinct from the Spanish, as might be expected from the fact that Charles the Fifth and Philip the Second held the Netherlands—that is, the Burgundian inheritance completed by the acquisitions made by Charles on the defeat of the Schmalkaldic League—in a merely personal union with the crown of Spain. In 1553 Charles created for the military forces of the Netherlands two great officers, the auditor and the captain of justice. The character of the former office may be learnt from the commission of its first holder, Doctor Stratius, in which it is said that "in order that we may be the better able to keep our said army in good discipline and justice, we have found it necessary to commission some scholarly person (*personnaige de lettres*), learned and experienced in the matter of justice, to be with our captain-general of our said army, and under him to execute the office of auditor of the camp and give him good advice and counsel in what shall concern justice". The term captain-general was combined with that of lieutenant-governor to form the title of the king's representative in the Netherlands, as in Ayala's dedication of this book we find it applied to the Prince of Parma in its Latin form of *imperator*. Thus the auditor, as military judge and judicial adviser of the chief of the army, held a position similar to that of the English judge-advocate-general, and in one respect with more extensive attributes. For while the rule in the Netherlands was that soldiers were tried for common crimes, not depending on the quality of a soldier, by the jurisdictions to which they were subject in their civil capacity, an exception was made for foreign soldiers and their servants who, if they did not fall under the special jurisdiction existing for persons attached to the court, were tried for all crimes by the military judge. Under this system the employment of Spanish troops in the Netherlands must have made a considerable addition to the duties of the auditor.*

To this military auditorship Ayala was appointed at the age of thirty-two, doubtless in consequence at once of family interest and of the reputation earned by his studies. The following

* Defaçoz, *Ancien Droit Belgique,* t. 1, pp. 80, 81; citing an ordinance of the Duke of Alba, dated 5th July 1570.

minute of his commission, preserved in the state archives of the kingdom of Belgium, is dated at Mons, 27th May 1580:

PHILIP etc. to all who shall see these presents sends greeting. Since in order to guard, preserve and defend our countries on this side [*the Netherlands, as distinguished from Spain, Naples etc.*] from the enterprises and invasions of the Prince of Orange and other heretics his adherents, and to recover the countries, towns and places which they occupy unjustly and against all right, divine and human, we are now preparing a camp, and an army of men of war both horse and foot, under our very dear and well beloved good nephew the Prince of Parma and Piacenza, lieutenant-governor and captain-general of these countries;

And since in order that we may be so much the better able to keep that army in good discipline and justice, we have found it very requisite and necessary to commission some scholarly person, learned and experienced in the matter of justice, to execute in it the office of judge-advocate-general of the camp [*It will be noticed that this paragraph has become common form*];

We make it known that, considering this and desiring to provide for the advancement of the said justice and the maintenance of good military discipline, and fully confiding in the sense, scholarship (*literature*), loyalty, diligence and experience of our well beloved Master Baltasar d'Ayala, licentiate in the laws, we have, by the determination of our said good nephew the Prince of Parma etc. retained, commissioned and ordered, and do by these presents retain, commission and order him to the said situation and office of judge-advocate-general of our said camp and army, giving him full power and authority and special commandment to execute and perform that office, to give advice and counsel to our aforesaid good nephew the Prince of Parma and others whom it may concern in matters concerning justice, as he shall find to be according to right and reason and conformable to our proclamations and ordinances issued and to be issued thereanent, and for the rest to do well and duly all that a good and loyal judge-advocate-general of the said camp can and ought to do, and that is competent and belongs to the matter:

At such wages and emoluments as by our further letters patent shall be taxed and ordered on that behalf.

The minute then goes on to direct Ayala to take the appropriate oath, which is to include a denial of all bribery for obtaining the said office, always excepting the accustomed fees of the Sieur de Hauteville, state and privy councillor, who on receiving the said oath is to induct Ayala into his office.

By a further order, dated at Mons, 1st August 1580, there are appointed for Ayala, by the month of thirty days, a hundred florins for himself and sixteen each for a clerk, two serjeants and an executioner, for the whole of which hundred and sixty-four florins Ayala is to give a receipt together with an attestation of his having had the said officers in his service.

Three years later Ayala received an accession of power and dignity. By an order dated at Tournai, 20th January 1583, the Prince of Parma appointed him, on the death of Jehan aux Truyes, a member of the great council and master of requests in ordinary, his oath of office to be sworn before the president of that council. But by another order, dated at Tournai, 4th April 1583, reciting that the service of His Majesty, on which in his character of auditor-general Ayala was then employed near the person of the prince, did not permit his going to take the oath at Namur—to which place the great council had been transferred from its usual seat at Mechlin, in consequence of the occupation of the latter city by the forces of the prince of Orange—he is permitted to swear it before the president of the privy council, and is confirmed in the receipt of the salary of his new offices notwithstanding his not being resident at Namur to perform the duties of a member of the great council.

It would indeed seem that the auditor-general had his place so fixed at the side of the captain-general that he required a special command to absent himself, in order to perform elsewhere even duties appertaining to that office. Thus we find an order of the prince directing all officials to assist Ayala in the execution of a command which he had received to accompany the Count of Reulx to Louvain, Aerschot, Liège, Maestricht and other places, in order to enquire into the disorders committed by the troops there in garrison, particularly the outrages which they had done to the commissioners of musters, and to correct and chastise those whom he should find guilty. Thus Ayala's public avocations must not only have been engrossing, but also, as he followed the headquarters of the army from place to place, must have kept him at a distance from libraries. In the time which intervened between his appointment and the dedication of his book, which is dated from the camp before Tournai, 31st October 1581, he can

scarcely have done more than put in order the notes which he had collected before his appointment, and the three years which remained of his life did not allow him to render any further service to legal literature. He died, Nys tells us, "at Alost, 1st September 1584, according to the authorities, but in August, if we follow the text of his successor's commission, which is dated the 20th of that month. He left a natural daughter, Barbe, who married Henry Zoes, professor of law at Louvain, one of the good Belgian jurists of the period, who died in 1627." *

The impression at once derived from reading the work of Ayala is that it is not a treatise of which the system and the parts have been logically thought out, and of which the conclusions are supported by the authorities cited, but a mass of authorities and examples collected from all ages and sources, arranged under the heads supplied by their tenour, and accompanied by the author's determinations on those heads. The learning is first and the thought second. This however does not seem to be attributable to any deficiency of the author, except in the sense that Ayala certainly had not an original mind. His thought ran on the lines which had been handed down for many ages, and demanded no rearrangement of the traditional sign-posts by which its course was marked out. It must be believed that his authorities had been collected during the years which preceded his appointment as judge-advocate-general, in view of a work to be carefully prepared, and that when the press of official business interfered with careful preparation he deemed it better to throw his materials together into such form as he could speedily give them, than to delay, and perhaps risk altogether, the publication of much that was especially appropriate to the time. The want of final polish in arrangement is thus easily accounted for and condoned, but the nature of the author's mind stands out not the less clearly.

The question of Ayala's character is no less interesting than that of his mind. Can we trace what it was in the times in which he lived that most excited his grief or displeasure, and to which

* We must acknowledge our great indebtedness to the work of M. Ernest Nys, now a professor at the university of Brussels and a member both of the Belgian court of appeal in that city and of the permanent international court of arbitration at the Hague, *Le droit de la Guerre et les Précurseurs de Grotius*, 1882, pp. 173-182. Besides other information we owe to this source the official documents which we have translated or summarized.

he most earnestly desired to bring some remedy? The answer to this question may be learnt from the dedication and the preface, which, though no doubt the last parts of the book to be written, disclose for that reason the thoughts of which the abiding force dwelt with the writer when the details of his subject had been dismissed. Of Ayala's dedication to the Prince of Parma the key-note is the necessity of maintaining ancient institutions, and of his preface the key-note is the necessity of maintaining justice. These, and not reason or humanity, were his dominant considerations. His spirit was conservative and stern. Against innovation he would make a stand. In accordance with this bent we find that the first of the three books into which his work is divided begins with the statement that, as the Romans were in all things careful to study law, they followed that habit in declaring war no less than in the things of peace, and that their constant success in war was the result of it. He then devotes the opening chapter to the existence of the Roman fecials as a body to which the form of commencing war was entrusted, the fixed law which they observed with regard to that and to the other ceremonies relating to war, and the Roman respect for such law.

II.

Book I, Chapter 2.

We will now notice the most remarkable among the further contents of the work here offered to the reader, in the order of the text.

It will be well to premise that the three books into which it is divided were evidently intended to bear titles corresponding to the divisions implied in the general title—*De Jure Belli, De Officiis Bellicis,* and *De Disciplina Militari.* In each book each chapter except the first has a title of its own, while to the first there is prefixed, in the case of the second and third books, the special title of the book, *De Officiis Bellicis* or *De Disciplina Militari.* In the case of the first book the title which occupies the corresponding position is not, as it should have been by analogy, *De Jure Belli,* but that which logically belongs to it as expressing the substance of the chapter—*De Ratione Belli Indicendi aliisque Caerimoniis Bellicis quae antiquo jure feciali proditae fuerunt.* There is thus some confusion, which may have been made either by Ayala in putting his papers together, or by the printer, who may have been led to omit *De Jure Belli* as the title of the first book because that form does not appear separately in the general title of the work.

It must also be premised that the division of each chapter into sections, quoted here as § §, is made by figures in the margin which are not placed accurately opposite breaks in the context, or even opposite the ends of sentences. Their length is variable, and their origin is difficult to account for.

In the second chapter of the first book we are told at the outset that in general peace is preferable even to a just war with the devastation which accompanies it, but that a righteous war is better than a dishonourable peace. That a war may be called just, it must be declared and waged by the authority and command of the sovereign prince. A private person can not wage

it because he must resort to the courts of law for the defence of his rights; but immediately, as if perceiving the inappropriateness of that reason to a case where the opponent is not amenable to a court of law, Ayala adds that a private person taking any steps of the nature of war without the command of the prince is guilty of *laesa majestas* by the *lex Julia,* the ground of which is the *lex regia,* by which the people has transferred to the prince all sovereignty over itself and all power. If, however, the cause is great and necessary, the prince absent, and delay dangerous, war may be waged even without his order, especially for defence, the right of which is allowed to every one by the law of nature, which includes in that permission not only vengeance but even expelling the enemy from his own land if with less we can not be safe from him. In such cases there will be a just war and the laws of war will have place, because effects follow their causes, and booty will become the property of the captors.

But even the prince ought not to wage war without a just and necessary cause, and ought not to be influenced by any lust for doing harm, for cruel revenge, or for domination: § 10. The principal objects of just war are the defence of one's self and of one's friends and allies, the recovery of what has been unjustly taken away by violence, the vindication of injuries received, and, if the injury has been done by private persons without public authority, their surrender for punishment. The refusal of passage through another's territory will justify war, for passage without doing harm (*transitus innoxius*) is free by the law of human society. That the passage meant is that of a military expedition against an enemy is shown by the example cited, that of the war of the Israelites against the Amorites who had refused them a passage to the promised land: § 11. Nothing more clearly marks the rudimentary conception of neutrality entertained in the time of the renaissance than the assertion of this right, which indeed was still axiomatic to Grotius. But the most just of all causes of war is given by rebels or seceders (*rebelles et imperio deficientes*), for they commit an injury against God, from whom all power is derived: § § 12, 13. Yet since a rebel can not properly be called an enemy, an armed contention with such is less properly called a war than an execution, and does not require the

authority of the prince, but the order of a judge having jurisdiction will be sufficient: § 14. This, however, is only true so far as regards the measures taken for defence or for the enforcement of jurisdiction. The further rights of war can only be exercised against rebels when the authority of the prince has made the contest a true war, but even then the acts of the rebels, like those of pirates and robbers, will not be covered by the laws of war, and therefore they will not acquire the property of the things which they capture and persons captured by them will not become slaves: § 15.

It will be seen at once that here we are concerned with the question which in consequence of the Netherlands insurrection must have bulked largest in Ayala's thoughts. Accordingly he is not content till he has submitted it to a further examination. Ulpian had said that the parties in civil dissensions were not enemies to one another, so that the laws of war relating to capture and to postliminy should be in force between them, and that therefore enslavement was not the consequence of capture on either side. And the "ordinances of the kingdom of Spain," an authority which must have touched Ayala more nearly, ordered the sevenfold restitution of things captured in the course of civil dissensions. These rules, he explains, as is shown by Ulpian's use of the word "parties," hold when citizens are at variance only with citizens, but those who contend against the majesty of the state and aim at its destruction are deemed to be enemies.

So Cicero considered that the Sempronian law, which made a vote of the people necessary for the capital punishment of a Roman citizen, did not prohibit him from putting Cethegus and Lentulus, the fellow conspirators of Catiline, to death. And so also the Romans habitually visited their subject allies, when insurgent, with the extreme penalties of war: § 16. Indeed the law of Solon, condemning to banishment Athenians who took neither part on the occasion of a popular outbreak, had much to recommend it, and in Ayala's own time the modest patience of so many of the Netherlands people greatly aided the rebels: § 17.

But although the exercise of private judgment between contending parties is admissible in a democracy or an aristocracy

when there are rival governments (*scisso imperio*), in a monarchy every good and wise subject will rank himself on the side of the prince who lawfully enjoys the supreme power: § 19. For as soon as it has been determined that the commonwealth shall be administered by one person, to whom by the *lex regia* the people have granted all rule and power over themselves, and who is the common parent of all, there is the same duty to defend him that there is to defend the country: § 20. Armed resistance to him is parricidal and can never be justified: § 21. The prince and the commonwealth are so connected that no one can be the enemy of one without being the enemy of the other: § 22. Rebellion against the prince is comparable to heresy, and a person disobedient to him is called *infidelis,* the double meaning of which term—faithless and infidel—is justified by the question of St. Jerome, " how can a man be faithful in the matter of God (*in substantia Dei*) who could not keep his faith to his lord in the flesh? " To obey kings is ever the general pact of human society, and while good kings are sent by God, bad ones must be endured and their misdeeds referred to his judgment: § 23. It follows that although a usurper (*tyrannus*) who has seized the throne by illegal violence may be lawfully killed by any one if the usurpation can not otherwise be ended, it is not lawful for a private person to kill, or for the people to reject or to revolt against, one who is the prince by right of succession or election, however cruelly or unjustly he may act: § 24.

It must be noticed with reference to this passage that on 15th June 1580 the prince of Parma had issued the edict which set a price on the head of the prince of Orange, and that on 26th July 1581 the Dutch states-general had declared Philip to have forfeited the sovereignty. Ayala must have written with these recent facts expressly in view. He proceeds to declare that all rule and power over the people are concentrated in the person of the prince not only by the *lex regia* but by the ordinance of God: § 26. But the pope, to whom both the spiritual and the temporal swords have been committed on earth, may depose kings, while popular power is worse than that of any single tyrant: § 27.

From the amplifications on state government into which the mention of war against rebels has led him Ayala returns to the

just causes of war. It can not be waged against infidels merely because they are such, for God, who makes his sun to rise on the just and on the unjust, has not given the lordship over things to the faithful alone but to all creatures endowed with reason: § 28. Nor can the justice of war against infidels as such be deduced from their refusal to obey the emperor, for although it is a common opinion that the emperor is the lord of all the world, yet the most learned men, whose teaching is summed up by Covarruvias and Ferdinand Vasquez, have proved the contrary: § 29.

Here it will be noted that Ayala's Spanish origin and sympathies keep him on the side of the protest which Spain, France and England, the homes of independent nationality, maintained throughout the middle ages against the German and Italian doctrine of a world-emperor. The boundary of the authority which the prelates of the Church, even the pope himself, have received, is to be drawn between those who have never accepted Christianity, with regard to whom St. Paul asked, "what have I to do with them that are without?" and those who have once submitted to the Christian faith but have fallen from it, against whom as heretics war can be justly made: § 29. Against infidels, however, war can be made for the same causes as against any one else, also when they hinder the Christian faith by blasphemy or false argument (*pravis persuasionibus*); or when they hinder the preaching of that faith, and so do an injustice to Christians, who have the right of preaching the gospel throughout the world: § 30.

The causes of war which have been reviewed, Ayala next says, are to be very carefully weighed by princes and kings, but if it happens that these are led into war by greed the soldiers will not be guilty, for they must obey their prince: §§ 30, 31. But in § 32 this is qualified by the reservation, "unless it is clearly established that the war is unjust." The question thus raised was an old one, and our author cites in his support Saint Augustine, who begins with a pronouncement in the sense of the wide one first made by Ayala, and proceeds to base it on grounds which are scarcely satisfactory. He points out that in peace the soldier is the subject even of a sacrilegious king, and that in war the commands given him are either certainly not contrary to the law of

God or at least not certainly contrary to it, so that there is a chance (*fortasse*) that the king may be guilty by reason of the commands and the soldier innocent by reason of his servient position. It is remarkable that Ayala does not go further into the authorities, for they are interesting. In feudal times the duty of allegiance to a lord had reinforced that drawn from simple civil subjection. In the treatise entitled *Feudorum Consuetudines,* which is commonly printed as an appendix to the *Corpus Juris,* we read (lib. 2, tit. 28) that according to some the vassal must always aid his lord, without any distinction of case, but that according to Obertus de Orto and Gerardus Campagistus, whose opinion the author of the treatise adopts, this in an unreasonable war is only true for the lord's defence, and the vassal will not lose his fief for refusing to aid the lord in an attack. Having regard to the disputable reasonableness of most wars, and to the possibility of representing an attack as a really defensive measure, we can hardly doubt that the feudal liability, even as interpreted by Obertus and Gerardus, would have a practical tendency in favour of the claim of a pugnacious lord. We find therefore without surprise that Thomas Aquinas does not so much as notice the existence of a question, but says unreservedly that "a private person who uses the sword under the authority of the prince or judge does not take the sword, but uses a sword placed in his hands by another": *Summa Totius Theologia; secunda pars, quaestio XL, art. 1; utrum bellare sit semper peccatum.*

But the received opinion of the sixteenth century did not go quite so far, for Nys quotes Franciscus de Victoria as laying down that subjects must not take arms in a manifestly unjust war, but that if the notables of the nation, consulted by the king, pronounce in favour of the justice of the war, the classes below them may in good conscience conform themselves to their decision.* Indeed the increasing employment of hired soldiers, whose voluntary engagement would deprive them of the excuse either of feudal allegiance or of the duty of a simple subject, could scarcely fail to inspire moralists with a hesitation which is perhaps reflected by Ayala. Certainly, a little later, Suarez holds mercenaries to

---

* *Les Origines du Droit International,* p. 174.

be strictly bound to enquire into the justice of the cause for which they fight.†

At this point Ayala tells us that all he has so far said about just causes of war relates rather to right and equity, and to the duty of a good man, than to the legal effects of war; and he makes a sudden transit to the other sense of *justus,* namely lawful by reason of fulfilling certain legal requirements, as in the case of lawful marriage, lawful age, and so forth. In that sense it is possible for a war to be *justum* on both sides, and for a war declared between persons capable of being enemies and not brigands to entitle each side, however plainly unjust, to the rights of war, such as postliminy and the enslavement of prisoners. This was rightly maintained by Alciatus and Fulgosius, in opposition to the received opinion based on the justice of the cause, which can not exist on both sides: § § 33–35. Here then at last Ayala is alive to the difference between the provinces of the legist and the moralist in what concerns war. Had he recognised it earlier in his work, he might have discussed more clearly the duty of a soldier in an unjust war. But the time was not yet come, either for him or for so much greater a man as was Aquinas, to think adequately on a question involving the rights and duties of conscience.

The short remainder of the second chapter is devoted to the question of the expenses of war. The prince ought primarily to bear them out of any revenues assigned to him by the people, but if these are insufficient the whole kingdom must bear the burden, and it can not be limited: § 37. The soldier ought to be paid: § 38. And, serving for pay, he has no claim for his losses in the war to be made good, as he would have were he not paid. But if he has been summoned to fight in an unjust war, he will have no right of action either for his pay or for his losses, because *ex causa turpi nulla datur actio:* § 40. Surely Ayala did not mean that a prince or a commonwealth might plead in court the injustice of his or its own war, as an answer to an action arising out of it? It would rather seem that the veil obscuring the confines of morality and law, which had been raised for a moment, had

---

† Nys, u. s., p. 175.

fallen again, and that Ayala had no clear view of the question which he had raised.

Thus closes Ayala's second chapter, in which without much arrangement he has disburdened his mind of the general matter which he most desired to impress on his contemporaries, and has left himself free to enter on the topics of detail which follow. It should have shielded him from the imputation of neglecting the just causes of war, by making which Grotius showed that even his prodigious memory was not infallible.

III.

Book I, Chapters 3–5.

The third chapter of the first book is devoted to Single Combat. The admission of that subject into a book on war is a scholastic feature, belonging rather to the time when war, as a public national contest, had not been so far differentiated from fighting in general as even Ayala had differentiated it in what we have already passed under review. He condemns single combat on the usual grounds, except as between soldiers on the opposite sides of a regular war, by the order or with the consent of the general (§ § 7, 8, 9), or when the princes on both sides agree to refer their differences to the combat of two or more selected champions (§ § 10, 11), even in which case, however, Ayala deems it an imprudent mode of seeking a decision, because, as Livy says, a settlement which promises to be lasting is reached only when the defeated party has contended with all his might (§ § 12, 13). Either the notion, if Ayala really entertained it, that these exceptional cases could occur in the days of Philip the Second and the Dutch Republic, or the apparently serious mention of them without such a notion being entertained, further shows the merely scholastic character of the chapter.

In the fourth chapter Ayala discusses reprisals. He condemns them so far as affecting the person of any but the guilty party, basing himself on the Deuteronomic precept, " the fathers shall not be put to death for the children, neither shall the children be put to death for the fathers: every man shall be put to death for his own sin ": § 3. And on the principle quoted from Ulpian in the Digest—lib. 9, t. 2, l. 13—that no one is lord over his own limbs—*dominus membrorum suorum nemo videtur:* § 6. From that principle Ayala concludes that not even under a law or statute, to which every one is presumed to have consented, can any but the guilty party be affected by corporal penalties, though he may be so by pecuniary ones. Of course the penance imposed

by Saint Ambrose on the Emperor Theodosius is cited: § 7; and the biblical examples to the contrary are pronounced to be beyond human imitation: § 4.

The right of reprisals on property exists because human law, for the good of the commonwealth and the better repression of offences, may punish by fine, confiscation, diminution of honour and the like, even those who have committed no offence; and so it has often been enacted both in civil and in canon law, especially for the sons and descendants of those who have sinned against divine or human majesty: § 5. Hence a prince may authorise reprisals on property against a people who will neither redress the injuries done by those whom they harbour, nor give up the guilty to punishment. The practice rests on the same foundations, divine, natural and civil, as war, and the authority of a sovereign who has the right of declaring war is necessary for such reprisals: § § 2, 10. The authority of a judge is not sufficient, and they no longer take place between fellow subjects, whatever may once have been the case at Athens or elsewhere: § 10. When reprisals on property have been duly authorised, although the innocent can not be personally attacked but only their goods taken, they may be accidentally killed, because otherwise the reprisals could not be executed. It is just as in war, neither the innocent nor women and children can be killed of set purpose, yet they may be so by accident, as when a city is besieged or bombarded, because war could not otherwise be carried on: § 9.

The fifth chapter of the first book is devoted by Ayala to capture in war and to postliminy. It is characteristic of the looseness of his style that, although the principles on which he considers the lawfulness of capture to depend are glanced at in § § 1 and 2, they are fully explained only when he comes in § 16 to the enslavement of prisoners. His view is that in the primitive age, the golden age as the heathen called it, all men were born free and were deemed to be peers and equals, and all things were enjoyed in common. This state of things he refers to *jus naturale,* which he says did not enact that men should be free, but slavery and property were unknown, and its resulting silence about them left a loophole for the later creation of those institutions. Evidently then the ambiguous term *jus* in Ayala's *jus naturale* does not

mean law, but what might be called a right, in the sense of an enjoyment which no one questioned. He goes on to say that in later times, when, because of increasing wickedness, such a state of things was found inconvenient, natural right reason, than which nothing is more divine, dictated the institution of property, and of war with capture and enslavement as the rights of war, which thus by universal consent became the *jus gentium*. That term, in which *jus* appears as law, Ayala uses in its classical sense of the law in which the people of all nations are agreed and which they apply in their respective communities—a fact, or supposed fact, which carries with it as a consequence the application of the same law to the mutual relations of those communities, in other words its operation as what we call the law of nations.

The law of nations is thus accounted for as positive law, but to what extent is it a righteous law? So far as concerns the laws of war Ayala teaches that they are not wanting in an equity based on the repression of injustice—§ § 1, 16—and that they do not exist in favour of brigands, pirates, or any one who is not a lawful enemy: § 18. If the remark had been made that even within those limits the laws of war may operate in favour of the unjust party, we do not know what Ayala's answer would have been, but probably he would have said that the just must at least be armed with the means of repression, although the decrees of Providence may sometimes deny them that effect. And one limitation of the rights given by the general laws of war is furnished by the ancient and laudable custom—for Ayala does not put it higher than this—that in a war between Christians those who are captured on either side do not become slaves but are kept as freemen for ransom. Even that limitation does not enure to the benefit of Christians who fight for Saracens or infidels, or render them any kind of aid, only although enslaved by capture they must not be sold to any but Christians: § 19.

The law that the property in captured things passes to the captor applies only to movables, for captured immovables, such as land, become the public property of the victor commonwealth: § 3. And even with regard to the enemy's movables, it is only those that are acquired without a battle that belong to whosoever has first gained possession of them: § 8. The losing owners of

the booty acquired in battle are indeed deprived of their property in it, but its disposition is subject to the prince's pleasure, unless the proportional shares to be retained by him and to be assigned to the others concerned are fixed by law, as the Spanish ordinances fix them for land war, leaving to the prince's liberality what he will allow to the others out of captures made in naval war of which he bears the cost: § 9. It is apparently because of this difference that Ayala mentions those ordinances as assimilating captured ships of war to land rather than to movables in general: § 3. Certain examples relating to booty and founded on reason are cited with an evident intention of acting on them in the performance of the author's duties. Such are that those who guard the baggage are to share equally with those who fight: § 6; that the troops are not to throw themselves on the booty till the victory has been secured: § 11; that those who have not done their duty shall lose their shares: § 13; that fraud in the division of the spoil may be punished by fines in addition to the loss of the shares: § 12; and that the troops may be ordered to sell the spoil which they are allowed to acquire lest the army should be hampered and seduced from duty by it: § 14. It is also laid down that things entrusted to the care of a sacred institution but not belonging to it, *res sacro commendatae,* are not immune from capture if enemy's property: § 15.

In § § 20 to 24, Ayala deals with various questions about the recovery of personal conditions by postliminy, and then introduces some observations of which the leading purport appears to be the treatment of prisoners. In § 25 we learn that women and children are subject to capture and enslavement but must not be put to death, and that enemies found in our country at the outbreak of war may be made prisoners but can no longer be enslaved as formerly they were. Also that canon law forbids touching priests, monks, lay brothers, travellers, merchants and country people, but that the prohibition has been repealed by desuetude, except, in Ayala's opinion, for ecclesiastics so far as they do not meddle with affairs of war. No legal relief can be given against a bargain which a captive has made for his ransom, because the fear of death or servitude which was its motive was not inspired as a means of extortion, but was a lawful fear arising out of his

situation: § 26. In § 27 we learn that prisoners and the fixing and enjoyment of their ransom are now generally left to their captors, except in the case of grandees whose ransom exceeds ten thousand crowns. These by the ancient custom of Spain, France, and England, belong to the prince. They must be admitted to ransom unless there is reason to fear from them a renewal of the war, for to spare them in that case would be an unjust mercy, as Saint Ambrose says. Thus the Roman generals at the end of a triumph put to death the leading captives, who had sown the seeds of discord and were the authors of the war. But no killing or harsh treatment of captives by private authority is allowed, any more than by civil law it is allowed in the case of slaves; and a Spanish ordinance is to that effect in the case of captives made in a war between Christians, though not in a war between peoples of different religions: § 28.

We now come to various points about ransoms: § § 29 to 32; and then return to postliminy. The ancient rule that on its being recovered from the enemy land returns by postliminy to its former owners is followed by the Spanish ordinances, subject to a proviso for the case of governments, kingdoms, countries, and other major proprietary rights, that usucapion does not run for them even from the date of their recovery; but minor proprietary rights will be acquired by prescription against the former owner, not being under age, in four years from the date of their recovery. And if a subject loses his own castle by his own fault, and retakes it by his own exertions, still the king will be entitled to claim it on its recovery: § 33. It is easily seen what a field for the application of these provisions must have been afforded by the constant border warfare with the Moors, of which a frequent incident would be the taking of Christian property by the latter and its retaking by the former owner or by an adventurer.

In § 35 Ayala mentions and rejects a number of general statements and distinctions made on postliminy by various writers. His own position, as may be collected from § § 34 to 38, is that the first question to be asked is whether a corporeal thing captured by a lawful enemy, not by a pirate or robber, is one of those which are capable of postliminy, such as land, ships, riding or baggage animals, and men, whether free or slave. If it is not such, of

which arms are an example, because they can not be lost by a living man except through his fault, it is at once the captor's booty. If it is such, the next question is whether the enemy has secured at least a temporary possession of it, that is, in the common phrase, whether it has been brought *intra praesidia.* If this has not happened before the thing is recovered, the property in it has not been displaced, and the recoverer must restore it to its owner, whether he recovered it by force of arms, by purchase, or in any other way, except that if he recovered it by purchase the owner must repay him its price. If, however, the thing has been brought *intra praesidia,* its property has passed to the captor by the laws of war, but on the recovery of the thing the property will return to the former owner by postliminy. And if the recoverer was a fraudulent party to the capture, he will be liable to the former owner not only for the restitution of the thing recovered but also for what he might have saved from capture. In § 39 Ayala notes the Spanish ordinance which applied the question whether booty had been brought *intra praesidia* to captures made by pirates as well as to those made by an enemy, and can only account for it by supposing that "its object may have been to stimulate the troops in the pursuit of pirates and robbers, especially since it is legitimate to make provision for the public good even at the cost of private persons, as Tacitus says that every great example has some injustice to individuals which is compensated by the public utility." In § 40 Ayala expresses a rather hesitating opinion that a thing first stolen, then captured by an enemy and lastly recovered, need not be restored to its former owner, the law of war which changes the property prevailing over the civil rule that the vice of theft, which clings to the thing stolen, is not purged until the thing has returned to the owner's power; but he is clear that equity prohibits suit against the possessor in such a case unless the value can not be recovered from the thief or his heir.

The closing § § of the chapter, 41 to 43, deal with the questions whether incorporeal rights can be captured in war and transferred to the conqueror, and, if so, whether they are subject to postliminy. On the first question Ayala decides in the affirmative as to the incorporeal rights of a conquered community,

because such rights are the creditor's property, and the property of a conquered community passes to the conqueror together with the persons forming the community. He can give laws to them, and one who is in another's power can have nothing in his own power. Therefore when Alexander had conquered Thebes he was competent to receive from the Thessalians the hundred talents which they had borrowed from the Thebans, and if he had done so, the Thebans, when their city was restored by Cassander, would have had no claim against the Thessalians.

On the second question Ayala admits that there may be postliminy of an incorporeal right, and that, since Alexander had merely assumed to remit the debt to the Thessalians, the restored Thebans were entitled by postliminy to exact it from them, and would have been so in whatever legal form the remission might have been made. In that case there would have been law against law, and the nature of the law of postliminy is to prevail over the law of capture. If there had been payment to Alexander there would have been law against fact, and "the law of postliminy does not restore those things which have been removed by lawful fact, for law has no supremacy over fact." But the incorporeal rights of a private person pass to his captor only when he is made a slave, who can have nothing of his own, and now that between Christians a prisoner does not become a slave his incorporeal rights adhere inseparably to him.

The question is quite differently regarded by Grotius. There is, says that jurist, no postliminy of a debt, and the absolute right which Alexander acquired by the conquest of Thebes made his remission of their debt to the Thessalians as effectual in law as their payment of it to him would have been. Moreover there was no restoration of the Thebans, for their city had been dissolved by the conquest, and the Thebes which Cassander set up again was a new entity. *De Jure Belli ac Pacis;* l. 3, c. 9, § 9.

IV.

Book I, Chapters 6–9.

The sixth chapter is devoted to the subject of keeping faith with an enemy, and is a tolerably full and, with one important exception, a good discussion of that subject, with the connected one of the law and ethics as to keeping promises made in civil life, whether with or without the sanction of an oath. The exception is that Ayala repudiates any duty of keeping faith with those whom he regards as rebels. He has pointed out that pirates and robbers, as being the common enemies of mankind, can not claim the performance of the engagements which they may have it in their power to extort: § 6. This he extends to rebels, as also not being lawful enemies: § 7. And, "as a consequence," conventions which have been extorted by a usurping force (*per tyrannidem*) are not binding. In their case there has been no consent, which is required in all contracts, for consent is vitiated by unlawful force. It is doubted by most whether a prince is ever bound by a contract with his subjects, but certainly if they have wrung the contract from him by insurrection, which is in itself a breach of their faith to him, they can not claim faith from him. Nor can it be expected that those who have violated both divine and human law, by taking arms against their common parent who has received his power from God, will themselves keep their word.

Again, subjects can not give the law to their prince; therefore any promise by him to them is a voluntary one, which can never be binding. The common doctrine of the canonists, that the pope's hands are never bound, is based on these principles. And if a prince is injured by a contract he has the same right as one under age to be relieved from it: § 8. The rights of the crown are inseparable from the crown, and as the prince can not lose his sovereign power by a voluntary abdication, or alienate any part of his kingdom, so he can not alienate any of those rights, nor

can they be lost by the longest term of prescription. The prince is only a usufructuary, or at most holds his crown as a husband holds his wife's dowry: § 9. Bodin, seeing the insecurity of any convention made by insurgents with their prince, advised them not to be parties to such a convention, but to get some foreign prince to contract for them; but Ayala advises them rather to return to their duty and seek the clemency of their prince: § 11.

It is an interesting problem how historical characters such as Charles I. of England, and many of their supporters no less, who were not on the whole bad men, can have been morally blind on that side of conscience which relates to political compacts with subjects. The arguments which have been quoted in some detail are interesting as showing the question as they saw it. The base of their position was the belief in a divine external order which, where it is entertained, makes impossible secure political compromises affecting that order. The common humanity on which the duty of keeping faith must be founded is not felt, by those who identify themselves with a divine will to which they attribute institutions, to exist between them and their opponents.

Except on the point which has been examined Ayala's standard of faith was high. Faith must be kept towards a lawful enemy by a private person as well as by the state or its representatives, and Regulus did no more than his duty: § 2. Engagements must be interpreted without quibbling on their letter: § 4. Giving hostages does not permit a treaty to be broken, as if they were a substitute for faith, the erroneous doctrine by which Bodin defended the conduct of Francis I. If the French authorities whose consent was necessary refused it to the treaty of Madrid, Francis ought to have saved his personal faith by returning to captivity: § 5. But even towards a lawful enemy faith is not to be kept if that which was promised would offend God or be contrary to good morals: § § 13, 14. All our actions ought to be referred to the ground principles of justice; first, that no one be injured; secondly, that the common utility be served: § 15. Breach of a treaty by one party exempts the other, at his discretion, from the duty of observing the same treaty, unless the broken clause is such that it is not likely the contracting parties attached much importance to it; but it does not authorise the breach of another

treaty: § § 17, 20, 22. The rules of faith are the same for truces as for treaties of peace or alliance: § 18. But it is usual and right, though not a matter of law, that a slight breach of a truce which will shortly expire should not be treated as ending it: § 19. The perfidious character of an enemy, though often shown, does not warrant a breach of faith towards him: § 21.

The seventh chapter begins with a distinction of treaties into three kinds—those which end a war by the complete surrender of the enemy, who thenceforward enjoys only such existence as the conqueror allows him—those which end a war on terms, possibly including the enemy's recognition of the conqueror's superiority (*ut is populus alterius populi majestatem conservet*)—and those which are concluded in time of peace, possibly including a similar recognition by one party. But no use is made of the classification. A general's commission, even when conferring plenipotentiary power on him, does not enable him to conclude a peace, unless that power is expressly given: § 5. Truces for long terms, equivalent to peace, fall under this rule, but not short truces: § 6. It will be remembered that in Ayala's time the Ottoman empire concluded peace with non-Moslem powers only for terms of years. In extreme necessity the prince may conclude a treaty not only abandoning private property of his subjects which is in the enemy's hands, but even taking other property from his subjects and giving it to the enemy, for the common utility is to be preferred to that of individuals: § 7. It would rather seem, though it is not clear, that Ayala did not consider that subjects were entitled to compensation from the prince or the public treasury for property so taken. When a prince dies who has concluded treaties in the name of the commonwealth, they subsist both against and in favour of his successor, whether taking as heir, by a statute or by election; unless where things annexed to the crown have been alienated without the necessary consent of the people or of the estates (*citra populi vel ordinum consensum, qui ad hoc requiritur*), or where the dignity and authority of the prince (*majestas principis*) have been impaired, which could not have been validly done to the prejudice even of the deceased: § 10. The last reservation can not have been intended to apply to treaties with foreign powers, since Ayala, as we have seen, ad-

mitted that a treaty either of his second or of his third kind might include an admission of the superiority of one party. The purport clearly is that no perpetually binding close can be given to a civil war by an agreement limiting the prince's prerogatives, in accordance with what Ayala has taught in the preceding chapter about its not being a duty to keep faith with rebels.

The eighth is a commonplace chapter on lawful stratagem and fraud in war, in which no principles are laid down by which cases may be distinguished.

The ninth chapter is on the rights of ambassadors, and contains nothing remarkable except Ayala's refusal of such rights to rebels and to subjects who serve an enemy with treasonable intent. On that ground he considers that the imperialists were within their right in putting to death the subjects of Charles V. who were commissioned by the king of France as ambassadors to the Grand Turk, but he does not notice that, whatever their personal condition, they could have no rights against the emperor as ambassadors from an enemy to a third power: § 5. The man of God who was eaten by a lion for disobeying the divine order not to accept meat or drink from Jeroboam, whose sin he had been sent to denounce, is brought in as a warning to princes not to treat with rebels and schismatics: § 6.

V.

Books II and III.

The second and third books contain little or nothing that belongs to international law. Ayala's object in them seems to have been to bring together all the maxims of policy or prudence which he could find relating to war, whether apprehended, being waged, or leaving questions behind it—whether again such maxims were generally accepted or were debated. This must not be understood only of maxims belonging to philosophy, statecraft, or administrative science; even strategy and tactics are not wholly outside Ayala's purview, although he says comparatively little about them, probably because in the then condition of military art little of a general character had been said about them. The merest technicalities of the military or naval profession are all that he avoids. The authorities and examples are mostly taken from classical or biblical antiquity, and next in frequency come those of Spain, as where the extreme severity of the Spanish ordinances for the case of the surrender of a castle is commented on: book III, chapter 18, § § 2, 5. Of course the difference of circumstances and institutions would render a large part of what Ayala has thus collected inapplicable to the Low Countries in the sixteenth century, but we shall probably not be wrong in thinking that he, as a special devotee of learning, was haunted by a notion, due to the adoption of Roman law in the German or Holy Roman empire, that more practical use might be made of his vast collection than it would now occur to any one to think possible. An instance may be seen in book III, chapter 7, § 27, where he argues that the privileges of Roman soldiers still belong to them, against what he admits to be the general opinion, but claiming to have the most learned on his side. A notable instance of an opinion ventured by Ayala on his own authority, not supported by any citation of a writer but only by examples, is that a man of some position (*nobilis*) may act as a spy not only without discredit but even with glory, when his motive is zeal for the public good; though he admits that to do so for pay would be discreditable to him: book III, c. 13, § 6.

J. Westlake.

BALTHAZARIS AYALÆ, I. C. ET EXERCITVS REGII APVD BELGAS SVPREMI IVRIDICI,

DE IVRE ET OFFICIIS BELLICIS ET DISCIPLINA MILITARI, LIBRI III.

Non in multitudine exercitus victoria belli; sed de cœlo fortitudo est. 1. Mach. 3.

DVACI,
Ex officina Ioannis Bogardi Typogr. iurati, sub Bibliis aureis, anno
M. IↃ. LXXXII.

SERENISSIMO PARMÆ ET PLACENTIÆ PRINCIPI, ALEXANDRO FARNESIO, Regis apud Belgas Præfecto, & Imperatori felicissimo, BALTHAZAR AYALA I.C. S.

II qui de republ scripsere, Princeps serenissime, ad reipub. salutem & conseruationem præcipuè spectare censent, vt actiones nostras, iura, & leges, ad veterum mores, & instituta maiorum sæpius reuocemus. rempub. enim, vt picturam egregiam, sed euanescentem vetustate, si eam coloribus iisdem, quibus fuerat, renouare neglexerimus, nec formam, nec extrema lineamenta seruare: & vt in corporibus humanis, sic quoque in

repub. quotidie aggregatur aliquid, quod curatione indiget: & senescentibus legibus maturescunt vitia, quæ rempub. haud diu stare permittunt. vnde Ennij versum, quo dixit,

Morib9 antiquis res stat Romana, virisq;,

vel breuitate, vel veritate, tanquam ex oraculo effatum censet Cicero. Nam neque viri, inquit, nisi ita morata ciuitas fuisset; neq; mores, nisi ij viri præfuissent, aut fundare, aut tam diu tenere potuissent tantam, & tam iustè lateq; imperantem rempub. Itaque & mos ipse patrius præstantes viros adhibebat, & veterum morem, ac morum instituta retinebant excellentes viri: qua ratione Romana respubl. & creuit, & stetit. Imperium enim, vt inquit Sallustius, his artibus facilè retinetur, quibus initio partum est. verùm, vbi pro labore, desidia; pro continentia, & æquitate, libido, atque superbia inuasere, fortuna simul cum moribus immutatur. quod & Apollo oraculo suo significasse videtur, quo, consultus quando tandem malorum, & seditionum, quibus Græcia miserè affligebatur, finis esset, respondit, tum demum calamitatem Græciæ cessaturam, cùm ipsius aram, quæ apud Delios erat cubica, duplicassent. quod Græci facile arbitrati, cùm alteram tantam molem, quanta prior erat, adiecissent, neque tamen malum leniri sentirent; & non

in suis de rep. libris.

& non satis rite oraculo satisfactum ex eodem deo intelligerent, tandem edocti a Platone, & alius philosophis, cognouerunt non molem moli, ex oraculo Apollinis æquandam esse; sed Analogiam cum Analogia, & rationem cum ratione componendam. atque ita sapientium virorum prudentia, & consilio, ad veterũ normam, institutáque maiorum rebus constitutis, omnibusq́; suo loco repositis, malum mitescere, & pristina felicitas redire cœpit. Hinc quoq; Horatius percipiens, quantum calamitatis inuexisset contempta religio, ad Romanos scribit, his versibus: Carmin, l. 3. ode 6.

Delicta maiorum, immeritus lues,
Romane, donec templa refeceris,
Ædeisque labenteis deorum, &
Fœda nigro simulacra fumo.

& quæ sequuntur. quibus ostendit, quantum degenerauerint Romani a suis maioribus, ob violatam religionem, & neglectum veterum morem. Et huius rei præclarum exemplum nobis exhibet Romana historia, vt dilucidè proponit Liuius, qui corruptis Romanorum moribus, neglecta deorum religione, & iure gẽtium violato, vrbem captam & panè deletam a Gallis refert: quæ rursum Camilli virtute liberata, cultu diuino restituto, legibus institutisq́; maiorum reuocatis, de violatoribus iurisgentium lib. 5.

ſupplicio ſumpto, mirum in modum creuit, & tandem totius orbis imperium adepta eſt: vt meritò dici poßit, vrbem Romanã multo ante perituram fuiſſe, niſi periiſſet: aut ſaltem nunquam ad tantum faſtigium peruenturam. Cuius exemplo Sereniß. Princeps, ſperamus fore, vt tua præclara virtute, & mira in rebus gerẽdis dexteritate & prouidẽtia, veri Dei cultu reſtaurato, & Maieſtate Regis, quæ diuino & humano iure illi debetur, reparata, diuinarum humanarumq́; rerum perturbatio in Belgium inuecta, diuini numinis auxilio, ſedari & tolli aliquando poßit, & totum Belgium priſtinæ felicitati reddi. de quo dici poteſt, id quod ſacræ literæ de Iſraëlitis habent: Iudith cap. 5 *Vbicunque ingreßi » ſunt, ſine arcu & ſagitta, & abſque ſcuto & » gladio, Deus eorum pugnauit pro eis, & vicit: » & non fuit, qui inſultaret populo iſti: niſi » quando receßit a cultu Domini Dei ſui. Quo- » tieſcunque autem præter ipſum Deum ſuum, » alterum coluerunt, dati ſunt in prædam, & in » gladium, & in opprobrium. Porro cùm in ci- » uili & togata ſocietate, leges conſtitutionesq́;, ſæpius renouari, & ad veterum inſtituta reſecari expediat, (qua de cauſa etiam veteres illi Romani cenſores creauere, qui cenſendis ciuium moribus, qui facilè negligentia corrumpuntur, antiquum decus, & morum integritatem re-*

tem re-

tem retinebant:) tum profectò omnium maximè in bello id fieri conuenit, eò quòd aspero & absciſſo caſtigationis genere, diſciplina militaris indiget. Quia, vt inquit Val. Max. vires armis conſtant, quæ vbi ſemel a recto itinere deſciuerunt, oppreſſura ſunt, niſi opprimantur. Et certè tantum in diſciplina militari poſitum eſt, vt ea ſola retenta vel neglecta, maximæ clades illatæ vel acceptæ, plurimi exercitus cæſi vel ſeruati, ampliſsima denique imperia parta vel collapſa ſint: vt in huius operis progreſſu latius oſtendemus. Ceterum cùm belli gloria longè maxima apud Romanos fuerit, qui ſuum conditorisq́ ſui parentem Martem ferebant, ad eamq́ ſola diſciplina militari (quod præcipuum decus & ſtabilimentum Romani imperij vocat Valer. Max.) peruenerint, eademq́ labente paulatim magis ac magis præcipites iuerint, donec tandem vna cum virtute maiorum, & imperium & gloriam amitterent: operæprecium me facturum exiſtimaui, ſi per quos viros, quibus artibus, quo genere diſciplinæ, tantam in rebus bellicis gloriam meruerint (quatenus ſtudio iuris & hiſtoriarum lectione conſequi potui) proponerem. Ex quibus certè liquebit, eadem ingenia hominum, quæ nunc ſunt, & olim fuiſſe: eoſdem quoque caſus & euentus rerum, qui indies contingunt, & olim eueniſſe. vnde

non difficile erit ei, qui antiqua diligenter expenderit, & perpenso iudicio examinauerit, e retroactis (quod propriè sapientis viri officium est) præsentia iudicare futura prospicere, & ex veterum exemplis, propter casuum similitudinem, conuenientia remedia malis adhibere: quibus neglectis, in eundem lapidem sæpius impingimus. Neque enim, vt Aristides dicebat, in bello tam armis res magnæ geruntur, quàm prudentia & consilio. Itaque Xerxes, cuius exercitũ & terra, & mare vix capere poterat, vnius Themistoclis industria superatus fuit. & Romanis, neque multitudo, neque vires maiores, quàm amplißimis regnis, & ferocißimis Barbaris fuerunt: sed principes eos fecit seueritas institutorum, & ordo militiæ. Vnde Agamemnon non optabat, vt Aiacis similes haberet decem; sed vt Nestoris & Vlissis: quorum consilio & prudentia non dubitabat quin breui Troia peritura esset. & Sallustius diu quidem magnum inter mortales certamen fuisse scribit, vi ne corporis, an virtute animi, res magis militaris procederet: sed postea periculo atque negotiis compertum esse, in bello plurimum ingenium posse. Lucullum verò scribit Cicero, cùm esset Roma ad Mithridaticum bellum profectus, rei militaris planè rudis, legendis rebus gestis, industria & ingenio,

Acad. quæst. lib. 2.

tantum

tantum imperatorem in omni genere belli exstitisse, vt confeßione & iudicio Mithridatis, regis post Alexandrum maximi omnibus, quos ipse legisset, ducibus præferretur. Quare prudẽter Alphonsus Aragonum rex, rogatus plus ne armis, an libris deberet, respondit. Ex libris arma, & armorũ iura se didicisse: apertè professus, se doctrinæ omnia debere. Quo spectat quod Iustinian. imperator ait, militarem rem tam legibus in tuto collocatam esse quàm leges armorum præsidio seruatas, & horum alterum alterius auxilio semper eguisse. Nam si rectè iudicare volumus, non magis leges sine armis, quàm arma sine legibus & disciplina rempub. vtcunque florentißimam vllo modo tueri possunt. Quæ cùm ita sint, Sereniß. Princeps, hunc qualemcunque laborem meum T. Cels. non ingratum fore confido; munus certè exiguum, & splendori tuo indignum: sed ad præsentem rerum statum, nisi fallor opportunum. in quo recensendo, graues fortasse nimium, & seueros censores monitos velim, eius quod Q. Fabius Max. Q. Fabio Max. filio consuli dicebat, aliter in medio ardore belli, aliter in pace tranquilla arbitrandum esse. multa enim quæ in pacis otio vindex disciplina persequitur, inter turbas & gladios veniam merentur. T. verò Cel. Sereniß. Princeps, hoc quicquid est

in l. 1. C. de Iustin. cod. confir.

 vel stu-

vel studij vel laboris, dedicaui: tum quòd mea interesse putarem, eam non ignorare quid agerem, & quæ studia tractarem, dum a publicis functionibus vacarem: tum quòd militaria hæc nemini magis conuenire arbitrarer, quàm tibi tanto Imperatori, & disciplinæ militaris amantissimo. Cuius actiones Deus optimus maximus dirigat, eundémque nobis quàm diutissimè seruet incolumem. E castris ante Tornacum, pridie Kal. Nouemb. 1581.

PRÆFATIO DE IVRE BELLI.

PVlchrè a Pyndaro pleriq; dictum existimãt, bellum tyrannum esse, & legem omnium reginam, nihil enim legibus, quæ diuinitus nobis datæ sunt, tam contrarium, quàm vi agere; quod proprium est belluarum. & quemadmodum aquilæ vnguis acumen, & leoni dentium asperitas: sic homini rationem (quam rectè I. C. animam legis esse voluerunt) datam esse: qua sola contẽdere & se tueri debet. Vnde quamuis rempub. sine iusticia geri non

non posse, nihilq́; tam inimicum quàm iniusticiam ciuitati, a Lælio (quem Cicero de repub. disputantem contra Philum inducit) abūdè satis disceptatum sit: tamen bellum sine iniuria geri nō posse, adhuc hodie multorū mentibus insedit. tot enim mala, tam magna, tam horrēda, tam sæua, ex bellis, etiam quæ iusta dicuntur, & quidem necessariò oriri: vt qui illa omnia ad iusticiæ normam redigere conetur, nihil aliud agat, quàm si cum ratione insaniat. Etenim prorsus inutilem esse iusticiam: & id ius esse in bello, quod ei, qui plus potest, vtile est: & pro iure vires esse: hoc potissimum argumento probare nitebātur veteres, iniustum scilicet esse, & contra naturam, vt homines hominibus dominantibus seruiant: quod belli iure inductum fuit: quam tamen iniusticiam nisi sequatur imperiosa ciuitas, cuius magna est resp. non eam posse prouinciis imperare. Sed certè tollenda est hæc opinio, sunt enim & belli, sicut & pacis iura: & in eos, qui ęquum pati non possunt, nec ratione cohiberi, vis haud iniusta est. Iniquitas enim partis aduersæ, vt inquit D. Augustinus, iusta bella ingerit gerenda sapiēti, *de ciuit. Dei lib.19.cap.7.*
imo

imo necessaria. Itaque Dauid vir Deo acceptissimus, aliiq; viri sanctissimi, bella
c.noli.23.q.1 gesserunt[a]. & Deus ipse præcepit Israëlitis, vt Amorræis, aliisque populis bella
Deut.2. inferrent. Dolebit ergo sapiens, iusti belli sibi exstitisse necessitatem : suscipiet tamen, communi reipub. vtilitati consulens potius quàm priuatorum : ne cõtra præceptum illud Platonis, dum partem aliquam reipub. tueri vult, totum corpus deserat. Nec protinus iniustum censendum est, quòd iusto bello victi, in seruitutem olim redigerentur: imo id iustissimum esse, ex eo defendi potest, quòd reipub. conueniat, vt puniantur ij, qui iniustum bellum gerunt. sed & quod talibus hominibus sit vtilis seruitus, dici potest: quia scilicet improbis aufertur iniuriarũ licẽtia, & domiti se melius habituri sunt, quàm indomiti se habuerũt. quales Asiæ incolas esse, Agesilaus dicere solet, bonos
Plut.in apop. scilicet, si seruirẽt, malos, si libertate fruerentur. Quæ ratio vt firmaretur, Lælius apud Ciceronem de republ. disputans, subdidit veluti a natura sumptũ nobile exemplum, & dixit: Cur igitur deus homini, animus corpori imperat, ratio libidini, ceterisque vitiosis animi partibus.
quod

quod D. Augustino mirè probatur. Sed & ex præcepto Dei Moyses, Madianitis prælio victis, prædam omnem tam hominum, quàm pecorũ inter suos diuisit. & Apostolus monet seruos, vt obediant dominis suis, & ex animo seruiant. Recta itaq; ratio natura sapiẽtibus insita, coërcendam humanam improbitatem, bello, captiuitate, & seruitute suasit. de quo alio loco plura dicemus. Porrò eadem ratio iusticiæ, quæ bellis gerendis normam præscribit, dat etiam suas leges militibus & exercitui, quibus disciplina militaris stabilitur: qua semel polluta, vt Papyrij dictatoris verba apud Liuiũ referam; & non miles cẽturionis, non centurio tribuni, non tribunus legati, non legatus consulis, non magister equitum dictatoris pareat imperio: nõ edicta imperatoris obseruentur; sine commeatu vagi milites, in pacato, in hostico errent, immemores sacramenti, licentia sola se vbi velint exauctorent: infrequentia deserantur signa: neque conueniatur ad edictum, nec discernatur interdiu, nocte; æquo, iniquo loco; iniussu imperatoris pugnent, & non signa, non ordines seruent, latrocinij modo cæca & fortuita,

de ciuit. Dei lib. 19. cap. 7.
nu. 31.
ad Ephes. 6.
lib. 8.

pro

pro solenni & sacra militia erit. Vt enim „ in fidibus & cantu, ex distinctis sonis, & dissimillimarũ vocum moderatione, cõcors tamen concentus efficitur & congruens: sic ex summis, & mediis, & infimis interiectis ordinibus, moderatum ratione & disciplina exercitũ (quod de ciuitate dicebat Scipio, quem Cicero de republ. disputantem inducit) consensu dissimillimorum concinere dicendũ est. & quæ harmonia a Musicis dicitur in cãtu, ea est in exercitu concordia, arctissimum & optimũ disciplinæ militaris vinculum: quæ certè sine iusticia esse non potest: quæ ad quamcunque rem gerendam est necessaria: & cuius, vt ait Cicero, tanta vis est, vt nec illi quidem, qui maleficio & scelere pascũtur, possint sine vlla particula iusticiæ viuere. Et hæc quidem dixisse sufficiat, vt huius operis rationem redderemus, & iis satisfaceremus, qui iura belli (quibus reip. salus continetur) tanquam naturæ & paci euangelicæ contraria, damnare sunt ausi.

LIBRI

LIBRI PRIMI CAPITA.

Libri secundi capitā.

Libri

INDEX CAPITVM.

Libri tertij capita.

Tres hi libri vtiles sunt ad conseruandam hoc tempore calamitoso disciplinam militarem, nec habent aliquid quod fidei Catholicæ contrarietur. Sic censeo 16. Nouemb. 1581.

Mathias Lambrecht sacræ Theol.
Licent. & Regius in alma vniuers.
Duacen. Catechismi professor.

DE IV-

DE IVRE ET OFFICIIS BELLICIS, ET DISCIPLINA MILITARI, LIBER PRIMVS.

DE RATIONE BELLI INDICENDI, ALIISQVE CÆRIMONIIS BELLICIS, quæ antiquo iure feciali proditæ fuerunt.

1 *Ius feciale.*
2 *Collegium fecialium.*
3 *Officium fecialium.*
4 *Clarigatio.*
5 *Paterpatratus.*
6 *Tybarenorum fides.*
7 *Verba iuris fecialis.*
8 *Iniuſſu populi fœdus iniri non poterat.*
9 *Sp Poſtumus hoſtibus deditus.*
10 *Deditionis formula.*
11 *Mancinus Numantinis deditus.*

CAPVT PRIMVM.

ROMANOS belli,ſicut & pacis iura perpenſo iudicio ſemper æſtimaſſe, ex eorũ hiſtoriis licet cognoſcere : ita vt mirum videri non debeat, tam felices eis ſemper contigiſſe bellorũ exitus : quippe qui arma

nunquam nisi iustis de causis sumpserint, vt refert Dionysius Halicarnass.[a] vsque adeò vt cùm legati Campanorũ (quos Samnites aduerso prælio fregerant, & ad petendum Romæ auxilium coëgerant) in senatum introducti, multis verbis docuissent, quam vtilis foret Rom. rebus Cãpanæ societatis accessio, petentes amicitiam in perpetuũ, in præsens auxilium: nihil tamen aliud impetrarunt à senatu, qui non temerè se bellis alienis immiscere volebat, quàm vt legati mitterentur ad Samnites, precatũ ne qua vis Campanis fieret. ad quę princeps legationis à Cãpanis missus, quẽadmodum in mãdatis acceperat; Quandoquidem, inquit, nostra tueri aduersus vim atque iniuriam iusta vi non vultis, vestra certè defendetis. itaq; populum Campanum, vrbẽque Capuam, agros, diuina, humanaque omnia in vestram P. C. populique Rom. ditionem dedimus. quicquid deinde patiemur dedititij vestri passuri. Tum in senatu iam fides agi visa, vt refert Liuius,[b] deditos nõ prodi, bellumque aduersus Samnites susceptũ est, quod sine iusto titulo, Romani à Campanis in se nunquam vertissent.

a *Antiquitat. Roma. lib.* 2.

b *lib.* 7.

tiſſent. Similiter priuſquam tertium & vltimum bellum Punicũ ſuſciperetur, diu multumq́ue tãta res agitata eſt: atq; inter M. Porcium Catonem, & Scipionem Naſicam ſenatus principes (quorũ alter ſapientiſſimus vir in ciuitate habebatur, alter optimus vir etiam à ſenatu iudicatus erat) variis ſententiis certatũ. Cato ſuadebat vt bellum indiceretur Carthaginiẽſibus, qui exercitum ſpecie contra Maſſaniſſam regem; reipſa, cõtra Romanos cõparatum in finibus habebant, Naſica cõtradicente, ex cuius ſententia legatos mitti Carthaginem placuit, qui ſpecularentur quid agerent, caſtigato eorum ſenatu, quòd contra fœdus exercitum, & nauales materias haberent. Sed Giſgo Amilcaris filius, homo ſeditioſus, ita ſenatum bellum aduerſus Romanos ſuadendo concitauit, vt legati fuga ſibi conſulere coacti ſint. cumq́ue tunc Cato non diutius bellum differendum cenſeret, Naſica nondum iuſtam ſibi bellandi cauſam videri, & nihil temerè faciendum dicebat. ſed Catonis ſententia peruicit, & cum Carthaginienſibus, quòd contra fœdus naues haberent, & extra fines exercitum

eduxiſſent, quodque Maſſaniſſæ ſocio
a Flor. lib. 49 arma intuliſſent, bellum geſtum [a]. Ac
belli quidem æquitas, vt inquit Cice-
b offic lib. 1. ro [b], ſanctiſſimè * feciali populi Roma- 1
ni iure perſcripta erat. ex quo intel-
ligi poteſt, nullum bellum fuiſſe iu-
ſtum, niſi quod aut rebus repetitis ge-
reretur, aut denũciatum antè eſſet, aut
indictum. quod ius Ancus Martius rex,
ab antiqua gẽte Æquicolis deſcripſit. a
quo bellicæ cærimoniæ, vt non gererẽ-
tur ſolùm, ſed etiam indicerentur bella
aliquo ritu, primùm Romanis, vti Li-
c lib. 1. uius [c] teſtatur, ſunt proditę: licet alij hoc
Numæ Pompilio tribuant, a quo ſepti-
ma ſacrarum legum parte, collegium
d Dionyſius Halicar. antiquit. Rom. lib. 2. fecialium * inſtitutum fuiſſe aſſerunt [d]. 2
Officium * verò fecialiũ (cuius ſumma 3
ſemper apud Romanos fuit auctoritas)
in ſumma erat: dare operam ne Romani
vlli fœderatæ ciuitati, iniuſtum bellum
inferrẽt; & de bellis, fœderibus, pactio-
nibus, & iniuriis, ſociis, aliiſque confœ-
deratis gẽtibus illatis cognoſcere. quòd
ſi qua prior, contra fœderis cõditiones,
aliquid commiſiſſet, legatos mittere, &
verbis primùm ius ſuum repetere, & res
ſibi dari clara voce poſcere (quæ clari-
gatio

4 gatio * dicta) his verbis: Iouem ego te-
„ stem facio, si ego impiè iniusteque, illas
„ res dedier populo Romano, mihique
„ exposco, tunc patriæ compotem nun-
„ quam sinas esse. Quòd si dedignaretur
facere postulata, renũciata prius socie-
tate & amicitia (si qua fortè erat) post
triginta demum dies, qui solẽnes fuêre,
bellum indicere, captaq;, & hostili mo-
do deuastata, belli iure repetere. Fecia-
libus certè prohibentibus, aut non pro-
bantibus, neque consuli, neque senatui,
neq; populo, arma in hostes sumere li-
5 cebat. Maximus * verò erat inter fecia-
les, quem Patrempatratum appellabãt.
is autem erat, qui liberos haberet, viuo
adhuc patre suo [a], quẽ fecialis, verbena *a Plut. in quæst. Roma.*
caput & frontem cingens, indicẽdi bel-
li, aut percutiendi fœderis, principem
faciebat. Cæterum sciendum est non
fuisse necesse, ipsi regi, cum quo fortè
belligerandum erat, bellum indici, sed
satis erat, ad præsidium aliquod nun-
ciare. vt feciales consulti, primùm cùm
Philippo, & iterum cùm Antiocho bel-
lum indicendum esset, decreuere. Bel-
lo autem legitimè indicto, sublatis cõ-
mertiis, militi arma capere, & copias

 cogere

cogere licebat, ad hostes ducere, excur-
siones facere, prædas agere, fines popu-
lari, eosque ferro, igniq; deuastare, fru-
menta succidere, ædificia incendere, at-
que omnia hostiliter agere. Tybarenos
* tamé adeo iustos fuisse memoriæ pro- 6
ditum est, vt non prius cum hoste con-
grederentur, quàm diem, locum, & de-
certādi horam, ex fide per feciales hosti
denunciarent. quod & à veteribus illis
Romanis, nōnunquam factum fuisse le-
gimus. Formulam verò, & ritum belli
indicēdi, antiquissimum refert Liuius [a].
Feciales itaque, si qui illatam cōtra fœ-
dus iniuriā querebantur, causam eorum
cognoscebant, & cōperto crimine, son-
tes comprehensos læsis dedebant. iudi-
cabant item de legatorum iniuriis, qui
iure gentium sancti fuêre: atque ita, si à
quouis populo, aut natione violati fo-
rent, vt hi qui iura gentium temerè vio-
lassent, dederentur, per feciales caueba-
tur. idq; etiam iure nostro cautum est [b].
Dabant quoque operam feciales, vt ser-
uarentur cōditiones fœderis, pacem fa-
ciebant, & si parum legitimè facta vide-
batur, irritam reddebant. Non aliter ta-
men fœdera cum sociis, aut hostibus
sancire,

a Lib. 1. Et Gell. lib. 16. cap. 4. Et Dion. Hali-car. Ant. Roma, lib. 2.

b In l. vlt. D. de legationib.

ſancire, aut pactiones concipere poterant, quàm ſi cõſulis, aut prætoris auctoritate, intercedente S. C. iuſſuq; populi, permiſſum foret. denique ſi quid imperatores, vel duces contra iuriſiurãdi religionem peccaſſent, feciales cognoſcebant, atque expiabant.

7 Verba *autem
„ iuris fecialis hæc erant: Belli, pacis, fœ-
„ derum, indutiarum, oratorum, feciales
iudices ſunto [a]. Et quidem auctores fœ- a Cicer. lib. 2
deris, minus rite initi, per ipſos feciales de legib.
hoſtibus dedebãtur, vt hac ratione, po-
8 pulus religione ſolueretur. Iniuſſu * verò populi & citra Senatus auctoritatẽ, nihil ſanciri poterat, quod populum teneret, & ſine fecialibus, cærimoniaque alia ſolemni, fœdus fieri non poterat. Vnde T. Veturius, & Sp. Poſtumius
9 conſſ. * quia, cùm malè pugnatum apud Caudiũ eſſet, legionibus Romanis ſub iugum miſſis, pacem cum Samnitibus iniuſſu populi, ſenatusque fecerant, vnà cum T. Numicio & Q. Æmilio Trib. pleb. quòd eorũ quoq; auctoritate pax Caudina facta erat, dediti ſunt hoſtibus, vt pax Samnitum repudiaretur. atque huius deditionis ipſe Poſtumius, qui dedebatur, ſuaſor & auctor fuit [b].

Cuius verba, vt refert Liuius, hæc fue-
rūt : Dedamur per feciales, nudi vincti- ,,
que, exoluamus religione populum, si ,,
qua obligauimus : ne quid diuini, hu- ,,
maníve obstet, quo minus iustū pium- ,,
que de integro ineatur bellum. Dedi- ,,
tionis vero per feciales factæ formula ,,
hæc fuit * : Quandoquidem hice homi- 10
nes iniussu populi Romani, quiritum ,,
fœdus ictum iri spopōderunt, atque ob ,,
eam rem noxam nocuerunt : ob eam ,,
rē, quò populus Romanus scelere im- ,,
pio sit solutus, hosce homines vobis de- ,,
do. Similiter multis annis post * C. 11
Mancinus Numantinis, quibuscum in-
iussu populi & citra senatus auctorita-
tem fœdus fecerat, deditus est [b].

a Cicero offic. lib.3. Flor. lib.2. cap.18.

DE BELLO IVSTO ET IVSTIS BELLI CAVSIS.

1 *Conseruanda iura belli.*

2 *Duo genera decertandi.*

3 *Bella suscipienda, vt in pace viuatur.*

4 *Ex bellis etiam iustis multa mala oriri.*

5 *Bellum honestum turpi paci præferendum.*

6 *Iusta bella iure Gentium, Canonum, & diuino permissa.*

7 *In*

7 *In iusto bello requiritur auctoritas Principis.*

8 *Apud Romanos belli pacisq́ arbitrium penes populum fuit.*

9 *Quandoque iniussu principis bellum geri posse.*

10 *In pœnam rebellionis ipso iure inciditur.*

11 *Iusta belli causæ.*

12 *Rebellio.*

13 *Iniuria facta principi, cẽsetur facta Deo.*

14 *Aliud rebellis; aliud hostis.*

15 *Iura belli an conueniant rebellibus.*

16 *Ciuilis dissentio.*

17 *Lex Solonis.*

18 *In bello non semper tutũ non alteri parti se adiungere.*

19 *Media via periculosa.*

20 *Principis auctoritas semper sequenda cõtra rebelles.*

21 *Nulla iusta causa rebellandi.*

22 *Quid respub. vel patria.*

23 *Rebellio grauissimum crimen.*

24 *Tyrannus occidi potest.*

25 *Legitimus princeps tyrannus dici non potest.*

26 *Lex Regia.*

27 *Pontifex ex causa potest regem regno priuare.*

CAPVT SECVNDVM.

IN repub. bene constituta maximè cõseruanda* esse iura belli docet Cicer.[a] 1 in quo & suscipiendo, & gerendo, & deponendo ius vt plurimum valet & fides[b]. quò spectat illa, quæ de iure feciali diximus. Nam cùm sint duo* genera de- 2 certandi, vt idem ait: vnum per disceptationem, alterum per vim: cumq; illud proprium sit hominis, hoc belluarum; confugiendum est ad posterius, si vti nõ licet

a offic. lib. 1.

b Cicer. lib. 2 de legibus.

licet ſuperiore. Quod etiã indicaſſe vi-
dentur poëtæ, cùm Chironem centau-
rum (cuius ſuperiorem partẽ hominis,
inferiorem verò equi formã referre fin-
gunt) Achillis pædagogum cõſtitutum
tradunt: vt oſtenderent, bonum princi-
pem non ſolùm prudentia & conſilio,
aliiſque animi dotibus præditum, ſed
etiam viribus, & armis inſtructum eſſe
debere. in eos enim qui æquum pati nõ
poſſunt, neq; ratione cohiberi, vis haud
iniuſta eſt. Sed vt Scipio dicere ſolet,
imperator itidẽ vt medicus, ad malum
curandum vltimo demum loco ferrum
3 adhibere debet [a]. Quare ſuſcipienda * *a Plut. in A-*
quidem bella ſunt, ob eam cauſam vt ſi- *poph.*
ne iniuria in pace viuatur, & ita vt nihil
aliud niſi pax quæſita videatur [b]. Quò *b c. noli. 23*
ſpectat memorabilis illa Martiani Cæ- *quaeſt. 1.*
ſaris ſententia: Donec liceret in pace vi-
uere, nõ debere principẽ arma ſumere:
4 cùm tot tantaque mala ex bellis *, etiam
quæ iuſta dicuntur, oriantur. quorum
„ malorum, vt exclamat D. Auguſtinus [c], *c de ciuit. Dei*
„ multas & multiplices clades, diras & *lib. 19. cap. 7.*
„ duras neceſſitates, ſi, vt dignũ eſt, eloqui
„ velim, quanquam nequaquam ſicut res
„ poſtulat, poſſim; quis erit prolixę diſpu-
tationis

tationis modus? Sed ſapiens, inquiunt, „ iuſta bella geſturus eſt: quaſi nõ, ſi ſe ho- „ minem meminit, multo magis dolebit „ iuſtorum neceſſitates ſibi exſtitiſſe bel- „ lorum. quia niſi iuſta eſſent, gerenda nõ „ eſſent, ac per hoc ſapienti nulla bella eſ- „ ſent. iniquitas enim partis aduerſæ iuſta „ bella ingerit gerenda ſapiẽti, imo & ne- „ ceſſaria, quæ iniquitas homini vtique „ dolẽda, quia hominum eſt, etſi nulla ex „ ea bellandi neceſſitas naſceretur. Hæc i- „ taque mala tam magna, tam horrenda, „ tam ſæua quiſquis cum dolore conſide- „ rat, miſeriam neceſſe eſt fateatur. quiſ- „ quis autem vel patitur ea ſine animi do- „ lore, vel cogitat, multo vbique miſerius „ ideo ſe putat beatum, quia & humanũ „ perdit ſenſum: hęc ille. Sunt enim, vt in- „ quit Liuius, quædã belli iura, quæ vt fa- cere, ita pati fas eſt: vt ſata exuri, dirui tecta, prædas hominum pecorumq; agi: quæ certè miſera, licet non ſemper indi- gna, patienti ſunt. Paci itaque, quę nihil ſit habitura inſidiarũ, aut turpitudinis, vt ait Cicero [a], ſemper erit cõſulendum. Ceterum, quãuis, vt idem ait [b], dulce ſit nomen pacis, & ipſa res tum iucunda, tum ſalutaris. nam neq; priuatos focos, neque

a officio. lib. 1

b Philipp. 13

neque publicas leges, neque libertatis iura chara habere poteſt, quẽ diſcordiæ, quem cædes ciuium, quem bellum publicum delectat: bellum tamen * hone-
5 ſtũ, ex Demoſthenis ſententia, turpi paci ſemper eſt præferendum. Et quidem
6 iuſta * bella ſunt iure gentium indicta [a]: & tum iure canonum [b]: tum etiam iure diuino permiſſa [c]. nã & Deus ipſe præcepit Iſraelitis, vt Amorræis, aliisq́; populis bellum inferrent [d]. vnde D. Auguſt. [e] Noli, inquit, exiſtimare neminem Deo placere, qui armis bellicis miniſtrat. nam Dauid Deo acceptiſſimus, & Centurio ille, cuius fides diuino teſtimonio extollitur, & alij ſancti viri operam militiæ dederunt. Vt autem bellum
7 dicatur iuſtum, debet imprimis * auctoritate, & mandato ſummi principis, penes quem eſt belli pacisq́; arbitrium, indici, & ſuſcipi [f]. Nam ad priuatum non ſpectat bellum mouere, cùm ius ſuũ in iudicio perſequi poſſit & debeat. violat enim ius principis, qui ſine iuris auctoritate, manu regia ius ſibi dicit [g]. Sed nec vlli, inſcio, & inconſulto principe, quorumlibet armorum mouendorum copia tribuitur [h]. Et lege Iulia maieſtatis te-

a L. ex hoc iure. ff. de iuſt & iur.
b c. iuſtũ. c. Dominus. 23 quæſt. 2. Inno. in c. olim. de reſtit. ſpol.
c c. niſi bella. c. noli. c. militare. 23. q. 1. c. notandum. 23 quæſt. 2.
d Deuter. 2.
e epiſt. 1. ad Boniſac.
f c. quid culpatur. 23. q. 1 D. Auguſtin. lib. 22. cõtra Fauſt. ca. 74.
g L. exſiat. D. de eo quod met. cauſ.
h l. vnic. C. vt armo. vſus inſc. princip ſit interdict. lib. 11.

tis tenetur, qui iniussu principis bellum gesserit, delectúmve habuerit, aut exercitum comparauerit[a]. Itaque Cato censebat reuocandum exercitum, & Cæsarem hostibus dedendum, quòd iniussu populi bellũ in Gallia gereret[b]. Apud Romanos* enim penes populum, cuius 8
erat summum imperium, belli pacisque arbitriũ fuit, vt ex multis Liuij locis satis constat. Itaque patres decreuere, inquit Liuius[c], vt tribuni militum de bello indicendo Veiẽtibus, primo quoque die ad populum ferrent. item Prænestinis ex S. C. populi iussu, bellum indictũ est[d]: & ex auctoritate patrum populus Palæpolitanis bellum fieri iussit: item Vestinis[e], & Æquis[f]. Vnde cùm populus omne imperium in se, potestatemque, principi lege Regia cõtulerit[g], hoc belli, pacisq; arbitrium est apud solum principem: quod ita penes ipsum residet, & maiestati principis cohæret, vt ab eo diuelli non possit[h]. & hoc ius reges semper habuisse, indicat quoque historia sacra[i]. Nonnunquam tamen*, vtputa 9
ex magna & necessaria causa, & si princeps sit absens, sitque periculũ in mora, etiam iniussu principis bellum geri poterit:

a L. 3. D. ad legem Iul. maiest.

b Plutar. in Cat. Vticen. & Iul. Cæsar

c Liuius l. 4.

d Liuius lib. 16.

e Liuius lib. 18.

f Liuius lib. 19.

g l. 1. D. de constit. princ.

h Latè Bodin. de repub. lib. 1. ca. vlt.

i Reg. 1. c. 8.

terit[a]: præsertim ex causa defensionis, quæ iure naturæ cuilibet conceditur[b]. Quo casu non solùm licebit propellere iniuriam, sed etiam vlcisci[c], & hostes sedibus suis pellere, si aliter ab iis tuti esse non possumus. neque enim dicẽdus est quis moderamen inculpatæ tutelæ excedere, qui id facit, sine quo periculum euitare non potest: vt multis ostendit Marian. Socin.[d] Nepos, qui existimat istud bellum dici iustum, etiã quoad effectum, & iuri belli locum esse (effectus enim ex causis colligitur[e].) ideoq; capta in hoc bello, fieri capientium: & hæc multò magis obtinere, si cũ rebellibus res sit: quorum conatus non solùm quilibet potest, sed etiam tenetur cohibere, nõ exspectato iussu principis, si sit periculum in mora. Si enim is, qui non propellit à socio iniuriam, cùm potest, tam est in vitio, quàm is qui facit[f]: quid de iniuria, quæ principi fit, dicendum est?
10 præsertim* cùm ij, qui quid contra principis maiestatẽ, & reipub. quietem machĩnantur, ipso iure in pœnam rebellionis incidãt[g], & quasi hostes occidi possint[h], vel captiui haberi[i]: vnde multò magis bona eorum capientium fient[k].

estque

a Argumento l. si alius. §. bellissimè. in fine. D. quod vi aut clàm. L. generali. C. de decurio. lib. 10. L. ait prætor. §. si debitorem. D. quæ in fraud. credit.

b L. vt vim. D. de iust. & iur. l. 1. quãd. lic. vn. sin. iud. se ven.; Clem. Pastoralis. in fine. de re iud.

c c. Dominus 23. q. 2.

d Cons. 68. tomo 3.

e l. 2. §. vlt. & l. sequ. D. de donatio.

f c. nõ in inferẽda 23. q. 3.

g ex̃. qui sint rebell.

h L. 3. §. vlt. D. ad l. Cornel. de sica. L. proditores. D. de re militar.

i L. transfugam. D. de acq. rer. dom.

k Gloss. ex̃: qui sunt rebell. & ibi Bart. & Cur. Inn. cons. 137

estque inter cetera, quæ in Romana historia inuenire licet, præclarum in hanc sententiam exemplum de L. Pinario, Ænnæ in Sicilia præfecto præsidij: qui cùm ciuium rebellionem, & defectionẽ ad Carthaginienses præsentiret, & liberum nõ esset legatos ad Cõsulem Marcellum, quãuis haud procul esset, mittere, ex improuiso magna cæde facta, ciues omnes oppressit. quo facinore Ænna retenta est, eiusque factum Marcellus non improbauit, & prædam Ænnẽsium militibus concessit[a]. Itaque Cicero laudat factum Octauij Cæsaris, qui non exspectato senatus decreto, bellum contra Antonium sua sponte susceperat. decernendi enim tempus, vt ille ait, nondum venerat; belli autem gerendi tempus si prætermisisset, videbat repub. oppressa, nihil decerni posse[b]. & senatus quoque bellum priuato consilio à Cæsare susceptum, auctoritate publica comprobauit[c]. Sic quoq, Scipio Nasica maximam laudem meruit, qui priuata auctoritate, se omnibus bonis ducem prębens, Tib. Gracchũ cum scelerata factione oppressit[d]. Necesse est enim, vt inquit Cicero, in tanta perturbatione rerum, temporibus

a *Liuius lib. 34.*

b *Cice. Phil. 8*

c *Cic. Phil. 5*

d *Val. Max. lib. 3. cap. 2. Appian. de bell. ciuil. lib. 1.*

bus potius parere, quàm moribus. &, vt idem ait, ſemper in pace, conſuetudini; in bello, vtilitati parendum eſt. in quam ſententiā alio loco plura à nobis dicentur*. Pręterea bellū non niſi ex iuſta & neceſſaria cauſa gerēdum eſt [a]: & abeſſe debet omnis nocendi cupiditas, vlciſcendi crudelitas, & dominandi libido [b]. quò ſpectant illa quæ iure feciali apud Romanos fuêre prodita. Neque ſolùm peccat, qui ex iniuſta cauſa bellum gerit: ſed etiam opinione humana paſſim receptum eſt, eum fere ſemper ſuccumbere. Nam, vt inquit Propertius,

Frangit, & attollit vires in milite cauſa.
Quæ niſi iuſta ſubeſt, excutit arma pudor.

Iuſtæ verò belli* cauſæ pręcipuæ ſunt
11 hæ: Defenſio proprij imperij, perſonarum, amicorum, ſociorum, & rerum [c]. ad defenſionem enim ipſa lex naturalis etiam priuatis auctoritatē præſtat [d]. Iuſtum ergo bellum, vt C. Pontius Samnitium dux dicebat, quibus neceſſariū, & pia arma, quibus nulla niſi in armis ſpes relinquitur. Subeſt quoque iuſta belli cauſa, cùm geritur ad recuperandas res, quæ per vim & iniuſtè ab hoſtibus detinentur [e]: vel vt iniuriæ, vel dāni illati

*l. 2. cap. 5.

a c. noli. 23. q. 1.

b c. quid culpatur. 23. q. 1.

c c. iuſtum. 23. quæſt. 2. c. fortitudo. cum duob. ſequen. 23. c. olim. et ibi Inno. de reſtit. ſpol.

d l. vt vim. D. de iuſt. & iur. l. furem. D. ad l. Cornel de ſica. l. itaque. D. ad l. Aquil.

e c. Iuſtum. 23. quæſt. 2. D. Auguſtin. quæſt. 10. ſuper Ioſue li. 2

illati auctores dedantur ad supplicium, si fortè non publico, sed priuato cõsilio iniuria illata fuerit [a]. quod etiã iure feciali cautum fuisse superius ostẽdimus. Itaque Dauid, mortuo Saule, bellum gessit cum Isboseth, filio Saulis, qui occupare nitebatur regnum Israël, quod Dominus per Samuelem prophetã tradiderat Dauidi [b]. & Romulus Albanis bellũ intulit, quòd dictator eorũ Cluilius, nollet res raptas restituere, neque raptores tradere [c]. Est præterea iusta belli causa, vindicta iniuriæ iniquissimè illatæ [d]. Sic legimus Dauidem regem intulisse bellum regi Ammonitarum, propter derisos legatos suos [e]. Et quidem ratione iniurię illatæ, dicetur etiam bellum iustum, si quis prohibeatur transire per alicuius prouinciam. modò trãsitus innoxius futurus sit: qui iure humanæ societatis patere debet [f]. Itaque Israëlitę bellũ intulerunt regibus Amorręorum, propter non concessum transitũ innoxium, in terrã ipsis a Deo permissam [g].
Iustissimam * deniq; belli causam habet 12
princeps, qui armis persequitur rebelles, & ab imperio deficientes [h]. grauis enim iniuria infertur Deo, & principi, cùm

a c. 1. de iniur. 16. cap. Dominus, 23 quæst. 2.

b Reg. 2. c. 2

c Dionys Halic. lib. 3.

d c. Dominus 23. quæst. 2. cap. dispar. 23. quæst. 8.

e Reg. 2. cap. 20. cu duob. sequ.

f c. vlt. 23. quæst. 2.

g Num. 2.

h c. auctoritatẽ. 15. q. 6. cap. scire vos. 23. qu. 8. fac. l. amissione. §. qui defecerit. D. de capit. minut.

cùm eius imperio ſubditi reſiſtunt. non eſt enim poteſtas, niſi a Deo : & qui reſiſtit poteſtati, vt inquit Paulus[a], Dei
13 ordinationi reſiſtit : & iniuria * facta principi, cēſetur facta Deo: qui Samueli, a quo populus alium regem petebat, dixit : Non te abiecerunt, ſed me, ne regnem ſuper eos[b]. Dauid autem bellum geſſit cum Seba filio Bochri, qui populum ſollicitauit, vt a Dauide ad ipſum
14 deficeret[c]. Sed cùm rebellis * propriè hoſtis dici non poſſit, (nam aliud eſt hoſtis, aliud rebellis[d]) verius eſt, vt ſi cū ſubditis rebellibus armis certetur, non tam dicamus eſſe bellum, quàm executionem iuriſdictionis, & perſecutionem rebellium[e]. Vnde etiam non erit opus auctoritate ſummi principis, ſed ſufficiet eius qui iuriſdictioné habet[f]. Hinc iura
15 belli *, captiuitatis, & poſtliminij, quæ hoſtibus tantùm cōueniunt[g], non poſſe rebellibus cōuenire, conſequēs videtur : ſicut nec piratis & latronibus (qui hoſtium numero non cōtinentur) conueniūt[h]. quod ita intelligi debet, vt ipſi iure belli agere non poſſint : ideoq; dominium rerū captarum non acquirūt[i], quod hoſtibus tātùm tributum eſt[k]. in

a ad Roman. cap. 13.
b Reg. 1. c. 8.
c Reg. 2. c. 20.
d ex. qui ſunt rebelles. l. hoſtes D. de captiui. l. hoſtes. D. de verbor. ſignificat.
e Inno. in c. olim. 1. de reſtitut. ſpoliat. fac. l. qui reſtituere. D. de rei vendic.
f d... qui reſtituere.
g l. poſtliminij, et toto t. t. D. de captiu.
h D. l. hoſtes.
i L. poſtliminium. §. à piratis. D. de captiui. L. a latronib. D. de teſtam. L. hoſtes.
k D. l. poſtliminij.

ipsos verò iure belli sæuire, multoque magis quàm in hostes, licet: sunt enim odio digni maiore, & nō debet esse melioris cōditionis rebellis & latro, quàm legitimus & iustus hostis [a]. Quò spectare videtur quod [b] Cicero sentit, non esse mittendos legatos ad Antonium, nec verbis rogandum, sed cogendum armis esse recedere ab obsidione Mutinæ, coloniæ populi Rom. & oppugnatione Bruti imperatoris, consulis designati, & ciuis optimi. non enim cum Annibale rem esse hoste reipub. ad quem senatus olim legatos miserat, vt à Sagunto recederet; sed cum ciue. Neque interesse dicebat, vtrùm vrbem Romanā Antonius oppugnaret, an coloniam populi Rom. præsidij causa collocatam. & alibi idem Cicero ad Plancum scribens [c] dicit, cum Antonianis, à quibus Brutus Mutinæ obsidebatur, pacem fieri nō debere: vocans eos fœdissimos latrones, qui aut armis positis pacē petere deberent: aut, si pugnantes eam postularent, victoria pacem, non pactione pariendam esse. Prætereacùm à parte principis sint omnia illa, quæ ad iustum bellum sunt necessaria: nempe belli gerēdi ius, & iusta belli

a Argumēto l.3. §.1. D. de donat. inter vir. et vx.
b Philipp.5.
c epist.6.lib. 10.

belli causa; à parte verò rebellium, neq; belli gerēdi ius, quod soli principi competit, vt superius ostēdimus, neque iusta belli causa: cùm nulla sit causa rebellandi, vt mox dicemus: sequitur bellum, quod cum rebellibus princeps gerit, iustissimum esse: ideoque iuri belli locum esse contra rebelles, qui tanquam hostes occidi possunt[a], vel capti serui haberi[b], vnde etiam multò magis bona eorum prædæ cedent[c]. effectus enim ex causis colligitur[d]. Quod ita verum puto, si auspiciis summi principis bellum geratur, alioqui verò, quamuis defensio cuilibet permissa sit, & quisque iurisdictionem suam exercere possit, tamen iura belli non aliter locum habebunt, quàm si auctoritatē, & nomine summi principis bellum geratur[e], alias enim bellum dici non potest. Bellum verò quod rebelles gerunt, iniustissimum esse cōstat: ideoque iure belli agere non possunt, & capti ab ipsis non fiunt serui[f]. nam cessante causa cessat effectus[g]; & nemo ex dolo suo lucrari, aut aliis nocere debet[h]. Non obstat quod Vlpianus respō-
16 dit[i], in ciuilibus dissentionibus*, qui in alterutram partē discessissent, vice ho-

a l. 3. §. vlt. D. ad l. Cor. de sic. 1. l. proditores. D. de re militar.
b l. transfugam. D. de acq. rer. dom.
c Gloss & Bart. ex. qui sunt rebel. Curt. Inn. cons. 137.
d l. 2. §. vlt. c. in l seq. D. de don.
e Bart. in l. hostes. D. de captiu. Inno. in c. olim. 1. de restit. spol. in c. sicut & infra de iureiura.
f d. l. postliminium §. a piratis. D. de captiu. d. l. a latronibus. D. de testam.
g c. cum cessante. de appellat. L adigere. D. de iur. patro.
h l. dolū. C. de per. et com. rei vend.
i in l. si quis ingenuam. §. in ciuilibus. D. de captiu.

 stium

ſtium non eſſe: eorũ ſcilicet, inter quos iura captiuitatis & poſtliminij vigent: ideoque captos hinc inde non fieri ſeruos, & quòd cõſtitutionibus regni Hiſpaniæ, in ciuilibus diſſentionibus capta iubētur cum ſeptuplo reſtitui [a]. Nam hæc locum habent, cùm ciues inter ſeſe diſſentiunt, & tumultuantur: non autē cùm quid contra maieſtatem imperij machinātur, & in exitium reipub. contendunt [b]. tunc enim hoſtium numero haberi incipiunt [c]. Itaque Vlpianus vſus eſt vocabulo partis. partes autem dici ait Cicero [d], cùm ſciſſa in duas partes repub. ciues inter ſe contendunt; quæ etiam factiones dicuntur à Cæſare [e]. bellum verò, quod Antonius inferret reipub. non partiũ certamen, ſed defectionem à populo Romano vocari debere. Hinc quoq; Cicero [f] diſſentit à Cæſare, qui propter legem Semproniam, quæ iniuſſu populi de capite ciuis Rom. iudicari vetebat, non cēſebat mortis pœnam irrogandam Cethego & Lentulo, catilinariæ coniurationis ſociis, ad quæ docet Cicero legem Semproniam, quæ de ciuibus Romanis cõſtituta eſt, ad eos, qui eſſent reipub. hoſtes, qui certè ciues eſſe

a Reg. lib. 16 tit. 26. par. 2.

b D. §. in ciuilibus.

c L. amißione. §. qui deficiunt. D. de cap. minu. L. nihil intereſt. L. poſtliminiũ §. transfuga. D. de captiu. L. vlt. D. ad l. Iul. Maieſt.

d Philip. 13.

e De bello Gallic lib. 6.

f In Catil. 4.

esse nullo modo possent, nõ pertinere. Sic certè bello cum Latinis, Campanis, Fidenatibus, Hernicis, Æquis, Hetruscis, aliisque populi Romani sociis, quos subditos, non participes imperij, fuisse satis cõstat ex Liuio [a], Appian. [b] & Dionys. Hal. [c] deficiētibus, & rebellãtibus, legimus victos oĩa hostilia passos fuisse, & capta prædę cessisse, atq; captos in seruiturē redactos: imo multò durius cum iis actũ fuisse, quàm cum aliis hostibus. censebant enim maximè ita rebellantes in officio posse contineri, si id actum esset, ne possent rebellare. quamdiu enim malis relinqueretur malefaciēdi facultas, adfore & voluntatem. Atque ita Capua, quæ per deditionem populi Rom. facta fuerat [d], cùm ad Pœnos defecisset, expugnata à Romanis, lxx. pondo auri, & argenti tria millia ex præda ad quæstores delata sunt; lxx. principes senatus interfecti: trecenti ferme nobiles Campani in carcerem conditi, variis casibus interierunt: multitudo alia Campanorum venundata: ager omnis & tecta publica populi Romani facta sunt [e]. Similiter cum Fidenatibus, quæ erat colonia populi Romani, rebellantibus actum [f].

a *lib* 2. & 8
b *de bell. ciuil. lib.* 1.
c *lib.* 3. & 4
d *Liuius li.* 7
e *Liuius l.* 36
f *Liuius li.* 4

Ænna quoque, in Sicilia, vt ſuperius diximus, quæ præſidio Romanorum tenebatur, cùm ad defectionem ſpectaret, cum magna cæde ciuium direpta fuit [a]. eodem modo poſtquam Gallia in prouinciam eſſet redacta, cum Gallis rebellibus actum fuiſſe paſſim inuenias apud Cæſarem. Porrò in diſſentionibus * ci- 17
uilibus non inutilis futura videtur lex Solonis: quæ, inter alias antiquiſſimas, Athenis axibus ligneis inciſa erat: qua cauit, vt qui exorta ſeditione populari, & ſciſſa in duas partes ciuitate, neutri ſe adiunxiſſet, hic domo, patria, fortuniſq; careret, exul, extorriſq; eſſet. Quod & Phauorinus philoſophus inter fratres quoq; & amicos diſſidentes fieri oportere cenſuit: vt vtriuſque partis amici, ſi ad concordiam componẽdam parum auctoritatis habuerint, tum alter in alteram partem diſcedat, & hac ratione viam ſibi ad vtriuſque concordiam muniant [b]. Equidem hanc legẽ hiſce noſtris temporibus vtiliſſimam fore cenſeo, ad hoc, vt exorta aliqua factione malorũ, protinus omnes boni communibus viribus eos opprimant, neque ſe vnà cum repub. opprimi patiãtur; vt, proh dolor!

a Liuius lib. 34.

b Gell. lib. 2. cap. 2.

cum

cum magno reipubl. Chriſtianæ detri-
mento,& huius Belgij euerſione paſſim
fieri videmus.dum enim boni nimia ſua
modeſtia, & patientia, malis conatibus
ſeditioſorum ciuium concedēdo, ſe pa-
cem habituros confidunt, duriſſimum
ſibi ſeruitutis iugum iniiciūt: quod po-
ſtea fruſtra excutere conantur. & fit, vt
cùm bonorum iacturam aut vitæ peri-
culum pro repub. adire recuſant,neceſ-
ſariò cum republ. pereant. omne enim
malum naſcens,vt inquit Cic.facilè op-
primitur, inueteratum fit plerumque
18 robuſtius. Neque etiam * ſemper tutiſ-
ſimum erit, quod plerique arbitrantur,
non interponere ſe bello,ſed ſpectatorē
belli, fortunarumq́ue alienarum, euen-
tum ſine vllo diſcrimine rerum ſuarum
operiri, quod legati Antiochi & Æto-
lorum, qui Romanos Græcia expellere
conabantur,Achæis amicis Romanorū
perſuadere nitebantur, petentes vt ſal-
tem neutri parti ſe adiungerent.nam ad
ea T. Quintius Proconſul, nihil tam a-
lienum à rebus Achæorum eſſe oſtēdit:
quippe, ſiue gratia, ſiue dignitate, præ-
mium victoris futuros [a]. Ariſtenus quo- a Liuius lib.
que prætor Achæorum, cùm Romani 35.

primùm eorum amicitiam expeterent, & Philippus saltē ne armis interessent, postularet, oratione ad suos habita ostendit, Romanos aut socios habendos,
a *Liuius l.32* aut hostes; mediam' viam nullam esse [a]: 19
quæ, vt Pontius Samius dicebat, neque amicos parat, neque inimicos tollit. Itaque Portius Cato, summus vir, Pōpeio & Cæsare inter se contendentibus, quā-uis a factionum auctoribus multis in rebus causa reipub. dissentiret, & neutrius mentem planè probaret; tamen bello exorto: non sibi quiescendum existimauit, sed eas partes secutus est, quæ plus æquitatis habere viderentur, Bruto etiā dehortante, cui prudenter respondet:

Summum Brute nefas ciuilia bella fatemur,
Sed quo fata vocant, virtus secura sequetur.

Et cetera, quæ carmine prosequitur Lu-
b *lib.2.* canus [b]. Sed hæc deliberatio, vtrius partes æquiores sint, in democratia vel aristocratia, scisso imperio, quod pluribus commune est, admitti potest; in monarchia verò, optimus & prudentissimus
quisque, principis *, apud quem summa 20
imperij est, auctoritatem sequetur, cōtra seditiosos & turbulentos ciues, & subditos. postquam enim visum est reipub.

per

per vnum consuli[a]: cui lege regia populus omne imperium in se, potestatemq́; concessit[b], quique est communis omnium parens[c]: & cui diuina lege obedire iubemur[d]: eum, non secus ac patriam, defendere & tueri quilibet debet. Et quidem, vt inquit Cicero, nulla iusta
21 * causa videri potest aduersus patriam arma capiendi. & Plato nefas esse duxit, vi vti contra patrem vel matrem, omniũ verò maximè contra patriam. Nulla autem tanta impietas, nullum tantum scelus, quod sit parricidio vindicandum[e]. Parricidã verò patriæ vocat Cicero Antonium; quòd reipub. bellum inferret: cuius certè salus præferri debet saluti
22 patris[f]. Rempub. voco*: in quo sanctissimũ nomen patriæ cõtineri dixit Cornificius[g]; non solum ipsum, quod absurdum esset. nam omne solũ viro forti patria est: sed vt Cicero interpretatur, cœtum ciuium iuris consensu, & vtilitatis communione sociatum. Quò spectat quod Cẽsorinus apud Appianum[h] legatis Carthaginiensium respõdit: cibitatem Carthaginiensium, quam Romani promiserant liberam fore, non in muris & ædificiis consistere: quæ delere vellent.

a *l.2. §. nouißime. D de orig. iur.*
b L. 1. D. *de constit princ.*
c Authen. *neq; vir quod ex donat. in fine.*
d Paul. ad Roma. 13.
e *Quintil. decla. 286.*
f L. *minimè D. de religio. & sumptib. funer.* L. *veluti. D. de iust. & iur.*
g *ad* Heren. *lib. 4.*
h *In bello pun.*

vellent. Factionem verò optimatum, & seditionem, & conspirationem populi remp. dici non posse, idem Cicero asserit. iniustus enim populus, quem tyrannum vocat, non potest rempub. constituere. Nam vt modò diximus, qui hostili animo aduersus rempub. vel principem est animatus, cùm natura sit ciuis, voluntate fit hostis, diciturq; perduellis [a]: quo nomine hostes appellari solent [b]. Et quidem hæc duo, princeps & respub. ita connexa sunt & copulata, vt illius hostis nemo esse possit, quin etiã sit huius, & e conuerso [c]. Pro patria verò mori, & ei nos totos dedere, & in ea nostra omnia ponere, & quasi nos consecrare debemus, vt inquit Cicer. [d] &, vt idem ait, laudandus est, qui mortem oppetit pro repub. quique docet chariorẽ esse patriam nobis, quàm nosmet ipsos. Omnia itaque quæ agimus, non ad nostram vtilitatem & commodum, sed ad patriæ & principis salutem conferre debemus. quo nomine Demarathus Lacedemonius, Aristides, Phorion & Themistocles Atheniẽses; Tarquinius Collatinus, Camillus & Rutilius Romani, maximam laudẽ meruerunt; qui omnes iniurias

a *in l. vlt. D. ad leg. Iul. maiest.*
b *l. quos nos. D. de verbo. sig.*
c *d. l. vltim.*
d *de legibus lib. 2.*

iniurias à patria illatas, æquissimo animo tulerũt, & nullam vindictam, quamuis nõ deesset facultas, moliti sunt. quin Themistocles, sumpto veneno, mori maluit, quàm Persarum regi, a quo magnis honoribus & pręmiis erat affectus, operam suam ad bellum patriæ, licet ingratæ, inferẽdum præstare. & Camillus, vir optimus, & de patria optimè meritus, in exilium actus, patriæ in extremo periculo, immemor iniuriæ, opem tulit, eamq́ue hostibus expulsis, restaurauit.

23 Inobedientia* autem subditorum, & rebellio in principem, grauissimum crimẽ habetur, & hæresi comparatur [a]: & inobediens dicitur infidelis [b]. Quomodo enim, inquit D. Hieronymus, fidelis esse poterit, in substantia Dei, qui carnali Domino fidem adhibere non potuit [c]. ideoq́ue ob quantumuis grauia onera a rege subditis imposita, non licet rebellare. nam melius est omnia mala pati, quàm malo consentire [d]. & quamuis onus a superiore impositum sit difficile, nihilominus tamen ferẽdum est, & pia deuotione tolerandum [e], propter bonum obedientię. generale enim pactum est societatis humanæ, obtemperare regibus

a c. sciẽdum. 8. qu. 1. c. si papa. 40. distinct.

b c. nullus. 38. dist.

c c. si apud. 23. quest. 5.

d c. ita nec. 32. quæst. 5. cap. Lotharius. 31. qu. 2.

e c. in memoriam. 19. dist.

a c. quæ contra, dist. 8. gibus suis [a]. Quare quamuis Roboam, filius & successor Salomonis, nollet vel minimum Israëlitis, de iugo durissimo ipsis imposito per Salomonē, minuere: sed diceret, quod graui iugo, a patre imposito, grauius superadderet: ideoque decem tribus Israël scissæ a tribu Iudæ
b 3. Reg. 12. & Beniamin, relicto rege suo; Hieroboā fecissent regem [b], non tamen ex eo extra culpam fuerūt. nam indignatus est Dominus omni semini Israël, & demoliuit eos, & dedit eos in direptionem, donec abijceret eos a facie sua. quia scilicet ab vnitate dissipati, alterum sibi regem cōstituissent [c]. Similiter quamuis Nabu-
c Cypr. lib. 1 epist. 6. c. denique. 7. qu. 1 chodonosor rex esset infidelis, & pluri-
d Hier. 39. ma mala faceret [d], & statuam suam aureā adorari præciperet, & eos, qui non ado-
e Daniel. 3. rassent, mitti in fornacē ignis ardentis [e]: tamen dixit ei Daniel: Tu rex regū es, & „ Dn̄s cæli regnum, & fortitudinē & im- „
f Daniel. 2. periū dedit tibi. & Dominus per pro- „ phetam Hieremiā ait: Dedi omnes ter- „ ras istas in manu Nabuchodonosor re- „ gis Babilonis, serui mei: insuper & be- „ stias agri dedi illi, & seruient illi omnes „ gentes, & filio eius, & filio filij eius: do- „ nec veniat tempus terrę eius, & ipsius, & „

seruient

" seruient ei gētes multę,& reges magni[a]. a Hiere.27.
" Et propheta Baruch: Orate, inquit, pro
" vita Nabuchodonosor regis, & pro vita
" Balthazaris filij eius, vt sint dies eorum
" sicut dies cæli super terrā[b]. & Ezechiel b Baruch c.1
propheta grauiter inuehitur in Sedechiam regem Iudæ, accusans eius perfidiam,& rebellionem cōtra regem suum Nabuchodonosor[c]. Sed & Dauid rex c 2.Para.26 Hebræorū diuina auctoritate designatus, tamen Saulem (qui per legem diuinam regno erat priuatus) regnantem & illi infensum, semper est honore regio prosecutus,& cùm posset eundē, in speluncam, in qua latebat, ingressum, solū paruo negotio obtruncare, noluit, negans se extēsurum manum in christum Domini[d]. iussit quoque Dauid occidi d Reg.1.ca. 24.& 26. illum, qui nūtiabat se occidisse Saulem, inquiens: Quare non timuisti mittere manum tuam in christū Domini[e]? Re- e Reg.2.c.1 ges ergo & principes, si boni sunt, tanquam à Deo missi ad vindictam malorum, laudem verò bonorum, vt inquit Petrus[f], summa pietate coli debent; sin f Epist.1.c.2 mali, patiēter tolerari. principum enim & regum peccata ferenda sunt,& ad Dei iudicium reijcienda, cui placet interdū

popu-

populos, ob ipsorũ peccata, iniquitate
principum affligi. nam, vt est in sacris li-
teris[a], Deus regnare facit hominem hy-
pocritã, propter peccata populi[b]. nulla
autem potestas nisi a Deo, vt Paulus te-
statur[c], qui nos principibus obedire iu-
bet[d]. & Petrus, etiam dyscolis dominis,
nos parere vult[e]. & idem docet honorã-
dos esse reges: cùm tamen tunc nullus
adhuc rex Christi fidem accepisset, sed
omnes essent infideles, & in Christianis
persequendis crudelissimi (neque enim
Neronis & Domitiani, & aliorum cru-
delitatem tot scriptorũ literis celebra-
tam, quisquam ignorat) iisdem tamen
Christiani ex præcepto Dei obediebãt,
quatenus nihil pręciperetur, quod Deũ
offenderet: cui sciebant magis obedien-
dum, quam hominibus[f]. Ex his certè* 24
liquet, quod quamuis tyrãnum, qui per
vim & illegitimè principatum occupa-
uit, si tyrannis aliter tolli non possit, oc-
cidere cuilibet licitum sit: & per legem
Valeriam, sacrum esset cum bonis caput
eius, qui consilia regni occupandi in-
iisset[g]: illum tamen, qui iure successio-
nis, electionísve princeps est, quamuis
iniquè & crudeliter agat, priuato non
licere

a Iob cap. 14
b Alphon. de Cast. contra here. in verb. Potestas.
c ad Rom. 13
d ad Tit. 3.
e epist. 1. c. 2
f Actor. 1.
g Plut. in vita P. Valerij. P. Dion. Hal. lib. 5.

licere occidere, neque populo eum reij-
cere, vel ab eo deficere [a]. idq́ue concilio
Conſtantienſi [b] deciſum eſt: quo etiam
hæretici declarantur contrariæ ſentẽtiæ
25 aſſertores [c]. legitimus *enim princeps,
quamuis crudelis & iniquus, tyrannus
26 dici non poteſt. cumq́ue lege *regia, imò
ex ordinatione Dei, omne imperium &
poteſtas principi in populũ ſit collata;
illum iudicare populus non poterit. nõ
enim poteſt inferior iudicio ſuperiorẽ
ligare [d]. Quò ſpectat quod propheta
ait [e]: Nunquid gloriabitur ſecuris cõtra
eum, qui ſecat in ea? aut exaltabitur ſer-
ra cõtra eum, qui trahit eam? ex quibus
luce clarius eſſe Nicolaus Papa reſcrip-
ſit, non poſſe quemquam, qui minoris
auctoritatis eſt, eum qui maioris pote-
ſtatis eſt, iudiciis ſuis addicere, aut pro-
priis definitionibus ſubiugare [f]. Itaque
rectè M. Aurelius Imperator populo
magiſtratum, magiſtratui regem, regi
verò Deum iudicem conſtitutum dixit.
Et quidem ſi princeps, qui poteſtatem a
Deo habet, indicta cauſa, neminem pu-
nire aut condẽnare poteſt [g]: qua aucto-
ritate ſubditi, qui nullã poteſtatem ac-
ceperunt, principem, cuius in poteſtate

a *Felin. in c. cùm nobis. ex. de præſcript. Brix. in reper. in verbo Tyrãnus. Domin. a Soto de iuſt. & iur. lib. 5. qu. 1, art. 8.*
b *ſeß. 15.*
c *Alphon de Caſt contra hære. in verbo Tyrannus.*
d *c. Inferior. 21. diſt. c. nã magiſtratus. D. de recep. arb.*
e *Eſai. 10.*
f *in d. c, inferior.*
g *Clement. paſtoralis de cenſib. & re iudic.*

& imperio ſunt, & cui obedire iubẽtur, ſuo arbitrio expellere, aut reijcere poterunt? cùm ne tyrannus quidẽ, lege Solonis, indicta cauſa occidi poſſet; & cùm iuri naturali repugnet, vt inferior habeat imperium in ſuperiorem, & vt idẽ ſit accuſator & iudex. Grauibus ergo pœnis coërcetur, ex primo capite legis Iuliæ, non ſolùm qui principẽ occidit, ſed etiam cuius operâ, dolo malo, conſilium occidendi initum fuerit, vel quid contra maieſtatem imperij machinatũ[a]. Sed & ſi quamcunque infamiam, quæcunque pericula, mortem denique, ſi res ita poſtulat, pro ſalute principis, & patriæ ſubire, iura diuina, & humana cogunt, quæ iuſta rebellandi cauſa eſſe poteſt? Quemadmodum enim videmus in corpore humano, omnia mẽbra capiti, tanquã parti nobiliori, obedire, qualiacunque tãdem præcipiat, & pro eius ſalute nullum recuſare periculũ: ſic quoque ſubditi, qui ſunt mẽbra reipub. ſalutem principis, qui reipubl. caput eſt, proprio commodo præferre debent. & huius quoque ſentẽtiæ aſſertores fuere, qui inter Hebræos pręcipui habiti ſunt, Eſſęi vocati, id eſt executores legis diuinæ: qui

[a] l. 1. C. ad l. Iul. maieſt. L. quiſquis eod. tit.

næ: qui reges & principes, qualeſcunq; tandẽ ſint, ſubditis inuiolabiles eſſe debere, dixerunt, tanquam a Deo miſſos. Neque quemquam mouerit exemplum Tarquinij Superbi, qui regno pulſus eſt, propter ſua ſcelera: tum quia nõ rex, ſed verè tyrannus fuit: (non enim legitimè, ſed per vim, nefario ſcelere, occiſo Tullio ſocero ſuo, regnũ adeptus eſt [a].) tum etiam quia, vt I. C. ait, nõ quid Romæ fiat, ſed quid legitimè fieri debeat, ſpectandum eſt [b]. errant enim, vt inquit Cicero, qui quod exemplo fit, id etiam iure fieri putãt. Et hæc quidem ita procedunt, ſi ſummum imperium ſit apud vnum principem; ſin verò ſit apud populum, vel optimates, certè hoc caſu ſine dubio licebit cum tyrãno iure agere, ſi tempora permittãt; ſin minus, licebit eum vi opprimere, & quauis ratione tyrannum è medio tollere. Itaque ſenatus priorẽ viam ſecutus eſt in Nerone tollendo: poſteriorem in Maximino. Sciẽdum eſt enim Imperatores Romanos non habuiſſe ſummum imperium, quãuis plerique id ſibi tyrannicè vſurpauerint [c]. idque indicant hæc Suetonij verba in Caligula; Parũ abſuit, inquit, quin

a *Dion. Hal. lib. 4.*

b *L. ſed licet. D. de off. præſ.*

c *Appianus in proœmio l. 1.*

ſpeciem principatus in regnum cõuerteret. non enim erant imperatores aliud quàm principes, imperium verò erat apud populum [a]. Reges verò imperio abutentes* poterit ſummus Pontifex, va- 27
riis modis coërcere, & cõpellere vt adminiſtrent iuſticiam [b]. gerit enim vices Dei in terris, a quo vtrumque gladium accepit, ſpiritualem & temporalem, ad reipub. Chriſtianæ quietem, & conſeruationem [c]. Itaque Nicolaus Papa Lotharium reprehendit propter ſua peccata [d]. & Gelazius Anaſtaſio minabatur [e]. Innocentius eius nominis primus, Arcadium Imperatorem, eò quòd ſanctum Ioannem Chryſoſtomũ e ſede ſua pelli permiſerat, excommunicauit [f]. Sed & ſi Reip. Chriſtianæ omnino conueniat, non ſolùm coërcere poterit, ſed etiam deſtituere. quemadmodum Deus (cuius vicarius eſt Pontifex) Saulem regno priuauit, & Dauidem in locũ eius ſurrogauit [g]. ſicque Zacharias Pontifex, Childericum eius nominis tertiũ Francorum regem deſtituit, & Francos iuriſiurandi religione exſoluit [h]. Innocẽtius quartus, Fredericum II. Imperatorem, propter ſua ſcelera primùm excommunicauit,

a Bodin. de rep. lib. 1. c. 8.

b c. adminiſtratores. 23. q. 5.

c c. nouit. de iudic. c. vnã ſanctam. ex. de maio. et obed.

d in c. ſcelus. 2. quæſt. 1.

e in c. alius. 15. quæſt. 6.

f c. duo ſunt. diſt. 96.

g 1. Reg. c. 6

h c. alius. 15 quæſt. 6.

nicauit,& cùm nihil proficeret, indignũ imperio iudicauit,& ſubditos a vinculo ſacramenti liberauit [a]. & idem Innocẽtius, Luſitaniæ regi, propter ſuam negligentiam, fratrem ipſius Comitẽ Benonienſem, collegam dedit [b]. Hanc verò poteſtatem populo tribuere, vt nõnulli voluerunt [c], non ſolùm abſurdum eſt, & iniquum, ſed etiam ad reipub. euerſionem ſpectat. non enim rex, ſi aliquantulum contra volũtatem populi imperat, protinus iniquus, & tyrannus dicendus eſt. nam iſta ratione nulli ſint reges. Ac Moyſes ipſe iuſtiſſimus, & ſapiẽtiſſimus princeps, idem tyrannus iudicaretur: quòd omnia fere iuberet, ac prohiberet contra populi volũtatem. Sed nec monarchia, vel regia poteſtas dicenda eſt, cùm arbitrio populi reſpub. gubernatur a rege: quoniam ſtatus reipub. pendet a populo. quo nihil ſtultius, nihil intemperantius,& cùm in bonos exarſerit, nihil furioſius. Multitudinis namque, vt rectè Liuius, ea eſt natura, vt humiliter ſeruiat, aut ſuperbè dominetur. & Xenophon, idem imperator bonus ac Philoſophus, popularem potentiam virtutibus inimicam eſſe teſtatur: nec aliter

a *cap. ad Apoſtolica. de ſent. et re iud. in 6.*

b *c. grãdi. de ſupplend. negligent. prælat. lib. 6.*

c *Fer. Vazq. illuſt. quæſt. lib. 1. c. 5. nu. 10. Hotom. in Frãcogallia. Girard. de Bernard. in hiſt. Franc. l. 3.*

ſtabiliri poſſe, quàm bonis omnibus eiectis. quod Seneca paucis verbis complexus eſt: Quis enim, inquit, placere poteſt populo, cui placet virtus? Sic certè legimus, apud Athenienſes & Romanos, longè præſtantiſſimos ciues, & de republ. optimè meritos oſtraciſmo, exilio, morte, per inuidiam, iniuſtè a ſtulta & ingrata plebecula multatos fuiſſe. Præclarè autem Anacharſis Scytha, Athenienſium rempub. breui perituram prædixit: quòd ſapientes in ea conſultarent, ſtulti verò iudicarent. videbat enim ſenatum, reipub. cōſilia, quibus nihil ſanctius eſſe debet, à populo petere: id eſt a ſtulto & inſano, prudentiam. Neque verò tam abſurdum erat, quamuis abſurdiſſimum, omnes omnium opes, quàm ſummum imperium inter ciues ęquare: quòd, vt rectè Bodinus[a], opibus quiſque frui poteſt; imperādi verò prudentia pauciſſimis eſt a natura tributa. Et quidem ſi metuendus eſt tyrannus, multò magis metuenda eſt tyrannorum multitudo. Qui autem populare imperium Ro. laudant, non ſatis illorum hiſtorias legiſſe videntur, neq; perpendiſſe calamitates tot ſeditionum, ſeceſſionū, conten-

[a] *in method. hiſt. cap. 6.*

contentionum, & bellorum ciuilium,
quæ rempub. toties afflixerunt. quorũ
omnium certè, cõmunio imperij, quod
ex æquo partiri difficile eſt, cauſa fuit.
ſed de his pluribus agere inſtituti noſtri
28 ratio non permittit. Vt ergo iuſtas* belli
cauſas proſequamur, bellũ aduerſus in-
fideles, ex eo ſolùm quòd infideles ſunt,
ne quidem auctoritate imperatoris, vel
ſummi Pontificis, indici poteſt[a]. infide-
litas enim nõ priuat infideles dominio
quod habent iure gentium. nam non fi-
delibus tantùm rerũ dominia, ſed omni
rationabili creaturæ data ſunt. Domini
enim eſt terra, & plenitudo eius, orbis
terrarum, & vniuerſi qui habitãt in eo[b].
& Dominus ſolem ſuũ oriri fecit ſuper
bonos & malos[c]. Itaque quamuis Na-
buchodonoſor eſſet infidelis, tamen do-
minus dedit illi regnum & imperiũ, vt
modo diximus. & hæc ſententia pleriſq;
probatur, vt oſtẽdit Couarruuias[d]. Sed
nec ex eo capite bellum dicetur iuſtum
cum infidelibus, quòd puta imperatori
29 *tanquam totius mundi domino parere
recuſent, ex receptiſſima interpretũ ſen-
tentia[e]. nam communem hanc opinio-
nem falſam eſſe, & imperatorem nõ eſſe

a *l. Chriſtianis. C. de paga. & ſacr. et temp. eor. c. diſpar. 23. quæſt. 8.*

b *Geneſ. c. 1.*

c *Matt. 5. in fin. & c. 6. in prin.*

d *in c. peccatũ. de reg. iur. in 6. 2. par. relect. §. 9.*

e *in l. be ea Lenone. C. de quadr. præſcript. in l. deprecatio. D. ad leg. Rhod. de iact. in l. cunctos populos. C. de ſumma Trinit. & fide Cath. in l. hoſtes. D. de captiui.*

totius mundi dominum, a viris doctissimis apertè ostensum est[a]: quos refert & sequitur Couar.[b] & Ferd. Vazq.[c] Vnde ex hac causa non poterit imperator iustum bellũ inferre infidelibus, qui eius imperio subditi non sunt. siquidem nemo punire potest eum, quem nõ habet in sua potestate[d]. Nec itẽ ex auctoritate summi Pont. poterit dici, istud bellum iustum. nam is in infideles iurisdictionẽ non habet, nec temporalem, nec spiritualẽ: nisi quatenus ea necessaria est ad Christianæ reipub. quietem & vtilitatẽ. & ad ecclesiam non pertinet, punire infideles, qui nunquã Christi fidem susceperunt, secundũ illud Pauli ad Corint.[e] Quid mihi de his qui foris sunt, iudicare? Vbi Thomas dicit, prælatos ecclesiæ accepisse potestatem tantùm in eos, qui se fidei Christianæ semel subiecerunt. vnde hæreticis*, qui a fide Christiana 30 defecerũt, iustum bellum infertur. Qua de re pulchrè Alphon. a Cast.[f] Contenditur verò iusto bello cum infidelibus, ex causis, ex quibus cum aliis quibuscũque bellum gerere licet[g]. tum etiam ex eo quod forte fidem Christianam blasphemiis, prauisque persuasionibus impediant,

a Card. Alb. Fulg. Alc. Chas. Domin. a Soto et aliis
b in d. l. peccatum d § .9
c quest. il lust. l. 1. c. 20 & seq.
d L. vlt. D. de iuris. omn. iud. c. vlt. de constitut. in 6 l. 1. et toto tit. C. vbi de crimin. agi opor.
e cap. 5.
f l. 2. de iust. her. pun.
g c. dispar. 23 q. 1. Inno. & DD. in cap. quòd super his de voto. Thom. 22. q. 10. art. 8.

pediant, atque item legis euangelicæ li-
beram prædicationem : quia fit iniuria
Christianis, qui habent ius prædicandi
euangelij, per vniuersum orbem. Et hæ
quidem iustæ belli gerendi causæ, per-
pēso iudicio principibus ac regibus (pe-
nes quos est belli auctoritas atque con-
silium [a]) sunt æstimandę: qui si forte hu-
31 mana cupiditate bellum gerant *, non
nocebit militibus, qui obedire debent
principi. Itaq; inquit D. Augustinus [b];
„ Vir iustus, si forte sub rege homine etiā
„ sacrilego militet, rectè potest illo iubēte
„ bellare, ciuicæ pacis ordinem seruās. cui
„ quod iubetur, vel non esse contra Dei
„ pręceptum certum est, vel vtrum sit, cer-
„ tum non est: vt fortasse reum regem fa-
„ ciat iniquitas imperandi; innocentem
„ autem militem ostendat ordo seruiēdi.
32 Vnde & Christiano * militi etiam sub
imperatore pagano militare permissum
est. nam & Iulianum Cæsarem apostatā
milites Christianos habuisse legimus:
quibus cùm diceret, Producite aciē pro
reipub. defensione, obediebāt: cùm au-
tem diceret, producite aciē in Christia-
nos, agnoscebant imperatorem cæli [c].
quos cùm idē imperator donatiuo dato

a c. quid culpatur. 23. q. 1.

b lib. 22. cōtra Faust. Man. c. 75. de c. quid culpatur.

c c. Iulianus 11. quest. 3.

ad ſacrificia deorum gẽtilium pellicere tentaſſet, donatiuo imperatori reddito, chriſtianiſmũ liberrimè profeſſos, cum martyrij deſiderio, exauctoratos fuiſſe tradunt [a]. Legimus quoque Marcũ Aurelium Antoninum, Chriſtianorũ, qui ſub ipſo merebant, pręcibus (quibus ſibi pluuiam, hoſtibus fulmina a Deo impetrarunt) bellum Marcomanicum, Sarmatis, Vandalis, Quadis deuictis, confeciſſe [b]. Ex quibus docemur ſub imperatore pagano, vel etiam hæretico, ſubditis licere militare, niſi liquidò conſtet bellum iniuſtum eſſe. nam Deo magis ſeruiendum, quàm hominibus [c]. Quãuis enim etiam infideli regi *, & iniquo parendũ eſſe doceamur [d]: tamen habet 33
hæc obedientia ſuos limites. vnde licet filiis Iſraël præceptum eſſet a Deo, vt obedirent regi Nabuchodonoſor; tamen cùm idem rex iuſſiſſet, vt ſtatuam ſuam auream adorarent (quod præceptum fines excedebat poteſtatis regię) tum potius habuerunt, qui optimi erant inter filios Iſraël, in fornacem ardentem conijci, quam ei præcepto regis obedire. quorum voluntatẽ ſic Deus approbauit, vt illæſos ab igne conſeruauerit [e].

Quò

a Sozom. l. 5 c. 17. Caſſio. lib. 6. tripart. hiſt. c. 30. Niceph. lib. 10. cap. 23.

b Paul. Oroſi. lib. 7. c. 15. Euſeb. lib. 5. eccl. hiſtor. c. 5. Niceph. l. 4 c. 12.

c Act. 1. cap. vlt. 15. q. 6. & d. c. Iuraturus.

d Pet. 1. c. 2.

e Dan. 2.

Quò ſpectat quod Chriſtus ait in euā-
gelio[a]: Reddite quæ Cęſaris ſunt, Cæſa-
ri; & quæ Dei, Deo. quod & Paulus A-
poſtolus[d] pſaniſſimè expreſſit, cùm ait.
Reddite omnib. debita, cui tributum,
tributum; cui vectigal, vectigal; cui ti-
morem, timorem; cui honorem, hono-
rem. Ex ſuperioribus quoque colligere
licet, quòd quæ hactenus de iuſtis belli
cauſis dicta ſunt, magis ad ęquum & bo-
num, & viri boni officium, quàm ad iu-
ris effectus referri debent. cùm enim
ſummis tantum principibus, qui ſupe-
riorem non habent, belli gerendi ius ſit,
de æquitate cauſæ diſceptare non con-
34 uenit. hinc certo modo iuſtum * po-
terit dici bellum, etſi non ex iuſta cauſa
geratur. iuſti enim variæ ſunt ſignifica-
tiones: vt annotauit Budæus[c]. neque
ſemper æquitatem, & iuſticiā deſignat,
ſed aliquando etiam plenitudinē quan-
dam ſignificat, quo ſenſu dicuntur iuſtę
nuptiæ[d], iuſtum matrimonium[e], iuſta
ætas[f], iuſta perſona litem inſtituendi[g],
iuſtus filius[h], iuſta libertas[i]: eoque ſen-
ſu iuſtum prælium dixit Liuius[k]. ſimili-
ter iuſtum bellum dicitur, quod publicè
legitimeque geritur ab iis, qui bellige-
randi

a Matth. 22.
b ad Rom. 13
c l. 3. D. pro ſocio.
d Inſt. de nupt. in prin. in l. nuptiæ. l. & nihil. D. de ritu nuptiar.
e In l. Claudius. D. de his quib. vt indig. l. 1. D. vnde vir & vxo. Quintil. l. 5. cap. 10.
f In l. 2. §. 1 D. de vaca. mun. L. ait Diuus. D. de iure fiſc.
g In l. in vniuerſis. C. qui dar. tutor. vel curat. poſ.
h In l. 2. D. de adopt.
i Cicer. in Topic. l. 1. D. ſi quis teſt. lib L. generaliter. D. qui et a quib. manu.
k lib. 49.

randi ius habent. Itaque Vlpianus[a]: Hostes, inquit, sunt, quibus publicè populus Roma. bellum decreuit, vel ipsi populo Roma. ceteri verò latrunculi, vel prædones appellantur. Et Pomponius[b]: Hostes, dicit, sunt, qui nobis, aut quibus publicè nos bellũ decreuimus: ceteri verò latrones, aut prædones sunt. Vnde hoc bello, licet non ex iusta causa geratur, iura belli, captiuitatis & postliminij, quæ hostibus cõueniunt, locũ habebũt. quod ex eo satis probatur, quòd cùm Romani nõ nisi iustis ex causis bellum mouerent, quod iure feciali diligẽter cautum erat[c]: tamen hostes eorum, qui iustam belli causam habere non potuerunt, quę vtrinque iusta esse non potest, capta hoc bello etiam iure Romanorum sibi acquirebant, & captos in seruitutem redigebant[d]. idque verũ est, etiamsi liquidò constaret de iniquitate hostiũ. quod Paulus I. C. satis indicat[e], cùm ait: Naturali æquitate inductũ esse, vt qui per iniuriam ab extraneis detinebatur, is vbi in fines suos rediisset, pristinum ius suũ reciperet: iure scilicet postliminij. Ex quibus apparet, captum ab hostibus etiam ex iniusta causa bellum geren-

a in l. hostes. D. de captiu.
b l. hostes. D. de verb. sign.
c Dion. Hal. lib. 2.
d l. postliminij. D. de captiui.
e d. l. postliminij. in prin.

gerentibus, fieri ſeruum. nam alioqui
non eſſet opus fictionibus poſtliminij:
ſicut nec opus eſt, cùm quis à latroni-
bus captus fuit, cùm non fuerit ſeruus [a].
Sufficit itaque, quod ad effectus iuris, &
vt iura belli locum habeant, attinet, bel-
lum geri ab iis, qui hoſtium numero
ſunt definiti, & belligerãdi ius habent [b].
Quo ſenſu videtur defendi poſſe Alcia-
ti opinio [c], & Fulgoſij [d]: qui vtrinque
35 iuſtum* bellum eſſe poſſe aſſerũnt, con-
tra receptam interpretum ſententiam;
quæ ſi ad iuſtam belli cauſam referatur,
æquiſſima eſt. cum enim hoſtes contra-
rij ſibi ſint, contraria iura neceſſe eſt ha-
beant: & vna eademque belli cauſa hinc
inde iuſta eſſe nõ poteſt. Ceterum cùm
36 pecuniam * neruum belli eſſe plerique
exiſtiment (quò ſpectat illud T. Quintij
Flaminij, qui Philippomeni Achæorum
prætori, multis equitibus, ac grauis ar-
maturæ militibus inſtructo, pecunię au-
tem inopi, illudens, manus eum dicebat
habere & crura, ſed ventre carere. nam
& corporis eo habitu prætor erat [e].)
37 quæri ſolet, cuius impenſis* bellum geri
debeat, vtrum principis, an populi.
Et quidem ſi Princeps reditus regales
habeat

a *L. qui a latronibus. D. de teſtam. L. poſtliminiũ. §. a piratis. l. hoſtes. D. de capti. & poſt. reuer.*

b *Fulg. & Iaſo. in l. ex hoc iure. D. de iuſt. & iur. Petrus Anchoran. in regul. Peccatũ. col. 13. verſ. Tertiò quæro. Aretinus in l. qui a latroni. D. de teſtam. Albericus de Roſa in l. cũctos populos, col. 6. C. de ſumm. Trin. Abb. in c. ſicut, de iureiuran. quos allegat et ſequitur Natta cõſil. 284.*

c *In 2. parad. c. vlt.*

d *In d. l. ex hoc iure.*

e *Plut. in apoph.*

habeat a ciuibus aſſignatos, certè ipſius principis impenſis bellum geri debere plerique exiſtimant [a]. quod maximam rationem habet. omnes enim omnino principatus, regna, imperia ob publicã ipſorum ciuium vtilitatem, non ob eorum qui reipub. præſunt commoda, inducta eſſe, communi, frequentiſſimaq́ue philoſophorum, & legumlatorum ſententia proditum eſt. Itaque Cicero [b]: Omnino, inquit, qui reipubl. præſunt duo Platonis præcepta teneant. vnum, vt vtilitatem ciuiũ ſic tueantur, vt quicquid agant, ad eam referant obliti commodorum ſuorum. alterum, vt totum corpus reipubl. curent, ne cùm partem aliquam tuentur, reliquas deſerant. vt enim tutela, ſic procuratio reipub. ad vtilitatem eorum, qui commiſſi ſunt, nõ ad eorum quibus commiſſa eſt, gerenda eſt. Quam ſententiam latè proſequitur Ferdinand. Vazq. [c] Si verò princeps idoneos reditus nõ habet, totius regni impenſis bellum geri debet [d]. Neque hic certus tributi modus præſcribi poteſt. nam vt Cleobulus belli dux, ſociis Athenienſium in bello cõtra Philippum certam tributi ſummam definiri poſtulantibus,

a *Angel. in l. turres. per illũ text. C de oper. public. Iaſon. in l. diuortio. §. impendia, & ibi Zaſius, D. ſol. matri. Guil. de Cuneo. Bald. & Cyn. in l. neminem. C. de ſacroſ. eccl.*

b *offic. lib. 1.*

c *queſt. illuſt. cap. 1, et ſequ.*

d *Bald. in l. ſi aliquã. D. de offic. proconſ. Boerius in tract. de cuſt. cla.*

tibus, reſpondit, bellum finiri non poteſt[a]. & huc facit, quòd ex ſententia Catonis, in republ. bene conſtituta debet eſſe domi induſtria, ęrarium opulẽtum, tenues res priuatæ: qui corruptiſſimis moribus vitium contrarium poſuit, publicè egeſtatem, priuatim opulentiam. vnde luxu & deſidia ciuitas facilè corrumpitur, vt ex Salluſtio refert & probat D. Auguſt.[b] Meminiſſe tamen debent principes, modeſtiſſimi illius reſponſi Tiberij Cæſaris, qui theſaurariis onerandas tributo prouincias dicentibus, reſpondit, boni paſtoris eſſe, tõdere pecus, & non deglubere. Memorabilis

38 quoque eſt Traiani * ſententia: qui correptus ab vxore Põpeia Plotina, quòd calumniis ſuorum procuratorum prouinciæ diuexarẽtur, deteſtari cœpit improbas exactiones, & inſigni vſus eſt ſimilitudine, fiſcum appellans lienem. ſicut enim, creſcente in corporibus noſtris liene, artus reliqui tabeſcunt: ita turgente principis fiſco, marceſcunt cetera reipub. membra, & grauiter ægrotant[c]. Ex ſuperioribus deducitur, ciuem non teneri propriis ſumptibus principem ad bellum ſequi: ſed ſtipẽdium illi a prin-

a Plut. in vita Demoſt.

b de ciuit. Dei lib. 5. cap. 12

c Sex. Aur. Vic. in Iulia.

a principe vel repub. constitui debere [a].
Si tamen maxima vrgeat necessitas, vt-
pote pro defensione regis, vel reipubl.
omnes tenentur ad hoc bellum concur-
rere, cuiuscunque sexus, vel conditionis
sint, grauibusque pœnis ex constitutio-
nibus regni Hispaniæ afficiuntur, qui
hoc bellum detrectauerint [b]. Quò spe-
ctat, quòd more Gallorum*, initiũ bel- 39
lorum erat armatum conciliũ indicere,
quò lege communi omnes puberes ar-
mati conuenire consueuerant: & qui
ex his nouissimus conuenisset, in con-
spectu multitudinis omnibus cruciati-
bus affectus, necabatur [c]. Vasallus quo-
que feudatarius tenetur dominum suũ
in bello iusto, etiam propriis sumptibus
iuuare [d]. Sed an dãna*, in quæ quis belli 40
causa forte incidit, resarciri debeãt, quæ-
ri potest. Et certè, si quis pro defensione
reipub. sine stipendio ad bellum iuerit,
videtur damnum illi ex hac causa illatũ
meritò repẽdi debere [e]. at militi qui sti-
pendium meretur, non refunduntur
damna bello accepta [f]: nisi quòd ex con-
stitutionibus regni Hispaniæ ex præda
forte facta istiusmodi dãna resarciri so-
leant [g]. Et quidem ad iniustum bellum
voca-

a Aret. in §. preiudiciales. instit. de actionib. Bart. in l. Mænia. § 1. per illũ tex. D. de ann. legat. Oldra. consil. 234. Cas. in cõsuet. Borgun. tit. de iust. §. 4. Boerius decis. 303

b Reg. l. 3. et 5. tit. 19. par. 2.

c Cæsar de bello gall. l. 5

d Argumento l. suo victu. D. de oper. lib. Specul. in Tit. de feu. §. quoniam ver. 12 Bald. in c. 1. quibus mod. feud. amit. Ludoui. Rom. in l. recusare. §. si quis alio, col. 1. et 2. D. ad S. C. Treb.

e Argu. l. 1. et ibi Angel. D. ad l. Rhodiã, de iact.

f Argu. l. 2. § si conseruatis. D. ad l. Rhod. de iact.

g Reg. l. 4. tit. 25. par. 3.

vocatus, neque ad ſtipendia, neque ad damna reſarcienda actioné habet. nam ex cauſa turpi nulla datur actio.[a]

[a] l. generaliter, & l ſeq. D. de verbo. oblig. L. ſi remunerandi. § rei turpis. D. mād it. Inno. in c. ſicut, & infra de iureiurand.

DE DVELLO SEV SINGVLARI CERTAMINE.

1 *Duellum quare prohibitum.*
2 *Duellum ex cauſa læſæ famæ illicitum.*
3 *Duelli vſus antiquiſsimus in Hiſpania.*
4 *Duellum fuit in vſu apud quoſdam populos.*
5 *Conſuetudo duelli non valet.*
6 *Conſuetudo duelli aliena a Græcorum & Romanor. inſtitutis.*
7 *Duellum cum hoſte licitum.*
8 *Dauid ſingulari pugna proſtrauit Goliath.*
9 *Singulare certamen magni momenti in bello.*
10 *Duello nonnũquam belli finis impoſitus.*
11 *De pugna Horatiorum cum Curiatijs.*
12 *Non eſſe tutum belli euentum duello redimere.*
13 *De Metio Suffetio.*

CAP. TERTIVM.

DVelli vſum vt deteſtabilem, & fabricante diabolo inductũ, ſumma ratione ſacri canones, & concilia patrũ,

D variis

variis censuris & pœnis, tam in eos qui decertant, quàm eos, quorũ auctoritate, & consilio, atque etiam præsentia istiusmodi certamina ineũtur, statutis exterminandum & abolendum esse censuerunt [a]. quòd scilicet * hoc genere certaminis ordo iudiciorum, & legũ omnis auctoritas, quæ actiones constituit, quibus vnicuique ius suum in iudicio prosequi licet, peruertatur: & iniquum sit, vt quis auctoritate propria sibi ius dicat [b]. ideo enim latæ sunt leges, & creati magistratus, vt licitũ ab illicito discernant, & ius suum cuique tribuant [c]. tum etiam quòd hac decertandi ratione ipsa iusticia violetur. nã quàm plurimi, quorum causa iure & æquitate optima erat, stolidissimi deorum Martis arbitrio pugnantes occubuêre [d]. præterea quòd Deus tentari non debeat: quod fit, cùm ad manifestationem veritatis, vt plerunque fit, duellum initur [e]. denique cùm homicidiũ diuino & humano iure prohibeatur, duellum, per quod plerunque ad homicidium deuenitur, esse prohibitum etiam dicendum est. cùm enim aliquid prohibetur, prohibitum etiam censetur omne id, per quod eò deuenitur.

1

a c. monomachiam. 2. q. 4. c. 1. et toto tit. de purg. vul. & tit. de cler. in duel. pug. et cõcil. Triden. sess. 19.

b L. extat. D. quod met. caus.

c l. 1. D. de iust. & iur.

d c. significantibus. de purg. vul.

e d. c. monomachiam. c. porro. de Cle. in duel. pug.

2 tura. Sunt tamen* qui existimēt, ex causa læsæ famæ hoc genus pugnæ iniri posse: Quia, inquiūt, crudelis est, qui negligit famam suam[b]. fama enim cōmodo præferenda est[c], & vitæ æquiparatur[d]. sed eorum sententiam non probo. idcirco enim, vt inquit Imperator[e], iudiciorum vigor, iurisque publici tutela est in medio cōstituta, ne quisquam sibi ipsi permittere valeat vltionem. & non potest dici honoris sui prodigus, vel negligēs, qui suam, suorúmue iniuriam auctori-
3 tate iudicis persequitur. Porrò constat* hoc genus pugnæ, tam ad ostentationē virtutis, quàm ad cōtrouersias decidendas, antiquissimum fuisse, præsertim in Hispania. nam cùm Scipio Carthaginē nouam, ad vota soluenda diis, munusq; gladiatorum, quod mortis causa patris, patruique parauerat, rediisset, spectaculū, inquit Liuius[f], fuit non ex eo genere
„ hominum, ex quo lanistis comparare
„ mos est, seruorum delectu ac libertorū,
„ qui venalem sanguinem habent: volun-
„ taria omnis & gratuita opera pugnan-
„ tium fuit. nam alij missi a regulis sunt, ad
„ specimen insitæ genti virtutis ostentan-
„ dum: alij, ipsi professi se pugnaturos in

a Argumento l. oratio, D. de spons.

b Bald. in c. 1 col. 5. de pace tenend. Cagn. Decius Curt. sen. Curt. iun. & alij, quos refert Ferdinā. Vazq quæst. illust. lib. 1. c. 49

c l. Iulianus. D. si quis omis. cau. test.

d l. iusta causa. D. de manu. vind.

e in l. nullus. C. de Iudæ.

f lib. 8.

gratiam ducis: alios æmulatio ad certa-
men, vt prouocarent, prouocatiq; haud
abnuerent, traxit: quidā quas disceptan-
do controuersias finire nequiuerāt, aut
noluerant, pacti inter se, vt victorem res
sequeretur, ferro decreuerunt. nec ob-
scuri generis homines, sed clari, illustres-
que Corbis & Orsua patrueles fratres,
de principatu ciuitatis, quā Ibē vocant,
ambigentes, ferro se decertaturos pro-
fessi sunt. Corbis maior ętate erat. Orsuę
pater princeps proximè fuerat, a fratre
maiore post mortē eius principatu ac-
cepto. cùm verbis Scipio disceptare vel-
let, ac sedare iras, negatum id ambo di-
cere communibus cognatis, nec alium
deorum hominúmue, quàm Martem se
iudicem habituros: robore maior; mi-
nor flore ætatis, ferox. mortem in certa-
mine, quàm alter alterius imperio subij-
ceretur, præoptantes. Cùm ab tanta ra-
bie dirimi nequirent, insigne spectaculū
exercitui præbuere, documentumque,
quantū cupiditas imperij malum inter
mortales esset. Maior vsu armorum, &
astu facilè stolidas vires minoris supera-
uit. hactenus Liuius. Et hęc quidem de-
certandi ratio *, etiam posterioribus tē- 4
poribus,

poribus, ad lites dirimendas, certis caſibus, & legibus apud Hiſpanos (quãuis eandem iniquiſſimã ſcirent[a]) permiſſa fuit[b]. Apud Longobardos quoq;, moribus receptum fuit, vt quoties coram iudice defectus quiſpiam eſſet, aliquidque ad plenam intentionis fidem iudici faciendam deeſſet, duello certis caſibus controuerſia definiretur[c]. Conſtituit & Fredericus Ænobarbus imperator, vt aliquando duello res decideretur[d]. Neq; a Longobardorum legibus Gallorum conſuetudo multùm diſſidet, vt liquet ex eorum legibus, quas Salicas vocant. & exſtat apud eos quoque hæc Philippi
„ conſtitutio: Si quis occulti criminis, ca-
„ pitaliſque reus ſit, atque ita de eo con-
„ ſtet, vt quæſtioni ſubijci poſſit; condem-
„ nari non poſſit: is, arbitratu accuſatoris, duello experiatur. cuius conſtitutionis meminit Ioann. Faber[e]: eamque refert Guido Papæ[f]: qui adducit quoque, & interpretatur aliam quandam conſtitutionem imperialem de modo duelli, & qua ratione indici debeat[g]. Solet quoq; hæc conſuetudo duelli admodum frequens eſſe in Italia, præſertim pro conſeruatione honoris[h]. Vnde multi hanc

a Reg. lib. 8. tit. 14. par. 3.

b Tit. 4. de las lides par. 7.

c in ll. long. tit qual. quis ſe defen. deb. et tit. de purg. rei, & tit. de hom. lib hom.

d c. 1. de pace tenen. §. ſi quis hominẽ, & §. ſi miles. in vſib. feud.

e in §. per cõtrarium inſtit. de hered. quæ ab inteſ.

f deciſ. 617.

g Deciſ. 191

h Deci. conci. 97. Curt. Iun conc. 173 Curt. ſent. in repetitio. l. admonẽdi. D. de iur. iuran. Cagnol et alij quos refert Ferd. Vazq. quæſt. illuſt. li. 1. cap. 40.

rem anxiè tractauerunt. vtpote quibus de causis duellum inire liceat: vter prouocatoris, vel prouocati vices sustineat: qui ad duellum admittantur: quãdo detrectari duellum possit: quando optionem, quem vulgo campionem vocant, dare concessum sit: de electione armorũ & loci: de iuramento calumniæ a pugnantibus præstando: & sic de ceteris cõtrouersiis, quæ in hoc genere pugnę incidere solent. Non ignorauerunt tamen viri doctissimi hanc consuetudinẽ, quippe iuri contrariam, non* valere[a]: pręser- 5
tim cùm expresse iure canonico sit prohibita, cui standum est in vtroque foro, cùm agitur de peccato[b]. sed quia de facto seruari solet, perinde de huiusmodi corruptela disputauere, atque si valeret: quia quæ facto fiunt, quãdoque ad causam iuris trahuntur[c]. Et quidem con-
suetudo ista*, inter ciues, socios & com- 6
militones singulari pugna cõtrouersias decidendi, non solùm a Christianis institutis abhorret: sed etiam plurimùm abfuit a veteri tum Gręcorum, tum Romanorum disciplina; qui turpissimum censebant, belli socios, quos oportet ope mutua causam communẽ defendere, stulta,

a l.2. C. quæ sit long. tem. consue. L. non dubium. C. de legibus.

b c. nouit de iud c.1 & 2. de noui oper. nunc.

c l. mulier. §. 1. D. de cond. inst l qui habebat. D. de manu. testa. Alexan. concil. 107. col. 6

ſtulta, vt ſæpe fit, ac pernicioſa ambitione, pugnare, aut velle ſuas priuatas controuerſias ferro potius dirimi, quàm communibus legibus diiudicari. quod a ratione admodum alienum eſt. non ſecùs quàm ſi duo Philoſophi, aut Iureconſulti inter ſe, vter doctior ſit, gladiis decertent. Neque enim de omnibus iniuſticiæ generibus vllũ turpius aut maius eſſe poteſt, quàm vt imbecillis ac tenuis, accepta iniuria, ſit infamia dignus, niſi cum aduerſario, quãtumcunque viribus præſtet, armis decertauerit, ac vitã periculis obiecerit: præſertim cùm natura ſic cõparatum ſit, vt qui minimum rationis, plurimum roboris habeant, vt de Scythis refert Bodinus[a]. Qua certè ratione etiam fortiſſimi viri, ſi cum belluis, quæ robore præſtant, conferantur, iure infames ſint. prius itaq; omnia experiri, quàm armis decertare ſapientem
7 decet. Ceterum qui hoc genus* pugnæ non cauſa vindictæ, aut priuati odij, ſed pro bono publico ſubeunt, extra culpã ſunt: cùm etiam laudem mereantur[b]. Itaque ſi quis iuſſu, vel ſaltem conſenſu ducis (cùm alioqui extra ordinem pugnare non liceat) cum hoſte publico, ſin-

[a] in metho. hiſt. c. 5.

[b] l. 1. §. qui operas. D. de poſtu. Hiero. Cagnol. in l. fauorabiliores D. de reg. iur.

gulari certamine congrediatur, non solùm non peccat in leges, & statuta Pontificum, sed exemplo Torquati, Coruinij, Marcelli, Scipionis, Æmiliani & aliorum, maximam inde gloriam referre debet. eadem enim ratio quę bellum iustum admittit: in quo pro patriæ, vel ecclesiæ defensione mori gloriosissimum est [a]: hęc quoque certamina licita esse ostendit. nam cum hoste pugnare vtcunque in bello, nō est tentare Deum, quod lex diuina vetat, nec hostem tollere, est homicidium patrare, naturæ lege prohibitum; sed officio fungi boni militis [b].
Vnde non minus * licuit Dauidi Phili- 8
stęum Goliath singulari pugna prosternere, quàm si hoc idem conferto multorum prælio fecisset [c]. Et certè hæ pu-
gnæ *, non parum sæpe ad totius belli e- 9
uentum faciunt. Itaque Liuius [d] de pugna illa Torquati cum Gallo tractans: Tanti, inquit, ea dimicatio ad vniuersi belli euentum momenti fuit, vt Gallorum exercitus relictis trepidè castris, in Tiburtem agrum, mox in Campaniam trāsierit. Similiter bello sociali, cùm ingens Gallus ex Gallicis auxiliis, quæ L. Cluentius cum Sylla decertaturus assumpse-

a c. omni timore. 23. q. 8 c. omniū. 23. q. 5. Reg. hisp. lib. 3. tit. 25. par. 2.

b c. miles. c. homicidiū. 23 quæst. 5.

c Reg. 1. c. 17

d lib. 5.

ſumpſerat, procurrens, inuitaſſet ad ſin-
gulare certamen, ex Romanis aliquem,
& eum paruę ſtaturæ Numida confeciſ-
ſet: territi Galli confeſtim terga verte-
runt: iamque turbata acie, nec alij Cluē-
tiani perſtiterunt, ſed Nolam perfuge-
10 runt trepidè [a]. Committuntur* quoque
nonnunquam iſtiuſmodi certamina, a
ſummis principibus: vel ab vno, aut
pluribus hinc inde a principibus pari
numero electis, quorum euentus bello
finem imponat. quod olim à Tullo Ho-
ſtilio Romanorum rege, & Metio Suf-
fetio rege Albanorum factum fuiſſe le-
gimus. quum enim pari robore frequē-
tibus præliis vtrimq; comminuerentur,
miſſo in compēdium bello, vt inquit L.
11 Florus [b], Horatiis*, Curiatiiſque, trige-
minis hinc atque inde fratribus, vtriuſ-
que fata commiſſa ſunt, ſolemni prius
fœdere inter vtrumque regem, & vtrū-
que populū percuſſo, & legibus dictis,
quibus victi victoribus dederentur [c].
Quod genus pugnæ non quidem illici-
tum eſſe cēſeo: nam & D. Thomas [d], ex-
æquans duellum iudicio ſortis, illicitum
quidem eſſe dicit, ſi fiat ad probationē,
vel reuelationem rei occultæ: nō autem

a Appian. de bell. ciuil. l.1.

b lib.1. c.3.

c Liuius l.1.

d 2.2. quaeſt. 95. art.8.

ſi fiat ad diuiſionem rerum, vel controuerſiæ definitionem: quale fuit certamẽ Dauidis cum Philiſtæo, quod approbatum fuit Deo. quod equidem admitto inter ſummos principes: vel eorum auctoritate, qui belli gerendi ius habent, vt ſcilicet bellorum calamitates vitẽtur. Quo caſu etiam a Romanis põtificibus nonnunquam duellum cõceſſum fuiſſe legimus. itaque Carolus Andegauenſis, & Petrus Tarraconenſis, cùm de Sicilia diu bellum geſſiſſent, auctoritate Martini pontif. ſingulari certamine cõ-
a Vide Froſſard. lib. 1. trouerſiam finire decreuerunt[a]. Sed hãc
rationẽ controuerſias decidendi * (cùm 12
valdè temerarium ſit, ſummam rerum periculo vnius, aut alterius cõmittere) non omnino tutam, neque etiam ſemper bello finẽ imponere exiſtimo. quod euentus pugnæ trigeminorum ſatis oſtendit. nam Metius Suffetius *, fortunã 13
& euentum totius belli, & virtutem ſui exercitus fortunæ aut virtuti Cuiatiorum committendo, regnum & libertatẽ tam propriam, quàm ſuorum, pro qua tuenda multis annis contenderant, momento amiſit; & Romanis fortunæ arbitrio (cui temerè ſe ſubiecerant) victoribus,

bus,non omnino tuta victoria fuit. nam quamuis Metius Suffetius victus, protinus se suaque omnia submitteret Romanis: postea tamē in expeditione Veientana, exspectata occasione, suæ temeritatis pœnitens, Romanum exercitum prodere conatus est [a]. Quare vbi de omnium salute & libertate, vel de tota possessione agitur, non nisi totis viribus cō-tendendum est. alias enim non solùm victus temeritatem suam incusabit, sed nec victor omnino securus erit. eius enim animus, vt inquit Liuius, in perpetuum vincitur, cui confessio expressa sit, se neq; arte, neque casu, sed totis viribus cominus collatis, iusto ac pio bello superatum esse. Neque credi potest, vllum populum aut hominem denique (vt senatus Romanorum in causa Priuernatium sensit) in ea conditione, cuius eum pœniteat, diutius quàm necesse sit mā-surum [b].

a *Liuius li.1*

b *Liuius li.8.*

DE PIGNERATIONIBVS, QVAS REPRESALIAS VOCANT.

1 *Pignerandi potestas antiquissima cōsuetudine permissa.*

2 *Pignerationes quomodo hodie permissæ.*

3 *Con-*

3 *Consuetudo pignerãdi an iure probata sit.*

4 *Nonnunquam ex causa etiam sine culpa quem puniri.*

5 *Etiam sine culpa potest quis affici pœna bonorum; non etiam pœna corporali.*

6 *Pignerationes ad offensionem personarũ innocentium illicitæ.*

7 *D. Ambrosius Theodosium imper. increpuit.*

8 *Ex qua causa sit condita l. vindicari, C. de pœn.*

9 *In pignerationibus innocentes ex accidẽti occidi possunt.*

10 *Pignerationes non alio modo licitæ quàm quo bellum.*

CAP. QVARTVM.

PIgnerandi potestatem*, quam Græci 1
Androlepsiam vocant, antiquissima consuetudine permissam fuisse constat. moris enim fuit antiquissimi, vt qui homicidium perpetrassent, si cùm in externam vrbem profugissent, ad pœnam exposciti non dederentur iis, ad quos facinus admissum pertinebat, ipsis vt permitteretur pignerandi potestas. sic „
enim sancitũ fuisse legimus: si quis vio- „
lenta morte obierit, pro hoc gentilibus „
& co-

„ & cognatis Androlepsiæ sunto, quoad „ iudicium cędis, pœnasque subierint, vel „ necis auctores dediderint. androlepsia „ verò ad tres vsque, nec eo amplius esto. Quæ verba referuntur a Demosthene in oratione in Aristogitonem, qui istic defendit, causæ fortasse inseruiens, Androlepsiam lege esse permissam, non cōtra profugū suscipientes, sed contra eos demum, apud quos cædes facta fuisset. Iulius verò Pollux eam permissam fuisse scribit, etiam contra eos, qui homicidam profugum suscepissent, nec eum petentibus dedidissent, nec ad criminis pœnam, nec ad vindictam: nec ipsi iustè punirent: vt annotauit Budæus[a]. Ad
2 hunc sanè modum * pignerationes hæ, quas represalias vocant, hodie permittuntur, vt si qua ex gente latrones, aut piratæ, vel quicunque alij homicidia, aliáue scelera perpetrauerint, iniuriam damnúmue intulerint: nec eam passi potuerint obtinere ab iis, quibus scelerum auctores subiiciuntur, vel qui eos susceperint, vt iidem dedantur, vel pœnas luant, tunc liceat vti pignerationi-
3 bus. Sed vtrùm hæc consuetudo * iure defendi possit, controuersum est: præsertim

[a] in l aut facta. §. euentus. D. de pœ.

ſertim ex eo, quòd iniquum ſit, & a iuſticia alienũ, ob alterius culpam & crimen innocenti pœnam infligi [a]. nam pœna ſequitur criminis auctorẽ [b]. Scriptuin eſt, inſontem & iuſtum non occides [c]. &, anima quæ peccauerit, ipſa morietur. filius non portabit iniquitatem patris, & pater non portabit iniquitatẽ filij. iuſticia iuſti ſuper eum erit, & impietas impij ſuper eum [d]. &, non occidentur patres pro filiis, nec filij pro parentibus; ſed vnuſquiſque pro peccato ſuo morietur [e]. Nihilominus tamen, quandoque ex cauſa *, etiam ſi culpa abſit, quem puniri poſſe conſtat [f]. Quò ſpectat lex illa Exodi [g]: Si animal hominẽ occiderit, lapidibus obruatur. quod & lege Draconis, legiſlatoris Atheniẽſis cautum fuit. Similiter pecus licet ratione careat, & a culpa immune ſit, cũ ipſa fœmina, quæ ſe ei commiſcuit, ſuſpendi iubetur [h]. ne tali flagitio contaminatum indignam refricet facti memoriã [i]. Præterea puer natus Dauidi ex illicito coitu, ob parentis crimen a Deo extinctus eſt [k]. & infantes Sodomæ abſq; vllo proprio peccato, ſimul cũ adultis peccatoribus igne conſumpti ſunt [l]. vnde Deus 4.

ipſe

a c. Iudei. c. Iam itaque. 1. quæſt. 4. l. crimen. D. de pœn. Aug. q. 8. ſuper Iiſue.
b l ſancimus. C. de pœn. c. 2 de conſtitut. c. quæ ſunt. d. his quæ fi. a ma p. r. cap. Romana, in fi. de ſent. ex communicat. lege 12. tab. C. de leg. here.
c Exod. 23.
d Ezech. 18.
e Deut. c. 24.
f c. quoniam frequẽter. §. ſi verò vt lite non cõteſt. c. renouantes, et ibi gloſſ. 22. diſt. cap. antiquo. de preuil. c. vergẽtis. c. nec huiuſmodi, de heret. gloſ. in c. 2. de conſtit. & eſt elegãs text. in c. eccle. 1. q. 4
g cap 21.
h Leu. c. 20.
i c mulier. 15 quæſt 1.
k Reg 2. c. 12
l Geneſ. c. 19

ipſe ait: Ego ſum Deus zelotes, viſitans
iniquitatẽ patrũ in filios, vſq; ad tertiam
& quartã generationẽ [a]. Quæ quidẽ di-
uina iudicia quãuis hominibus imitari
non liceat, niſi quatenus ex manifeſtis
5 cauſis procedũt; ideoq; nulla lege*, qua-
cunque ex cauſa, quis debeat corporali
pœna affici ob alterius crimen [b]: (qua
de cauſa etiã iniquè ab Arcadio & Ho-
norio impp.[c] dictum cenſet Couarru-
uias [d], ex imperatoria lenitate, & indul-
gentia ſe vitam concedere filiis eorum,
qui crimen læſæ maieſtatis commiſerãt:
cùm nullo iure illis vitam adimere poſ-
ſent) tamen ex cauſis, & propter reipub.
vtilitatem; quoq; magis homines a de-
lictis compeſcantur, humana lex poterit
pœna pecuniaria, publicatione bono-
rum, vel ſimili, punire etiã illos, qui non
deliquerunt: & ita paſſim legibus & ca-
nonibus ſtatutum eſt: præſertim in filiis
& nepotibus eorum, qui crimen læſæ
maieſtatis diuinæ vel humanæ commi-
ſerunt: qui afficiuntur infamia, & ple-
ctuntur publicatione bonorum [e]. quod
præclarè legibus comparatum eſſe dicit
Cicero [f]; vt charitas liberorum amicio-
res parentes redderet reipub. quam ſen-
tentiam

a Exod. c. 20

b August. q. 8. super Iosue. Thom. Card. et aliij relati a Couarruuia. variar. resolut. lib. 2. c. 8.

c in l. quisquis. C. ad l. Iul. maiest.

d variar. resolut. li. 2. c. 8

e d. l. quisquis cum similib.

f in epist. ad Brutum.

tentiam ex D. Augustino & aliis, latè
prosequitur & discutit Couarruuias a.
Ex quibus, ni fallor, manifestum est*, 6
pignerationes istas licitas quidē esse (vt
communi omnium consensu deducitur
ex D. Augustino b,) sed non quoad of-
fensionem personarum innocētium, &
qui nullam illati damni culpam contra-
xerunt; verùm bonorum tantum c.
Quemadmodum enim quis solo con-
sensu se potest subijcere damno bono-
rum, non autem membrorum, vel cor-
poris d: sic quoque lege vel statuto, cui
vnusquisque cōsentire præsumitur, po-
test quis ex causa, licet sine culpa, affici
pœna pecuniaria, nō etiam corporali e.
Quare iustissimè D. Ambrosius* Theo- 7
dosium imperatorem increpuit, quòd
milite quodam in tumultu occiso, iussit
populum, vt quisque obuius esset, cædi.
potuit enim imperator militis occiso-
res capite punire: iniquè verò, etiam ex
causa seditionis, innocentes occidi ius-
sit f. pro quo delicto culpam cum lacry-
mis professus imperator, publicam pœ-
niten-

a variar. resol. lib. 2 c. 8.
b q. 10 super Iosue, c. Dominus. 23 q 2 c. 1. de iureiu. in 6. & ibi Anch. Dom. et Franc. Iac. de Camb. & Bart. in trac. de represa.
Sal in authē. omnino C. de act. & oblig. Inno. in c. olim, de rest. t. spoliat. Iacob. de Bellou in auth. vt non fiant pign.
c Io. ī Papon. in arrest. li. 5. tit. 3. nu 2.
d l. liber homo. D. ad l. Aquil. c. contingit. de sent. excom. Gloss. insig. in cap. cùm homo. 23. quæst 5.
e Gloss. elegans, in Rub. C. de decret. decu. lib. 10 quā glossam passim sequuntur interpp. & commendat Bald. in l. vn. C. ne filius pro pat. Alex. in l. sæpe, num 10. D. de re iud. Ange. & Ias. in §. actiones. nu. 68. instit. de actio.
f c. cùm apud Thessalonicā. 11. q. 3. D. Aug. de ciuit. Dei l. 5. c. 26.

nitentiam in totius conspectu ecclesiæ
8 egit: & lege cauit*, vt si princeps ex iracũdia quem seuerius puniri iubeat: sententia ad triginta dies suspẽdatur [a]. Ce-
9 terum quemadmodum in bello * non licet ex professo innocẽtes occidere, fęminas scilicet, nec infantes: (licet tamẽ ex accidenti, si puta oppidum machinis, vel tormentis bellicis concutiatur, cùm aliter bellum geri non possit.) sic quoq; in hisce pignerationibus, quamuis innoxij offendi non possint, sed tantùm bona eorum capere liceat: permittit tamen conditio rei, vt ex accidenti occidantur: siquidem aliter pignerationes istæ exerceri non possunt. Sciendũ verò
10 *pignerationes istas non alio modo esse licitas, quàm quo bellũ iure diuino, naturali & ciuili licitum censetur. vnde omnino requiritur auctoritas summi Principis, qui belli indicẽdi ius habet [b]. a iudice autem concedi non possunt, & inter ciues locum non habent [c]. quamuis olim apud Atheniẽses priuato consilio androlepsiã exercere liceret: multa tamen constituta non iure ea vtenti; vt ex Polluce annotauit Bud [d]. Itaque & hodie iusta causa subesse debet. Nempe,

a in l. vindicari. C. de pœ. d. cap. Cùm apud Thessalonicam.

b c. Dominus noster, 23. quæst 2.

c Authe. vt nulli iud. lic. § quoniam, & Authe. vt nõ fia. pign.

d in l. aut facta. §. euentus. D. de pœ.

quod ille populus, contra quem pignerationes istæ concedũtur, vindicare neglexerit, quod a suis improbè factũ est. alioqui verò, si iusta & vera causa desit, concessio pignerandi nullius erit momenti a.

a l. cùm verò. §. subuentũ. D. de fid. commiss. lib. l. 1. §. hæc verba. D. ne vis fiat ei qui

DE BELLO CAPTIS ET IVRE POSTLIMINII.

1 *Iusto bello capta fiunt capientium.*

2 *Alciati opinio reprobata, qui dicit omnia bella hodie esse ciuilia.*

3 *Differentia inter res mobiles & immobiles bello captas.*

4 *Præda omnis arbitrio ducis est, non militum.*

5 *Imperatores prædam nonnunquam in ærarium inferre soliti.*

6 *Nonnunquam militibus diuidere.*

7 *Prædæ pars debetur etiã iis, qui non fuerunt in prælio.*

8 *Præda militibus nonnunquam edici solet, & eorum arbitrio permitti.*

9 *Principi & duci debetur sua portio ex præda.*

10 *Romani partem prædæ diis vouere soliti.*

11 *Non nisi deuictis hostibus & signo dato, ad prædam discurrendum.*

12 In

12 *In diuisione prædæ fraudem committens puniendus.*

13 *Fugienti in bello non debetur pars prædæ.*

14 *Iubendi sunt milites prædam vendere, ne impedimentis grauentur.*

15 *Res sacræ non cedunt prædæ.*

16 *Natura ne, an instituto hominum seruitus sit inducta.*

17 *Seruitus non tollit libertatem naturalem*

18 *Nulla vis quæ facti est, seruitutem inducit, qua iuris est.*

19 *Capti hodie inter Christianos non fiunt serui, nisi militent infidelibus.*

20 *In bello captus, & ad suos reuersus pristinam libertatem recipit.*

21 *Nisi iurauerit se rediturum ad hostes.*

22 *Transfuga non habet postliminium, nisi sit seruus.*

23 *Qui se hostibus dedunt, non habent ius postliminij, licet armis victi sint.*

24 *Controuersia inter veteres in causa Macini.*

25 *In bello etiam mulieres capi possunt & pueri.*

26 *Iusto bello captus, tenetur ad precium redemptionis, quod promisit.*

27 *Captiui cuius sint.*

CAP.

CAP. QVINTVM.

PRimum iusticiæ munus est, vt inquit Cicero[a], vt ne cui quis noceat, nisi lacessitus iniuria. quæ causa est etiam iusti belli fundamentum, vt superius latè ostendimus[b]. Quam Ciceronis sententiam quamuis refutet Lactantius[c]; vt quæ duorum verborum adiectione corrupta sit: nō enim addi debuisse, nisi lacessitus iniuria: Socratem secutus: qui dicebat vltionem esse iniustam, eo quòd malum inferre iniustum sit: summū tamen principem, qui non ex animi morbo, sed ex amore iusti, vt hostiū improbitatem coerceat, & suos defendat, acceptam iniuriam bello vindicat, extra culpam esse omnino dicendum est. non enim est iniuria, vt inquit Seneca, pati
1 quod prior feceris. Vnde dominiū* eorum, quæ iusto bello capimus, in nos transfertur: estque hic iustus modus acquirendi dominij[d]. quod & Cicero indicat, cùm ait:
„ Sunt autem priuata nulla
„ natura, sed aut veteri occupatione, vt
„ qui quondam in vacua venerunt: aut vi-
„ ctoria, vt qui bello potiti sunt; aut lege,
„ aut pactione, conditione, sorte[e]: idque iure gentium inductum est[f], & iure diuino,

a off. lib. 1.
b 5. c. 2.
c lib. 6. c. 18.
d §. Item eā quæ ab hostibus. instit. de rer. diuis.
e offic. lib. 1.
f l. ex hoc iure. D. de iust. & iur. c. iusgentium. dist. 1.

a Reg. 1. c. 30
b d. c. Iurisgentium, & c. ius mutare. dist. 1 & c. dilat. 23 q. 5 c. sicut & infra de iureiur.
c d. § item ea quæ ab hostibus. l. si quid bello. D. de captiu. l. naturalem. § vlt l. transfugam. D. de acq. rer. dom.
d in l. hostes. D. de verbor. signif.
e l. in orbe. D. de statu hominum.
f c. ad mensam. 11. q. 3
g l. si quis ingenuam. §. in ciuilibus. D. de captiu.
h suprà de bello iusto, cap. 2.

uino[a], canonico[b], & ciuili comprobatum[c]. Cuius iuris æquitas, non tam ad satisfaciendum ei qui iniuriam accepit, quam ad coërcendam improbitatē eorum, qui iniusta bella gerunt, spectare videtur: vt ex D. Augustino in præfatione huius operis dictum est. Neque Alciato* assentior[d], qui bello inter Chri- 2
stianos capta, non fieri capientium, hoc argumento probare conatur: quòd scilicet omnes, qui in orbe Romano erāt, Antonini constitutione ciues Romani effecti sint[e]. vnde hodie omnes Christianos, populum Romanum esse, & Christi lege fratres[f]: ideoque quę inter eos mouentur bella, plus quàm ciuilia esse: & per consequens, ius belli, quo capta fiunt capientium, inter Christianos, locum non habere[g]. Quod si verum esset, nullum iustum bellū inter Christianos esse posset. quod falsum esse, ex iis quę alio loco diximus[h], satis constat. vnde & capta hoc bello fient capientium. nisi quòd antiquissima cōsuetudine introductū est inter Christianos, vt capti vtcunque iusto bello, libertatem non amitterent. de quo mox dicemus. Neque ciuile bellū dici potest, quod inter duos

summos

ſummos principes, aut populos liberos
geritur. non enim ſunt ciues, qui non
iiſdem imperiis, ac iuſſis tenentur [a], ſed
etſi cum ſubditis, & ciuibus rebellibus
ſit bellum, non protinus ceſſabunt iura
belli, quibus dominiũ eorũ, quæ ab ho-
ſtibus capimus, nobis acquirimus. nam
qui hoſtili animo contra imperij maie-
ſtatem quid machinatur, ex ciue fit ho-
ſtis [b]. Itaq; multis rationibus docet Ci-
cero, iuſtũ eſſe bellũ ꝙ inferretur Anto-
nio, hoſti reipub. iniuſtũ verò quod ipſe
Antonius gerebat: ideoq; iura belli, quę
hoſtibus tantùm conueniunt, ipſi non
conuenire [c]. qua de re alibi latiùs tracta-
uimus [d]: quæ huc referri poſſunt. Porrò
3 illud quidē verum * eſt, dominium rerũ
iuſto bello captarũ, in victorē trãsferri:
ſed diſtinctione facta inter res mobiles,
& immobiles. immobilia enim, vtpote
agri, publicãtur [e]. quãuis olim nõ ſemel
agros bello captos, militibus ob bene
nauatã operã diuiſos fuiſſe legimus [f]. id-
que a Romulo inſtitutũ fuit [g]. Alexãder
autē Seuerus agros captos ab hoſtibus,
limitaneis ducibus, ac militibus dona-
uit: ita vt eorũ eſſent, ſi heredes quoque
militarēt, neq; ad priuatos trãferrentur:

a *Latè Bodin. in metho. histor. cap. 6.*

b *l. nihil interest. l. postliminium. §. transfugæ. D. de captiu. l. amißione. §. qui deficiunt. D. de capit. minut.*

c *Philipp. 8.*

d *s. de bello iusto cap. 2.*

e *l. si captiuus. § e. pulsis. D. de capt.*

f *l. in agris. D. de acq. rer. domin. l. item si verberatũ. §. Item si. D. de rei vend.*

g *Dion. Halic. ant. Rom. lib. 2.*

 atten-

attentius illos militaturos existimans, si sua iura defenderent[a]. Sed cum hi agri non militibus, sed principi acquirantur, solius principis arbitrio, quid de iis fieri placet, relinquetur. ex constitutionibus quoque regni Hispaniæ, non solùm agri, sed etiam naues bellicæ, bello fortè nauali captæ, regi acquiruntur[b]. Quod verò ad reliquam prædam rerum mobilium attinet, nec ea quidem militibus acquiri solebat, & ne dux quidem vllum ius in eam habebat: sed quæstoris erat eam vendere, & pecuniam in ærarium referre. quod lege cautum fuisse tradit Dion. Halic.[c] & hac potissimum de causa Marcium Coriolanum, quòd præda ex Volscis militi diuisa, hanc legem violasset, a populo condemnatum fuisse. eoq; spectat, quod D. Ambrosius dicit, disciplinam militarẽ docere, vt regi seruentur omnia, exẽplo Abrahæ, qui cessit omnem prædam regi Sodomorum[d]. Postea tamen apud Romanos, prædam omnem arbitrio ducis *fuisse, certũ est[e]. 4
idque ex aliquot Liuij locis apertè satis liquet. Itaque refert, cùm Phocenses, portis apertis, pacti ne quid hostiliter paterentur, se Romanis dedidissent; & nihilo-

a AElius Lãpr. in vita Alex. Seuer.

b Reg. l. 19. tit. 26. par. 2

c lib. 7.

d cap. dicat. 23. quæst. 5.

e l. si quis pro red. preme. C. de donatio.

nihilominus milites ad diripiendam vrbem diſcurrerent, L. Æmilium reſtitiſſe, & reuocaſſe milites, dicendo, captas, nō deditas vrbes diripi: & in his tamen arbitrium eſſe imperatoris, nō militum[a]. a Liuius l.37 & alibi idem Liuius dicit, Camillū Veios obſidētem, cùm iam in manibus videret victoriam, vrbem opulentiſſimam capi, tantumque prædæ fore, quantum nō omnibus in vnum collatis ante bellis fuiſſet: ne quam inde aut militum iram, ex malignitate prædæ partitæ: aut inuidiam apud patres, ex prodiga largitione caperet: quid de præda fieri placeret, ad ſenatum reieciſſe[b]. Solent autem b Liuius l.5.

5 imperatores* nonnunquam prędam totam, vel partem eius in ærariū per quæſtores referre[c]. Itaq; L. Furrius prætor c Cicer. epiſt. de Gallis triumphans, trecenta viginti 27. millia æris in ærariū tulit: argenti clxx. millia pondo[d]. Ingentem quoque vim d Liuius l.31 auri & argenti M. Heluius & Q. Minucius ex præda Hiſpaniēſi in ærarium tulerunt: & T. Quintius Philippo deuicto[e]: & longè maximā L. Æmilius Paulus, deuicto Perſeo[f]. & Camillo duce, e Liuius l.34 f Liuius l.45 fuſis Faliſcis, caſtris eorum captis, præda omnis ad quęſtores redacta eſt, cum ma-

gna militum ira: sed seueritate imperij victi, eādem virtutem & oderant, & mirabantur, vt inquit Liuius a. apud quem passim inuenias plurimū auri & argenti ex præda hostium in ærarium relatum fuisse. Nonnunquam imperatores* vendere prædam, & militibus diuidere solent, donatis ante alios iis, quorū virtus in bello maximè eniteret: habita quoq; ratione dignitatis cuiusque, & ordinis. Sic Iulius Cęsar in Gallia militibus, pro labore & tolerātia (qui brumalibus diebus, itineribus difficillimis, frigoribus intolerandis, studiosissimè permanserāt in labore) ducenos sestertios: centurionibus duo millia nummûm, prædæ nomine condonanda pollicitus est b. & ex præda, quam L. Æmilius Paulus Perseo victo fecerat, pediti in singulos centeni dati: duplex centurioni; triplex equiti c. M. Valerius Coruinus Samnitibus prælio victis, & C. Iunius Bouiano capto, prædam omnem militi dederunt d. & senatus prædam Epiri ciuitatum, quæ ad Persea defecerant, exercitui dedit. Itaq; signo ad diripiendas vrbes dato, tanta præda fuit, inquit Liuius e, vt in equitē cccc. denarij, peditibus duceni diuiderentur. 6

a lib. 6.

b A Hyr. de bel. Gall. l. 8.

c Liuius l. 45

d Liuius l. 7. & 9.

e lib. 45.

rentur.& hæc prædæ diuisio,etiam iure
probata videtur[a]. Ex sacris quoq; literis
constat, Dominum pręcepisse Moysi,vt
ipse & Eleazar tollerēt vniuersam prędā,
factam ex Madianitis,quos Israëlitæ de-
uicerant, & ex æquo eam diuiderent in-
ter eos,qui pugnauerant:& vt quinqua-
gesima pars daretur Leuitis, qui excu-
babāt in tabernaculis Domini[b]. & Da-
uid, Amalæchitis prælio victis, collegit
omnem prædam; cumq; illi,qui in præ-
lio fuerant, peterent sibi tantùm diuidi,
nec quicquam dari iis,qui cum illis non
7 fuerant : dixit Dauid *, æquam partem
habituros,qui descendissent in prelium,
& qui remansissent ad sarcinas. quod
deinceps pro lege seruatum fuit in Is-
rael[c]. idque etiam constitutionibus re-
gni Hispanię decisum est[d]. Quò spectat,
quòd C. Fabius Ambustus tribunus mi-
litum, cùm ad Auxur oppugnandum
accessisset, collegis suis, Cn. Corne-
lio Cosso, & Valerio Potito, cum par-
te exercitus ad deuastandos fines, vt
distinerent Volscos, profectis, capta
vrbe a præda militem continuit, do-
nec collegæ cum suis exercitibus veni-
rent : ab illis quoque captum Auxur
dicti-

a *c. ius militare. dist. 1. l. si quis pro redemptio. C. de donatio. Barto. in l. si quid bello. D. de captiui. Hisp. reg. lib 1. 17. 19. & 20. tit. 26. par. 2.*

b Num. 31.

c Reg. 1. c. 30

d Reg. l. 25. tit. 26. par. 2.

dictitans esse, qui ceteros Volscos a prę-
sidio eius loci auertissent[a]. Solent deni-
que imperatores * ad excitandos militũ 8
animos, nonnunquam totam prædam militibus ante cõflictum edicere, & pati habere quod cuique sors belli dedisset. vti de præda Veiorum decreuit senatus, ex sententia P. Licinij, gratius id fore dicentis, lætiusque, quod quisque sua manu ex hoste captum, domum retulisset, quàm si multiplex, alterius arbitrio acciperet: quamuis refragante App. Claudio, qui largitionem nouam, prodigam, inæqualem, inconsultam arguebat[b]. & hæc quidem quoad illa, quę in conflictu & prælio acquiruntur. alioqui verò res hostiles, quæ citra certamen ad quemcunque perueniunt, sunt eius qui prius possessionem nactus est[c]. Ceterum etiã
præda militibus concessa, principi * ni- 9
hilominus sua portio debetur[d]: quæ ex constitutionibus regni Hispa. est quinta pars prędæ[e]: quandoq; tertia[f]: quandoque dimidia[g]. duci quoq; exercitus, ex iisdem constitutionibus, debetur septima pars prędę, quandoque decima[h]. Sed & si fortè bello nauali, rex suppeditet naues cum armamentis, & præbeat anno-

a Liuius l. 4.
b Liuius l. 5
c L. transfugã. D. de acq. rer. dom. L. 1. in prin. D. de acqui. poss.
d c. ius militare. dist. 1.
e Reg. lib. 4. tit 26. par. 2.
f Reg. l. 20. d. tit.
g l. 19. tit. 26 p. 2.
h Reg. l. 14. dict. tit.

annonam,& ſtipendia militibus ac nautis: ex iiſdem conſtitutionibus, præda omnis, non ducis vel præfecti, ſed regis, cui acquiritur, arbitrio eſt. nec quicquã milites vel nautæ ex ea accipient, niſi quid ex liberalitate ſua rex illis conceſſerit[a]. alias verò regi ſua portione præſtita, reliquum prefectus maris inter milites, ac nautas diuidere poteſt, ex quo ſeptima pars præfecto maris debetur[b].

10 Solent * præterea Romani, vt victoria potirentur, partem prædæ diis ſuis vouere. itaque Camillus, cùm ad delẽdam vrbem Veios pergeret, decimam partẽ prædæ Pythico Apollini vouit[c]. Neque

11 omittendum eſt diſciplina militari * ſeueriſſimè fuiſſe cautum, vt non niſi deuictis hoſtibus, caſtris eorũ captis, arce vel oppido omnino in poteſtatem redactis, ad prædam diſcurrere liceret: & ne tum quidẽ, niſi ab imperatore ſigno dato, vt maximè ante conflictum prædã omnem militibus edixiſſet: ne ſcilicet auiditate prædæ, vt plerunque ſolet, hoſtis è manibus elabatur, aut prælium reſtauret: vt Samnitibus accidit: qui cùm in noctem æquo Marte cum Romanis pugnaſſent, tãdem auiditate prædæ, im-

petum

a Reg. 29 d. tit.

b Reg. l. 30. dict. tit.

c Liuius l. 5.

petum in impedimenta Romanorum (quæ procul ab armatis ſine præſidio, ſine munimento ſtabant) facientes, a Marco Fabio magiſtro equitum, iuſſu Cornelij Arinnæ dictatoris diſſipati, impeditique miſerè cæſi ſunt, & victoriam Romanis tradiderunt[a]. præterea ita ferme euenit, vti App. Claudius dicebat, vt ſegnior ſit prædator, vt quiſque laboris periculique præcipuam petere partem ſolet. Itaque Veis captis, quorum prædam ſenatus militi conceſſerat, non tamen niſi permiſſu Camilli dictatoris, ad prædam diſcurrere licuit[b]. ſicut nec ad prædam Epiri ciuitatum, quæ ad Perſea defecerant, a ſenatu exercitui datam, niſi ſigno ad diripiendas vrbes dato[c]. Carthagine quoque noua expugnata, arce demum dedita, ſigno dato, victores ad prædam verſi ſunt[d]. Atque ita rectè conſtitutionibus regni Hiſpaniæ ſancitum eſt, vt ſi quis nondum deuictis hoſtibus prædæ incumbat, partem prædæ amittat, & duplum eius quod prædatus fuerit, præſtet, & in deteriorem militiam detur. Et quidem ſi prædantium culpa, hoſtes præ-

a Liuius l.8.
b Liuius l.5.
c Liuius l.45
d Liuius l.26

lium restituerint, & vicerint, aut regem occiderint, non secùs quàm si ipsi id admisissent, puniuntur[a]. Ille quo- a Reg.l.2.3. & 19.tit.26 par.2.
12 que qui in diuisione prædæ * fraudem committit, pœna dupli, & amissione partis prædæ, iisdem constitutionibus plectitur[b]. Qui verò prædam b Reg. lib.3. tit.28.par.2 ab hostibus captam surripuit, lege peculatus teneri, & in quadruplum damnari Modestinus respondit[c]. Sed nec c in l. pœn. D. Ad l. Iul. pecul.
13 illis *, qui in acie fugerint, aut ignaui & secordes fuerint, debetur pars prædæ. *Bald. in l. si quis pro redempt. C. de donat. L. omne delictum. §. qui prior. D. de re milit. reg. Hisp. li. 1. & 20. tit. 26. par. 2.* Itaque L. Quintius Cincinnatus dictator, cùm Lucium Minucium Consulem, & eius exercitum ab obsidione Æquorum liberasset, castris hostium captis, plenis omnium rerum, prædam omnem suo tantum militi dedit, consularem exercitum, ipsumque consulem increpans: Carebis, inquit, parte prædæ miles, ex eo hoste, cui prope prædæ fuisti: & tu L. Minuci, donec consularem animum habere incipias, legatus his legionibus præeris[d]. Sed d Liuius l.3.
14 & cùm nihil magis exercitum grauet *, neque

neque corrumpat, quàm impedimentorum multitudo, diſciplinæ militari maximè conueniens erit, iubere milites prædam omnem vendere, exemplo P. Decij: qui expugnatis aliquot oppidis in Samnio, prædam omnẽ milites quàm primùm vendere coëgit, ne impedimẽtis grauibus oneraret agmen[a]. Sciẽdum verò eſt res ſacras * prædæ non cedere. 15
cùm enim nullius ſint, hoſtiles, quæ ſolę in præda ſunt, dici non poſſunt. quod enim diuini iuris eſt, vt inquit imperator, nullius in bonis eſt[b], & hominum poteſtati non ſunt ſubiecta. qui itaque huiuſmodi quid rapuerit, ſacrilegij pœna, ex lege Iulia, pro qualitate perſonæ. & rei conditione punietur[c]. Itaque Scipio, diruta Carthagine, & præda militi conceſſa, cùm multis præmiis & donis afficeret milites; eorum qui fanum Apollinis ſpoliarant & violarant, rationẽ non habuit[d]. Sed an ſacrilegium committat, qui rem priuatam in ædem ſacrã depoſitam ſurripuit, olim cõtrouerſum fuit[e]. Sed Antoninus & Seuerus actionem furti, non ſacrilegij dari reſcripſerunt[f]. ideoque hanc rem prædæ cedere dicendum eſt. Cicero tamen in ſuis legibus,

a Liuius l. 11

b §. nullius. inſtit. de rer. diuiſ. L. 1. D. de rer. diuiſio.

c l. ſacrilegij. D. ad l. Iul. pecul.

d Appian. in bell. pun.

e Quint. Inſt. orat. l. 7. c. 4. Cicer. de inuen. lib. 2.

f l. Diui. D. ad l. Iul. pec.

gibus a, inter rem sacram, & sacro commendatam non distinguit. quod & canones nostri sequuntur b. Quod vt verũ sit inter ciues, hoc tamen nostro casu nõ puto procedere: quia res sacro commẽdata, certè sacra dici non potest, quæ in nullius bonis est c. cùm itaq; sit res priuati, & in alicuius bonis sit, & hostilis, eam prædæ cedere existimo. vt enim res prædæ sit, sufficit eam hostilem esse d. Porrò quod dicimus iusto bello capta fieri capientium: nõ solùm in rebus, sed etiam personis liberis, iure gentium & ciuili receptum fuit: vt mancipia fierent capientium, & ex personis res, quæ sunt in dominio e. vnde seruitus orta f. Inter
16 Philosophos verò quæri solet *, natura ne an instituto hominum, hæc personarum diuisio, in liberos & seruos primũ in mores perducta sit: & Aristoteles naturalem ait g: Iureconsulti verò, contra naturam seruitutem inductam, iure gẽtium esse affirmant h: iure enim naturali, omnes homines ab initio liberos nasci, & natura omnes æquales esse i. quod etiam Cicer. probat k. Nihil enim vnum vni tam simile, inquit, tam par, quam inter nosmetipsos sumus. Id tamen scru-

a lib. 2. de legibus.
b in c. quisquis. 17. q. 4.
c d. §. nullius
d l. naturalẽ. in fine. §. nã sfugam. D. de acq rer. dom.
e l. hostes. & toto tit. D. de captiu.
f l. ex hoc iure. D. de iust. & iur. §. ius autem gentiũ. instit. de iure natur. cap. ius gentiũ. dist. 1. c. 1 dist. 7.
g in Polit. lib. 1. c. 1.
h §. seruitus. instit. de iur. person. §. ius autem gentiũ. instit. de iur. natur.
i l. quod attinet. D. de reg. iur.
k de leg. lib. 1

pulo non caret, cùm iura naturalia ſint immutabilia, & iure gentium tolli non poſſint [a]. iniuſtum quoque videtur, & a natura abhorrere, vt homines hominibus ſeruiãt, quamuis id fieri reipub. fortaſſe expediat. quo potiſſimũ argumento, veteres quidam olim defendere conati ſunt, id quod vulgò ferebatur, rempublicam ſine iniuſticia ſtare, augeriq́ue non poſſe: quorum diſputationem ſuſcipientem Philum inducit Cicer. [b] cui tamen optimè ibidem ſatisfecit Lælius, vt in præfatione huius operis diximus: vbi oſtendimus, non eſſe iniuſtum, vt bello victi fiãt ſerui. quibus adde, vt nodum hũc diſſoluamus, quòd libertas ſit quidem iuris naturalis, eò ſcilicet quòd ante conſtitutionem iuris gẽtium, omnes liberi naſcebantur [c], & omnes homines pares, & æquales habebantur [d]: non autem, quòd ius naturale ea de re aliquid præceperit, aut ſeruitutem prohibuerit [e]. Ius verò gentium, quod naturali ratione conſtitutum eſt [f], bella & ſeruitutes induxit [g]. Recta enim ratio naturalis, qua nihil diuinius eſt, quaq́ue præſtamus belluis, hominum creſcente malitia, coërcendam humanam improbitatem

a §. ſed naturalia, inſt. de iure natur.

b in libris de repub.

c l. manumiſſiones. D. de iuſt. & iur.

d l. quòd attinet. D. de reg. iur.

e Thom. 1. 2 q. 94. art. 5. Præp. in c. ius gentiũ. diſt. 1

f l. 3. l. naturalem. l. adeo. D. de acq. re. dom.

g §. ius autẽ gentium. inſt. de iur. natur. L. ex hoc iure. D. de iuſt. & iur.

bitatem

bitatem bello, captiuitate, & seruitute suasit[a]. Similiter cùm iure naturali, primo illo, & aureo, vt ethnici vocabant, sęculo, communia essent omnia, neque cuiusquam quicquam proprium: posterioribus tamē sęculis, quòd communio rerum viciatæ naturæ non conueniret, ius gentium ex naturali ratione, dominia, eorũque distinctiones constituit[b]. Rerum itaque omnium communio, æqualitas hominum, & omnium vnà libertas, integrę olim naturę, & primę reipub. Platonis magis, quàm ferreo sæculo conuenit: ideoque iure gentium non probantur. Quamuis itaq; seruitus iure naturali, quo iure omnes homines liberi erant, & pares, & æquales habebantur[c], fuerit incognita: potuit tamē iure gentium constitui seruitus, vtque capti iusto bello fierent serui: præsertim cum id reipub. conueniat, ad coercēdos eos, qui iniusta bella gerũt. vnde eadem ratio, quæ bella permittit, etiam seruitutē constitui suasit. suntque in hanc sententiam præclara D. Augustini verba[d], cùm
" ait: Conditio seruitutis iure intelligitur
" imposita peccatori. nomen itaque istud
" culpa meruit, non natura. & deinde sub-

a c. Sexto die. 25. distinct.

b l. ex hoc iure. D de iust. & iur.

c l. manumissiones. D. de iust. & iur. L. quòd attinet. D. de reg. iur.

d de ciuit. Dei lib. 19. c. 15.

dit: Nullus autem natura, in qua prius „
Deus hominem condidit, seruus est ho- „
minis, vel peccati: verùm pœnalis serui- „
tus ex lege ordinatur: quę naturalē or- „
dinem conseruari iubet, perturbari ve- „
tat. quia si contra illam legem non esset „
factū, nihil esset pœnali seruitute coer- „
cendum. Itaque Apostolus seruos mo-
net subditos dominis suis esse debere, &
ex animo seruire [a]. & propter peccatum,
Chanaan seruus pronūciatus est a Noe
patre, vt seruiret fratribus suis [b]. Suadet
tamen idem Apostolus, vt Domini ali-
quid de iure suo remittant: & in quibus-
dam pares omnes esse dicit [c]. Sciendum
autem est *, hāc seruitutem personarum 17
tollere quidem libertatem; sed non illā
naturalem, quæ in faciendo consistit.
nā seruus, vt maximè dominus iubeat,
potest nolle adire hereditatem [d]: sed il-
lam, quæ ad iuris effectus est comparata,
& iure gentium inuenta [e]. Sed nec vlla
vis *, quæ facti est, seruitutē inducit, quæ 18
iuris est. nam non nisi iusto bello capti,
fiunt serui: nō etiam capti a latronibus,
vel prędonibus, & iis, qui iusti hostes nō
sunt [f]. Et quidē inter Christianos * lau- 19
dabili, & antiqua consuetudine intro-
ductum

a Ad Ephes. 6 ad Tim. 1. c. 6 ad Titum c. 2 ad Colloss. c. 3
b Genes. c. 9.
c Ad Gal. 5. ad Ephes. cap. vlt. ad Coloss. cap. 4.
d l. cùm proponas. C. de hered. instit.
e l. manumissiones. D. de iust. & iur. §. ius autem gentium. inst. de iur. nat. l. quidam. D. de pœn.
f l. postliminium. §. a piratis. l. hostes. D. de captiuis. l. 1. in prin. D. de leg. 3. l. qui D. de testam. a latronibus.

ductum est, vt capti hinc inde, vtcunque iusto bello, non fierent serui: sed liberi seruarentur, donec soluant precium redemptionis, quod Græci λύτρον vocāt [a]. Romulus vero, vt ciuitatem suam augeret, & ex parua magnam faceret, bello captos necari, vel etiam venundari vetuit: sed in partem agri hostilis colonos Romanos misit, & multis populis deuictis ius ciuitatis dedit [b]. Si tamen qui Christiani militent Saracenis, & infidelibus contra Christianos, eísue auxiliū quoquo modo præbeant, capti a Christianis fient serui: inciduntque in excōmunicationem ipso iure [c]. nō enim iam Christianorum, sed infidelium, quibus se adiunxerunt, numero habendi sunt [d]: non tamen aliis, quàm Christianis vēdi poterunt [e]. at verò si bellum geratur cū infidelibus, & paganis: certè hinc inde capti, eius erunt conditionis, cuius secundum ius ciuile capti ab hostibus. idque cōstitutionibus regni Hispaniæ decisum videtur [f]. atque ita locus erit legis Corneliæ & postliminij fictionibus [g]. Quàm autem non conueniat, quamq; periculosum sit reipublicæ, numerum seruorum augeri, indicant tot bella ser-

a Boerius decis. 178. Bald. in l. hostes. D. de captiu. Alciat. in l. hostes. D. de ver. sig. reg. Hisp. l. 1. tit. 29 p. 2

b Dion. Hal. ant. Roma. l. 2

c c. ita quorūdam. c. ad liberandum. de Iudæ. reg. Hisp. l. 4. tit. 21. p. 4. Reg. lib. 9. tit. 29. par. 2

d Text. el g in l. 3. §. vlt. D. ad l. Corn. de Sica. l. proditores. D. de re milit. l. trāsfugam. D. de acq. rer. dom.

e l. vnica. C. de Christ. mand. d. reg. l 9.

f Reg. l. 2. tit. 21. par. 4 reg. l. 1 tit. 29. p. 2

g Alciat. in l. hostes. D. de verb. signif. Claud. Cant. in § Item ca. instit. de rer. diuis. Couar. in c. peccatū. de reg. iur. in 6. 2. par. elec. §. 11.

uilia, coniurationesq́ue ſeruorum, quæ
rempubl. Romanam aliquoties afflixe-
runt, & in ſummum diſcrimen adduxe-
runt: vt latè oſtendit Bodinus [a]. Porrò
liberæ perſonæ* in bello captæ, & in ſer- 20
uitutem redactæ, ſi ad ſuos reuertantur,
quocunque modo poteſtatem hoſtium
euaſerint, priſtinã libertatem recipiũt [b].
quemadmodum fera animalia, deſinunt
eius eſſe, qui cepit, vbi eius cuſtodiam e-
uaſerint [c]. Recuperant prçterea ab hoſti-
bus reuerſi omne ius, quod captiuitate
amiſerant: iure ſcilicet poſtliminij [d]. niſi
tamẽ iurauerint * ſe redituros ad hoſtes, 21
vel non abituros. quo caſu, ad ſuos re-
uerſi non poſſunt dici rediiſſe poſtlimi-
nio. vt in cauſa Attilij Reguli, & illorũ,
quos poſt Cannenſem cladem iuratos
ad ſenatum miſit Annibal, in caſtra redi-
turos, niſi de captiuis redimendis impe-
traſſent, reſponſum eſt [e]. non enim ſatis
eſt, corpore domum rediiſſe, niſi etiam
mẽte, & animo ſis reuerſus. vnde & illi,
qui ea mente venit, vt ad hoſtes reuerta-
tur, non eſt poſtliminium [f]. Transfuga
quoque * nullum habet poſtliminium. 22
nam, vt ait Paulus [g], qui malo conſilio, &
proditoris animo patriã relinquit, ho-
ſtium

a *de repub. l. 1. cap. 5.*

b *l. nihil interest. D. de captiui.*

c *§. feræ autẽ. inst. de rer. diuis. l. naturalem. D de acq. rer. dom.*

d *l. postliminium. in prin. D. de captiu.*

e *in l. postliminij. §. vlt. D. de captiui. leg Hisp. in lib. 9. tit. 29. par. 2. Cicero offic. lib. 3.*

f *l. nihil interest. D. de captiui.*

g *in l. postliminium. §. transfugæ. D. de captiui.*

ſtium numero eſt habendus: ſiue fœmina, ſiue maſculus ſit, ſiue filiusfamilias, ſiue paterfamilias. Neque enim pater filiumfamilias trãsfugam poſtliminio recipit. quia pater ſic illum amiſit, vt idem Paulus ait, quemadmodũ patria, & quia diſciplina caſtrorum antiquior fuit parentibus Romanis, quàm charitas liberorum [a]. Aliud tamen eſt in ſeruo tranſfuga, in quo Dominus habet poſtliminium: ne ſcilicet contrarium ius nõ tam ſit ſeruo iniurioſum, quàm domino dãnoſum [b]. Sciendum eſt autem omnibus hominibus eſſe poſtliminium, cuiuſcũque ſexus, ætatis, vel conditionis ſint [c]. Militibus verò vt ſit poſtliminium, docere debent ſe bello captos fuiſſe [d]. nam
23 illi * qui armis victi ſe hoſtibus dedunt, carent poſtliminio [e]. Etenim apud Romanos ignominioſiſſimum habitũ fuit, non vi, ſed per deditionem in poteſtatẽ hoſtium venire. Itaque ſenatus octo illa millia Romanorum, qui non quidem in acie capti fuerant, ſed in caſtris relicti, poſt cladem Cannẽſem ſe Annibali dediderant, poteſtate ſibi facta, redimere noluit: vt ſcilicet inſitum eſſet Romanis militibus, aut vincere, aut emori [f]. qua

a *d.l. poſtliminiũ. §. fi̱lim.*

b *d. l. transfugæ.*

c *d. l. poſtliminium. in fi.*

d *l. nõ oẽs. §. a barbaris. D. de re mili.*

e *l. poſtliminio. D. de captiu. reg. Inſp. lib. 9. tit. 29. par. 2.*

f *Liuius l 32 Cicer. off. l. 3.*

a j.li.3.c.15

b in l 1. C. de re milit. l. 12.

c in l. 3. §. is qui ad hostes. in l. no omnes. § pen. D. de re milita.

d Cicer. de orat. lib. 1.

de re alio loco latius dicēdum erit[a]. Sed militi bello capto, & postliminio reuerso, non deberi stipēdia, & donatiua eius tēporis, quo apud hostes fuit, Antonin⁹ Imp. rescripsit[b]. si tamen expleto militię tempore, captus ab hostibus redeat, vt veteranum restituendum, & emerita recipere, Arrius Mænander respōdit[c]. Sed an ij, qui decreto senatus, vel iussu populi per feciales hostibus dediti essent, ad suos reuersi pristinum statum reciperent, inter Brutum & Scæuolam variè tractatum est. eoque spectat nobilis illa causa Mancini *, de quo cum ob pacem 24 minus legitimè cum Numantinis factā, ex S. C. hostibus deditus esset: eumque illi non accepissent: an ciuis Romanus maneret, quæsitum est: quibusdam existimantibus non manere. quare P. Rutilius, M. filius. trib. pleb. eum de senatu, in quem domum reuersus introire non dubitarat, iussit educi: quòd eum ciuem esse negaret. quia memoria sic esset proditum, quē pater suus, aut populus vendidisset, aut paterpatratus dedidisset, ei nullum esse postliminiū[d]. Neq; referre videtur, quòd hostes eū non receperint. nā ciuis esse desinit, quem ciuitas repudiauit,

diauit, licet ab hostibus nõ sit acceptus[a]. nõ secus quàm is, cui aqua & igni interdictũ est, vel hostis declaratus, vel in insulã deportatus est[b]. cui sentẽtiæ Modestinus accedere videtur[c], qui respondit, hostibus deditũ, & reuersum, nisi esset a suis receptus, ciuẽ non esse. sed Mãcinus, licet non fuerit acceptus ab hostibus, eũ ciuem mãsisse aliis visum fuit. quod etiã Ciceroni probatur[d]: deditũ enim dici nõ posse, qui non sit acceptus. nam neq; donationẽ, neq; deditiónem sine acceptione intelligi[e]. Põpónius tamẽ de Mãcino legem postea latam fuisse, vt esset ciuis Romanus, scribit[f]. vnde videtur adhuc locus esse responso Modestini, etiam in eo, quem hostes non acceperũt, vt scilicet reuersus, non aliter sit ciuis, quàm si a suis receptus sit. nam alioqui quid erat opus legem ferre de Mãcino?

25 Porrò in bello nõ solùm viri*, sed etiam mulieres capi possunt[g]. sic legimus vxorem Darij, cum matre, totaque familia, captam ab Alexandro: Sophonisbam vxorem Syphacis, a Masanissa: Cleopatram ab Augusto. maximam tamen clementiæ famã sibi conciliauit Scipio per totam Hispaniam, quòd capta Cartha-

a Argumento l. 1. §. si vir l. quod meo. §. si a furioso. D. de acqu poss.
b l. amißione. §. 1. D. de cap. minut. inst. de cap. diminut. in prin.
c in l. 4. D. de captiu.
d in Topic. et pro A. Cecinna in fin.
e l. absenti. D. de donat. l. nec ambigi. C. de donat. facit l. si me in vacuam. D. de acqu. possess.
f in l. vlt. D. de legation.
g l. 1. l. fœdissimè. l. præses. cum l. sequ. l. commercio. C. de post. reuers. l. non vt a patre. l. mulier. D. de captiui.

gine, Allucio Celtiberorum principi, ſponſam ſuam eximia forma, quã captiuam habebat, intactam gratis reſtituit[a]. Sed nec pueri in bello tuti ſunt, & capi poſſunt[b]. licet Camillus, laudabili exẽplo, nobiliſſimos Faliſcorum pueros, quos ludimagiſter ipſorũ in caſtra Camilli per aſtũ perduxerat, non accepit: ſed proditorem nudum, manibus poſt tergum religatis, cædendũ, ac reducendum Faliſcis pueris tradidit, inquiens: „ Nobis, quæ pacto fit humano, cum Fa„ liſcis ſocietas non eſt: quam ingenerauit „ natura, eſt, eritque. ſunt & belli, ſicut & „ pacis iura; arma habemus, non aduerſus „ eam ætatem, cui etiã captis vrbibus, par„ citur: ſed aduerſus armatos. qua beneficentia prouocati Faliſci ſe ſpõte Romanis dediderunt[c]. Certè ſæuire in fœminas, vel pueros, admodum fœdũ ſemper habitum fuit: quos ſexus ipſe, & ætas, periculis bellorum, & ſæuitiæ victorum eximit. itaq; lege diuina præcipitur quidem Iſraëlitis, vt hoſtes reſiſtentes, & pacem nolentes omnes occidant: ſed vt parcãt mulieribus, & paruulis: quos tamen prædæ cedere voluit, & in ſeruitutẽ redigi[d]. Canones verò iubẽt parci preſbiteris,

a Liuius l. 26

b l. lex Cornelia. D. de vulg. & pupill. l. pater. in prin. l. quod si filius. D. de captiu.

c Liuius l. 5.

d Deut. c. 20.

biteris, monachis, cõuerſis, peregrinis, mercatoribus, & ruſticis[a]. ſed hoc contrario vſu abrogatum eſſe dicit Panormitanus[b]. non tamen credo abrogatũ, quoad eccleſiaſticos: in quos manuũ iniectio eſt interdicta, ſub graui anathematis pœna[c]. niſi fortè ſe ingerãt rebus bellicis. quia priuilegium amittit, qui eo abutitur[d]. Eſt quoque notatu dignum, quòd inter duos populos bello exorto, qui ex hoſtibus apud vtrumque populũ fuerint, capi poſſint: licet in pace venerint: nam & olim ſerui efficiebantur[e].
26 Iuſto autem bello captus*, qui pro ſua redemptione moderatũ precium promiſit, non eximitur ab obligatione, ex eo fortè, quòd vi, metúue dicat ſe id precium promiſiſſe. nam edictũ prætoris, quo per metum geſta reſcinduntur, ad eum metum, qui iure licito alicui infertur, non pertinet[f]. Præterea hîc nõ tam metus infertur, vt preciũ promittatur, quàm timor mortis iuſtè imminẽtis iſta promiſſione aufertur: præſertim cùm precium redemptionis, in locum ſeruitutis ſucceſſerit[g]. Quod autẽ ad acqui-
27 ſitionem captiuorum attinet*, idẽ quod de reliqua præda rerum mobilium, quæ eſt du-

a c. 2. de treu. & pa.
b in d. c. 2.
c cap. ſi quis ſuadente diabolo. 17. q. 4.
d c. vbi. 74. diſt. cap. quia fruſtra. de vſur.
e l. in bello. §. 1. D. de captiui.
f Text. elegans in l. ſi mulier. in princ. D. quod metus cauſ. Panormit. in c. Abbas. col. 3. in c. cũ dilectis. de his quæ vi. Felinus in c. cùm inter. nu. 20. de except. Domin. in c. ad eius verò. col. vlt. diſt. 5. Syluester, in ver. metus. q. 6.
g Fort. in l. conuentionum. D. de pac. facit. l. Nam & Seruius. D. de neg. geſt.

est ducis arbitrio, dicendum est: & ita olim obtinuisse testatur Dionys. Halic.[a] hodie verò plerunque captiui, vt & cetera mobilia, conceduntur capientibus; nisi fortè precium excedat summã decem millium coronatorum; vtputa si captus sit Dux, Comes, Baro, vel alius magni nominis: quo casu ex antiqua consuetudine Hispaniæ, Galliæ & Angliæ, est principis[b]. non tamen illi redimẽdi facultas adimitur, quæ etiam duci hostium capto cõcedi debet, si in eo pacis perturbatio non timetur[c]. nam, vt inquit D. Augustinus[d], sicut bellanti, & resistenti violentia redditur, ita victoriis capto misericordia iã debetur. quare bene maiores nostri hoc comparauerũt, inquit Cicero[e], vt neminem regem, quẽ armis cepissent, vita priuarent. quia quam nobis facultatẽ fortuna dedisset, iniquum erat in eorum supplicio consumere, quos eadem fortuna paulo ante in amplissimo statu collocarat. ei verò, a quo periculum restaurãdi belli esse posset, non est parcendum: quę esset iniusta misericordia, vt inquit D. Ambrosius[f]. Quò spectat, quòd Ferrandus Diaconus, de officio pij & Christiani ducis, ad Rhegi-

a antiq. Rom. lib. 5.

b Bar. et Bal. in l. nam & Seruius. D. de neg. gest. Ioã. de Ana. in c. significauit. in 1. not. de iud. Boerius decis. 178. His. reg. l. 5. & 8. tit. 26. par. 2.

c c. noli, in fi. 23. q. 1.

d in d. c. noli.

e ad Heren. l. 4.

f offic. l. 1 c. & c. iniusta. 23 quæst. 4.

Rheginum ducem ſcribens, inter ſeptẽ regulas innocentiæ, quas duci militum præſcribit, refert: Noli eſſe nimiũ iuſtus. Fuit itaque apud Romanos obſeruatũ, vt triumphãs cũ triũphali põpa de foro in capitolium deflecteret, captiuos inſignes, qui ſemina diſcordiarum, & belli auctores fuiſſent, in cuſtodiam detrudi iuberet, & exacta pompa neci daret [a].

28 Alioqui verò priuata auctoritate* nemini captiuum occidere licet, nec etiam durius tractare: cùm nec olim quidem licuerit, cùm fierẽt ſerui. ius enim ciuile dominico imperio modum adhibẽs, ita demum necis poteſtatẽ domino tribuit in ſeruum, ſi in facinore deprehendat: in quo repertum liberum occidere ius ſit [b]. alias ſeruum dominus occidere nõ poteſt, cui leuis tantùm coërctio permiſſa eſt [c]: & ex reſcripto Diui Pij, ſeruis cõtra nimiam ſęuitiam, & intolerabilem iniuriam dominorum prouiſum eſt [d]. cui conuenit conſtitutio regni Hiſpaniæ, quoad bello captos inter Chriſtianos hincinde: non etiam inter eos, qui diuerſæ religionis dogmata ſequuntur [e].

29 Ceterum ſi captiuus* ſemel de precio redemptionis conuenit cum eo, cuius

capti-

a Alex. ab Alex. gemal. dier. l. 6. c. 6.

b l. marito. D. ad leg. Iuliã. de adul. l. quid ergo ſi maiorem. § ſi heres D. de leg. 1.

c l. vnic. C. de emẽd. ſeru.

d l. 2. D. de his qui ſui vel alie. iur. ſunt.

e Reg. l. 1. tit. 29. par. 2.

captiuus est, non poterit postea ad duriorem conditionẽ astringi, ex eo fortè, quòd is a quo detinetur, intellexit captiuum esse alicuius nominis, & diuitẽ: neque valebit posterior conuentio, sed fiet reductio ad priorem [a]. Quò spectat quod Paulus respondit, si quis captũ ab hostibus emat, & pluris alij ius pignoris, quod in redemptũ habet, cesserit: nõ eam quantitatem, sed priorem redẽptus debet [b]. Qui autem pro capto * ab hosti- 30
bus, vt liber fieret, precium redẽptionis vel soluit, vel promisit, nõ solùm habet actionem negotiorum gestorum [c]: siue iustus siue iniustus sit hostis, qui captiuum cepit [d]: sed habet quoque redemptor ius pignoris in redemptum, donec soluat [e]: & edicto de libero homine exhibendo non astringitur, neque redemptus pristinum statũ recipit, donec precium redemptionis soluerit, vel obtulerit [f]. non erit tamẽ seruus, nec olim erat, cùm seruitus passim in vsu esset [g]: & fauore ingenuitatis, poterit successionis iura vendicare, vt ex successione possit precium pro se datum soluere [h]: & filius ei succedet, etiam si, antequam se luat, moriatur. imo morte, quasi iure pignoris fi-

a Guido pape q. 113. Papon. in arrest. lib. 5. tit. 6. in prin.
b in l. postliminium. §. si is qui. D. de captiu.
c l. nã & Seruius. D. de neg. gest.
d per text. e-leg. in l. si id quod. D. de donat. inter vir & vxor. Couarru. in l. 4. decret. de spõs. 2. par. c. 3. § 4. nu. 14
e l. 2. l. liber captus. C. de postliminio reuersis. l. seruatus. §. vlt. D. de leg. 1. l. qui testamẽto. §. 1. D. de testam. l. qui status. D. de re milit.
f l. quod & lex. §. si quis. D. de libe. homi. exhib. iuncta l. liber captus. C. de postli. reuers.
g d. l. 2. C. de postli. reuers.
h l. is qui. C. dict. tit.

ris finito, ab ipſo redemptore liberatur
redemptus: ita vt neque heres eius te-
neatur ad precium redemptionis, neq;
fideiuſſor[a]. Sed etſi ea quæ ex pignori-
bus naſcũtur, pignoris vinculo obligari
dicamus[b]: imperatores tamen nolue-
runt eos, qui poſt redemptionẽ naſcun-
tur, pignoris vinculo obligari[c]. & hæc
quidem in liberis ab hoſtibus captis, &
commercio redemptis locum habẽt: at
ſerui ab hoſtibus capti, & precio redem-
pti, fiunt redimentis ſerui: ſed oblato ei
precio, quod dedit, poſtliminio rediiſſe,
aut recepti eſſe creduntur[d]. Porrò re-
31 demptio captiuorum* eſt tam fauorabi-
lis, vt datum in hanc cauſam, quantum-
cunque ſit, repeti non poſſit, nec inſi-
nuatione opus habeat[e]. & quamuis in-
certæ perſonæ, ne miles quidem quic-
quam relinquere poſſit[f]: imperatores
tamen pietatis cauſa, & militum infor-
tuniis moti, relictum in redemptionem
captiuorum, non obſtãte incertitudine
perſonarum, valere voluerunt[g]: etiamſi
quis totum patrimonium relinquat[h].
Pietatis quoque cauſa redẽpto captiuo,
vtpote ſi mater filium redemerit, de re-
petitione precij tractare non conuenit:
ſed

a *l. ſi patre redempto. D. de captiu. l. 1. §. ſi filius. D. de ſuis & legit.*
b *l. grege. D. de pignorib.*
c *in l. præſes prouinciæ. C. de poſtl. reuer.*
d *l. in bello. §. ſi quis ſeruum. D. de captiu.*
e *l. ſi quis pro redemptione. C. de donatio.*
f *§. legari autẽ: inſt. de leg.*
g *l. nulli. C. de epiſ. et cler.*
h *l. ſi quis ad declinandum. C. de epiſc. & clerie.*

sed præsumitur donatio [a]. & redimens puellam luxuriæ causa, vel illam prostituens, perdit precium, & puella impunè ab eo fugere potest [b]. Negligens verò redimere * captiuum, non solùm exheredari potest, si sit ex liberis : sed etiam lege, proximis agnatis, vel heredibus institutis, qui in redemptione captiui negligētes fuere, denegatur successio: quæ applicatur ecclesiæ, expendenda in redemptionem captiuorum [c]. Diximus captis ab hostibus, tā liberis, quàm seruis, & tam masculis, quàm fæminis, esse postliminium. videamus nunc reliqua, quæ postliminio redeūt: quibus cognitis, intelligemus, quæ sunt ea, quæ postliminio carent. contrariorum enim negantium, vt inquit Cicero [d], ea vis est, atque natura, vt altero posito, vel cognito, alterum statim submoueatur, vel cognoscatur [e]. Postliminio itaque redeūt quoque agri *, eorumque vsusfructus. vnde expulsis hostibus ex agris, quos ceperāt, dominia eorum ad priores dominos redire, & vsumfructum iure postliminij restitui, Paulus respondit [f]. quod verum puto, nullo quantumuis longi temporis lapsu obstante [g]. Itaque Sagun-

32 (beside "redimere * captiuum")

33 (beside "quoque agri *")

a l. liber captus. §. 1. D. de postl. reuer. reg. Hisp. l. vlt. tit. 29. par. 2.
b l. fœdissimè. C. de postl. reuers.
c Authent. si captiui. C. de episc. & cler. reg. Hisp. l. 3. tit. 29. par. 2.
d in Topic.
e facit tex. instit. de his qui sui vel alie. iu. sint, in princ. & l. vlt. §. vlt. D. de leg. 3. & ibi Bar.
f in l. si captiuus. §. expulsis. D. de captiui. in l. si ager. D. quib. mod. vsusf. amitt. l. in tantū. in prin. D. de rer. diuisio.
g c. prima actione. cum gloss. ibid. q. 3 l contra maiores. C. de inoff. testamēt.

Saguntum oppidum, quod iam octauũ annum in potestate hostium fuerat, tandem receptũ, cultoribus antiquis, quos vis reliquerat belli, restitutum fuit[a]. & quidem ex cõstitutionibus regni Hisp. imperia, regna, comitatus, aliaque dominia maiora, ab hostibus recuperata, postliminio redeũt, & ne ex eo quidem tempore, quo recuperata sunt, vsucapi possunt: quoad alia verò dominia minora, si quatuor annis dominus siluerit, ex quo recepta sunt, erit locus præscriptioni, nisi dominus sit minor[b]. iisdẽque cõstitutionibus cautum est, vt si quis ex subditis arcem, licet propriam, sua culpa amiserit: quamuis sua opera eandem receperit, regi tamen petenti eam tradere
34 debet[c]. Denique*nauibus longis, & onerariis, postliminium esse Marcellus respõdit. qui equũ quoque, & equã freni patientem, postliminio recipi voluit, quod sine culpa equitis proripere se potuerũt[d]. & idem quoq; testatur Cicero[e], cùm ait: Postliminio redeunt hæc, homo, nauis, mulus, clitellarius, equus, equa quæ frena recipere solet. nõ autem idẽ iuris est in armis, quę postliminio nõ redeunt, quòd nõ sine flagitio amittan-

a *Liuius l.24.*

b *reg. Hisp. l.10. tit.29. par.2.*

c *reg. Hisp. l.32. tit.28. par.2.*

d *L.2. D. de captiu.*

e *in Topic.*

tur[a]. de quo alio loco plura dicemus[b].

Ex ſuperioribus (ni fallor) manet expedita illa quæſtio, quę variè admodum torſit fere omnes interpp. vtrùm ſcilicet *res ſemel ab hoſtibus captæ, & ab iiſdē 35
recuperatæ, prioribus dominis ſint reſtituendæ, nec ne quod alij aiunt, alij negant, alij temerè ſecant, & ſubſecant, & neque ſibi, neque aliis ſatisfaciūt. ſunt enim qui diſtinguunt inter res mobiles & immobiles, & has reſtitui ſemper[c]; illas nunquam exiſtimant[d]. alij, quoad res immobiles, diſtinguunt rurſus, ſintne virtute bellica recuperatæ, quas non reſtitui volunt: an verò commercio redēptæ, quas oblato redemptionis precio, reſtituendas priori domino cenſent[e]. alij denique ſine vlla diſtinctione, tam mobiles omnes, quàm immobiles res, receptas, priori Domino omnino reſtituendas eſſe dicunt[f]. idque contra euidens reſponſum Labeonis[g], qui ait: Si quid bello captum eſt, in præda eſt, nec poſtliminio redit. & alibi[h]; ita demū ab hoſtibus capta, & a noſtris recuperata, poſtliminio redire reſpondit, ſi ſint eius generis, quę poſtliminio redire poſſunt.

quam

a d. l. 2.
b j. lib. 3. c. de iis qui arm. amiſ.
c per l. ſi captiuus. §. expulſis. D. de captiui.
d Argum l. ſi quid bello D. de capti. Ang. Salic. Iaſ. Mart. laud. & alij, quos refert Couar. in c. peccatū de reg. iur. in 6. 2. relect. §. 11
e Argu. l. ab hoſtib. 2. C. de poſtl. reuerſ. l. in bello, §. ſi quis ſeruū D. de capt. Frāc. Ripa. in l. 1. D. de acq. poſ. Couar. dicto loco, & alij ab eo citati
f Argu. l. ab hoſtib. 2. C de poſtl. reuerſ. l. id quod apud hoſtes. D. de l. 1. et l. Popo. D. de acq. rer. do. Ioā. Andr. Alex. Pyrrh⁹, & alij quos refert Couar. in d. c. peccatū
g in l. ſi quid bello. D. de captiu.
h in l. vlt. D. de captiu.

quam diſtinctionẽ etiã Marcellus probat[a]. Neque vident id quod impp. reſcripſerunt[b], ſeruos ab hoſtibus recuperatos, dominis ſuis reſtitui debere: ideo eſſe, quòd nõ ſolùm in liberis perſonis, ſed etiam in ſeruis ſit poſtliminium[c]. Quare etiam quod Octauenus reſpondit[d], id quod apud hoſtes eſt, legari poſſe, & poſtliminiũ eſſe: de eo haud dubiè intelligi debet, quod eius generis eſt, vt poſtliminio redire poſſit, ſecundum diſtinctionem Labeonis[e]. His adde, quòd
36 quamuis res, quæ ſunt hoſtium*, nõ ſint in commercio[f]: tamen eas res, quas hoſtes ceperunt, ſi ſint eius generis, quæ poſtliminium habent, vendi, legari, & quocunque modo alienari poſſe[g]. Quò ſpectat, quod apud Liuium legimus[h]: quòd cùm Annibal ad quartũ lapidem Romam acceſſiſſet, & tãti venditum eſſe agrum audiſſet, in quo caſtra habebat, quanti ante aduentum eius valebat: ira percitus, vocato præcone, tabernas argentarias, quæ in foro Romano erant, vendi iuſſit. & certè agri quidem vẽditio valuit, propter ſpẽ poſtliminij[i]: nõ verò tabernarum, quę nunquam fuerant hoſtium, nec erat in iis poſtliminium[k].

a in l. 2. D. de captiui.
b In d. l. ab hoſtibus. 2.
c l. poſtl. §. vlt. l. in bello. §. ſi quis ſeruum. l. vlt. D. de captiu.
d in d. l. id quod apud hoſtes. D. de l. 1.
e in d. l. vlt.
f l. liber homo. 1. D. de verb. oblig.
g l. itẽ Labeo. §. vlt. cum l. ſ q. D. famil. her. & d. l. id quod apud hoſtes.
h lib. 25.
i d. l. item Labeo.
k d. l. liber homo.

Neque mouet, quod ex L. Pomponius D. de acq. rer. dom. adducitur, vbi cùm pastori meo lupi porcos eriperēt, & hos vicinæ villæ colonus robustis canibus consecutus, lupis extorsisset: porcos coloni non esse, responsum est; sed meos manere, quamdiu a quouis recuperari possent: secus ac si feram bestiã vicinus hac ratione mihi abstulisset. quæ si potestatem nostram euaserit, & ab alio capiatur, ipsius fit. non inquam id mouet: nam ibi, disertis verbis I. C. ait, porcos, aliaque animalia mansueta, quæ a lupo nobis eripiuntur, nostra manere, quàm diu recipi possunt, quæ erepta sunt [a]: quemadmodum & ea, quæ naufrrgia amittimus: vnde etiã furti agi posse dicit. aliud autē est in iis, quæ ab hostibus nobis auferuntur, quorum dominium statim in hostes transire cõstat [b]. vnde potius dicendum est, quòd, quemadmodũ feræ bestiæ, vbi custodiam nostram euaserint, dominium amittimus, & eędem a quouis postea captæ occupantis fiunt [c]: sic quoque capta ab hostibus, quorum dominium statim amittimus, eius fieri, qui recepit, nec priori domino restituēda esse: nisi sint eius generis, quæ postliminio

a §. Anserũ, instit. de rer. diuis.

b l. si quid bello. l. hostes. D. de captiu.

c d. l. Pomponius, & §. feræ autem. inst. de rer. diuis.

minio redeunt[a]. ex quibus etiã corruit eorum ſententia, qui ſine diſtinctione omnes res mobiles, eorum fieri, qui eas hoſtibus eripuerunt, exiſtimant: & eorũ quoque, qui inter res bellica virtute receptas, & commercio redemptas diſtinguendum putauerunt. Sit ergo ita conſtitutum, vt quę res poſtliminiũ habent, eæ recuperatę ad priorem dominum, & in priſtinum ſtatũ redeant, ſiue mobiles ſint, ſiue immobiles[b]: ſiue etiam virtute bellica, ſiue commercio, ſiue quocunq; alio modo recuperentur[c]. niſi quòd earum, quæ commercio ſunt redemptæ, precium reſtituatur[d]. quæ verò poſtliminio carent, prædæ cedunt[e]. Illud ta-
37 men ſciẽdum eſt, prædam * tum demum fieri hoſtium, vt primùm intra præſidia delata eſt[f]. vnde ſi recuperetur, antequã intra præſidia hoſtiũ ſit delata, omnino priori domino reſtitui debet: quia nondum facta fuit hoſtium, neque deſiit eſſe eius, cuius fuit[g]. Et quidẽ ſi ij, per quos præda fuit recepta, fraudulẽter paſſi ſint, eam prius ab hoſtibus auferri, & intra præſidia eorũ perferri, & eam perſequi neglexerint: non tantùm tenebũtur ad reſtitutionem priori domino faciẽdam,

a *l. vlt. D. de captiu.*

b *l. 2. & 4. l. ſi captiuus. § expulſis. l. vlt. D. de captiu. l. ab hoſtib. 2. C. de poſtl. reuerſ.*

c *per text. elegan. in l. 4. et l. nihil intereſt. D. de captiu. §. ſi ab hoſtibus. inſt. quib. mod. ius pat. po. ſolui. & d. l. ab hoſtibus.*

d *l. in bello. § ſi quis ſeruũ. D. de capt. l. liber captus. C. de poſtl. reuerſ.*

e *l. ſi quid bello. l. vlt. D. de captiu.*

f *l. poſtlimiñij. in princ. l. poſtliminiũ. §. poſtlimin. D. de captiu.*

g *d. l. poſtliminij. in princ.*

eius quod receperunt: sed etiam eius, quod seruare potuerunt, & eorum culpa amissum, domino præstandum erit, vt constitutionibus regni Hispaniæ optimè cautum est [a]: & facit text. in L. Iulianus [b]. Porrò huic distinctioni, sitne res ab hostibus capta, & per nostros recepta, eius generis, quæ postliminium habent: &, sitne semel in præsidia hostium delata, nec ne, non subiacent res captæ a piratis*, vel latronibus, & iis qui 38 iusti hostes non sunt. nam capta ab iis, nunquā in dominium eorum trāseunt [c]. quare recepta, sine distinctione omnino priori domino, qui dominio eorum nūquam excidit, sunt restituenda [d]. hinc mirum, cur constitutio* regni Hispaniæ 39 hanc distinctionem: fueritne præda recepta, semel intra præsidia hostiū delata, nec ne, probauerit, in his rebus, non solùm quę ab hostibus, sed etiam quæ a piratis nobis ablatæ sunt [e]: cùm certè, si bonum & æquum inspiciamus, dominium rerum captarum, nulla lege, neq; diuina, neque humana, a veris dominis, in eum qui iustus hostis non est, transire possit, vnde recuperatas huiusmodi res omnino dominis restituendas esse, ipsa ratio,

a Reg. l. 26. & 31. tit. 6. par. 2. Reg. l. 13. tit. 9. p. 5.
b §. vlt. D. de rei vend.
c l. hostes. l. latrones. l. postliminiū. §. a piratis. D. de captiui. l. qui a latronibus. D. de testam.
d l. latrones. D. de captiu.
e Reg. l. 31. tit. 29 par. 2.

ratio, & æquitas ſuadet. niſi fortè propter vtilitatẽ publicam, quo milites ſint alacriores ad perſequendos latrones & piratas, aliud ſtatui conueniat. pręſertim cùm bono publico, etiam cum damno priuatorũ, conſuli poſſit [a]. Quò ſpectat, quod Tacitus ait, omne magnum exẽplum, habere aliquid ex iniquo, quod contra ſingulos vtilitate publica rependitur. alioqui certè iſtud ſatis durum videtur. Romani autem, nõ ſolùm, ſi cum latronibus & piratis, ſed etiam ſi cum iuſto hoſte res eſſet, ſæpe ea, quæ in præda fortè facta inueniebantur fuiſſe ſociorũ, vel ciuium, iubebant illis reſtitui. itaque Volſcis ad deditionem cõpulſis, caſtriſque eorum captis, prædæ pars, ſua cognoſcentibus Latinis, atq; Hernicis ſociis populi Romani, reddita ſunt [b]. & Sutrinis, ſociis populi Romani, vrbs eorum, quam per pactionẽ Hetruſcis dediderãt, quòd diutius obſidionem ferre non poſſent, eodem die Camillo duce recepta, inuiolata, integraque ab omni clade belli, ante noctem reddita eſt [c]. Sic quoque Scipio capta Carthagine, quæ repleta erat ſtatuis, donariiſque Græcanicis e Sicilia aduectis, edixit, vt e ſingu-

a l. Lucius. D. de cuſt. l. item ſi verberatum. §. 1. D. de re vend. c. licit. de reg. iur. in 6.

b Liuius l. 4.

c Liuius l. 6.

 lis vr-

lis vrbibus venirent, qui sua dinoſcerent & auferrét [a]. Sed iſtud certè ex benignitate imperatoris, in cuius arbitrio omnẽ prædam eſſe docuimus, pendet. Verùm, vtrùm res furto* a latronibus, & illegiti- 40
mis hoſtibus erepta, quæ poſtea in poteſtatem eorum, qui hoſtium numero continentur peruenerit, a ciuibus commercio, vel virtute bellica redẽpta fuerit; vtrùm, inquã, hęc res, priori domino reſtitui debeat, meritò dubites. Et quidem Iauolenus [b], ſeruum ſurreptum, quamuis poſtea in manus hoſtium venerit, ab emptore vſucapi non poſſe, reſpondit. quia ſcilicet verum eſſet, eum ſurreptum eſſe, neque quòd hoſtiũ fuiſſet, aut poſtliminio rediiſſet, ei rei impedimento eſſe. quod in ſeruo admitto, propter ius poſtliminij: ſed in aliis rebus quę poſtliminio carent, id ſequi non auſim. quia certum eſt, hanc rem factam hoſtium, atque ita dominum eius dominio excidiſſe. quid enim refert an domino, an verò furi res fuerit erepta, modò iuſto bello? Nam quod dicimus, vitiũ furti, quod rei cohæret, non purgari, niſi res in domini poteſtatem reuertatur: (quod lege Atinia ſancitum fuit [c]) inter ciues,

a *Plut. in apoph.*

b *in l. latrones. D. de captiu.*

c *l. 4. § quod autem D. de vſucapio.*

ciues, non etiam inter hostes locum habere existimo. vt enim res bello capta nostra fiat, sufficit rem hostilem esse[a]. & hæc sententia mihi videtur iuri consentanea. tamen non impedio, quo minus vnusquisque vtatur suo iudicio. nihilominus si placet, hanc rem furtiuam manere; illud certè æquissimum puto, vt nō aliter cum his possessoribus agi possit, quàm si ipse fur, vel hæres soluendo nō sunt[b]. Et hactenus quidem de rebus corporalibus, & personis tam liberis, quàm seruis bello captis, dictum est. sed quæri potest, vtrùm etiam res incorpo-
41 rales* bello capi possint, & in victorem transferri: &, si possint; vtrùm sint postliminij, nec ne. Quò spectat lis illa, quæ
42 fuit inter Thebanos * & Thessalos: de qua Quintilian.[c] mentionem facit. cùm enim Thebas euertisset Alexander, inuenit tabulas, quibus centum talenta mutuò Thessalis dedisse Thebanos continebatur. has donauit Thessalis; quòd eorum vsus esset cōmilitio. postea restituti a Cassandro, conueniunt Thebani Thessalos. lis omnis ex eo, quòd Alexāder eas Thessalis donasse dicitur, pendet. & certè non videtur potuisse Alexan-

a L. naturalē. in fine. l. trās-fugam. D. de acq. rer. dom.

b Argumento l. 4. §. antep. D. de pecul.

c lib. 5. c. 10.

drum oligationem istam Thessalis donandi animo remittere, cùm sit iuris, & ita personæ cohæreat, vt ab ea diuelli nõ possit [a]. præterea ex eo, quòd ius, quod incorporale est, manu apprehendi non possit: id verò tãtùm fieri victoris, quod ipse ceperit [b]. imo nõ diutius esse victoris, quàm quamdiu possidet: cùm eodem iure, quo ipse cepit, ab eo auferri possit [c]. & aliam quoque esse conditionem heredis constat; aliam victoris: quia ad illũ ius [d], ad hunc res transit [e]. tum etiam ius publici crediti transire in victorem non potuisse, ex eo defendi potest, quòd id quod populus credidit, ab omnibus debeatur, & quamdiu quilibet superfuerit, sit is totius summæ creditor: imo idem populus dicendus sit, & eadem ciuitas: etiam si nemo ex iis, qui tempore contractus erãt, supersit, sed alij successerint: vt disertè Alphenus respondit [f]. etenim populi ius, non est situm in personis, sed in vniuersitate; quæ vniuersitas * æquè 43
repræsentatur per successores, vt per eos, qui sunt hodie. eoq; sensu dicitur, quòd vniuersitas non moritur, nec desinit, quamdiu vel vnus superest [g]. Denique ad propositam facti speciem, dici potest,

non

a l.3. & ibi Accurt. D. pro socio. l. quod debetur. D. de peculio.
b l. si quid bello. D. de captiu. §. itẽ ea quæ ab hostibus. instit. de rer. diuis.
c l. si quid bello. D. de captiu.
d l. hereditas. D de petitio. hered.
e d. l. si quid bello.
f in l. proponebatur. D. de iud. adde l. quod ius rerũ. §. vlt. & l si grege. D. de legat. 1.
g l. sicut. §. vlt. D. quod cuius vn. nom.

non in tabulis fuiſſe ius, cùm ſcriptura non ſit de ſubſtantia contractus, ſed adhibeatur tātùm ad probationem [a]. vnde tabularum apprehēſione, & donatione, nullum ius fuiſſe acquiſitum Alexādro, neque Thebanis ademptum. Ceterum his non obſtantibus, in propoſita facti ſpecie, verius videtur, ius publici crediti in tabulis comprehenſum, in Alexandrum tranſiſſe, atq; ita potuiſſe Alexandrum, obligationem illam, qua Theſſali Thebanis tenebantur, Theſſalis remittere. quod donatione tabularum feciſſe cenſetur. cùm enim iure belli, victi in victoris poteſtatem & dominiū tranſeant, & poſſit victor iis, quemadmodū velit, imperare; non ſolùm res corporales iis adimere poteſt, ſed etiam ea, quæ ſunt iuris, & leges pro arbitrio dare, & priores tollere. vbi enim omnia ei, qui armis plus poteſt, vt ait Liuius, dedita ſunt: quæ ex iis habere victor, quibus multari eos velit, ipſius ius atque arbitrium eſt. ſed & cùm obligatio ſit in creditoris dominio [b]; protinus ius crediti, quod victi habebāt, in victoris dominium, vna cum victis trāſit. nam qui in aliena poteſtate eſt, nō poteſt quicquam habere in ſua [c]. Vnde

a *l. contrahitur. D. de pignorib. l. cùm te. C. de trāſ. l. in re. D. de fide inſtru.*

b *l. 1. §. id quod. D. ad l. Falc. l. ſed etſi damnū. §. 1. D. de pecul. Accurt. in l. 2 C. de here. vel act. vend.*

c *l. qui in ſeruitute. D. de reg. iur.*

Vnde profectò videtur dominiũ illius obligationis, qua Thessali Thebanis tenebantur, in Alexandrum transisse. qui cùm eandem donandi animo Thessalis remiserit: (nam tabulis donatis cẽsetur id, quod in tabulis cõtinetur, donatum esse [a]: & creditor cautionem creditori reddens, pacisci de non petendo intelligitur [b]) Thessalos ab obligatione liberos esse consequens est. nisi dicamus, Thebanos restitutione Cassandri, iure postliminij ius crediti recuperasse. nam omnia, quæ sunt iuris, postquam quis postliminio rediit, perinde habentur, ac si nunquam in potestate hostium fuissent [c]. itaque dicemus, ciuitatem iure postliminij restitutam eãdem, eiusdemque iuris, & status fingi, quo antea fuerat: vt de agrorum captorum, & liberatorum proprietate diximus [d], & eorundem vsufructu [e], qui iuris est [f]. quo etiam modo postliminium fingitur in locis sacris & religiosis [g]. Si tamen in proposita hypothesi, fortè Thessali Alexandro victori, in quem ius crediti transisse diximus, soluissent: non existimo Thebanos per restitutionem Cassandri, iure postliminij, ius crediti semel exstinctum, recupera-

a l. 1. C. de donat.

b l. 2. D. de pact. l. mortis causa. § Titia D. de mor. caus. donat.

c l. in bello. § codicills. ver. Cetera. D. de captiui.

d l. si captiuus. § expulsis D. de capt.

e l. si ager. D. quemad. vsusf. amit.

f inst. de reb. corp. & incorp.

g l. cùm loca. D. de relig. et sumpt. fune.

pera-

peraturos fuisse: vt in simili ferè facti specie, iudicatum fuisse tradit Ioan. Paponius [a]. solutio enim debitè facta fuit, quæ obligationem tollit funditus ipso iure [b], & naturaliter, vt ait Iurisconsultus [c]. naturale est enim vnumquodque dissolui, ita vt colligatum est [d]. Ius autē postliminij non restituit ea, quę facto, & naturaliter legitimè sublata sunt [e]. non habent namque ea, quę sunt iuris, imperium in ea, quæ sunt facti [f]. Quò spectat, quod quāuis seruus ne naturaliter quidem obligetur [g]: tamē si quis pro seruo, qui mutuum accepit, soluat, vel ipse seruus manumissus, solutū repeti non potest [h]: quia scilicet factum facto repēdit. est enim apta & commoda proportio, & analogia facti cum facto; non æquè iuris cum facto [i]: sed iuris cum iure maximè [k]. vnde si acceptilatione, pacto de non petendo, chirographi redditione, quæ lōgè minus cautionis habent, quàm solutio [l], liberatio contigerit, cùm nullum factum interuenerit, ius crediti ad Thebanos, iure postliminij redire, dicēdum videtur. neque enim his modis æquè tollitur obligatio, vt solutione, quæ obligationem tollit funditus ipso iure [m].

neque

a in Arest. l. 5. tit. 6.
b l. sed etsi lege. §. certe. D. de peti. hered.
c in l. pœn. D. de solut. Accurs. in l. solutionem. D. de solutio.
d l. nihil tam naturale. D. de reg. iur.
e l. in bello. §. facti. D. de captiui.
f l. si vnus. § pactus ne peteret. D. de pact. l. iura sanguinis. D. de reg. iur. l. cū proponas. C. de her. inst.
g l. nec seruus. D. de pecul. l. in personā. D. de reg. iur.
h l. naturaliter. l. si id quod. D. de cō dict. inde.
i §. item per acceptilationē. inst. quib. mo. tol. oblig.
k l. omnia. D. de reg. iur.
l d. §. itē, et § præterea. inst. de except. & l. pecuniæ. C. de solut.
m inst. quib. mod. toll. oblig. l. sed etsi lege. §. certè. D. de petit. hered.

neque etiam militat eadem æquitas, & bona fides. quæ non patitur, vt idem bis ſoluatur[a]. Et quidẽ, ſi hæ tabulæ, de quibus agimus, ab alio quopiã quàm ſummo principe, qualis fuit Alexãder, captę fuiſſent: equidem exiſtimo nullum ius illi acquiri potuiſſe, per ea quæ in contrariam ſentẽtiam adduximus: atque ita non eſſe opus poſtliminij fictione: ne quidẽ ſi ſint tabulæ priuati alicuius crediti. niſi fortè creditor eius, qui tabulas habet, captiuus ſit: qui olim fiebat ſeruus, qui nihil ſuum habere poterat: ſed omnia cum ipſa perſona in dominium transferebãtur[b]. Verùm cùm hodie inter Chriſtianos capti, non fiant ſerui, aliud dicendum videtur. cùm enim perſona non tranſeat in dominiũ capientis: ne quidem ius, quod perſonæ ita cohæret, vt ab ea diuelli non poſſit[c], tranſire dicendum eſt.

a *l. bona fides. D. de reg. iur.*

b *l. acquiritur. § igitur. D. de acq. rer. dom.*

c *l 3. & ibi Accurt. D. pro ſocio.*

DE FIDE HOSTI SERVANDA.

1 *Fidem Romani maximè coluerunt.*

2 *Fides hoſti data, ſiue publicè, ſiue priuatim, ſeruanda.*

3 *Edictum quod metus cauſa, non pertinet ad fidem hoſti datam.*

4 Nulla

4 *Nulla latebra, aut calumnia quærenda periurio.*

5 *Obsides dati, an liberent a fide præstita.*

6 *Iniusto hosti an sit seruanda fides.*

7 *Iura belli non conueniunt iniustis hostibus.*

8 *Conuentiones per tyrannidem, aut rebellionem expressæ, non seruandæ.*

9 *Princeps ea, quæ sunt iuris regij, alienare non potest.*

10 *Summum imperium in quibus præcipuè versetur.*

11 *Minimè firmæ sunt conuentiones, quæ fiunt cum subditis rebellibus.*

12 *Rebelles & latrones armis, non pactione subigendi.*

13 *Hostibus non semper fides seruanda.*

14 *Iuramentum de re illicita non est seruandum.*

15 *Fides a priuato in præiudicium reipubl. data, non est seruanda.*

16 *Præstat non dare fidem de re illicita, quàm datam fallere.*

17 *Hosti fidē fallenti non est seruanda fides.*

18 *Indutiæ an maneant hoste eas violante.*

19 *Indutiæ etiam longi temporis esse possunt.*

20 *Fidem frangenti, fidem seruandam non esse, quomodo intelligendum.*

21 Persi-

21 *Perfidiam perfidia vlcisci non licet.*
22 *Pactum dolo malo initum, an seruãdum.*

CAP. SEXTVM.

FIde nullam rem apud nortales maiorem, aut sanctiorem veteres semper existimauerunt; eamque Romani in 1
capitolio, vicinam Ioui opt. max. esse voluerunt: qua semel data, nihil firmius
a noct. Attico lib. 20. cap. 1. fuit. Itaque Aulus Gellius[a], omnibus quidem populum Romanum virtutum generibus colendis, exercendisque, ad tãtam amplitudinem peruenisse scribit: sed omnium maximè, atque præcipuè fidem coluisse, sanctáque habuisse, tam publicè quàm priuatim. cuius rei cùm permulta exstent argumẽta, & testimonia, tum illud perquàm memorabile; quòd inter eos, & Perseam pactis indutiis, cùm ludi Circenses celebrarentur, ingressi hostium duces curuli certamine contenderint, & victores coronati sint. Sed & cõsules clarissimos viros, populus Roma. confirmandæ fidei publicę gratia, hostibus dedidit, vt de Postumio
b 3. cap. 1. & Mancino alibi diximus[b]. vnde Ptolomæus Ægypti rex, agnita Romanorum fide, populum Roman. infanti filio, cui

regnum

regnum debebatur, tutorem testamẽto reliquit. & certè, vt Vlpianus ait, graue est fidem fallere[a]: & nihil fidei humanæ tam congruum est, quàm seruare, quæ placuerunt[b]. Porrò nullum, vt inquit Cicero[c], vinculum ad astringendam fidem iureiurãdo maiores arctius esse voluerunt. id indicant leges in xij. tabulis: indicant sacra: indicant fœdera, quibus etiã cum hoste deuincitur fides. & quidem Romani, cùm belli, pacisque iura religiosissimè semper coluerint, tũ certè, si tẽporibus adducti, hosti quid promisissent, in eo ipso fidem sanctissimè seruabant. Itaque præclarè Sex. Pompeius, magni Põpeij filius, (cœnantibus apud eum in naui ad Puteolos Antonio & Octauio, cum quibus tunc societatem inierat) Menodoro Pompeianæ classis præfecto, per internuncium significanti tempus adesse, quo parentis, & fratris iniurias vlcisci posset, & occasione arrepta, paternum sibi asserere imperium: se enim curaturum, ne quisquã è nauibus euaderet: respondit: Vtinam Menodorus hoc absque me posset perficere. nam illi periurium conuenire, non Põpeio[d].

2 Sunt autem* qui existiment, hosti quidẽ

a in l. 1. D. de cõst. pecu.

b in l. 1. D. de pact.

c offic. lib. 3.

d Appian. de bell. ciuil. l. 5.

publicè fidem datam seruandam esse, nō etiam eam, quæ a priuato sit præstita[a]. quorū sententia nullis solidis argumentis fulcitur, estque contra veterum exēpla, institutaque maiorum, & grauissimorū Philosophorum sententiā. quam elegāter prosequitur Cicero[b], & Gell.[c] itaque quando cum iusto, legitimoque hoste res geritur, non existimo debere conditiones, pactiones bellicas & hostiles, perturbari periurio, etiam a priuatis initas[d]. nam graue est fidem fallere[e]. & sunt quædam officia, vt inquit Cicero[f], etiam aduersus eos seruanda; a quibus iniuriam acceperis. estque præclarum in hanc rem M. Attilij Reguli facinus, qui primo bello punico captus a Pœnis, cùm de captiuis commutandis Romam missus esset, iurassetque se redditurum: primùm vt venit, captiuos reddendos in senatu non censuit; deinde cùm retineretur a propinquis & amicis, ad supplicium redire maluit, quàm fidem hosti datam fallere[g]. quod multis laudibus effert D. Augustinus[h]. Iacobus verò iratus fuit Simeoni & Leui filiis suis, quia violauerant pactum cum Sychimitis initum[i]: ideoque moriens maledixit illis.

a Bart. et alij in l. conuētionum. D. de pact. Zaz. in apolog. cōtra Eckium, & de Iudæ. qu. 3

b offic. lib. 3.

c lib. 7. c. 18 lib. 20. cap. 1

d per text. in c. noli. 23. q. 2 l. postliminij. §. vlt. D. de capti. Fortun. & Duarenus in l. cōuentionum. D. de pact. Decius in l. ea est natura. D. de reg. iur. Couar. in 4. li. decre 2. par. c. 3. §. 4.

e l. 1. D. de const. pecun.

f offic. lib. 3.

g Cicero off. lib. 3., Val. Max. l. 1. c. 1.

h de ciuit. Dei lib. 1. cap. 18.

i Genes. 34.

illis[a]. Neque recipienda eſt eorum ſen-
tentia, qui exiſtimarunt, quod per vim
hoſtium eſſet actum, ratum eſſe non de-
bere. viro enim forti, vt inquit Cicero,
vis adhiberi nequit: & fides, vt inquit
Seneca[b], ſanctiſſimum humani pectoris
bonum, nulla neceſſitate ad fallendum
cogitur, nullo corrũpitur præmio. vnde
Cicero: Nulla res tanta, inquit, exiſtat,
vt poſſit mihi maiorem vim adhibere
3 metus, quàm fides. Edictum * quoque
prætorium, quo per metum geſta, in in-
tegrum reſtituuntur, ad eum metum,
qui iure licito, vtpote iuſto bello infer-
tur, non pertinet[c]: neque ad promiſſa
hoſtibus facta, ſed ciuibus. Et quidem
tanti olim fuit iuſiurandum, vt M. Pom-
ponius Tribu. pleb. cùm diem dixiſſet
L. Manilio A. filio (quòd paucos ſibi
dies ad dictaturam gerendam addidiſſet,
& criminaretur, quòd Titũ filium, qui
Torquatus poſtea eſt appellatus, ab ho-
minibus relegaſſet, & ruri habitare iuſ-
ſiſſet) ab adoleſcente filio, qui intellige-
bat negotium exhiberi patri, remotis
arbitris, ſtricto gladio iuſiurandum dare
coactus, ſe patrem miſſum eſſe facturũ:
quamuis nullo iure cogi poſſet: tamen

a Geneſ. 48.

b Epiſt. 89.

c text. eleg. in
l. ſi mulier. in
prin. D. de eo
quod met.
cauſ. Panor. in
c Abbas. col.
3. in c. cùm
dilectus. de ĩ
bus quæ vi,
met. cauſ. Fe-
linus in cap.
cùm inter. nu.
20 de except.
Dom. in d. c.
ad eius vero.
col. vlt diſt. 5
Syluest. in
verſ. metus,
q. 6.

a causa destiterit, Manliumque missum fecerit [a]. Itaque pulchrè Ferrandus diaconus, ad Rheginum ducem, de officio pij & veri Christiani ducis militum scribens, censet hostem, vtcunque antiquũ, & reip. infestum, non esse falsa iuratione fallendum: etiam si vita eius impediat, mors prosit paci. humanis enim diuina semper sunt præponenda, & vt Petrus apostolorũ princeps dicebat, Deo magis seruiendum est, quàm hominibus [b]. Quare cum quibuscunq; bella suscepta sunt, vt idem Ferrandus ait, aut nulla fide datá, bello aut pace facta, inuiolata fide iurisiurandi resp. seruanda vel adiuuanda est. quid enim proderit eum vincere, quem diabolus vicit, vt victorię spe falsum iuraret? Propterea Psalmista [c], dũ „ canit: Domine quis habitabit in taber- „ naculo tuo, aut quis requiescet in mõte „ sancto tuo? respõdet sibi ipsi ex persona „ Dei, talibus verbis: Qui loquitur veri- „ tatem in corde suo, qui non egit dolum „ in lingua sua, nec fecit proximo suo ma- „ lum, & opprobriũ non accepit aduersus „ proximum. qui iurat proximo suo & nõ „ decipit. ille autem, vt idẽ Diaconus ait, iurat proximo suo, & non decipit, qui quod-

a Cicer. offic lib. 3. Liuius lib. 7.

b Actor. 1.

c Psalm. 14.

quodcunque iurat lingua, implet opere. neque existimet quis, hostem, cui iurat, non debere proximum deputari. propter hoc enim iuratur, vt proximus deputetur: &, per fœdus pacis, ex hoste fit amicus. Maximum itaque nefas est, falsum iurare, &, si altius consideres, maximè inutile, & damnosum imperatori, vel duci exercitus. nam præcipuum disciplinæ militaris vinculum est, sacramenti religio: quæ si, exemplo ducis, leuis æstimari incipiat, tam apud hostes, quàm apud milites, omnia misceri, perturbarique necesse est. neque etiam imperator fide data ab hoste tutus erit, neq; suos fidos habebit. Quidquid proinde, iuramento intercedente, adhibita inuocatione nominis Dei confirmatur (siue inimico gratia, siue reo venia, siue militibus, re bene gesta, præmia promittantur) nullius vtilitatis cõsideratione, nullius periculi formidine, debet fieri irritum: sed fixus, & immutabilis sit sermo, cuius fidei testis sit adhibitus Deus. Ca-
4 uendum* præterea, ne latebra quæratur periurio, & calumnia quadam, & nimis callida, & malitiosa iuris interpretatione, iurisiurandi fidem violemus. vt ille,

qui, cùm triginta dierum pactæ eſſent induti æ, noctu populabatur agros[a]. vt Q. Fabius Labeo, quem nonnulli tradunt, cùm Antiocho prælio victo, ex fœdere dimidiam partem nauium accipere deberet, omnes medias ſecuiſſe, vt regem tota claſſe priuaret[b]. & vt vnus ex decem, quos, poſt Cannenſem cladẽ, iuratos ad ſenatum miſit Annibal, in caſtra redituros, niſi de redimẽdis captiuis impetraſſent: qui, cùm paulò pòſt quàm egreſſus erat e caſtris, rediiſſet: Romæ manſit. reditu enim in caſtra liberatum ſe eſſe iureiurando interpretabatur: nõ rectè. fraus enim diſtringit, vt inquit Cicero, non diſſoluit periurium. itaque decreuit ſenatus, vt ille veterator, & callidus, vinctus ad Annibalem deduceretur[c]. & huc referri poſſe videtur reſpõſum Cenſorini, ſi Appiano credimus[d]: qui legatis Carthaginienſium (qui querebantur, quòd contra fidem ipſis datã, obſidibus traditis, atq; omnibus armis, adhuc Carthaginem delere vellet) reſpondit, per Carthaginem, quam liberã fore promiſerant Romani, Carthaginienſes intelligi, non vrbem & ſolum. Neque verum * eſt id quod nonnulli ar- 5
bitrantur,

a *Cicer. offic. lib. 1.*

b *Val. Max. lib. 7. cap. 3.*

c *Cicer. off. lib. 3. Liuius lib. 22.*

d *de bello puni.*

bitrantur, obsidibus datis, quempiā a fide data liberari. qua ratione Bodinus [a], Franciscum Gallorum regem religione foederis Madriciani, filiis obsidibus datis, solutum fuisse contendit: exemplo pacis Caudinæ, quam ideo irritam factā asserit, quòd obsides dati essent: idque contra fidem historiæ. nam ipse Postumus cons. pacis auctor, sententiam rogatus, ideo dixit populum Romanum sponsione, quam ipse cum Samnitibus fecerat, non teneri, quòd iniussu populi
» facta esset: sic enim ait: Neque ego infi-
» cias eo, P. C. tam sponsiones, quàm fœ-
» dera sancta esse, apud eos homines, a-
» pud quos iuxta diuinas religiones, fides
» humana colitur: sed iniussu populi, ne-
» go quicquam sanciri posse, quod populum teneat. se tamen seu turpi, seu necessaria sponsione astrictum affirmauit. ideoque quò populus religione liberaretur, & pax Samnitum repudiaretur, vt ipse cum reliquis pacis auctoribus dederetur, suasor & auctor fuit. cùm equites DC. obsides dati essent, qui capite luerent, si pacto non staretur [b]. obsides enim, quemadmodum fideiussores, & pignora, principali obligationi accedūt,

[a] de repub. l. 1. cap. 8.

[b] Liuius l. 9. Cicero off. l. 3

quò diligentius cautum ſit aduerſario[a]. & tantùm abeſt vt principalem obligationem tollant, vt ſine ea conſiſtere nequeant[b]. non enim magis poſſibile eſt, acceſſorium ſine principali eſſe, quàm accidens ſine ſubiecto, in quo eſt[c]. Debuit itaque Franciſcus, ſi non publica, quoad ea fortè, in quibus populi & ordinum conſenſus requirebatur, ſaltem ſua liberata fide, potius in carcerem redire, quàm fidem datam fallere: exẽplo Poſtumi, Mancini, Reguli, & aliorum. eoque magis, quòd princeps, cui populus omne imperium in ſe, poteſtatemq; conceſſit[d], rectè de negotiis ad remp. ſpectantibus paciſcatur, ſiue pacem, ſiue quamcunque conuẽtionem cum hoſtibus faciat[e]. Rectius itaque Ioãnes Gallorũ rex, in prælio ab Anglis captus, & fide de reuertẽdo data dimiſſus, ſi minus pacta implerentur: cùm omnia præſtare non poſſet, quæ conuenerant, ad hoſtẽ redire maluit, quàm fidem violare, cùm tamen & ipſe filium obſidem dediſſet[f]. Et hæc quidem, quæ de fide hoſti ſeruãda diximus, inuiolabiliter tenenda ſunt, ſi cum iuſto & legitimo hoſte res geratur; ſin verò quis metu fortè compulſus, ab eo

a instit. de fideiuſ. in pr. l. 1. §. verbis. D. de obli. & actio.
b l. fideiuſſores obligari. in prin. D. de fideiuſſ. l. is qui promittit. D. de pigno. Alciat. de ſing cert. c. 44.
c l. cùm principalis. D. de reg. iur. l. 1. D. com. præd.
d l. 1. D. de conſtit. princ.
e l. conuentionum. D. de pact.
f Bodinus de rep. lib. 1. c. 8.

6 ab eo qui iuſtus hoſtis* non eſt, fidem de precio redemptionis ſoluendo, vel ſimilibus dederit, eum non aſtringi, vt fidem ſeruet, dicendum eſt[a]. ideoque ſi prędonibus, vt inquit Cicero[b], pactum pro capite precium nō attuleris, nulla fraus erit: ne ſi iuratus quidem id nō feceris. pirata enim non eſt ex perduellium numero definitus, ſed communis hoſtis omnium: cùm hoc nec fides eſſe debet, nec iuſiurandum commune. & hinc eſt, quòd latrones, & prędones hoſtium vocabulo non contineri dicāt I.C.[c] Vnde
7 iura belli*, captiuitatis, & poſtliminij, quæ hoſtibus tantum conueniunt[d], nō poſſunt latronibus conuenire[e]. atque ideo capti a piratis, & latronibus, omnino liberi permanent[f]. Cùm itaque iure belli agere, ſibique acquirere iis tantum permiſſum ſit, qui iuſti ſunt hoſtes[g]: nullo iure ij qui non ſunt hoſtium numero definiti, quibus iura belli nō ſunt conceſſa, de his, quę iuſtis tantum hoſtibus acquiruntur, paciſci, aut ad paciſcēdum metum inferre poterunt[h]. quare edicto prætoris, quo per metum geſta reſcinduntur, locus erit[i]. imo ipſo iure non tenebit, quicquid ex hac cauſa actū

a per text. in c. peruenit. c. ſicut. et infra. de iureiur. c. ſollicitè, de reſt. ſpoliat.
b off. lib. 3.
c in l. hoſtes. D. de captiu. in l. hoſtes. D. de verb. ſigni.
d in l. poſtliminium, in princ. D. de captiui.
e d. l. hoſtes.
f l. poſtliminium. § piratis. D. de capt. l. qui a latronibus. D. de teſtam. l. 1. D. de leg 3.
g d. l. hoſtes, et d. §. a piratis, cū ſimilib.
h per text. e. leg. in c. ſicut & infra. et c. peruenit. 1. de iureiu. c. Abbas de his quæ vi met. cau.
i d. c. Abbas. l. 1. D. quod met. cau. l. 1. C. eod.

vel promissum fuerit[a]: neque iuramẽto stabilietur: quia quod nullum est, confirmari nõ potest[b]. & nullum vinculum continere dicitur, iuramentum atroci, & nefanda coactione extortum[c]. poterit tamẽ ad maiorem cautionem absolutio peti, quę facilè concedi debet[d]. Non obstat his quæ diximus, quòd leges prædoni actionem pignoratitiam depositi, & commodati, tribuant[e]. id enim verum est, si cum alio contrahat, quàm qui læsus est. quamuis enim prædo sit, respectu eius cui rem abstulit: tamen prædo non est, respectu eius, cum quo contraxit. quoniam bona fides in contractibus æstimanda est, inter eos tantùm, qui contraxerunt, nihil extrinsecus assumpto[f]. Porrò quod de latronibus, & prædonibus diximus, idem & de rebellibus dicendum est: qui iusti hostes dici nõ possunt[g]. nam aliud est hostis, aliud rebellis[h]. & iniquum est, vt quis ex improbitate sua lucrum sentiat[i]. quamuis verũ sit, generali nomine, ex vsu loquendi, hostes vocari omnes, contra quos arma feruntur. His consequens est, conuentiones illas*, quę per tyrannidem extor- 8
quentur, seruãdas non esse. neque enim consen-

a l. qui in carcerẽ. D. quod met. causa.
b l. nõ est dubiũ. C. de legi.
c c. peruenit. 1. c. verum. de iureiu.
d d. c. peruenit. & d. c. sicut & infra de iureiur.
e l. si pignore. l. si prædo. D. de pig. actio. l. 1. §. si prædo. l. bona fides. D. deposi. ti. l. ita vt si fur. D. commodat. l. non a iudice. D. de iudic.
f l. bona fides §. incurrit. D. depositi.
g d. l. hostes.
h ex. qui sint rebell.
i l. ita Fullo. D. de furt.

conſenſu(qui in omnibus contractibus requiritur[a].) factum videtur, quod per vim exprimitur. ideoque ex hac cauſa geſtum, nullius erit momenti[b]. Itaque tyrannorum leges, non eſſe leges docet Cicero[c]: neque legem Valeriam, quam L. Valerius Flaccus interrex a ſenatu proditus, deſtituta conſulibus ciuitate, Carbone & Mario interfectis, armis Syllæ oppreſſa repub. tulit; vt Sylla perpetuus dictator reipubl. conſtituendæ cauſa crearetur: & quæcunque is, aut tãquam conſul, aut tanquam proconſul geſſiſſet, rata eſſent. quam omnium legū iniquiſſimam, diſſimillimamque legis eſſe, idem Cicero oſtendit[d]. Idem prorſus de illis conuētionibus, quas iniuſtus populus, quem etiam tyrannum vocat Cicero, per rebellionem a principe ſuo extorquet, dicendum erit. & quidem ſi a pleriſque dubitatum eſt, an princeps ex cōtractu cum ſubditis obligetur[e]: quid de conuentionibus publicis dicendum eſt, quas ſubditi per rebellionē, & ſummam perfidiam extorquēt? etenim cùm rebelles eo ipſo, quòd in principem inſurgunt, fidem violēt, fruſtra ſibi ſeruari fidem poſtulant. de quo mox dicemus.

tum

a *l. 2. 3. D. de obli. & actio.*

b *d. l. qui in carcerē. D. de eo quod met. cauſ. l. ſi per impreßionē. C. de his quæ vi met. cauſ. c. cōuenior. 23 quæſt. 8.*

c *de legib. l. 1*

d *in orat. 3. contra Rullū.*

e *Barto. in l. prohibere. §. planè. D. quod vi. Bal. in c. 1 de nat. feu. in c. 1. ex. de probatio. in l. vlt. C. de trāſ. Panor. in c. nouit. de iudic. Specul. in tit. de inſtr. edit. §. nūc videndum. Anchor. conſil. 2. Felinus in c. 1 de probationib. & alijs quos refert Bodinus de rep. lib. 1. cap. 9.*

tum etiam, quod fœdus ratum, quam fidem sanctam apud eos fore sperandum est, qui diuini, humanique iuris violatores, per summum nefas & perfidiam, patriã prodere non sunt reueriti? aut quomodo per Deum iurabunt, cuius ordinationi ipsi resistunt? aut quæ conditio pacis esse potest, in qua ei, cum quo pacẽ facias, nihil concedi potest [a]? Sed & cùm iniusti sint hostes, iure belli agere non possunt, vt modo ostendimus. nulla enim, vt inquit Cicero, iusta causa videri potest aduersus patriam arma capiendi: & per consequens, aduersus principem: qui est communis omnium parens [b]: quique potestatem, quam habet, a Deo accepit [c]. Præterea cùm populus de rebus ad remp. spectantibus, ne quidem cum extraneis pacisci possit, quod soli principi concessum est [d]: cui tota respublica commissa est [e], & penes quem est belli, pacisque arbitrium [f]; multo minus principem ad iniquas conditiones adigere poterit. princeps enim, cuius est leges dare populo, non accipere [g], cùm legibus solutus sit [h], nullis legibus astringi potest a suis subditis. nemo enim, vt ait Vlpianus, sibi ipsi imperare potest, & coacti

a Cicer. Philipp. 12.
b Auth. neq; vir. quod ex donat. in fin.
c Paulus ad Roman. c. 13
d l. conuentionũ. D. de pac.
e l. 1. D. de cõstit. princip.
f c. quid culpatur. 23. q. 1 c. Dominus. 23. quæst. 2.
g l. 1. D. de constit. princ.
h l. princeps. D. de legibus.

& coacti, & cogentis officio fungi[a]. & nulla obligatio consistere potest, quæ a voluntate promittentis statum capit[b]. eoque spectat, quod Canonistæ passim tradunt, Pontificem nunquam sibi manus ligare. & hæc quidem multo magis obtinebunt, si princeps ex hoc cōtractu sit læsus: qui vt minor restituitur[c]. & omnium maximè, si maiestati principis quid detrahatur. summi enim princi-
9 pes*, quemadmodum nullā regni partē alienare possunt[d]: (cuius sunt tātùm vsufructuarij, vel dñi: sed non secus, quàm maritus est dñs dotis, quā alienare non potest[f].) sic nec quidquā ex iis, quæ maiestati eorū cohærent, & sunt iuris regij. itaq; de facto alienata, ad ius pristinū reuocari debēt, & successores ex hoc contractu nō obligantur[g]. omnia enim illa, quę sunt iuris regij, nō sunt in cōmercio, sed coronæ annexa, ita vt ab ea separari nō possint[h]: neq; per ipsum principē alienari, etiam ex certa sentētia, vel motu proprio[i]. eoque spectat, quòd Caius respondit, ea quæ sunt iuris diuini, vel publici, nullius in bonis esse[k]. neque etiam hic

a l. ille à quo. §. tempestiuū. D. ad S.C. Trebell. l. pen. D. de arbit.
b l. a Titio. §§. nulla. D. de verb. oblig.
c l. resp. C. quū ex cau. maio.
d Bald. in authen. hoc amplius. C. de fidei cōmis. latè Ioā. Papon. in arrest. lib. 5. tit. 10.
e l. doce ancillam. C. de rei vend.
f instit. quib. alien. licet, in prin.
g l. peto. §. fratre. D. de legat. 2. l. oēs fundi. C. de fundi patrim. lib. 11. l. 2. C. de apparit. procōs. legat. lib. 12. l. 2. C. de fund. limit. lib. 12.
h l. cùm seruus. al. apud Iulianum. §. constat. D. de leg. 1. l. vlt. D. vt in pos. leg.
i d. l. oēs fūdi: et d. l. 2. et decidit Andr. Iser. Luc. pen. Ioan. probat Ompha & alij, quos allegat & sequitur Carolus Molineus in consuetud. Parisien. tit. 1. gloss. 5. nu. 23. Bart Ias. Cyn. & alij, quos citat Bodin. de rep. l. 1, c, 10.
k in l. 1. D. de rer. diuis.

hic quicquam operabitur iuramentum. prohibitio enim alienationis, quæ eſt in rei conditione, facit, vt ſit illicitum iuramentum poſtea præſtitum[a]. & quidem ſi illa, quæ ſunt reipub. vel regni, neque alienari, neque longi temporis præſcriptione acquiri poſſunt[b]: quomodo illa, quæ ſunt regiæ maieſtati in ſignum ſupremæ poteſtatis reſeruata, illi auferri poterunt, cùm nec ſponte ſe abdicando princeps imperiũ amittat[c]? & ſi pactũ, quo maritus paciſcitur, ne conueniatur in id quod facere poteſt, ſed in ſolidum: ſeruari oportere negat Vlpianus, tanquam contra bonos mores ſit: quippe contra receptam reuerentiam, quæ maritis exhibenda eſt[d]: quid de pacto, quo maieſtas principi diuino & humano iure debita lęditur, dicendum eſt? in quam ſententiam multa a multis dicta ſunt[e]. & hinc eſt, quòd ſi quis priuatus vtatur titulis, vel inſigniis regiis, capite plectatur, publicatis bonis[f]. & olim per legem Valeriam ſacrum eſſet cum bonis caput eius, qui regni occupandi conſilia iniiſſet[g]. Hinc quoque dicit Bodinus[h], priuilegium conceſſum a principe, vt liceat condemnatum reſtituere, aut a pœna liberare

a c. vt ſuper. de reb. eccl. nõ alien. c. intellecto. de iureiur.

b d. l. omnes fundi. C. de fund. patr. li. 11. & d. l. 2. C. de fund. limit. l. 12. cum ſimilib.

c l. legatus Cæſaris. D. de off. præſid.

d l. alia. §. 1. D. ſolut. mat.

e Bald. in c. 1 nu. 3. quæ ſint reg. Feli. in c. cùm nõ liceat. in c. ad audiẽtiam. de præſcript. Anto. Butr. in c. per venerabilem. qui ſint filij legit. Abbas in d. c. cùm nõ liceat: quos refert et ſequitur Zoãnet. de Rom. Imper.

f l. ſacri affatus. C. de diuerſ. reſcript. l. 2. C. vt nemo priuatus tit. præd.

g Dion. Hal. ant. Rom. l. 5.

h de rep. l. 1. c. vlt.

berare, nullius esse momenti. quia scilicet hoc dependet a maiestate principis: cui soli hoc licet[a]. & Baldus[b] dicit, non posse vllo tēpore præscribi iuri appellādi ad summū principē[c]. porrò summum imperiū*, vt rectè annotauit Bodinus[d], precipuè versatur in summis magistratibus creandis, & officio cuiusq; definiendo, in legibus iubēdis, aut abrogādis, in bello indicendo, ac finiendo, in extrema prouocatione ab omnibus magistratibus, & in potestate vitæ ac necis. neque enim si iudices supplicia de sceleratis sumunt, propterea necis ac vitę ius habēt: cùm legibus obstricti teneātur: nec merētes morte liberare possint: quod summi imperij est: vbi clementia cōtra leges locū habet. Itaque, exactis regibus, quidam dolebant mutatum reipub. statum, dicentes regem hominē esse, a quo impetres vbi ius, vbi iniuria opus sit: esse gratiæ locum, & beneficio: & irasci, & ignoscere posse: leges verò, rem surdam, & inexorabilem esse: nihil laxamenti, nihil veniæ habere[e]. & Cicero veniam pro Ligario precatus a Cæsare, Apud ,, iudices, inquit, nunquam egi hoc mo- ,, do: Ignoscite, iudices, errauit, lapsus est;

a l. 1. in fine. D. de quæst. l. ante damnum, in fin. l. relegati. l. ad bestias. D. de pœn.

b in authent. quas successiones. nu. 14. versic. ex his apparet. C. de sacro. eccle.

c text. in c. venientes. de iurein.

d in method. histor. cap. 6.

e Liuius lib. 2

eſt; non putauit; ſi vnquam poſthac. ad „
parentem ſic agi ſolet : apud iudices, „
Non fecit, non cogitauit: falſi teſtes; fal- „
ſum crimen. Sunt itaque hæc, quæ diximus, principis propria: quæ etiam populus Romanus, apud quem ſummum imperium fuit, cùm pleraq; alia ſenatui committeret, ſibi reſeruauit. vt multis locis oſtendit Dion. Halic[a]. præſertim quòd ad magiſtratus creandi, leges ferẽdi, & bellum pacemque decernendi poteſtatem attinet. prouocationem verò, & vitæ necíſue poteſtatem, populo per legem Valeriam tributam fuiſſe cõſtat[b]. & hæc quidem, iureconſultorum opinione, ita maieſtati principis cohærent, vt cum aliis communicari non poſſint. & ſuperioribus addunt, pignerandi cõceſſionem, vectigalium ac tributorum, nummique percutiendi poteſtatem, & alia nonnulla. ex quibus tamẽ quædam, etiam iis, qui nõ ſunt ſummi principes, tributa videmus[c]. & de his omnibus latè Ioan. Pap[d]. Porrò Bodinus, propterea*, quæ hactenus dicta ſunt, dicit nullas conuentiones minus firmas eſſe, & plus cautionis opus habere, quàm quas faciunt ſubditi rebelles cum ſuo principe. ideo-

a ant. Roma. lib. 2. 4. & 6.

b Dion. Hali. ant. Rom. l. 5. Liuius lib. 2. Val. Max. l. 4 cap. 1. Plut. in vita P. Valer. Publicolæ.

c Guido Papæ quæſt. 498.

d in arreſt. lib. 5. tit. 1. cũ aliquot ſequẽtib. Bodin. de rep. li. 1. c. vlt.

ideoque ſuadet rebellibus, ne ipſi contrahant: ſed alius princeps extraneus,& vicinus, pro eis. at ego ſuaſerim, vt redeuntes in viam, humiliter veniam orātes, pœnitentia potius clemētiam principis demereantur: quàm iniuſtis & iniquis pactis animum irritent. nihil enim magis pungit principem, quàm paciſci cum ſuis ſubditis rebellibus, iiſdemque fidem ſeruare. itaque Philippum, vt refert Liuius[a], vna res maximè angebat: quòd cùm leges a Romanis victo imponerentur, ſæuiendi ius in Macedones, qui in bello a ſe defecerant, ademptum erat. Cùm ergo conuentiones illæ non ſubſiſtunt, per quas maieſtas principis imminuitur: quid de iis dicendum, per quas Diuina Maieſtas læditur (cui per homines nullo contractu, longa quantumuis longi temporis præſcriptione, derogari poteſt) in aperto eſt. itaq; Themiſtocles ad Athenieſes,& Cato ad Romanos dicebant, homines nihil quicquam eorum, quæ Diuinę Maieſtati deberentur, vſucapere poſſe: neque priuatos quicquam eorū, quæ eſſent reipub.[b] ideoque Caius, ea quæ ſunt diuini, vel publici iuris, nullius in bonis eſſe reſpondit.

a *lib. 39.*

b *Plut. in Themi. & Cato Vticen.*

a in l.1.D.de rer. diuiſ.
b epiſt.33.

ſpondit [a]. & huc ſpectat locus ille nobilis Ambroſij [b]: vbi de Valentiniano imperatore loquitur: Conuenior, inquit, a comitibus & tribunis, vt Baſilicæ fieret matura traditio; dicentibus, imperatorẽ ſuo iure vti, eò quòd in poteſtate eius eſſent omnia. reſpondi, ſi a me peteret, quod meum eſſet, id eſt, fundum meum, argentum meum, ius huiuſmodi meum non refragaturum: quanquam omnia, quæ mea ſunt, eſſent pauperum: verùm ea quæ diuina, imperatoris poteſtati nõ eſſe ſubiecta. Ceterum, quamuis conuẽtiones cum latronibus, & rebellibus, ratas non eſſe docuerimus, tamen princeps, quantum poteſt, ab iis abſtinere debet: tum quòd maieſtati principis nõ cõueniat, tum quòd queuis mala potius toleranda ſunt, quàm malo conſentiendum [c]. turpiſſimum * autem iudicauere 12

c c.ita ne.32 queſt.5.

Romani, de bello, pace, vel indutiis cum piratis, latronibus, vel rebellibus paciſci. itaque eos nunquam cum iis, qui imperio Romano ſubiecti rebellarent, fœdere, aut pactione rem compoſuiſſe, legimus: quin potius non quieuere, antequam expugnando, aut in deditionem accipiendo, omnes ſubigerẽt; vt Latinis,

Campa-

Campanis, aliisque rebellantibus factũ fuisse legimus. ideoque Cicero [a] suadebat Planco, ne pacem componeret inter D. Brutum & Antonium, vocans Antonianos, fœdissimos latrones: qui aut armis positis pacem petere debent: aut si pugnantes eam postulant; victoria pax, non pactione pariẽda est. & idem dicit [b], ignorare iura belli, & exempla maiorũ: & quid populi Romani maiestas, quid senatus seueritas postularet, qui legatos ad Antonium mittendos censerent. non enim verbis rogandum, sed armis cogẽdum esse. & idem vocat hoc bellum inexpiabile, negans ideo paci locum esse [c]. Itaq; bello sociali, cùm socij populi Romani sperantes, se non fore amplius subditos, sed imperij participes, bellum pararent, & legatos Romã mitterent questum, se nõ admitti ad ius ciuitatis, cùm tamen ipsorum opera, & auxilio, longè lateque imperium extẽdissent Romani: ad hæc senatus seuerè respõdit, se, donec resipuissent, non audituros legationes eorum [d]. Hinc quoque cum Tacfarinas nobilis latro, eò arrogantiæ venisset, vt legatos ad Tiberium mitteret, sedéque vltrò sibi atq; exercitui suo postularet,

a epist. 6. lib. 10.

b Philipp. 5.

c Philip. 13.

d Appian. de bel. ciuil. lib. 1

aut bellũ inexpiabile minitaretur. Non
a Annal.lib.3 alias magis, inquit Tacitus [a], sua, populi-
que contumelia, Rom. indoluisse Cæsa-
rem ferunt, quàm quòd desertor, & prę-
do, hostium more ageret. ne Spartaco
quidem, post cõsularium exercituũ cla-
des, multùm Italiam vrenti, quanquam
Sertorij & Mithridatis ingẽtibus bellis
labaret resp. datum, vt pacto in fidẽ ac-
ciperetur: nedum pulcherrimo populi
Romani flagitio, latro Tacfarinas, pace
& concessione redimeretur. hæc ille. iis
tamen, qui se, citra pactionem, fidei im-
peratorum dederent, parci solet. itaque
Fabius Max. Æmilianus, Conobæ latro-
b Appian. de bell. Hisp. num duci, qui se ei dedidit, pepercit [b]. &
Augustus Crocolæ, insigni latroni in
Hispania, cùm magno in eius caput
proposito præmio, sese sponte offerret,
veniam dedit, & præmium exigenti, nu-
merari iussit. ne scilicet, si eum supplicio
affecisset, videretur voluisse frustrari
promisso præmio, vel decepisse fiducia
c Dion.l.56. iuris publici [c]. Porrò non solùm si cum
rebellibus, vel latronibus*, & iis qui ho- 13
stium numero non sunt definiti, res sit:
sed & si cũ hostibus, & iis qui iusto bello
nobiscum contendunt agatur, non sem-
per si-

per fidem ſeruare cōuenit: & inprimis, ſi quis iurauerit, humana forte infirmi-
14 tate* lapſus, ſe facturum id, quod Deum, per quem iurauit, poſſit offendere, non faciet, quod iurauit. nam iuramentum non debet eſſe vinculum iniquitatis [a]: & in malis promiſſis fidem ſeruari non expedit [b], neque obligatur quiſquam ex iuramento contra bonos mores præſtito [c]. ſed & qui rem illicitam facit, quia iurauit, accumulat peccata peccatis [d]. Eſt itaque contra officium nonnunquam, vt inquit D. Ambroſius [e], fidem ſeruare. quod & Cicero ſenſit [f], & Seneca in Hercule Oetæo, cùm ait:

Præſtare fateor poſſe me tacitam fidem,
Si ſcelere careat: interim ſcelus eſt fides.

Nam, vt inquit D. Auguſtinus, ſi ad peccatum admittendum fides exhibeatur, mirū eſt, ſi fides appellatur [g]. vnde longè iuſtius fecit Dauid, quòd non ſtetit iuramento, de perdendo Nabal, quàm Herodes, qui propter iuſiurandum, occidit virum ſanctiſſimum [h]. Meritò quoque Cicero [i] Agamemnonis factum reprehēdit: qui cùm deuouiſſet Dianæ, quod in ſuo regno pulcherrimum natum eſſet, Iphigeniam immolauit. promiſſum

a *c. inter cetera. 22. q. 4.*
b *c in malis. de reg. iur.*
c *c. nō eſt obligatorium. de reg. iur.*
d *c. duo mala. 13. c. mulier. 22. qu. 4.*
e *off. lib. 1.*
f *offic. lib. 3.*
g *c. ſi ad peccatū. 22. q. 4.*
h *c. eſt etiā. ca quod Dau d. c. iurauit. 22 qu. 4.*
i *offic. lib. 3.*

enim, vt idem ait, potius non faciēdum, quàm tam tetrum facinus admittendū fuit. qua ratione etiam facinus Gedeonis non probatur superiori simile, qui vt votum solueret, Iephte filiā immolauit. Illicitæ itaque rei iusiurandum seruari non debet, & pœna periurij, si qua est, in eum conuertenda est, qui exegit[a]: idque verum est, etsi tantùm agatur de peccato veniali[b]. His consequens est, quòd fides data a priuato*, in præiudicium reipub. 15
vel ecclesiæ, non sit seruanda[c]. quod verum est, si principaliter de eius præiudicio agatur[d], quia propinqua causa inspici debet non remota[e]. Itaque Themistocles in exiliū missus, cùm ad Xerxem se contulisset, eique promisisset se Atheniensibus bellū illaturum, & a rege moneretur vt promissa seruaret: quamuis graui iniuria affectus a ciuibus, & humanissimè exceptus a rege: tamē honestius sibi vitæ finem imponere ratus, quàm patriæ bellum inferre, epoto veneno, mortē sibi consciuit[f]. suntque præclara in hanc rem C. Claudij verba, dum hortatur App. Claudium, & reliquos decēuiros,

a Authent. de eis. C. de nupt. faciit l. reprebendenda. C. de institut. & substitut.

b Gloss. in c. si aliquid. 22. q. 4 Felin. in c. si vero. de iureiu. Rolād. a Val. con. 98 nu. 18 Alc. ad l. pacta quæ contra. C. de pact. nu. 52.

c l. iurisgentium. §. si paciscar § generaliter. l. ius publicum. D de pact l. vlt D. de his qui satis. cogant. Gloss et dd. in l. conuētionum. D. de pactis in c. licet mulier. de iureiu in 6. Bart in l vlt. C. quando lic sine iud. Alc. li. de sing. cer. c. 44. tex. c. si cut nostris. de iureiu in c. 1. de iureiu in 6. reg. Hisp. l. vlt. ti. 28. p. 2

d l. Iurisgentium. & ibi DD. de pact. c. quamuis. de pact. in 6.
e l. si mulier. D. de reb. amot.
f Plut. in Themisto.

uiros, vt tyrannidem deponerent: non debere eos mouere, inquiēs, si quas fortè pactiones arcanas inter se fecissent, fidéque dedissent, sponsores facientes deos: docens has conuentiones seruatas impias esse, vt aduersum ciues & patriam; solutas verò, pias fore. quòd dij nō gaudent, se adhiberi ad rem turpem & iniustam [a]. Qua de causa etiam Vlpianus respondit, maleficij & rerum inhonestarū nullam societatem esse [b]. Itaque non seruare fidem quandoque iustū esse docet Cicero [c]. veluti non reddere depositum furioso, vel hosti patriæ. omnia enim quæ agimus, referri debent ad fundamēta iustitiæ: primum, vt ne cui noceatur: deinde, vt communi vtilitati seruiatur. vnde etiam iurisiurādi temeritatem reprehendunt poëtæ in Phaëtontis fabula, & satius fuisse docent, iusiurādum violasse, quàm iuueni imperito solis habenas, totius mundi malo, permisisse [d]. & huc facit, quod Paulus ait, si pactum conuentum a re priuata remotū sit, non esse seruandum [e]: & Vlpianus [f], quòd generaliter, quoties pactum a iure communi remotum est, seruari non debet, etiam iuratum. nam maior est auctoritas

a *Dion. Hal. ant. Roma. lib. 11.*
b *in l. quod autem. l. nec prætermittendū. D. pro soc.*
c *off. lib. 1.*
d *Ouidius metam. 2.*
e *in l. si vnus. § pacta. D. de pact.*
f *in l. iurisgētium. § generaliter. D. de pact.*

iuris, quàm iuramenti. itaque iusiurandum contra vim legum, & auctoritatem iuris, nullius est momenti [a]. & hinc est, quod in quolibet iuramento, censetur excepta superioris auctoritas, quoad ea quæ ad superioris potestatem spectant: cui per iusiurandum derogari non potest [b]. nō enim potest quis pacisci de iis, quæ non sunt sui arbitrij. qua ratione Gonsaluus, prorex Neapoli, comitem Valentinum, quem in suam fidem acceperat, postea, ex mandato regis Ferdinādi, sine vlla perfidiæ nota, in carcerem coniecit [c]. hinc quoque ei, qui iurauit, se ordini non interfuturum, gratiam se iurisiurandi facere, imperatores Seuerus & Antonius rescripserunt [d]. imo si iusiurandum sit contra remp. ipso iure remissum censetur: ex eo quòd Paulus ait, lege Iulia remitti iusiurandum, de non contrahendis nuptiis [e]. fuit enim apud Romanos conditio, vel promissio, de non contrahendis nuptiis tam odiosa, vt a testamētis, aliisque actibus omnino remoueretur, & pro non adiecta haberetur [f]. Licebit itaque priuata fide contempta, publicæ securitatis curā gerere. apud sapientes enim, inquit Cornelius Taci-

a *l. si quis inquilinos. §. vlt. D. de legat 1. l. adigere. §. vlt. D de iure patro. l. non dubium. C. de legib.*

b *c. constitutus, & ibi Felin. de rescrip. c. veniens. de iureiur.*

c *Bodinus de rep. lib. 1. c. 8.*

d *in l. vlt. D. de adminis.*

e *in l. adigere. § vlt. D. de iur. patro.*

f *l 2. C. de ind vid. tol. l. sed et si hoc. §. vlt. cum l. sequ. l. mulieri & Titio. D. de cōd. et dem̄ōs.*

Tacitus, caſſa habentur, quę neque dari, neque accipi ſalua rep. poſſunt. in quam ſententiam exſtant egregia verba Poſtumij, quibus oſtendit populum Roma. non teneri ſponſione, quam cum Samnitibus fecerat, contranitentibus L. Liuio, & Q. Melio Trib. pleb. qui & ipſi auctores pacis Caudinæ fuerant: &, ne hoſtibus dederentur, perſuadere conabantur, populum Rom. religione aſtri-

16 ctum eſſe [a]. Ceterum longè tutius*, & laudabilius erit, vt quis non permittat ſe vllius periculi metu ad fidem dãdam de re illicita impelli, quàm datam fallere. nam iurans ſe facturum rem illicitã, ipſo facto eſt periurus [b]: & quoduis malum potius tolerandum eſt, quàm malo conſentiendum [c]. quo nomine conſtantiam Põtij Cæſariani militis, meritò laudes: qui pro Cęſaris partibus excubãs, a Scipionis pręſidio interceptus, cũ vno modo ſalus ei daretur, ſi ſe futurũ, Cn. Põpei militẽ affirmaſſet: ita reſpõdere nõ dubitauit; Tibi quidẽ, Scipio, gratias ago: ſed mihi vti iſta cõditione vitæ, nõ eſt opus. Pari fiducia C. Meuius cẽturio Auguſti, cũ Antoniano bello ſępenũerò excellẽtes pugnas edidiſſet, inprouiſis hoſtiũ in

a *Liuius l. 9.*

b *c. ſicut noſtris. de iuretur. gloſſ. in c. 1. de iureiur. in 6.*

c *c. ita ne. 23. queſt. 5.*

ſidijs circumuentus,& ad Antonium Alexandriam perductus,interrogatusque quidnam de eo ſtatui deberet: Iube me, inquit,iugulari: quia nec ſalutis beneficio, nec mórtis ſupplicio adduci poſſum,vt Cæſaris miles eſſe deſinã; & tuus eſſe incipiam. ſed quo conſtãtius vitam contempſit,eò facilius impetrauit. Antonius enim virtuti eius incolumitatẽ conceſſit[a]. &, ne ſingulos referam,vniuerſa Saguntus, Hiſpaniæ ciuitas opulẽta,magnum,licet triſte, fidei erga Romanos monumentum: cùm poſt continuam obſidionem, ſe diutius ab Annibale tueri non poſſet, neque Romani opem ferrent,ſpretis conditionibus pacis minus honeſtis, ſe ſuaque omnia in rogum coniecit potius, quàm a Romanis, cum quibus fœdus inierat, deficeret[b].
Denique hoſti fidem fallenti *, fides ſer- 17
uanda non eſt,etiam iurata[c]: & tam publicæ conuentionis, quàm priuatæ[d]: ſecundum illud:

Fallere fallentem, fraudemq; repellere fraude,
Exemploq; licet ludere quemq; ſuo.

Generalis enim lex eſt, omniũ conuentionum,vt nemo illis ſtare teneatur, niſi ex aduerſo, quæ conuenerunt, præſtentur.

a *Val. Max. lib.3.cap.8.*
b *Liuius lib. 21. Val. Max. lib.6. cap.6. L. Florus. lib. 2. cap.6.*
c *c. peruenit. 2. c. ſicut & infra. de iureiur. l. qui fidẽ. D. de tranſ. l. Iulianus. §. offerri. D. de act. empt. l. ſi inſtituta. D. de inoff. teſt. & l. cùm propones. 2. C. de pact. l. cùm proponas. l. ſi diuerſa. C. de tranſ.*
d *per text. & leg. in c. ſicut & infra. §. vlt. de iureiu. gloſſ. in l. qui fidem. D. de pact.*

tur[a], nam frustra quis fidem ab eo præstari postulat, cui fidem datam seruare recusat[b]. atque dolo facit, qui id iuris in aduersarium valere postulat, quod in se non admittit: contra quem edicto prætoris cautum est, vt quod quisque iuris in alium statuit, ipse eo vtatur. neque dicendus est quis ex hac causa fidẽ violare: sed potius ex noua, eademque iustissima causa, nempe ruptæ fidei, iure belli agere cum hostibus, diuini, humanique iuris contemptoribus. qua de causa Romani, cum Sabinis, Latinis, Priuernatibus, Volscis, Hernicis, Apulis, Samnitibus, Hetruscis, Æquis, Carthaginiensibus, aliisque quamplurimis, ruptis fœderibus bella gessere: & senatus prædam Epiri ciuitatum, quæ rupto fœdere ad Persea defecerant, muris earũ dirutis, exercitui dedit[c]. iuramentum enim non extenditur ad ea, quæ postea accidunt: & noua causa superueniente, potest quis nõ implere, quod iurauit[d]. Quò spectat, quod Cicero[e] docet: Tempore nonnũquam commutari officium; ita vt non seruare fidem, quandoquè iustum sit: veluti non reddere gladium depositum furioso, vel hosti patriæ. & in omni quoque iuramento

a d. l. cùm proponas. 2. C. de pact.
b c. frustra. de reg. iur. l. cùm pater. §. liberis. D. de leg. 2.
c Liuius lib. 35.
d cap. ad nostram. 2 cap. quemadmodũ. c. clericus. de iureiur. c. cùm inter. P. de re. l. 1. §. sed videndum est. D. de success. edict. l. cùm Aquiliana. l. quis cũ tutoribus. D. de transf. l. tres fratres. D. de pact. l. si de certa. C. de transf.
e offic. lib. 1.

mento intelligitur hæc conditio, si mihi seruata fides fuerit [a]: vel nisi per aduersarium steterit, quo minus pacta seruentur [b]. nam cùm hoc fit, censetur interuenire tacita pacti remissio [c]: & is qui prior contrauenit, solùs fidem fregisse censetur [d]: ita vt sequentis factū ad violationem referri nequeat [e]. Quò spectat contentio illa Romuli cum Cluilio Albanorum dictatore, vter scilicet prior cōditionibus fœderis non stetisset; eum enim solum fœderis violati reum esse [f]. vnde priorem quoque belli causam manere dicendū est. nam si in eo fidès violetur, cuius contemplatione contractus initus est, corruit conuentio, & omnia in pristinum statū redeunt [g]. Itaque Vlpianus ait, non teneri actione pro socio, qui ideo societati renunciauit, quia conditio quædam, qua societas erat coita, ei non præstatur [h]. & idem integram dicit manere inofficiosi testamenti causam, si fides ab herede transactioni non præstatur [i]. reciprocatio enim obligationis, vtrinque vinculum inijcit, & ita quidem, vt alter ex sua parte nòn teneatur, si ex aduerso, illi quod conuenit, non præstatur. idque verum est, siue conuentioni

a c. peruenit. 2. c. quemadmodū. c. sicut & infra. §. vlt. de iureiurando. l. quæro. §. inter. D. loca.
b l. cùm proponas. C. de non fœn.
c c. constitutus, de pœn.
d l. aut facta. §. 1. & ibi Bart. de pœn.
e l. tam etsi sub cōditione. D. de iniust. rup. irrit. fac. testa. l. cùm pater. §. libertus. D. de leg. 2.
f Dion. Hal. ant. Ro. lib. 3.
g l. cùm te. C. de pact. inter empt. & vēd. l. cùm proponas. C. de pac. l. & elegāter. D. de dolo.
h l. si conuenerit. D. pro socio.
i in l. si instituta. in princ. D. de inoff. testa.

pœna

pœna sit adiecta, siue non: neque pœna debetur[a]: & etiamsi necessaria causa impeditus aduersarius, fidem non seruet[b]. quamuis enim impedimentum a mora seu pœna excuset[c]: ad producendam tamen actionē satis momenti non habet[d]. idem erit, si vel in minima re fidem seruare neglexerit[e]. nisi tamen tam leuis momenti res sit, vt nō sit verisimile, eius vtrinque magnā rationem habitā fuisse[f]. In tantum quoque ex parte sua, quisque ad fidei datæ obseruationē tenetur, vt etiamsi ipsa promissionis causa cessaret, nihilominus duret hæc obligatio[g]. Quod si non constet, vter prior fidem datam violauerit, mutua compēsatione vterque a pœna contractus absoluēdus est[h]. solet enim dici, inter paria delicta compensationi locum esse[i]. vnde receptum est, licere litigatori malitiā aduersarij sui, malitia repellere[k]: & cornicum oculos, quod aiunt, configere. quod intelligēdum est, dum tamen bonam causam habeat[l], & fraude non vtatur, quæ in criminis notam trāseat: quale est falsum stellionatus, & id genus simile[m]. Et hæc quidem plerisque probantur in pacto pacis vel fœderis, non etiam induti-

rum,

a d. l. quære. §. inter. D. locat.
b Alciat. ad l. cum proponas. nu. 13. C. de pact.
c l. si vehenda. §. idē iuris. D. ad l. Rhodiam.
d l. si vno. §. item cùm quidā. D. locati.
e Alexād. ad l. penult. C. de his quibus vt indig. Corn. cōcil. 246. lib. 3. Alc. concil. 167. Bald. ad l. pacta conuenta. D. de contr. empt. Tyraq lib. de iud. in reb. exig. ferend.
f l. 1. §. proinde. D de ædil. edict.
g l. vlt. §. vlt. D. de rescind. vend.
h c. constitutus. de pœn.
i l. viro. D. solut. matri.
k gloss. in c. cupiētes, vers. malignantiū. de elect. in 6.
l c. Dominus. 23. q. 23.
m But. in c. 3. de reg. iur. Alciat. in l. cùm proponas. C. de transact.

rum*, quas inuiolabiliter ſeruãdas eſſe, 18
etiam hoſte fidem earum fallente, cen-
ſent[a]. quorum ſententiam vt ſaniorem,
& æquioré, amplexos fuiſſe cameræ im-
perialis aſſeſſores, refert Mynſingerus,
& addit rationem diuerſitatis, qua etiã
ceteri innituntur: quòd ſcilicet finito
indutiarum tempore, quis ſe vlciſci poſ-
ſit. quæ certè ratio neque ſatis idonea,
præſertim in bello: (vbi, vt inquit Li-
uius, ſi in occaſionis mométo, cuius prę- ,,
teruolat oportunitas, cunctatus paululũ ,,
fueris, nequicquam mox omiſſum que- ,,
raris) neque etiam iure probata videtur.
cùm enim inter pacem & indutias, hoc
tantùm interſit, quòd illa perpetua ſit,
hæ verò ad tempus[b]: & tempus obliga-
tionem neque augeat, neque minuat[c]:
quemadmodum pax alterutro fidẽ fal-
lente corruit; ita & indutias diſſolui cõ-
ſequens videtur: cùm vtrobique eadem
ſubſit ratio: nempe ruptę fidei[d]; & nemo
ex ſuo dolo, vel delicto lucrari, aut aliis
nocere debeat[e]. eſtque in hanc rem, niſi
fallor, elegans reſponſum Pauli[f]: qui,
cùm proponeretur inter locatoré fundi
& conductoré conueniſſe, ne intra tem-
pora locationis conductor expelleretur,
adiecta

a Vinc. Ioan. Andr. Ant. de Butr. Card. Angel. Caſt. Felin. Iaſ. Alciat. Laud & duo Socyni, quos aliegat Petrin. Bel. de re milit. par. 5 tit 3. et Mynſin. cent. 4. obſer. 7. & Dec. 3. concil. 21.

b l. poſtliminiũ. §. induciæ. D. de captiu. Gell. lib. 1. cap. 25.

c l. obligationum fere. §. placet. D. de act. & oblig. l. qui Romæ. §. Callimachus. D. de verbor. oblig.

d c. nouit, de iud. c. ille nouit. c. vlt. de treu. & pact.

e l. dolum. C. de per. et com. rei vend. l. nõ fraudantur. § nemo. D. de regul. iur. l. 3. §. 1. D. de donat. inter vir. & vxor.

f in l. quæro. §. inter. D. locati.

adiecta pœna; nihilominus tamen, si cõductor biennij continui pensionem nõ solueret, sine metu pœnæ eum expelli posse respondit, etiam si nihil de solutione pensionum in stipulatione pœnali expressum esset. quibus certè argumẽtis moueor, vt potius inclinem in sententiã eorum, qui existimauerunt idem iuris esse in iudiciis, quod in pace vel fœde-
19 re [a]. præsertim cùm indutiæ* etiam longi temporis esse possint [b]. legimus enim Veientibus a Romulo in centum, & a Seruio Tullio in xl. & in totidem annos L. Furio, & C. Manlio consull. indutias datas fuisse [c]. & cum populo Cæriti, in cẽtum annos indutias factas fuisse proditũ est [d]. Volsiniensibus verò bello fessis, in viginti annos indutiæ datæ sunt [e]. Tarquinienses, metu compulsi, a Decio cons. in xl. annos indutias petiere [f]. Æqui octo annorum indutias impetrauerunt [g]. Hetruriẹ capita, Volsinij, Perusia, & Aretium, cùm pacem peterent, indutias in xl. annos obtinuerunt [h]. vnde legimus quoque violationẽ indutiarum ẹquè vt fœderis, Romanis, qui iura belli religiosissimè semper conseruarũt, caussam belli fuisse. atque ita cum Samnitibus,

a Pan. Imo. Alex. Decius, Alciat. Bell. Cor. quos citat Mynsingerus. cent. 4. obser. 7. Petr. Bell. de re milit. par. 5. tit. 3.
b Gell. lib. 1. cap. 25.
c Liuius li. 1. & 2.
d Liuius l. 7.
e Liuius l. 5.
f Liuius l. 9.
g Liuius l. 4.
h Liuius l. 11

bus, quibus biennij indutiæ datæ fuere, eodem anno ruptis indutiis, bellatum est[a]. & contra Hetruscos, qui pacem fœdusque a Romanis petentes, indutias in triginta annos impetrauerãt, paulo post indutiarum fide violata rebellantes, feliciter res gesta est: & eodẽ anno, inquit Liuius[b], cum reliquis Hetruscorum ad Perusiam, quę & ipsa indutiarum fidem ruperat, Fabius cons. nec dubia, nec difficili victoria dimicauit, & ipsum oppidum (nam ad mœnia victor accessit) cepisset, ni legati dedẽtes vrbem exissent. & idem Liuius alio loco[c] refert, Hetruscis (quòd cùm pax negata, & indutiæ biennij datæ essent, ac aduersus indutias pararent bellum) a Romanis bellum illatum fuisse. his accedit, quòd maior solet esse religio fœderis, vbi precatione res transigebatur, quàm indutiarum, aliteriúsue sponsionis: ideoque iniussu populi, nec sine fecialibus, cærimoniaque alia solemni fœdus fieri non poterat[d]. indutias verò, aliasque sponsiones, sine fecialibus, aliisque solemnitatibus. sæpe a belli ducibus, iniussu populi factas fuisse legimus: vt proximo capite latius ostendimus. atqui nihil quicquam sacrosan-

a *Liuius l.9.*
b *lib.9.*
c *lib.11.*
d *Liuius l.9.*

crosanctum esse potuit, inquit Cicero, nisi quod plebs populúsque sanxisset, & quod aut genere ipso, aut obtestatione legis, aut pœnæ, cùm caput eius, qui cõtrà facit consecratur, sacratum esset [a]. cùm itaque fœdus, quod sanctius est, altero fallente rumpatur, multò magis indutiæ. Non tamen improbandi sunt ij, qui indutiarum tempore, quãuis iniuria prouocati, ab omni vindicta abstinent; maximè si de leui, & exigui tẽporis præiudicio agatur, vt omne violatæ fidei dedecus, sit penes hostem: sed id vsu & cõsuetudine potius receptum, quàm iure probatum asserit Alexand [b]. cui conuenire videtur, quod Scipio (quamuis non modò indutiarũ fides rupta esset a Carthaginiensibus, sed etiam ius gentiũ in legatis suis violatum) tamẽ se nihil, nec institutis populi Romani, nec suis moribus indignum facturum dicens: legatos hostium, qui eodem tempore Roma ad eum venerant, inuiolatos dimisit [c]. quo nomine Scipio maximam laudem meruit: licet, si verè iudicare volumus, nullo non iure legatis Carthaginiensiũ parcere debuit, vt maximè duplici scelere, vt refert Liuius, omnino ruptę essent

a in orat. pro l. Corn. Bal.

b ad l. cùm proponas. C. de pact.

c Liuius l. 30

K indutiæ.

indutiæ. ea enim de causa Scipioni ad bellum redire, quod fecit, sine vlla perfidiæ nota licuit: non autem hostium legatos lædere, qui citra vllam pacis, vel induutiarum cõuentionem, etiam in ipso ardore belli sunt inuiolabiles, & sancti iure gẽtium [a]. neque refert, quod hostes prius indutias fregerint, & legatos hostium violauerint. nam, quod diximus fidem frangenti * non esse fidem seruandam, ad vnam, eandemque conuentionem referendũ est, cuius fides rupta est: & ad ea quæ vna, eademque sponsione comprehensa sunt [b]: & in promissionibus, quarum altera alterius causa facta est [c]. connexorum enim vnum idemque est iudiciũ [d]. secùs verò est in separatis [e]. vnde si quis in vnam legẽ committit, alterius legis beneficio non exuitur: & heres in primis tabulis institutus, & in secundis substitutus: potest repudiata hereditate ex primis tabulis, adire ex secundis hereditatem [f]. Quare in bello *, etiam si cum perfido & fœdifrago hoste res sit, & qui semel, iterum, & sæpius fidẽ fefellit, vicissim fidem fallere non licet: nisi per hostem stet, quo minus cõuentorum fides seruetur: vt superius ostendimus:

20 (beside "fidem frangenti * non esse fidem seruandam")

21 (beside "Quare in bello *")

a l. vlt. D. de legationib.

b Alexander ad l. cùm proponas. C. de pact. l. si duo, et ibi Accurt. D. de dolo.

c Alciat. ad l. cùm proponas. nu. 31.

d c. trãslato, de constitut.

e l. cùm fundum. D. de vi & vi armat.

f l. filius. D. de vulg. & pupil.

ctimus: alioqui verò perfidiam perfidia vlcisci semper turpissimum fuit. quo nomine Lucullus malè audiuit, qui Lusitanos, ruptis fœderibus bella gerentes, contra iurisiurandi fidem, dolo circumuentos, per summã immanitatem omnes trucidauit; barbaros imitatus, nulla Romanæ dignitatis ratione habita[a]. & Ser. Galba a Libone trib. pleb. pro rostris accusatus fuit, quòd Lusitanorũ magnam manum ruptis pactis rebellãtium, interposita fide, prætor in Hispa-
22 nia interemisset[b]. Denique pactum * quoque fœderis, pacis, vel indutiarum, dolo malo initum, nullius erit momẽti. pacta enim conuenta dolo malo irrita, non tuetur prætor[c]: & dolus dans causam contractui bonæ fidei, facit contractum ipso iure nullum[d]. quod ita verum est, vt tamẽ in arbitrio eius permittatur, qui deceptus est, velit nec ne pactis stari: alter verò qui dolum admisit, audiendus nõ est[e]. nemo enim ex dolo suo lucrari, aut aliis nocere debet[f]: & propter malã fidem alterius contrahentium, potest cõtractus pendere ex arbitrio alterius[g]. Legimus tamen in sacris litteris, quòd Iosue, licet dolo circũuentus a Gabaonitis,

a Appian. de bell. Hisp.
b Val. Max. lib. 8. c. 1.
c l. iurisgentiũ. §. prætor. §. dolo malo. D. de pactis.
d l. & elegãter. D. de dolo. l. in causæ. 2. §. 1. D. de minor.
e l. trãsactione C. de trãs-act. l. 2. D. ad S.C. Vell.
f l. dolum. C. de per. et com. rei vend. l. si creditoribus. C. de seru. pigno. da. man.
g l. qui officij. l. donũ. D. de cond. empt. l. Iulianus. §. per contrariũ. D. de actio. empt. l. creditor. §. Lucius D. mandat.

nitis, & deprehensa eorum fraude (quòd cùm finitimi essent, & e terra, quæ a Domino Israëlitis promissa erat, aduenas se, & è longinqua terra esse, commentiti essent, vt pacem ab Israëlitis impetrarent) tamen pacem, quam dederat, reuocandã non esse censuit: ne dum alienam perfidiam redargueret, suam solueret[a]. sed, vt inquit D. Ambros.[b] Veterẽ ibi de dolo, non iurisperitorum formulam, sed patriarcharum sentẽtiam, scriptura diuina expressit: quæ non ad politicam necessitatem, sed ad plenitudinem perfectionis Christianæ pertinet. sed & Iosue quoq;, quamuis Gabaonitas liberaret de manu filiorũ Israël, ne occiderentur; maledixit tamen eis, propter fraudẽ ipsorum, decreuitque vt inseruirent cũcti populo[c].

a *Iosue c.9. c. innocẽs. 23. quæst. 4.*

b *offic. lib. 3.*

c *Iosue cap. 9*

DE FOEDERIBVS ET INDVTIIS.

1 *Tria fœderum genera.*

2 *Maiestatem comiter conseruare, in fœderibus addi solitũ, quam vim habeat.*

3 *Romani nũnquam cum hoste armato fœdus facere soliti.*

4 *Quid inter fœdus & spõsionem intersit.*

5 *Dux belli pacem cum hoste, iniussu principis facere non potest.*

6 An

6 *An dux belli, sicut pacem, & inducias facere prohibeatur.*

7 *Princeps vtrùm vtilitatis publicæ causa potest priuatis quid detrahere.*

8 *Princeps astrictus legibus naturæ.*

9 *Reges quatenus sint domini omnium.*

10 *An princeps teneatur ex fœdere icto cum principe, cui successit.*

CAPVT SEPTIMVM.

QVod ad fœdera, quibus hosti fidem obstringimus, attinet, sciendum est
1 tria* fuisse olim fœderũ genera, quibus integrè paciscerẽtur amicitias ciuitates, regesque: vt disertè Menippus Antiochi legatus, Romam de pace missus, T. Quintio cõs. disseruit a. vnum, cùm bel- a Liuius l. 44
lo victis dicerentur leges. vbi enim omnia ei, qui armis plus posset, dedita essent; quæ ex iis habere victor, quibus multari eos vellet, ipsius ius atque arbitriũ erat. & tale fœdus fuit, quod Æneę, deserta Troia, pacem deprecanti, ab Achæis, qui eum insequebantur, datum fuit: his cõditionibus, vt Æneas & socij, cum suis rebus quas in fuga exportauerant, intra certũ tempus agro Troiano excederent, castellis in potestatem A-

a Dion.Hal. antiq.Roma. lib.1. chæorum traditis [a]: & quod Romani cũ Æquis fecerunt, his legibus: Æquorum populi, saluis suis agris, Romanorũ subditi sunto: Romanis nihil mittũto, præter auxilia, quoties accita fuerint, eaque

b Dion.Hal. antiqu.Rom. lib.9. sumptu proprio [b]. Tale etiã fœdus fuit, quod Apuli a Romanis impetrarunt. non enim æquo fœdere, vt inquit Li-

c lib.9. uius [c]: sed vt in ditione populi Romani essent, conuenit. eiusdem quoque generis est fœdus, quo Philippus ex omnibus Græcię ciuitatibus pręsidia deducere iussus est, naues & elephantes tradere, mille talentûm populo Rom. dare, extra Macedoniæ fines bellum, iniussu

d Liuius l.43 Senatus gerere prohibitus [d]. & quo Antiochus, cùm omnis Asia cis Taurum montẽ Romanis cessit, naues ornamentaque tradidit, duodecim millia talenta attica in duodecim annos pẽsionibus æ-

e Liuius l.48 quis, Romanis dedit [e]. Alterum fœderũ genus fuit, cùm pares bello, æquo fœdere in pace atque amicitia venirẽt, quale inter Romulum & Tatium Sabinorum regem ictum fuisse legimus. cùm enim iam tertiò, æquo Marte, sed maxima vtrinque accepta clade, acie certassent, intercedentibus Romanorũ vxoribus, Sabini

bini generis (propter quas bellũ exortum erat,) fœdere, quàm prælio bello finem imponere potius habuerunt: conuenitq́; vt Romulus & Tatius pari potestate honoreque in vrbe regnarent, & vt Sabinis ius ciuitatis Romanæ daretur[a]. Solet autem in hoc fœdere de captiuis reddendis, vrbibus tradendis, & similibus æquis conditionibus trãsigi[b]. itaque inter Octauium Cæsarem, Antonium, & Pompeium conuenit, vt pace terra mariq́ue reddita, negotiatores liberè commeare omni loco possent: Põpeius ex omnibus Italiæ locis præsidia deduceret: seruos fugitiuos, nõ amplius admitteret: Sardiniæ, Siciliæ, Corsicæq́;, & ceteris, quas tunc habebat, insulis imperaret, & præterea Peloponnesum acciperet: Cæsar & Antonius reliqua possiderent[c]. & huius generis quoque esse videtur fœdus, quo Ætolis pax data fuit a Romanis, his conditionibus: Imperium, maiestatemque P. R. gens Ætolorum conseruato, sine dolo malo: hostes eosdem habeto, quos P. R. armaque in eos ferto, bellumque pariter gerito[d]. quamuis enim æquum fœdus istud dici non potest, tamen verum est, non tanquam

a Dion. Hal. ant. Rom. l. 2.

b l. in bello. in prin. l. si captiuus. D. de captiu.

c Appian. de bell. ciuil. li. 5.

d Liuius l. 48

quam victis leges dictas, neque quicquã ademptum, sed suis legibus liberos relictos [a]. Tertium porrò fœderum genus fuit, cùm qui hostes nunquam fuerãt, ad amicitiam sociali fœdere inter se iungẽdam coibant: ij neque dicere, neque accipere leges solent: (id enim victoris & victi erat;) sed certis cõditionibus vtrinque amicitiam & societatem inibant: quale fuit fœdus, quod Latinus cum Ænea fecit, Troianis in agri partem admissis, pactus, vt essent illi in bello, quod cum Rutilo parabant, socij: vtque vtriq; alteros pro viribus inuicem iuuarent [b]. & huc referri potest fœdus, quo cum Latinis, Postumio Cominio & Sp. Cassio conss. instaurata est amicitia. quamuis enim constet eos antea fuisse subditos Rom. imperio, ex Dion. Hal [c]. tamẽ propter fidelem operam, quã Romanis nauauerant, postea sociali fœdere iuncti sunt, his verbis: Romanis & Latinorum populis omnibus mutua pax esto, dum cælum & terra stationem eandem obtinent: & neutri alteris bellum inferant, aut aliunde hostes inducãt: nec bellum inferentibus, iter tutũ prębeant, & bello infestatis, opẽ ferant totis viribus: prædamque

a l. nõ dubito. D. de captiu.

b Dion. Hal. antiqu. Rom. lib. 1.

c lib. 3. & 4.

damque & ſpolia ex æquo diuidant. Sed iidem Latini poſtea ſæpius rebellantes, tandem a Camillo perdomiti ſunt, & in poteſtatem populi Romani redacti. Huius verò fœderis genus dici quoque poteſt, cùm prouincia, vel ciuitas aliqua tutelæ & protectioni alicuius principis extranei ſe ſubijcit, aut regno vel reipubl. certis legibus accedit [a]. nã vt Proculus reſpondit [b], liber populus eſt: ſiue æquo fœdere in amicitiã venit, ſiue fœdere comprehẽſum eſt, vt is populus al-
2 terius populi maieſtatem* comiter conſeruaret. hoc enim adiicitur, vt intelligatur alterum populum ſuperiorẽ eſſe, non vt intelligatur alterũ non eſſe liberum. & ita quoque hanc clauſulam; maieſtatem comiter conſeruare, in fœderibus adiici ſolitã interpretatur Cicero [c]. & hoc quidem tertium fœderum genus duplex dici poteſt. aut enim initur cauſa defenſionis tantùm; aut defenſionis & offenſionis, vt dicunt: id eſt, tam ad arcendum, quàm inferendum bellum. idq́ue vel contra quoſcunque, vt fœderati eoſdem inimicos, amicoſq́ue habeant; vel cum quorundam exceptione. His addi poſſunt illa fœdera, quæ tantùm

a l. nõ dubito. DD. in l. ſi conuenerit. §. ſi nuda. D. de pig. act. Frãc. Ripa cõcil. 55 Socin. Nepos, concil. 6. p. 1.

b in d. l. non dubito.

c in orat. pro Cor. Balbo.

commercij causa ineũtur, vt liberè mercatores vltro citroque commeare possint, quæ etiã cum hostibus esse possunt. fuit tamen Romanis constitutũ, vt nunquam cum hoste armato conditionem fœderis acciperent: neq; cum aliquibus pacato imperio vti solent, nisi omnia diuina & humana tradidissent, & præsidiũ accepissent, aut denique societate aut fœdere astricti essent. semper enim populus Romanus diligenter cauit, ne videretur hostiũ metu imperata facere [a]. itaque Sp. Cassius cons. legatis Hernicorum pacẽ petentibus respondit, prius illis facienda, quæ victos & subiugatos deceret, atque ita demum petendam amicitiam [b]. & T. Largius cons. Fidenatibus indutias petentibus, respondit, deponenda esse arma, portasque aperiendas, atque tum demũ impetraturos colloquium: alioqui nec pacem, nec indutias, nec quicquam humanum, moderatumque sperandũ eis a populo Roma.[c] Sic quoque cùm Pyrrhus, Albino cons. cum magna cæde fugato, magnis copiis aucto suo exercitu, admirans virtutem Romanorum, quòd nullam mentionẽ pacis facerent, prior, licet victor, pacem peteret

a Dion. Hal. lib. 8.

b Dion. Hal. ant. Ro. lib. 8

c Dion. Hal. antiq. Ro. l. 5

peteret æquissimis conditionibus, libe-
rationem captiuorum, & auxilium ad
subigendam Italiã populo Romano of-
ferens: pro his nihil aliud, quàm Taren-
tinis securitatem, sibi amicitiam postu-
lans: ex sentẽtia App. Claudij Cæci viri
amplissimi, responsum est, vti Pyrrhus
Italia excederet, tumque si e re sua vide-
retur, de amicitia ac societate verba fa-
ceret: quoad verò in armis esset, populũ
Romanum aduersus eum belligeratu-
rum, etiam si mille Albinos pugna supe-
rasset[a]. Similiter Ætolis pacem peten- a Plut. in vi-
tibus, M. Fuluius cons. respondit, Æto- ta Pyrrh. Val. Max. lib. 8. c.
los, nisi inermes, de pace agentes non 13. Cic. de se-
auditurum se: arma illis prius equosque nect.
omnes tradendos esse: deinde mille ta-
lentûm argenti P.R. dandũ[b]. Verminæ b Liuius l. 48
quoque Syphacis filij legatis, per quos
petebat, vt rex sociusque, & amicus a se-
natu appellaretur, responsum est, pacem
illi prius petendam a populo Rom. esse,
quàm vt rex, sociusque, & amicus ap-
pellaretur[c]. Porrò non semper fœdere, c Liuius l. 51
sed etiam per sponsionem nonnunquã
hæ conuentiones fieri solent. quid autẽ
4 inter hæc duo intersit*, indicant hæc T.
» Liuij verba[d]: Consules profecti ad Pon- d lib. 7.
tium

tium in colloquium, cùm de fœdere victor agitaret, negarunt iniussu populi fœdus fieri posse, nec sine fecialibus, cærimoniaque alia solemni. itaque, non vt vulgò creditur, Claudiusq; scribit, fœdere pax Caudina, sed per sponsionem facta est. quid enim sponsoribus in fœdere opus esset, aut obsidibus: vbi precatione res transigitur? per quem populū fit, quo minus legibus dictis stetur, vt eum ita Iupiter feriat, quemadmodum a fecialibus porcus feriatur. spopondere consules, præfecti, legati, quæstores, tribuni militum, nominaque omnium, qui spoponderunt, exstant: vbi si fœdere res acta esset, præterquam duorum fecialium non exstarent: & propter necessariam fœderis dilationem, obsides etiā DC. equites imperati; qui capite luerent, si pactis non staretur. Ceterum sicut summi principis est arma mouere, bellū gerere, exercitum cogere, & delectum habere [a]: sic e contrario fœdera, & inducias pacisci cum hoste, summi quoque imperij est: vt superiore capite ostendimus. itaque a ducibus belli *, citra principis, aut populi consensum, cuius nomine & auspiciis bellum geritur, pax 5

a l. 3. D. ad l. Iul. mai. dixi supra de iusto bello.

consti-

constitui non potest. quod olim iure feciali, & postea lege Iulia de prouinciis, & lege Cornelia Maiestatis fuit cautũ [a]. iniussu enim populi, aut citra senatus auctoritatem (cuius potestas omnis in principem est collata [b]) nihil sanciri poterat, quod populum teneret [c]. Et quidem, si in ciuilibus ac forensibus negotiis, procurator, qui vel generali mãdato ad actionẽ constituitur, transigendi decidendique negotij facultatem non habet [d]: consequens est, eum qui belligerandi causa exercitui præpositus est, pacem cum hostibus faciẽdo, muneris sui fines excedere. quod in re militari maximè vitiosum semper habitum fuit [e]. quã quidem ob causam, pacem Caudinam a T. Veturio, & Sp. Postumio, cum Samnitibus factam, & fœdus a C. Mancino, cùm Numantinis ictum, senatus ratum non habuit: sicut nec Camillus dictator pactionem illam, qua inter Sulpitium quondam tribunum militum, & Brennum Gallorum regulum conuenerat, vt Galli, acceptis mille pondo auri a Romanis, obsidionem relinquerent, negãs eam pactionem ratam esse, quæ postquã ipse dictator creatus esset, iniussu suo ab inferio-

a Cic. in Piso.

b l. 1. D. de constit. princ.

c Cic. pro Cor. Balb.

d l. mandato generali. l. procurator totorum. D. de procurato.

e l. 3. §. in bello. D. de re milit.

inferioris iuris magiſtratu facta eſſet[a]. penes dictatorē enim ſumma poteſtas erat[b]. & Salluſtius, inter Aulū exercitus Romani ducē, & Iugurthā Numidarum regem facta: Senatus, inquit, vti par erat, decreuit, ſuo, atq; populi iniuſſu, nullū potuiſſe fœdus fieri. Ex quibus conſtat, nemini licere, iniuſſu principis, citra crimē læſæ maieſtatis cū hoſte paciſci: cùm hoc ſit ſummi principis[c]. qua potiſſimū ratione, Ludouicū, ducē Aurelianēſem, iure cæſum fuiſſe exiſtimat Bodinus[d]: quòd ſcilicet iniuſſu regis Galliæ fœdus iniiſſet cum duce Lancaſtri. quare etiam Duareno, quem alij ſequuntur[e], aſſentiri non poſſum: qui hanc ſententiam veram eſſe putat, in eo, cui ducendi tantùm exercitus, regendique cura cōmiſſa eſt: nō autem in eo, cui plena liberaque rerum omniū poteſtas eſt conceſſa: quē etiam ius pacem cum hoſte faciendi habere vult[f]. quod non admitto. Nam ea quæ ſunt iuris publici, & regij, ſeparatā habēt a iure priuato cauſam[g], & cū priuatis cōmunicari non poſſunt: vt ſuperiore capite docuimus. vnde, quantumcunq; plena, & libera duci rerum omniū poteſtas ſit permiſſa, pacis tamē faciēdę,

& cum

a Liuius lib. 4

b Pomp. in l. 2. D. de orig. iur.

c l. conuētionum. D. de pact.

d de rep. lib. 7

e in l. l. conuentionum.

f argumento l. procurator cui generaliter. D. de procuratorib. et l. 2. C. de offic. eius qui vicē alt. et ibi Bar. & in l. 1. §. his quibus. D. de leg 3.

g l. 1. §. 1. D. de iust. & iur. l. conuentionū. D. de pac. Pulchrè Conan. lib. 5. c. 1

& cum hoste facultatē non intelligi cōcessam arbitror. nā ea, quæ sunt iuris regij, nō veniūt sub quibuscunq; generalibus verbis: sed demū si specialiter, & expresè concedantur [a]. & quidē hoc casu, imperatori vel duci sanciendę pacis potestate expresè cōcessa: q̃ fit extra ordinem: nec mandatum egredi poterit, nec alteri mādare: quia non habet eam iure magistratus & imperij, sed nudam legis actionem: ideoq; nihil pro suo imperio agit, vt inquit Iulianus [b], sed pro eo, cuius mandatum accepit. nam vt iam sæpe diximus, ius belli & pacis apud summū principem resìdet, & in alium transferri non potest. sicque nimirū consules Romani, penes quos erat summa auctoritas, exercitu accepto, belli quidē gerēdi potestatem habuerunt: vtq; pro suo arbitrio lacesserent, aut inuaderent hostē, ac militarem disciplinam sua voluntate regerēt; bellum autē indicere, aut finire, nisi ex senatus auctoritate, & iussu populi non potuerūt. itaq;, inquit Liuius [c], decreuit senatus, iubente populo, vt P. Scipio, ex decē legatorum sentētia, pacem cū populo Carthaginiēsi, quibus legibus ei videretur, faceret: & T. Quintio liberum

a text. elegās in cap. quod translationē. de off. legat. & in l. 1. & ibi DD. D. de off. eius cui manda. est iurisd. & in c. vni. quæ sint Reg. Molin. in cōsuetud. Parisien. tit. 2. §. 1. gloss. 5. facit tex. in l. ne procuratores. D. de iur. iis.

b in l. etsi prætor. D. de off. eius cui mād. est iurisdic.

c lib. 40.

liberum arbitriũ pacis ac belli cum Phi-
a Liu. lib. 42 lippo permiſſum eſt [a]. itẽ Hetruſcis pax
data eſt, ijs legibus, quæ L. Æmilio conſ.
viderentur optimæ: & Æquis ex arbi-
b Dion. Hal. antiq. Roma. lib. 9. trio Q. Fabij conſulis [b]. idque ſæpius a
Romanis factum fuiſſe legimus: ſciebãt
enim, neminem imperatore verius æſti-
mare poſſe, qua mente pax peteretur, &
quo ſtatu res eſſent. Enimuerò de indu-
tiis* idẽ quod de pace, plerisque reſpon- 6
c ad l. conuentionem. D. de pact. dendum placuit [c]: licet contrarium ſen-
ſerit Bartol. nam & hic a præſcripto mã-
dati, ſicut in ſuperiore caſu, receditur:
quandoquidẽ in ciuilibus negotiis, pro-
curatori tempus ad ſoluendum dare, nõ
minus quàm tranſigere cum aduerſario
d l. qui Romæ. §. Callimachus. D. de verbor. oblig. Duarenus in d. l. conuentionum. interdictum ſit [d]. quod equidẽ admitto,
ſi de longi tẽporis indutiis agatur, quæ
non tam ceſſationem pugnæ cõcedere,
quàm bello finem imponere videntur:
quod ſummi imperij eſt. ideoque iſtiuſ-
modi indutias nunquam a conſulibus,
aliisque Romanorũ imperatoribus; ſed
a ſenatu, populoque Romano conceſſas
fuiſſe legimus. itaq; Samnites victi, pro
fœdere, quod petebant, biennij indutias
e Liuius l. 9. impetrarunt [e]. Similiter Veientibus,
Volſinienſibus, Æquis, aliisque quam-
plurimis,

plurimis, in annos aliquot a senatu, & populo indutię datę sunt[a], illas verò indutias, quæ in breue, & in præsens tẽpus fiunt, ne hostes inuicem se lacessant, (de quibus Paulus loquitur[b]) cùm bello finem non imponant (nam bellũ manet; pugna cessat[c]) duces cum hoste facere posse, existimo: præsertim si temporis ratio, vel aliqua necessitas, vel vtilitas id fieri suadet. imperio enim duci delato, pro suo arbitrio lacessere, & inuadere hostem potest, & omnia ea, quæ ad bellum spectant administrare. solent itaque Romani duces, hostibus pacem postulantibus, propria auctoritate indutias concedere: dum Romam legati ad pacẽ petendam mitterentur. Itaque Scipio Carthaginiensibus in tres menses indutias cõcessit: vt interim per legatos Romæ de pace agerent[d]. Libo quoque, & Bibulus Pompeianarum partium, qui cum classe erãt ad Oricum, cùm summis angustiis rerum necessariarum premerentur, & velle se de maximis rebus cum Cæsare loqui dicerent, vt de compositione acturi viderẽtur: interim indutias à M. Acilio & Statio Murco, legatis Cæsaris (quorum alter oppidi muris, alter

L præ-

a *Liuius l. 2. 4. 7. 9. & 10.*

b *in l. postliminium, D. de captiu.*

c *Gellius l. 1. cap. 25.*

d *Liuius l. 40*

præſidiis terreſtribus præerat) impetrarunt. magnum enim, quod adferebant, videbatur,& Cæſarem id ſummè ſciebãt cupere[a]. Leges quoque pacis ipſi duces dicere ſolent: quę ſi acciperentur ab hoſtibus, indutias concedebant, dum de pace legatis ſuis Romã miſſis, in ſenatu agerent. vt Scipio cum Carthaginienſibus ſecundò fecit[b]: eodemque auctore, L. Scipio frater, Antiocho deuicto conditiones pacis tulit, permiſitque vt legatos de pace Romã mitteret[c]. & T. Quintius Nabidi, lacedæmoniorum tyranno, ſex menſium indutias dedit, vt interim cõditiones pacis, quas illi præſcripſerat, a ſenatu confirmarentur[d]. & idẽ Quintius, Philippo indutiis in duos menſes datis, vt de conditionibus pacis, de quibus inter ipſos actum erat, Romam legatos mitteret, permiſit[e]. ſoletq; ſenatus plerunque, conſilio ducis, pacem ab hoſtibus petitam, dare vel negare; vt modò diximus. alij verò populi non tantam facultatem ſuis ducibus conceſſerunt. Legimus itaque, cùm inter Agidem lacedæmoniorum regem, & Traſybulũ, Alciphronemque Argiuorum duces pactę eſſent quattuor mẽſium indutię, factum fuiſſe,

a *Cæſar de bel. ciu. lib. 3.*
b *Liuius l. 40*
c *Liuius l. 47*
d *Liuius l. 44*
e *Liuius l. 42*

fuisse, auctore Alcibiade, vt eas Argiui ratas non haberent, & Lacedæmonios quoque eas irritas fecisse: quos eam ob causam adeo in regem suum indignatos fuisse scribit Thucydides, vt lege lata, duodecim consiliarios ei adhibuerint, sine quorum consilio, neque indutias, neque quodcūque fœdus cum hostibus ferire posset. reges autem Lacedæmoniorum, nullum imperium habuisse, neque fuisse sui arbitrij, satis constat [a]. Sed cùm princeps, cui populus omne imperium in se potestatemque concessit [b], de negotiis ad remp. spectantibus, rectè atque vtiliter paciscatur, siue pacem, siue aliud quodcunque fœdus cum hostibus faciat [c]: quærūt iuris interpretes, an pacem cum hostibus faciēdo, priuatorum
7 damna * & iniurias, ob causam belli acceptas, possit remittere, vel etiam bona ciuium hostibus concedere [d]. & quidem quod ad res bello captas attinet, dubiū nō est. cùm etiam sine vlla principis pactione, iure belli, factæ sint hostium: idēque dicendum est de aliis damnis, & iniuriis iure belli illatis. quod ad alia verò, quæ non sunt hostibus acquisita, vel ab iniustis hostibus ablata: si aliter cōmuni

a *Dion. Hal. lib. 2. Bodin. in meth. hist. cap. 6.*

b *l 1. D. de const. princip.*

c *l. conuētionum. D. de pact.*

d *in d. l. conuētionum. & in l. bene a Zenone. C. de quadr. præscript. Ferdin. Vazq. illust. quæst. lib. 1. cap. 4.*

omnium saluti consuli non possit, etiam illa ciuibus adimi, & hostibus concedi poterunt. communis enim vtilitas singulorum commodo præferri debet[a]. & vt ait Plinius[b], oportet priuatis vtilitatibus publicas, mortalibus ęternas anteferre. Quò spectat quod Tacitus ait: Omne magnum exemplum habere aliquid ex iniquo, quod contra singulos vtilitate publica rependitur. Itaque Trasybulus, cùm ciuitatē Atheniensem triginta tyrannorum sęuitia liberasset, plebiscitum interposuit, ne qua præteritarum rerum mentio fieret: quę malorum obliuio, ἀμνηστία ab ipsis vocitata, concussum & labentem ciuitatis statum, in pristinum habitum reuocauit[c]. quod & Cicero aliquando Romę, publicę quieti consulere volens, sequendū esse censuit[d]. Sed hoc tum maximè necessarium esse constat, cùm occupata per iniuriā bona, lōgo temporis spatio possessa sunt: quæ si a possessoribus auferantur, restituanturque dominis, multa concuti, perturbarique sit necesse. vt in specie non absimili, cōsultus a Plinio Traianus imper. prudentissimè rescripsit[e]. alioqui certè nisi ex maxima necessitate, & pro magno reipub.

a Authent. quæ res. C. com. de leg. l. actione. §. Labeo. D. pro socio. L. vnic. §. penul. C. de caduc. tollen.

b epist. lib. 7.

c Val. Max. lib. 4. cap. 1.

d Philipp. 1.

e lib. 10. epist. Plinij.

reipubl. bono non licet principi bona ciuium ipsis adimere: quod iuri naturali & diuino repugnat[a]. Etenim quamuis
8 princeps* legibus solutus sit[b]: lege tamē naturæ, vt Pyndarus dicebat, omnes reges, & omnes principes tenentur: & vt maximè larga sit principis potestas, tamen ad ea quę iniusta sunt, non extenditur. eoq; spectat, quod Plinius ad Traianum scribit[c]: Vt, inquit, felicitatis est, posse quantum velis, sic magnitudinis, velle quātum possis. vnde rescripta principum ita intelligi debēt, vt sine incommodo alterius procedant[d]. & non valēt illa rescripta, quæ ius alterius tollunt[e]. Qua ratione donatio ducatus Mediolanensis ab imperatore Maximiliano, Ludouico XII. Gallorum regi facta, causa belli fuit, propter ius quod Sfortiæ in eundem ducatum prætendebant: quod imperator non intelligitur voluisse donare, nec potuit[f]. quamuis enim reges
9 dicantur domini omnium*, hoc quoad maiestatē, & imperium debet intelligi, non quoad proprietatem & possessionem, quæ est singulorum[g]. quod elegāter Seneca expressit[h], cùm ait: Ad reges potestas omnium pertinet; ad singulos proprie-

a l. nam hoc iure. D. de cond. indeb. l. si priuatus. D. qui & a quib.

b l. princeps. D. de legibus.

c in Panegyr.

d l. 2. §. si quis a principe. D. ne quid in loc. publ. l. rescripta. C. de precib. imp. offe.

e l. 2. C. de precib. imp. offer.

f refert Bodin. de rep. l. 1 cap. 9.

g l. in rem actio. D. de rei vend. & toto tit. D. de acq. rer. d. m.

h lib. 7. c. 4. et 5. de benef.

proprietas: & paulo post; Omnia rex imperio possidet, singuli dominio: omnia sunt in imperio Cæsaris, in patrimonio propria. Quare Aratum Sicyonium iure laudatum fuisse refert Cicero[a]: qui cùm oppresso Niocle tyranno patriam liberasset: quæ quinquaginta annis a tyrannis tenebatur, & plurimos exules restituisset, quorum bona alij possederant, & tam lōgo spatio multa hereditatibus, multa emptionibus, multa dotibus detineri, atque sine iniuria neque possessoribus adimi, neq; his non satisfieri, quorum illa fuerant videret: grandi pecunia a rege Ptolomæo iuuatus, adhibuit sibi in consilium quindecim principes, cum quibus causas cognouit, & eorum qui aliena detinebant, & eorum qui sua amiserant: perfecitque æstimandis possessionibus, vt persuaderet aliis, vt pecuniā accipere mallent & possessoribus cederent; aliis vt cōmodius putarent, numerari sibi quod tanti esset, quàm suum recuperare. itaq; perfectum est, vt omnes constituta concordia, sine querela decederent. Similiter Brutus & Cassius, post necem Cæsaris (quādoquidem acta eius rata haberi e rep. visum erat) veteribus

a offic. lib. 1.

posses-

poſſeſſoribus, quibus Sylla & Cęſar bellis ciuilibus agros ademerãt, ſaltem precium ex publica pecunia numerari debere cenſebant: quo & illis ſatisfactum, & aliis ſecurior eſſet poſſeſſio [a]. Porrò 10 queritur an mortuo principe*, cum quo fœdus ictũ eſt, maneat fœdus cum principe qui ſucceſſit. & quidem, quamuis quoad alios contractus, diſtinguendum videatur: ſucceſſerit ne tanquam heres, qui ex facto defuncti tenetur [b]; an verò ex ſtatuto, vel per electionem, qui factũ defuncti non præſtat: perſonalis enim obligatio nõ manat ad ſucceſſorem, niſi hereditariũ [c]: etiam ſi quis expreſsè promiſerit pro ſe, & ſucceſſoribus ſuis [d]. tamen quoad fœdera, aliáſque conuentiones publicas, quæ non nomine proprio, ſed reip. ineuntur (quæ æquè repræſentatur per ſucceſſores, vt per eos qui ſunt hodie [e]) principem omnino ex cõtractu defuncti teneri dicendum eſt, & fœderatos fœdere aſtrictos manere [f]. Non itaq; fuit legitima cauſa rebellandi Veientibus, & Fidenatibus, regnante Tullo Hoſtilio, neque Latinis, regnãte Tarquinio Priſco, qui poſt Anci obitũ ſe religione fœderis ſolutos exiſtimabãt: neque He-

a *Appian. de bell. ciuil. li. 2.*

b *l. cũ a matre. C. de rei vendic.*

c *l. vlt. §. vlt. D. de contra. empt. l. 1. §. ſi heres D. ad S. C. Treb. l. vlt. C. de hær. act.*

d *l. ſtipulatio iſta. D. de verbor. oblig.*

e *l. proponebatur. D. de iudi.*

f *c. 1. de probat. & ibi DD. c. quia iuxta. 16. q. 1 Iaſon & alij in l. 1. col. 3. D. de conſtit. princip. not. in c. vt t. ne præl. vices ſuas.*

truſcis, qui defuncto Tarquinio Prisco, cuius imperio ſe ſubmiſerant, nolebant amplius ſtare conditionibus fœderis[a]. & iure Romani Perſeo bellũ intulerunt, qui legatis ipſorũ, fœdus cum Philippo patre ictum, ad ſe nihil pertinere reſpõdit[b]. Si tamẽ per iſtiuſmodi fœdus reſp. enormiter ſit læſa, ſucceſſorẽ non teneri pleriſque viſum eſt[c]. quod admitto, ſi hac conuentione quid ex iis, quæ regiæ coronæ ſunt annexa, ſit alienatum, citra populi vel ordinum conſenſum, qui ad hoc requiritur[d]: vel ſi maieſtas principis ſit imminuta, quod in præiudicium defuncti fieri non potuit[e]. & ne ab initio quidem iſtiuſmodi conuentiones vllo modo ſubſiſtere potuerunt[f]. Ex his cõſtat, omnium firmiſſima eſſe illa fœdera, quæ inter vtrumque regem, & vtrumq; populum hinc inde ineũtur. quò ſpectat quod Hernici, legatis Romanorum expoſtulantibus de iniuriis & latrociniis, reſponderunt, ſibi nunquam fœdus interceſſiſſe cum Rom. populo: quod autẽ cum rege ictum eſſet Tarquinio, iam finitũ exiſtimare, morte ipſius & exilio[g]. Itaq; Eduardo eius nominis quarto regi Angliæ, regno pulſo, cùm ex fœdere auxilium

a Dion. Hal. ant. Rom. l. 3. & 4.

b Liuius l. 42

c Cyn. & DD. in l. digna vox. C. de conſt. princip. Bald in c. 1. de nat. feud

d c. 1. de rer. permutat. c. non liceat. 1. 12. qu. 1. latè Ioan. Papon. in arreſt. lib. 5 tit. 10.

e c. innotuit. de elect.

f dixi 3. c. 5.

g Dion. Hal. lib. 8.

xilium regis Galliæ imploraret, reſponſum fuit, antiquo fœdere vtrumque regem, & vtrumque populum vtrinque obſtrictos eſſe: atque ita pulſo Eduardo, fœdus manere cum populo, & rege qui regnabat[a]. Latini verò, cùm Tarquinij in exilium acti Romanis bellũ inferrent, vtriſque auxilia negauerunt, quòd religione vetarentur, tam contra Tarquinios, quàm cõtra Romanos bellum gerere: quandoquidem ex æquo vtriſque fœdere iuncti eſſent[b].

a *refert Bodin. de rep. l. 1 c. 7.*

b *Dion. Hal. lib. 5.*

DE INSIDIIS ET FRAVDE HOSTILI.

1 *Ex inſidiis pugnare licet.*

2 *Bonus dolus quis.*

3 *Stratagemata imperatori laudem pariũt.*

4 *Romani veteres omnes fraudes aſpernati ſunt.*

5 *Veteres nonnunquam ſola opinione ſynceræ fidei plus profecere, quàm armis.*

CAP. OCTAVVM.

CVm quis bellum ſuſceperit, inquit D. Auguſtinus[c], vtrùm apertè pu-
1 gnetur, an ex inſidiis*, ad iuſtitiam nihil
2 attinet: & bonum dolum* (quod pro ſo-

c *in c. Dominus noſter. 23 quæſt. 2.*

lertia accipiebant veteres) dicit esse Vlpianus, cùm quis aduersus hostem, latronémue quid machinatur[a]. itaq; optimus imperator Lysander dicebat, vbi leonina pellis deficeret, vulpinam esse assuendam[b]. & poëtæ finxerunt, Herculem Nemeæi leonis pellem pro armis habuisse, & sagittas tinctas felle & sanguine Hydræ Lernæę. quo indicant bonum imperatorem calliditatem simul cum fortitudine coniungere debere: eoque spectat illud Virgilianum:

Dolus an virtus, quis in hoste requirat.

Quæ sententia vera est, quatenus fides non violetur[c]. neque enim Dionysio tyranno similes esse debemus, qui dicebat pueros talis, viros iureiurando fallendos esse[d]: aut Persas imitari, quibus fides dictis factisque nulla erat, nisi quatenus expediret[e]. alioqui verò & Iosue hostibus suis, ipso auctore Deo, insidias struxisse legitur[f]. & Pittaci Mitylenei (qui vnus ex septē sapientibus fuit) stratagema laudatur, qui cum Phrynone Atheniēsium duce certaturus, cui in casside piscis imagūcula erat, rete in stadium detulit, & exclamans se piscé petere, eum reti inuoluit, sicque se extricare nescientem,

a in l. 1. §. non fuit. D. de dolo.

b Plut. in Apoph.

c c. noli. 23. qu. 1.

d Plut. de for. vel virt.

e Iustin. l. 12.

f Iosue 8.

tem, confecit. Rectè itaq; Agesilaus dicebat, impium quidem esse fidem datam violare, hostes autem decipere, non iustum modò esse, sed suaue etiam, & lucrosum [a]. Cambyses verò a Cyro apud Xenophontem interrogatus, qua potissimum ratione vincendum esset, respondit, si victoria cupitur, quacunque arte capiendi sunt hostes, occultis insidiis, dolo, fraudeque fallendi, & furto & rapinis exhauriendi. sic oportunum aliquando mendacium imperatoris, victoriam dedit: vt illud Valerij Leuini, qui exclamauit Pyrrhum a se interemptum esse, cùm militis cuiusdam cęde gladium cruentum haberet: quo factum est, vt Epirotę consternati, in castra quamprimũ pauidi ac flentes se reciperent. Similiter T. Quintius cons. cùm Volscis pugnãs, gradum referentibus suis, salubri mendacio fugere hostes a cornu altero clamitans, concitauit aciẽ & impetu facto, dum se putãt vincere, vicêre [b]. Quæ qui-
3 dem stratagemata * maximã imperatori laudem & gloriam dare solent. Hac autẽ cauendi & fallendi arte, Philippus Macedo insignis habitus fuit: gaudebat etenim longè magis, decepto per dolum hoste,

a Plut. in Apoph.

b Liuius l. 2.

hoste, quàm aperto Marte superato: vt qui diceret, victoriam per dolum & calliditatem sine suorum clade semper esse; illam autem, quæ collatis signis fieret, nunquam sine cruore. Pœni quoque, inter quos Annibal clarus exstitit, & Græci plurimum hisce calliditatis & fallendi artibus gloriati sunt. quod improbandum non esset, nisi etiam fidem tam facilè violassent. at veteres illi Romani* 4
omnes has fraudes & fallacias aspernati sunt, & non nisi vera virtute, & aperta vi, Romanisque artibus, vt illi dicebāt, vincere voluerunt. sed posterioribus temporibus Romani, spreta hac maiorum suorum sententia, fallendi, decipiendiq; artibus sibi, reique publicæ consulere potius habuerunt. itaque Q. Martius, & A. Attilius, qui legati ad Persen Macedonum regem missi erant, reuersi, nulla re magis in senatu gloriati sunt, quàm decepto per indutias, & spe pacis hoste: adeo enim apparatibus belli fuisse instructum, ipsis nulla parata re, vt omnia oportuna loca præoccupari ante ab eo potuerint, quàm exercitus in Græciam traijceretur: spatio autem indutiarum sumpto, vēturum illum nihilo paratiorem:

rem: Romanos omnibus instructiores rebus cœpturos bellum. hæc, vt refert Liuius[a], vti summa ratione acta, magna pars senatus approbabat. veteres autem, quibus hæc noua minus placebant sapientia moris antiqui memores, negabant se in ea legatione romanas agnoscere artes: non per insidias, & nocturna prælia, nec simulatam fugam, improuisosque in incautum hostem reditus, nec vt astu magis quàm vera virtute gloriarentur, bella maiores gessisse: indicere prius, quàm gerere solitos bella: denunciare etiam: interdum locum finire, in quo dimicaturi essent. eadem fide indicatum Pyrrho medicum vitæ eius insidiantem: eadem Faliscis vinctum traditum proditorem filiorum regis. hęc Romana esse, non versutiarum Punicarum, neque calliditatis Grecæ, apud quos fallere hostẽ, quàm vi superare, gloriosius fuit. interdum in præsens tempus plus profici dolo, quàm virtute, sed eius demum animum in perpetuum vinci, cui confessio expressa esset, se neque arte, neque casu, sed collatis cominus viribus, iusto ac pio bello esse superatos. Hæc, vt inquit Liuius, seniores, quorũ sententia accepta

a *lib.* 34.

accepta non fuit. Legimus tamẽ veteres illos*, nonnũquam ſola opinione huius veræ virtutis, & ſynceræ fidei, plus profeciſſe, quàm inuictis Romanorum armis. idque in primis probatur exemplo Camilli: nam cùm Faliſcos obſideret, qui alioqui diuturnus videbatur futurus labor, tradẽdo ludimagiſtrum, principum Faliſcorum pueros prodentem, quòd ſe non niſi Romanis artibus, virtute, opere, armis, velle vincere diceret: ita fides Romana, vt refert Liuius[a], & iuſticia imperatoris, in foro & curia apud Faliſcos celebrata fuit, vt conſenſu omnium, legati ad Camillum in caſtra, atque inde permiſſu Camilli Romã ad ſenatum, qui dederent Faliſcos, profecti ſint: qui in ſenatum introducti, inter cetera, hæc verba protuliſſe traduntur.

Euentu huius belli, duo ſalutaria exem- „
pla humano generi prodita ſunt: Vos fi- „
dem in bello, quàm præſentem victoriã „
maluiſtis; nos fide prouocati, victoriam „
vltrò detulimus. Sic quoque Fabritius „
pari virtutis ſpecie, Pyrrhum, qui armis ſuperari non poterat, vicit, prodens illi medicum vitæ eius inſidiantem: cumq; ei Pyrrhus captiuos gratis redderet, nõ

accepit

a lib. 5.

accepit ea cōditione, ſed totidem captiuos reddidit, ne mercedem beneficij accipere videretur, non gratia aliqua in Pyrrhum collati, ſed ne putarentur Romani dolo interficere quenquam, tanquā aperto Marte vincere non valentes. idq́ue eius factum a ſenatu laudatū fuit, qui magnum dedecus & flagitium iudicabant, qui cum laudis certamen fuiſſet, eum non virtute, ſed ſcelere ſuperatū[a]. cui ſimile eſt, quòd Dauid cum Saule bellum gerens, cùm potuiſſet illū ſemel, & iterum ex improuiſo nullo negotio e medio tollere, noluit, & iurauit, niſi fortè in prælio deſcendens Saul periret, aut dominus illum percuteret, ſe non extenſurum manum in chriſtum Domini[b]. Porrò Q. Seruilio Cæpioni vitio datum fuit, quod Viriatum per fraudem & inſidias & domeſticos percuſſores ſuſtuliſſet, quare dicebatur non tam victoriam meruiſſe, quàm emiſſe[c]. Fabius tamen Maximus ſummus imperator habitus fuit, quòd non quidem dolo ageret, ſed facilè celaret, taceret, diſſimularet, inſidiaretur, præriperet hoſtium conſilia[d].

a Plut. in Apoph. Cicero off. lib. 3.

b Reg. 1. c. 26

c Val. Max. lib. 9. cap. 7. L. Flor. lib. 2. c. 17.

d Cicer. offic. lib. 1.

DE IV-

DE IVRE LEGATORVM.

1 *Legati inuiolabiles.*

2 *Legatum hostium pulsans dedi hostibus solet.*

3 *Legati legationis munus excedere non possunt.*

4 *Ius legatorum hostibus tantùm conuenit.*

5 *Rebellis, etiam si munere legationis fungatur, non est inuiolabilis.*

6 *Ad rebelles legatos mittere, maiestati principis non conuenit.*

7 *In legatis spectanda prudentia & dignitas.*

8 *Nònnũquam mulieribus legationes commissæ.*

Capvt nonvm.

Legati apud *omnes gentes semper 1
tuti, & inuiolabiles fuerunt, quod
iure gentium inductum est[a]: & a Romanis sancti dicti, a sagminibus, quæ legati populi Romani ferre solent: sicut legati Græcorum ferebant ea, quæ κηρύκεια vocantur, vt refert Marcianus[b]. Itaque qui
legatum hostium pulsasset *, aut iniuria 2
affecisset, dedi hostibus solet[c]: quod & iure feciali cautum fuisse diximus. Sic M. Æmilio Lepido, C. Flaminio conss. L. Minucius Myrtibus, & L. Manlius, quòd

a l.vlt. D. de legatio. c. ius gentiũ. dist. 1.

b in l. sanctũ. D. de rer. diuis.

c d.l.vlt. D. de legatio.

quòd Carthaginiensium legatis manus intulerant, iussu M. Claudij pr. vrbis, per feciales, traditi sunt legatis, & Carthaginem auecti [a]. & Q. Fabius & Cn. Apronius Æditij, quòd legatos, ab vrbe Apollonia, Romam missos, orta contentione, pulsassent, continuò per feciales dediti sunt [b]. & quidem nisi dederentur, qui legatos violassent, vel si publico cōsilio id factum esset, bellum legitimè inferri solet. Itaq; Fidenatibus atrox bellum illatum a Romanis, quòd legatos eorum interfecissent, iussu Tolumnij regis Veientium, ad quem defecerant [c]: & Illyricis ob legatos securi percussos [d]. Sed & Dauid intulit bellum regi Ammonitarū, propter derisos legatos suos [e], iniuria enim facta legatis, censetur facta principi vel reipub. cuius legatione funguntur [f]. Sed etsi bello subito exorto, qui apud vtrumque populum inueniūtur, ex hostibus serui efficiantur, licet in pace venerint [g]: tamen legatos liberos manere, Pomponius respondit: idque iuri gentium conuenire [h]. Et hæc certè summa ratione legatis tributa sunt: vt essent, qui vltrò citroque, de cōditionibus pacis, fœderis, induciarum, tutò a-

M gere

a Liuius l. 38

b Val. Max. lib. 6. c. 6.

c Liuius l. 4.

d l. Florus. l. 2. cap. 5.

e Reg. 2. c. 20

f c. accusatio. in fin. 2. q. 7. et Reg. 2 c. 10

g l. in bello. § 1. D. de capti.

h in l. vlt. D. de legation.

gere possent: qui sæpe paruo labore, maximas controuersias tollũt. Itaque Romani, cùm belli pacisque iura, tum potissimùm ius legatorum inuiolabile esse voluerunt: vsque adeò, vt Scipio Aphricanus, cùm onustã multis, & illustribus viris Carthaginiensium nauem, in suam potestatem redegisset, inuiolatam eam dimiserit: quia se legatos ad eum missos dicebant: quãuis manifestum esset, illos vitandi periculi gratia, falsum legationis nomen amplexos fuisse: sed maluit Scipio Romani imperatoris potius deceptam fidem, quàm frustra imploratam iudicari [a]. Itẽ cùm Tarquinij, iam regno pulsi, Romã legati venissent, res ablatas repetitum, occulteque cum nobilibus adolescentibus, de rege reducendo tractarent: re detecta, quanquam visi essent commisisse, vt hostium loco haberẽtur, valuit tamen, vt ait Liuius [b], ius gẽtium. Similiter cùm Volsci misissent aliquos exploratores, specie legatorum in castra Romanorum, qui explorarent eorũ numerum, & apparatum belli: quamuis conuictos & cõfessos, tamen Postumius dictator, a concitata ad feriendum multitudine, incolumes seruauit, inani legationis

[a] *Val. Max. lib. 6. c. 6.*

[b] *lib. 2.*

tionis nomini tantum tribuens: ne scilicet daretur hostibus aliquis honestus belli prætextus, simulaturis legatos violatos, contra ius gentium a. quo tamen exemplo non putarem legatos similia molientes, omnino iure tutos esse, cùm
3 legati nihil extra legationis munus * agere possint b. Iure itaq; Galli, cùm Clusinos inuasissent, vidissentque Fabios legatos Romanorum (qui ad eos missi erant, vt peterent ne Clusinos socios offenderent) post exequutam legationem, arreptis armis contra ius gentium, cum Clusinis in acie versantes, missis Romã legatis suis, questũ iniurias, postulatumque, vt pro iure gentium violato, Fabij dederentur: cùm nõ impetrassent; imo de quorum pœna agebatur, tribunos militum in sequentem annum creatos audirent: flagrantes ira, ob honorẽ vltro habitum violatoribus iuris humani, elusamque legationem: omissis Clusinis, Romam rectà perrexerunt, & Romanis acie ad Alliam fusis, vrbem ceperunt & deuastarunt. quę calamitas, vt inquit Liuius c, Romanis superuenit, ob violatum ius gentium. Porrò sciendum est, hoc
4 ius legatorum *, quemadmodum & reli-

a Dion. Hal. ant. Ro. lib. 6

b l. Paulus. r. D. de legatis.

c lib. 5.

qua iura belli, hostibus tantùm conuenire, non etiam latronibus, rebellibus, aliisque, qui hostium numero non continentur[a]. qua de re alio loco diximus supra[b]. vnde Cicero[c] reprehendit, quod tantum tributum esset legato Antonij, cui portas vrbis patere ius non erat: & eidem reditum ad Antonium prohiberi debere censebat. Iure quoque Theodosius imperator, legatum tyranni cuiusdã sibi rebellis, in carcerem coniecit: & Carolus V. imper. legatos ducis Mediolanensis sibi subditi, & bellum machinãtis carcere cõclusit[d]. sed nec ciues, nec subditi*, qui malo consilio, & proditoris a- 5
nimo apud hostes sunt, quos hostiũ loco haberi voluit Paulus[e]: etiamsi munere legationis fungantur, iure gẽtium tuti erunt. quamuis enim loco hostium habeantur, non tamen iure, quo hostes vtuntur, vt alibi ostendimus[f]. sunt enim rebelles, & iniusti hostes, neque se vlla ratione, principis sui iurisdictioni, & potestati, quæ vbique locorum subditos tenet, eximere possunt[g]. non magis, quàm Barbarius Philippus seruus, qui cùm Romæ prætor factus esset[h], & a domino, qui eum persequebatur, in seruitutem

a l. hostes. D. de capti. l. hostes. D. de ver. signif.
b c. 2. & 6.
c Philipp. 8.
d refert Bodin. de rep. l. 1 c. 6.
e in l. postliminium. §. transfugæ. D. de captiu.
f 5. de bello iusto, et de fide hosti seruanda.
g l. vlt. D. de decret. ab ord. fac. l. mercatores. C. de commer. c. vt annuarum. de constit. in 6.
h l. 2. D. de off. præ.

tutem vindicaretur, precio se redemit: vt ex Suida refert Bodinus[a]. qua ratione etiam iure cæsi videntur, a Cæsarianis, Rangonus & Fregosa, Caroli v. imper. subditi, legati regis Galliæ ad Turcam: quamuis iniussu Cæsaris id factum sit.

a lib.1.cap.6

6 Ad rebelles* verò legatos mittere, maiestati principis nullo modo cõuenit. itáque Cicero restitit, quantum potuit, ne legati mitterẽtur ad Antonium, reipub. bellum inferentem. non enim verbis rogandum, sed cogendum armis: quòd nõ cum hoste, sed cum ciue res esset [b]. & quidẽ Deus ipse adeo detestatus est rebelles, & schismaticos, vt cùm homo Dei missus esset ad Hieroboam (ad quẽ decem tribus Israël relicto rege suo defecerant) qui ei peccata sua exprobraret; panem apud illos edere, & aquã bibere vetaretur. &, cùm non custodisset, & cõtra præceptũ domini prandisset, vltione diuina, in reditu a leone necatus fuerit [c]. neque solùm indignũ est maiestati principis, legatos ad subditos rebelles mittere, sed etiam minimè tutum est. non enim sperandum est. iura gentium sancta fore apud eos, qui iura diuina & huma-

b Philipp.5. dixi supra c.3 & 6.

c Reg.13.c. denique.7 q. 1.

7 na contemnunt. Ceterum in legatis*

maximè ſpectanda eſt prudẽtia & dignitas. Carthaginienſes enim cùm Romam de pace legatos miſiſſent, non impetrauerunt: quòd iuuenes, & nullius dignitatis legati miſſi eſſent, & qui per ætatẽ non meminiſſe ſe dicerent, ea quæ ſuperioribus fœderibus acta eſſent: qua de cauſa etiã ſuſpecti habiti, & punica fraude electi putabãtur: qui veterem pacem repeterent, cuius ipſi non meminiſſent. tandem verò, cùm iam maximè attritis rebus Carthaginienſium, Hannonem Magnum & Aſdrubalem Hædum, alioſque ætate dignitateque conſpectos ad pacem petendam Romã mitterent: tum demũ Carthaginiẽſes verè, & ex animo de pace agere dixerunt Romani, quare & pacem dederunt[a]. Scitum quoque illud Catonis, de legatis Romanorũ miſſis ad componẽdam pacem inter Nicomedem & Pruſiam: quorum vnus ſaxo quondam in caput percuſſus, fœdas cicatrices præferebat: alius laborabat pedibus: tertius vſque ad ſtultitiã ſimplex habebatur: ita vt Cato in illam legationem cauillaretur, eam nec mentem habere, nec pedes, nec caput[b]. In legato quoque nõnunquam prodeſt grauitas, & rei-

a *Liuius l. 30 Appia. de bel. punic.*

b *Appia. de bell. Mithrid.*

& reipub. causa seueritas: exemplo C. Popilij: cui cùm Antiochus venięti dextram porrigeret, tabellas ei Popilius S. C. (quo iubebatur, vt rex bello, quo Ptolemæum lacessebat, abstineret) continentes tradidit. quibus perlectis, cùm se cum amicis consultaturum, quid faciendum sibi esset, Antiochus diceret: Popilius, pro cetera asperitate animi, virga, quam in manu habebat, circumscripsit regem, ac, Priusquam hinc decedas (inquit) redde responsum senatui, quod feram. quo tam violento imperio obstupefactus rex, cùm parumper hæsitasset, faciam (inquit) quod censet senatus: ac tum demum Popilius dextram regi, tanquam socio atque amico porrexit [a]. Nonnunquam verò etiam mu-
8 lieribus *, cum maximo fructu & reipublicæ vtilitate, legationes cōmissæ sunt. itaque regnante Romulo, bello Sabino S.C. factū fuit, quo Sabinis mulieribus, filios Romæ habętibus, facultas data est, relictis apud viros filiis, legationem obeundi apud Sabinos: cuius legationis princeps fuit Hersilia. quæ pacem composuerunt inter Romulum, & Tatium Sabinorū regem. qua de causa a regibus

a *Liuius l.45 Val Max. lib. 6. cap.4.*

a *Dion. Hal. ant. Ro. lib. 2*

b *Val. Max. lib. 5. cap. 4. L. Florus. li. 1. cap. 22.*

c *lib. 1.*

d *Appian. de bello ciuil. li. 5*

magni honores illis concessi sunt[a]. Prçterea cùm Marcius Coriolanus, iniquo exilio multatus, ad vindicandam iniuriam, fusis ac cæsis aliquot exercitibus Romanorum, ad ipsa mœnia vrbis accessisset, & neque legati ad eum deprecandũ missi, neq; sacerdotes cum infulis quicquam proficerent: Veturia mater, Volumniam vxorẽ eius cum liberis secum trahens, filium precibus suis, & lacrymis expugnauit, & exarmauit[b]. atq; ita, vt inquit Liuius[c], quam armis viri defendere vrbem non potuerunt, mulieres precibus, lacrymisq́, defenderunt. Populus quoq; Romanus Mutiam, matrem Pompeij, minis adegit, vt legationem ad eum susciperet: qua instigante, vna cum Iulia vxore, fœdus inter Pompeium, Antonium, & Octauium Cæsarem percussum est[d]. estque memorabile, quod de Celtis legimus, qui consultationibus de bello, & pace mulieres suas adhibebant, & lites cum sociis ortas, earum ope discutiebant: ex eo, quòd quondam, cùm e graui, & implacabili discordia, in bellum ciuile incidissent, mulieres inter media arma progressç cõtrouersias omnes mira quadam dexteritate

tate composuerant: & concordiam stabiliuerant. vnde in suo etiam fœdere, quod cum Annibale percusserunt, scriptum fuit: si Celtæ haberent, quo nomine Carthaginienses accusarent, iudiciũ fore Carthaginiensium ducum ac præfectorum in Hispania: si verò Carthaginienses Celtis aliquid obijcerent, causæ cognitionem fore penes Celtarum mulieres [a]. Ceterum prudenter M. Cato censuit, non esse publicè audiendos tres oratores Atheniensium, Carneadem, Critholaum, & Diogenem: quòd sciret eos tantùm valere eloquentia, vt quæcunque vellent, persuadere possent, tam æqua, quàm iniqua.[b]

a Plut. de virt. mul.

b Pet. Crinit. de honest. disc. lib. 22. cap. 4.

DE IVRE ET OFFICIIS BELLICIS, ET DISCIPLINA MILITARI,

LIBER SECVNDVS.

DE OFFICIIS BELLICIS.

1 *Non nisi ex iusta causa bellum gerēdum.*
2 *Dominandi cupiditas multa mala secum adfert.*
3 *Ad bellum non nisi necessariò veniēdum.*
4 *Nonnunquam victoria plus amittitur, quàm acquiritur.*
5 *Secunda moderatè, aduersa fortiter ferenda.*
6 *Romani neque victores insolescere, neque victi deprimi solent.*
7 *Duo præcepta Platonis ad officia bellica maximè spectant.*
8 *Vir fortis nihil pro sua, omnia pro communi vtilitate faciet.*
9 *Quacunque ratione patriæ consulēdum.*
10 *Mori pro republica gloriosum.*
11 *Non sunt damnandi, qui in bello se obÿciunt mortis periculo.*

12 Pro

12 *Pro patriæ ſalute licet patrem vel filium occidere.*

13 *In bello non eſt ſuſcipienda defenſio eorum, quæ commodè defendi non poſſunt.*

14 *Non temerè deſerenda, quæ hoſtium impetum ferre poſſunt.*

15 *Non nimium ſæuiendum in victos.*

CAPVT PRIMVM.

offic. lib. 1. CVM primum iuſticiæ munus ſit, vt inquit Cicero [a], ne cui quis noceat, niſi laceſſitus iniuria: ad officia bellica in primis ſpectat*, vt non niſi ex iuſta cauſa 1 bellũ geratur, ne ius humanæ ſocietatis violetur: & abſit omnis dominandi cupiditas, quæ non ſolùm cum iuſticia pugnat, ſed ſolet etiam ſecũ adferre multa incõmoda*. nam, vt inquit Liuius, nulla 2 magna ciuitas quieſcere poteſt: ſi foris hoſtẽ non habet, domi inuenit: vt prævalida corpora ab externis cauſis tuta videntur, ſed ſuis ipſa viribus onerãtur: & vt legati Darij Alexandro dicebant, periculoſum eſt prægraue imperium: & difficile continere, quæ capere non poſſis [b]. quare D. Auguſt[c]. Quemadmodũ (inquit) in corporibus hominum, ſatius eſt mo-

b Quintus Curt. lib. 4.
c de ciuit. Dei lib. 3. c. 10.

est modicam staturam cum sanitate habere, quàm ad molem aliquam giganteam perpetuis afflictionibus peruenire: nec cùm perueneris quiescere; sed quanto grauioribus membris, tāto maioribus agitari malis: sic imperium paruum & quietum, præstat magno & inquieto. quod indicasse quoque videtur Calanus Indus, in philosophiæ studiis magni nominis: qui ad Alexandrum Magnum veniens, bubulam pellem aridam, in medium coniecit, obambulansque eius extrema pedibus premebat: pellis cum ad vnam tantum partem calcaretur, reliquis in altum attollebatur. eo facto, media deinceps firmus institit, atque ita pellis vndique immota conquieuit. tali exemplo Alexādrum commonens, ne in longinquis locis tempus tereret, sed imperij medium tueretur. ita enim in eius finibus quietura omnia[a]. idque etiam Lacedæmoniorum exēplo satis docemur: qui cùm terra marique vniuersæ Græciæ imperarent, tantaque iam dominandi cupiditate flagrarent, vt Asiam omnem suo imperio subigere affectarent: tantum ex ea re inuidiæ, atque odij contraxerunt, vt & imperium, & libertatem

[a] *in vitā Alexand.*

bertatem amiserint. Prudenter itaque Theopompus, Spartanorum rex, cùm primus Spartæ regibus Ephoros adiunxisset, exprobranti vxori, quòd filiis regnum minus, quàm accepisset, relicturus esset: respondit, tanto id maius esse relicturum, quanto firmius [a]. & hanc quoque sentẽtiam comprobasse videtur armatus Annibal, cùm ad Scipionẽ ait: Optimum fuerat, eam patribus nostris „ mentem datam a diis esse, vt vos Italiæ, „ nos Africæ imperio contẽti essemus: ita „ aliena appetiuimus, vt de nostris dimi- „ caremus [b]. Cùm itaque in omnibus negotiis, vt inquit Cicero [c], tum pręsertim in bello, priusquã aggrediare, adhibenda est præparatio diligens, & percipienda cogitatione futura: & aliquando antè constituendum, quid accidere possit, in vtramque partem, & quid agendum sit, cùm quid euenerit: nec committẽdum aliquid, vt aliquando dicendum sit, Non putaram: quam Iphicrates turpissimam esse vocẽ imperatoris dicebat [d]. Et quidem, vt ad secandum & vrendũ medici *, 3 sic nos ad bella raro inuitiq; veniemus, nec vnquam, nisi necessariò, si nulla reperietur alia medicina, exẽplo Augusti: qui ad-

a Plut. ad princip. erud.

b Liuius l. 30

c offic. lib. 1.

d Plut. in apopb.

qui admodũ bella omnia execratus eſt, & nõ niſi ex maxima cauſa vnquam bellum alicui genti indixit. iactantis enim ingenij, & leuiſſimi eſſe dicebat, ardore triumphandi, & ob lauream coronam, in diſcrimen, per incertos euentus certaminum, ſecuritatem ciuium præcipitare. Bellum quoque non ſuſcipiẽdum, niſi maior emolumenti ſpes, quàm dãni metus oſtendatur. alioqui verò, vt Archidamus Eleos inconſideratè bellum mouentes, monuit, bonum erit quieſcere[a]. nam vt idem Auguſtus dicebat, minima commoda non minimo ſectantes diſcrimine, ſimiles ſunt hamo aureo piſcantibus, cuius abrupti amiſſique detrimentũ, nullo capturæ lucro penſari poteſt[b]. quare non erit conſultum iis, qui inopes ſunt, bellum inferre. Cuius rei exẽplo eſſe poteſt Seſoſtris rex Ægypti, qui primum Scythis bellũ intulit, miſſis prius legatis, qui hoſtibus parẽdi legem dicerent. quibus Scythæ reſponderunt, ſe mirari tam opulenti populi regẽ, ſtolidè aduerſus inopes occupare bellum, cùm magis domi fuerit illi timendum, quòd belli certamen anceps, præmia victoriæ nulla, damna manifeſta eſſent.

igitur

a *Plut. in apoph. laco.*

b *Tren. in Auguſt.*

igitur non exſpectaturos Scythas, vt ad ſe veniatur: cùm tãto ſibi in hoste plura concupiſcéda ſint, vltroque prodituros obuiam: quod & fecerunt, & regem in fugam verterunt[a]. Expetenda eſt itaque magis decernendi ratio, quàm decertãdi fortitudo: & prius omnia experiri, quàm armis certare ſapientẽ decet. quare Spartanorũ mos iure laudari poteſt, qui ante hoſtium congreſſum, Amori ſacra faciebant: & reges Lacedæmonij, antequam ſigna inferrent, Muſis immolabant, Clementiæ & Amicitiæ, non Marti: ſatius ducẽtes pactione hoſtium animos, & pace incruenta conciliare, quàm prælij ſubire aleam. ſed vbi tẽpus, neceſſitasque poſtulat, decertandũ manu erit, & honeſtum bellum, ex Demoſthenis ſententia, ſemper turpi paci præferendum erit. prudenter quoque Spartana ciuitas, ſeueriſſimis Licurgi legibus obtemperans, aliquandiu ciuium ſuorum oculos a contemplanda Aſia retraxit, ne illecebris eius capti, ad delicatius vitę genus prolaberentur. quod eos non fruſtra timuiſſe dux ipſorum Pauſanias ſatis oſtendit: qui magnis rebus geſtis, vt primùm ſe Aſiæ moribus permiſit,

a Iuſtin. lib. 2.

misit, fortitudinem suam effeminato eius cultu, vt ait Valer. Max[a]. emollire non erubuit. Fit itaque plerumque, vt a *lib.2.cap.a*
4 plus istiusmodi victoriis amittatur*, quã quæratur, vt eadem Asia testis est: quæ efacta Romanorum, cum opibus suis, etiam vitia Romam transtulit[b]. Est verò b *Iustin.l.36*
fortis animi, qualẽ in bello requirimus, secũda moderatè, aduersa fortiter ferre:
5 non perturbari in rebus asperis, nec tumultuantem de gradu deijci, vt dicitur; sed pręsentis animi vti consilio: nec a ratione discedere, sed in omni fortuna eũdem animum gerere. & is demũ vir erit, vt inquit Liuius, cuius animũ nec prospera fortuna flatu suo efferet, nec aduersa infringet: qualis Camillus describitur, cùm ait: Nec mihi dictatura animos fecit, neque exilium ademit. exstátque in hanc rem memorabilia Romanorum exempla, vt dubium sit, an admirabiliores in aduersis, an verò in secũdis rebus Romani fuerint. de quibus fer-
6 tur*, Neque, si vincerentur, animos illis minui solere, neque, si vincerent, secũdis rebus insolescere[c]. Itaque Albino con- c *Iustin.l 31*
sule, exercitu a Pyrrho cæso, & clade Cannensi accepta, quæ certè grauissima

 fuit,

fuit, iam tertiũ victis ab Annibale: nulla vel minima quidẽ abiecti animi signa edita: nulla mẽtio pacis Romæ fuit: quin potius magno animo de bello restaurãdo cogitatum, & octo millia captiuorũ, quòd per deditionem, & sine pugna, in potestatẽ Annibalis venissent, cùm paruo possent redimi, non placuit. sed octo millia iuuenum validiorum ex seruitiis empta, publicè armata sunt. Hic miles,
a *lib.22.* vt inquit Liuius a, magis placuit, cùm precio minore redimẽdi captiuos copia fieret. Similiter Romanis prælio equestri victis a Perseo Macedonũ rege, cùm Perseus consilio amicorum, suadẽtium, vt secunda fortuna in conditione honestæ pacis vteretur potius, quàm spe vana euectus, in casum irreuocabilẽ se daret, ad P. Licinium cons. legatos misisset: qui pacem iisdem conditionibus peterent, quibus Philippo data erat: summotis arbitris, cùm consultarent, vicit Romana constantia in consilio, inquit Li-
b *lib.42.* uius b: & responderi placuit, ita pacem dari, si de summa rerum liberum senatui permittat rex, de se, deque vniuersa Macedonia statuẽdi ius: victi victoribus eas leges, quæ victis præscribi solent, statuẽtes.

tes. ita namque tum mos erat, in aduersis vultum secundæ fortunę gerere: moderari animos in secundis. cui simile est factum Marcelli, qui exercitu suo pridie fuso, fugatoque, postridie grauiter increpitis militibus, in acié prodiit: quod cùm nunciatum esset Annibali, cum eo nimirum (inquit) hoste res est, qui nec bonam, nec malam fortunam ferre potest: seu vicit, ferociter instat victis; seu victus est, instaurat cum victoribus certamen Marcellus verò magna victoria potitus est[a]. itaq; Pyrrhus, fusis aliquot Romanorum exercitibus, cùm videret, eorum qui superessent in reparando exercitu festinationé: Video me (inquit) plane herculis sydere creatum, cui quasi ab angue Lernæo, tot cæsa hostiũ capita de sanguine suo renascuntur[b]. quę certè animi magnitudo, & constantia Romanorum tantum potuit, vt Pyrrhum, quamuis victoré, & magnis copiis aucto eius exercitu, priorem ad pacem petendam cõpulerit. cui, licet æquissimas conditiones pacis petẽdi, auctore Ap. Claudio cæco respõderi placuit, vti rex Italia excederet: tum, si e re sua videretur, de amicitia ac societate verba faceret. quoad

a *Liuius l.27*

b *l.Florus. de gest. Rom. l.1 cap.18.*

verò in armis esset, populum Rom. aduersus eum belligeraturum, etiãsi mille Albinos pugna superasset [a]. Et quidem, quemadmodum rebus aduersis, non facilè Romanorum animos consternari solere superioribus exẽplis ostendimus: sic nec prosperis insolescere argumento sit, quod Scipio Africanus Antiocho victo, pacem petenti respondit: Romani „ (inquit) eosdẽ in omni fortuna animos „ gessimus, germiusque: neque eos se- „ cundę res extulerunt; neque aduersæ mi- „ nuerunt. eius rei, vt alios omittam, An- „ nibalem vestrum vobis darem testem, „ nisi vos ipsos dare possem. postquã Hel- „ lespontum traiecimus, priusquam castra „ regia, priusquam aciem videremus, cùm „ communis Mars, & incertus belli euen- „ tus esset, de pace vobis agentibus, quas „ paribus ferebamus conditiones, easdem „ nunc victores victis ferimus [b]. estq; pro- „ fectò hæc animi æquabilitas, & moderatio, non solùm magno viro digna: (nam vt Varro scribit, sapiens & bonum ferre debet modicè, & malum fortiter, ac leniter) sed solet etiam plerũque in rebus gerendis, maximi esse momenti. ferme enim fit, vt secundæ res negligentiam creent.

a Plut. in Pyrrho.

b Liuius l. 37

creent. qua fiducia L. Marcius exſtinctis Scipionibus, cum reliquiis exercituum, milites hortatus, bina caſtra Pœnorum in Hiſpania, vbi omnia neglecta & ſoluta inuenit: vna nocte inuaſit, & cepit, hoſtibus cęſis [a]. Amyntas, verò cùm prælio ſuperior, Ægyptios Memphim, quam obſidebat, compuliſſet, & ſuos ad populãdum agros eduxiſſet: ab hoſtibus, eruptione facta, quòd victores palantes & victoriæ fiducia incautos viderent, cum omnibus ſuis ad internecionem cæſus eſt [b]. Prudenter itaque Q. Fabius Max. dicebat, ſe magis proſpero Minucij collegæ, quàm aduerſo euentu, aliquid timere mali: nec eum ſententia fefellit. nam ſecundis rebus elatus collega, temerè cum hoſte conflixit, & ſe cum exercitu in euidẽs periculum cõiecit: ſed a Fabio ſeruatus fuit [c]. Sic quoque cùm Terẽtius Varro conſ. homo temerarius, in prohibendis prædatoribus, tumultuario quodam prælio ſuperior fuiſſet: haud ægrè Annibal id damnũ paſſus eſt; quin potius credebat, velut ineſcatam temeritatem ferocis conſulis, & nouorum militum, vt certè accidit. nam ſtolida illorum temeritate, necquicquam reluctante

a Liuius l. 35

b Quint. Curtius lib. 4.

c Liuius l. 22

luctāte collega L. Æmilio Paulo, clades illa Cannēsis Romanis illata est. & idem Varro, quemadmodum ante cladem ferox, ita clade accepta humilis, nimirum nudādo cladem, Campanorum animos a Romanis auertit[a]. Est itaque viro forti maximè enitendum, non solùm vt nō frangatur aduersis; sed etiam, vt non extollatur secundis: eoq; magis, quod plerūque meliùs malam, quàm bonam fortunam ferre possumus. vnde Epaminendas, Leuctrica victoria potitus, postridie processit squalidus, & humilis, solitus alias vncto corpore, & vultu sereno videri: inquiens, se, quòd animo élatior pridie fuisset, immoderatum illud gaudium castigare[b]. & prudēter Philippus, cùm Athenienses, quibus se aliquot ciuitates Græcię iunxerant, magno pręlio vicisset, ita vicit, vt victorem nemo sentiret: & ita inter tacitam læticiam, & dolorem hostium temperauit, vt neque apud suos exultasse, neq; apud victos insultasse videretur: cùm tamē illa victoria Philippo vniuersæ Græciæ imperium dederit[c]. Porrò ad officia bellica, vel maximè spectant duo illa præcepta Platonis*: quæ iis, qui reipubl. præfuturi 7 sunt,

a Liuius l. 22 in fine. & lib. 23. in princ.

b Plut. in apoph.

c Iustin. li. 9.

ſunt, præſcribuntur: vnum, vt vtilitatem ciuium ſic tueantur, vt quidquid agant, ad eam referant, obliti commodorum ſuorum: alterum, vt totum corpus reipublicę curent: ne dum partem aliquam tuentur, reliquas deſerãt. vt enim tutela, ſic procuratio reipubl. ad vtilitatem eorum, qui commiſſi ſunt, non ad eorum quibus commiſſa, gerenda eſt[a]. Quare a Cic. offic. lib. 1.
8 cauendum erit viro forti*, vt Cicero ait, ne pro ſua vtilitate potiùs bella gerat, & periculis ſeſe offerat, quàm pro vtilitate communi. nam animi magnitudo, quæ cernitur in periculis, & laboribus, ſi iuſticia vacat, pugnatq́ue non ſolùm pro ſalute communi, ſed pro ſuis cõmodis, in vitio eſt. Siquidem rectè Stoici, fortitudinem virtutem eſſe dicunt, pugnantem pro æquitate: nihilq́ue honeſtum eſſe poſſe, quod iuſticia vacat. Animus itaq́ue paratus ad periculum, vt idem Cicero ait, ſi ſua cupiditate, non vtilitate cõmuni impellitur in pericula: audaciæ potiùs nomen habebit, quam fortitudinis. Vnde Callicatridas Lacedæmoniorum dux, meritò reprehẽſus: qui claſſis, quã priuatæ gloriæ iacturam facere maluit: atque item Cleombrotus, qui inui-

diam timens, temerè cum Epaminonda conflixit. quãto rectiùs Q. Fabius Max. qui suum imperium minui per vanitatẽ populi maluit, quàm secunda fama malè rem gerere. idem L. Æmilium Paulum, ad bellum contra Annibalem cum C. Terẽtio Varrone collega, temerario homine, proficiscentem monens, vt sedẽdo cum Annibale bellum gereret, neque temerè cum hoste confligeret: ita allocutus est: Resistes autẽ, inquit, aduersus „ famam, rumoresque hominum, si satis „ firmus steteris: si te, neque collegæ vana „ gloria, neque tua falsa fama mouerit. a „ veritate laborare, ius sæpe aiunt; extin- „ gui nũquam. gloriam qui spreuit, veram „ habebit. siue timidum pro cauto: tardũ „ pro considerato: imbellem pro perito „ belli vocent: omnia audentem contẽnet „ Annibal; nihil temerè agẽtem metuet[a]. „ Exstat quoque in hanc sententiam præclara Lentuli principis viri oratio, Romanis ad furcas Caudinas inclusis, & a Samnitibus legatione accepta, non alias conditiones pacis esse, quàm si inermes cum singulis vestimẽtis sub iugum mitterentur: in hæc verba: Patrem meum, „ inquit, consules, sæpe audiui memoran- „ tem,

[a] Liuius l. 22

„ tem, se in capitolio vnum non fuisse au-
„ ctorē senatui, redimendæ auro a Gallis
„ ciuitatis, quando nec fossa valloque, ab
„ ignauissimo ad opera ac muniendū ho-
„ ste, clausi essent: & erumpere, si non sine
„ periculo magno, tamen sine certa perni-
„ cie possent. quod si, vt illis, decurrere ex
„ capitolio armatis in hostem licuit (quo
„ sæpe modo obsessi in obsidentes erupe-
„ runt) ita nobis æquo aut iniquo loco di-
„ micandi tantummodo cum hoste copia
„ esset: non mihi paterni animi indoles in
„ consilio dando deesset. Equidem mortē
„ pro patria præclaram esse fateor, & me
„ vel deuouere pro populo Rom. legioni-
„ busque, vel in medios me committere
„ hostes paratus sum. sed hic patriā video,
„ hic quicquid Romanar. legionum est:
„ quasi pro seipsis ad mortē ruere volunt:
„ quid habent quod morte sua seruent?
„ tecta vrbis, dicat aliquis, & mœnia, & eā
„ turbā a qua vrbs incolitur. imo herchle
„ produntur ea magis omnia, deleto hoc
„ exercitu non seruantur. quis enim illa
„ tuebitur? imbecillis videlicet & inermis
„ multitudo? tam hercle, quàm a Gallorū
„ impetu defendit. an a Veijs exercitum
„ Camillumque ducem implorabunt? hic

omnis ſpes,opesque ſunt:quas ſeruãdo, »
patriam ſeruamus; dedendo ad necem, »
patriam deſerimus ac prodimus.at fœda »
atque ignominioſa deditio eſt. ſed ea »
charitas patriæ eſt,vt tam ignominia eã, »
quàm morte noſtra, ſi opus ſit, ſerue- »
mus. ſubeatur ergo iſta, quantacunque »
eſt, indignitas, & pareatur neceſſitati, »
a Liuius l.9. quam ne dij quidem ſuperant[a]. Qua- »
cunque igitur ratione patriæ & reipub.* 9
conſulere debemus,& pro ea defenden-
da,nullam infamiam,nec ipſam quoque
mortem, ſi res ita poſtulat, recuſare de-
bemus.ſed,vt inquit Plato: Si patria mã-
darit verberari te,ſiue in vincula conijci,
ſiue in prælium miſerit, ad vulnera acci-
pienda, mortemque ſubeundam: obe-
diendum eſt omnino, & neque tergi-
uerſandum,neque fugiendum erit;ſed &
in bello, & in iudicio,& prorſus vbique,
ea quæ reſpub. vel patria iuſſerit,facien-
da ſunt. quæcunque enim a nobis ge-
runtur,non ad noſtram vtilitatem & cõ-
modum, ſed ad patriæ ſalutem conferre
b Cicer. in Vatin. debemus[b]. mori autem pro patria*,glo- 10
c l. bello amißi. D. de excu.tut. rioſiſſimum ſemper habitum fuit[c]. itaq;
exclamat Cicero[d]: O fortunata mors, »
d Philipp.14 quæ naturę debita,pro patria eſt potiſſi- »
mùm

mùm reddita. turpiſſimum verò eſt, cùm poſſis cum ſumma virtute & honore, pro patria interire: malle per dedecus & ignauiam viuere[a]. Qui verò pro defenſione eccleſiæ moritur, cæleſte regnum
„ conſequitur[b]. eoque ſpectat, quod Ci-
„ cero ait[c]: Illi igitur, quos cæcidiſtis, etiã
„ ad inferos pœnam parricidij luent: vos
„ verò, qui extremum ſpiritum in gloria
„ effudiſtis, piorum eſtis ſedem & locum conſecuti. & quidem Cimbrorũ antiqui milites, adeo glorioſum duxerunt pro repub. mori: vt non exiſtimarent, niſi in bello morerentur, ſe felices, quaſi ad finẽ vitæ non perſeuerãtes. vnde in acie gaudio exultabant, tanquam glorioſè, & feliciter vita exceſſuri, lamentabantur in morbo, quaſi turpiter, & miſerabiliter perituri[d]. Itaque non ſtatim mortalis
11 criminis damnandi* ſunt duces belli, vel milites, qui vt victoria potiãtur, ſe maximo committunt prælij & conflictus periculo, ex quo certior eſt mors, quàm euaſio. nam, vt inquit D. Auguſt.[e] Non culpatur in bello, quòd moriantur quãdoque morituri, hoc enim reprehẽdere, eſt magis timidorum, quàm religioſorũ. quãuis enim nulli liceat ſibi ipſi mortem conſciſ-

a Auctor ad Her. lib. 4.

b c. omni timore. 23. q. 8 cap. omnibus. 23. q. 5. & Hiſp. reg. l. 3. tit. 25. par. 2.

c Philip. 14.

d Val. Max. lib. 2. cap. 6.

e lib. 22. contra Fauſt. Man. c. quid culpatur. 23. q. 1.

conſciſcere: (quo caſu mortale crimen
contrahitur [a])licet tamen,ex iuſta cauſa,
veluti pro patrię,aut Catholicæ eccleſię
defenſione, ſe mortis vel maximo peri-
culo obijcere. itaq́ue Eleazarum, virum
fortiſſimum, a peccato defendit, & lau-
dibus effert Ambroſius[b]: qui ſuperemi-
nentem ceteris elephantem, lorica ve-
ſtitum regia, arbitratus quòd in eo rex
eſſet, interfecit, & a cadente beſtia op-
preſſus eſt [c]. Pro patriæ quoque ſalute*, 12
ſi quis patrem occiderit, vel filium, non
ſolùm ſine ſcelere erit, ſed etiam prĘmio
afficiendus.[d]. quod ita verum puto,ſi res
omnino ad perniciem patriæ ſpectabit,
neque filius monendo, neque minitãdo
quicquam profecerit, vt patrem ab in-
ſtituto auerteret. patriæ enim ſalutem
anteponet ſaluti patris, ex frequẽtiſſima
Philoſophorum ſententia[e].quod etiam
iure probatur [f]: quicquid dicat Bodi-
nus[g]: qui contrarium ſenſit, & temerè
reprehendit iuris interpretes. Præclarè
etiam Fuluium ſenatoris filium, ad Ca-
tilinam proficiſcẽtem, retractum ex iti-
nere iuſſit parens necari[h]. qui verò pa-
triã prodit, criminis læſæ maieſtatis reus
eſt[i]. Ceterum, quod ad ſecundum Pla-
tonis

a c. non licet. 23. qu. 2. D. Aug. de ciuit. Dei l. 1. c. 20 & 21.

b de offic. l. 1. cap. 40.

c Machab. 1. cap. 6.

d l. minimè. de relig. & ſumptib. funer.

e Cicer. off. lib. 3.

f in l. veluti. D. de iuſt. & iur. l. aduocati. C. de aduo. diuer. iudicio. & d. l. minimè. Borrãdus in addition. ad Terrarubeam. tract. 3 art. 3 faciunt tradita a Caro in §. feudũ q. 21. nu. 4.

g de republ. l. 1. cap. 4.

h Saluſtius in cõiu Catil.

i l. 1 & 2 D. ad l. Iul. Mat.

tonis præceptum attinet: illud maximè cauendum, ne, dum singulas partes tueri volumus, totum corpus reipub. in periculum trahamus. Quare in bello nō te-
13 merè suscipienda*est defensio sociarum vrbiū, aliorumque oppidorum, quæ cōmodè defendi non possunt: præstatque illa deserta hostibus relinquere, quàm nec quicquā defendēdo, de summa rerū in discrimē venire, aut etiā famæ periculum facere: quæ plerunque latius, inflatiusq;, quàm res est, percrebrescere solet, & sæpe ad vniuersi belli euentū, maximi esse momenti. itaq; famam bellū gerere aiunt, & parua momēta, in spē, metumq; impellere animos. Qua de causa Philippus Macedonū rex, a Romanis prælio victus, vrbes socias, aliaq; oppida, quæ defendere nō poterat, incendit ac vastauit: homines, qui sequi possent, exciuit: rerū suarū, quas possent, ferendarum secū dominis ius fiebat: cetera militis præda erat. quę quidē faciēti Philippo acerba erāt, sed e terra mox futura hostiū, corpora saltē eripere volebat [a]. in quo Sueuo- a Liuius l. 32.
rum morē imitatus videtur, qui cū bellū ipsis inferretur, cōsilio habito, nūcios in omnes partes dimittebāt, vti de oppidis demi-

demigrarent: liberos, vxores, suaq; omnia in siluas deponerent: atque omnes, qui arma ferre possent, in vnum locum conuenirent [a]. Simili ratione Versingetorix, nouis rebus studens, & Gallos ad defectionem a Romanis sollicitans, Biturigibus persuasit, vt oppida incenderent, quæ non munitione, & loci natura ab omni essent periculo tuta: ne suis essent ad detrectandam militiam receptacula: neque Romanis proposita ad copiam commeatus, prædamque tollendam [b]. Cauendum tamen omnino erit, ne quid horum crudeliter, aut auaritiæ causa fiat. nam cùm Annibal, quòd neq; omnes Italiæ populos, qui se illi coniunxerant, tenere præsidiis, nisi vellet in multas paruasque partes carpere exercitum, quod minimè tum expediebat, posset: neque, deductis præsidiis, spei liberam, vel obnoxiam timoris sociorum relinquere fidem: preceps in auaritiam, & crudelitatem ad spolianda, quæ tueri nequibat, inclinasset: quàm fœdum id consilium esset, inquit Liuius [c], exitus docuit. non enim indigna patientium modò abalienabantur animi, sed ceterorum etiam: quippe ad plures exemplum,

a Cæs. de bel. gall. lib. 4.

b Cæsar de bello Gal. li. 7

c lib. 26.

plum, quàm calamitas pertinebat. Cōsultius verò Romani, qui accepta Cannensi clade, & circumspectis omnibus imperij sui viribus, lōginquis sociis præsidium implorantibus, non quidem miserunt, quòd vires non suppeterent, sed cōsulere sibi seipsos iusserunt: nihil crudele in illos exercentes [a]. Solerter verò M. Porcius Cato cons. in Hispania bellū gerens, cùm legati ab Ilergetum regulo Biligaste ad eum venirent, querentes castella sua oppugnari, nec spem vllam esse resistendi, nisi præsidio Romanus miles esset, & consulem anceps cura agitaret: nolle deserere socios: nolle minuere exercitum: quod aut moram sibi ad dimicandum, aut in dimicando periculum afferre posset, & statuisset non minuere exercitum, ne interim hostes quid inferrent ignominiæ: sociis spem pro re ostēdendam censuit: sæpe vana pro veris maximè in bello valuisse: & credentem se aliquid auxilij habere, perinde atq; haberet: ipsa fiducia, & sperando, & audendo seruatum. Itaque legatis respondit, quanquam vereretūr, ne suas vires, aliis eas commodando, minueret: tamen illorum, tēporis, & pericululi, magis quàm
sui

a Liuius l. 23

ſui, rationem habere: & denunciari militũ parti tertiæ ex omnibus cohortibus iubet, vt cibum, quem in naues imponant, maturè coquãt, nauesque in diem tertium expediri præcepit. legati non antè profecti, quàm impoſitos in naues milites viderunt, id pro haud dubio iam nunciantes, non ſuos modò, ſed etiã hoſtes, fama Romani auxilij aduentantis impleuerunt. conſul verò, vbi ſatis quod in ſpeciem fuit, oſtentatũ eſſet, reuocari ex nauibus milites iuſſit. qua ratione ſociis, ſpe auxilij, ad obſidionem ferendam animum dedit, hoſtemque ab obſidione deterruit: & ipſe integris viribus ad hoſtem profectus, pręclara victoria potitus

b Liuius l.34 eſt a. Porrò quemadmodũ non eſt ſuſcipienda temerè defenſio* eorũ, quæ tueri 14
non potes: ſic nec facilè deſerenda ſunt, quæ hoſtium impetum excipere & frangere poſſunt. in quo Antiochus turpiter lapſus fuit, qui prelio nauali a Romanis victus, quia poſſeſſione maris pulſus, lõginqua tueri diffidebat ſe poſſe: præſidiũ ab Lyſimachia, ne opprimeretur ibi a Romanis, deduci prauo, vt res ipſa poſtea docuit, cõſilio iuſſit. non enim tueri ſolùm Lyſimachiã a primo impetu Ro-

manorum

manorum facile erat, ſed obſidionem etiam per totam hiemem tolerare, & obſidentes quoque ad vltimam inopiã adducere, extrahendo tempus a. Inter cetera denique officia bellica refert Cicero [b], ne ſæuiatur * ſupra modũ in victos. cùm nihil laudabilius ſit, nihil magno & præclaro viro dignius placabilitate, & clementia, &

Parcere deuictis, & debellare ſuperbos.

Parcendum itaque multitudini, & ij qui in imperatorum fidem cõfugiunt (quãuis murum aries percuſſerit, vt inquit Cicero) recipiendi, & auctores tantùm turbarũ puniendi. nam, vt inquit auctor ad Heren [c]. viri fortis eſt, qui de victoria contendunt, eos hoſtes putare; qui victi ſunt, eos homines iudicare: vt poſſit bellum fortitudo minuere; pacem humanitas augere. De euertendis autem, diripiendisque vrbibus valde illud conſiderandum monet Cicero, ne quid temerè, ne quid crudeliter fiat. Itaque M. Marcellus maximam cõſecutus eſt laudem: qui antequam Syracaſas vrbem opulẽtiſſimam, prędæ pro concione militibus ediceret, fleuit, edictoque cauit, ne quis corpus liberum violaret [d], & Scipio, qui

a Liuius l.37 Appia. de bel. Syr.

b offic. lib. 1.

c lib. 4.

d refert D. August. de ciuit. Dei lib. 1. cap. 6.

capta Carthagine, quæ repleta erat statuis, donariisque Græcanicis, ex Sicilia aduectis, edixit, vt e singulis vrbibus venirent, qui dinoscerent, suaque auferrẽt: & nihil quicquam suorum quemquam passus est, vel liberum, vel seruũ de præda accipere, nec emere quidem, aliis direptioni vacantibus[a]. C. Cæsar quoque dicere solet, nihil sibi gratius esse, quàm multitudini parcere: isque Trebonio legato, Massiliam oppugnanti, per litteras magnopere mandauit, ne per vim oppidum expugnari pateretur: ne grauius permoti milites, & defectionis odio, & cõtemptione sui, & diutino labore, omnes puberes interficerent: quod se facturos minitabantur[b]. Est itaque clemẽtia, non solùm magno viro digna, sed solet etiam plerumque esse fructuosa, & gloriosa. quò spectat illud Philippi patris Alexand. Magni, qui suadẽtibus quibusdam, vt acerbè in Athenienses statueret: absurdè eos sentire dixit, qui tot, tantaq; gloriæ causa agentem, ac tolerantem, iuberent gloriæ theatrum euertere[c]. Spartani quoque, cùm Athenienses ad deditionem compulissent, & quidem censerent, infestissimam vrbem, cum ipso nomine

a *Plut. in apoph.*

b *Cæsar de bel. ciuil. lib. 2*

c *Plut. in apoph.*

mine abolendam: negarunt se permissuros, vt e duobus Græciæ oculis, vnus erueretur [a]. & Macedonum reges acie debellare solitos scribit Liuius [b]; vrbibus parcere, quantum possent: quo opulentius imperium haberēt. nam de quorum possessione dimicetur, tollentē nihil sibi præter bellum relinquere, quod consiliū esse? Itaque tertium Romuli institutum fuisse scribit Dionysius Halicarnassęus [c], ne captas bello vrbes funditus euerterent: sed bellorū ius esse scribit Liuius [d], vt victi victoribus cum bona pace dominentur, & imperent. Non alienum videtur, prudētem admonitionem Belisarij, qua Totilam a diruenda Roma auertit, hic subijcere. cùm enim Totila vrbem victor ingressus, eam omnino solo æquare constituisset: monuit eum Belisarius per literas, ne quid temerè faceret. nam, inquit, alterū e duobus necessariò eueniet: aut victus in hoc bello succumbes; aut annuente fortuna superabis. si victor euaseris, Romamque deleueris, nō alienam, sed tuam perdideris; sin seruaueris, regiam certè omnium pulcherrimam, atque ditissimam seruaueris: sin verò a nobis deuictus fueris, seruata vr-

a Paul. Oros. lib. 2. cap. 17.
b lib. 31.
c ant. Rom. lib. 2.
d lib. 1.

be, atque incolumi, gratias immortales a victore exspectare debes; sed ea diruta, nulla humanitate contra te agetur. & his literis motus Totila a diruenda vrbe destitit[a]. Simili dilemmate, principis Arausini efferatum animum emolliuerũt nonnulli præstantes viri huius Academiæ Louaniensis: cùm enim in expeditione illa nefanda contra patriam, anno salutis CIↃ. IↃ. LXXII. ciuitatem Louaniensem destitutam præsidio, cum validissimo exercitu oppugnaret, & viderẽt virì prudentissimi, se vim hostium ferre non posse: quamuis turpe esset pacisci cum nefario, & iniusto hoste, ne tamen viderẽt diuina, humanaque omnia violari: templa profanari: academiam lõgè prestantissimam deuastari a scelestissimis hostibus: maluerunt necessitati cedẽtes, hæc omnia oblato certo pecuniæ precio redimere, quàm crudelitatem hostis experiri. cumque ille non contentus redemptionis precio, eò impudentiæ venisset, vt etiam iusiurandum, quod citra crimen læsæ maiestatis illi præstari non poterat. a ciuibus Louaniensibus exigeret: iidem illì viri, qui mori maluissent, quàm tãto scelere se adstringere hac ratione

a refert Petr. Crinit. de honesta disciplin. lib. 5. ex Procopio.

tione hoſtis impudentiam repreſſerũt, dicentes: Aut in hoc prælio, quod tibi reſtat cum regio exercitu, cui Dux Albanus præerat, vinces; aut vinceris: ſi viceris, nihil certè negotij tibi erit nobiſcum: qui velimus, nolimus, in tua poteſtate erimus. ſin verò victus fueris, (vt dubia eſt fortuna belli) non eſt cur velis nos indignationem incurrere, & Regis, & Ducis Albani, atque ita Regis maieſtate illæſa, & pactione neceſſaria, neque turpi, maxima prudentia reipubl. conſuluerunt. Eſt tamen ita probanda mãſuetudo, atque clemẽtia, vt adhibeatur reipub. cauſa ſeueritas, præſertim ſi ſic omnino reipubl. conueniat. qua de cauſa Romani Numantiam & Carthaginem funditus ſuſtulerunt: quamuis Scipio Naſica pontifex max. nolebat æmulam imperij Romani Carthaginem dirui, & decernenti vt dirueretur, contradicebat Catoni, timens infirmis animis hoſtem ſecuritatem, &, tãquam pupillis ciuibus idoneum tutorem, neceſſarium videns eſſe timorem: nec eum ſentẽtia fefellit. ex eo enim tempore cœpit Romana ciuitas otio & luxu diffluere. qua de re pulchrè D. Auguſt[a]. & Samuel quoque

a de ciuit. Dei lib. 1 cap. 29 Appian. de bell. punic.

ſatis oſtendit populo, Deũ excitaſſe hoſtes contra Iſraëlitas, vt eos in officio contineret[a]. ſolent enim homines, cùm ad externa bella ſuperſunt vires, iis abuti, inter ſemetipſos certando: quæ bella longè exitioſiſſima ſunt. Pręclarè itaque Spartani, qui, cùm rex ipſorum polliceretur, ſe deleturum vrbem, quæ illis negotium exhibuerat, non permiſerunt, inquientes: Noli delere cotem virtutis[b]. Porrò tempore belli, ſi ſic reipubl. expediat, non ſolùm hoſtium, ſed etiam ciuium ædes, ad mœnia cõſtitutæ, ex quibus incendiũ, vel inſidiæ timeri poſſunt, proſterni ac dirui poſſe, etiam nullo ſoluto precio, legibus ſtatutum eſt.[c]

a Regum 1. cap. 12. et Iudith c. 2. 3. & 4.

b Plut. in apoph.

c l. ſi cui. C. de ædific. priuat. l. ædificia. C. de oper. public.

DE IMPERATORE VEL DVCE EXERCITVS.

1 *Nihil rarius perfecto imperatore.*
2 *Imperatoris nomen quibus commune.*
3 *Præſtat habere bonum ducem, quàm bonos milites.*
4 *Qua ætate eligendi duces.*
5 *Leges annales Romanorum.*
6 *Quatuor in imperatore requiri.*
7 *Virtutes imperatoris.*
8 *Imperator non temerè cum hoſte cõfliget.*

9 *Præ-*

CAPVT SECVNDVM.

SI bellum gerẽdum est, in primis certè videndum, quem exercitui præficiamus, tanti enim esse exercitum, quãti imperatorem verè proditum est: nihilq; rarius inueniri posse perfecto impera-
1 tore *. quod nomẽ olim commune erat

iis, qui exercitui* ad certum tẽpus præessent: quamuis postea Cæsar, quem alij secuti sunt, summum principatum adeptus, perpetuum imperatoris nomen sumpserit[a]. Itaque Philippus Macedo admirari se aiebat, quòd Atheniẽses singulis annis nouos imperatores eligerẽt: cùm ipse in omni vita, non nisi vnum ducem bonum Permeniona inuenisset. & idem dicebat, præstãtiorem esse exercitum* ceruorũ imperante leone, quàm leonum duce ceruo. atque ita C. Cæsar, cùm iret in Hispaniam cõtra Petreium, dicebat se non magni eum facere, quòd iret ad exercitum sine duce. & C. Fabricius, cùm audiret Romanos a Pyrrho victos: non (inquit) Epirotæ Romanos, sed Pyrrhus vicit[b]. Et certè exemplo Marcij Coriolani satis apparet, ducibus superiorem, quàm exercitu rem Romanam fuisse, inquit Liuius[c]. Volsci enim, semper antea victi, à Romanis; Coriolano duce, victores exstitere. Hinc Epicrates de re militari disserens, ait exercitum esse, quasi quoddã animal homini persimile, cuius caput sit imperator: acies instructa, pectus, ac thorax: pedites, manus: equites autem, pedes: & sicut in

corpore

a Appian. in proœm. Rom. hist. Tacitus ann. lib. 3.

b Plut. in apoph.

c lib. 2.

* a

* 5

corpore conturbato, commotoque capite, membra reliqua nullum officium prestare possunt: sic perturbato imperatore, exercitus omnis fluctuet, periclitetur, ac pereat necesse est. Et, mortuo Alexandro, exercitum eius vagantem, & in seipsum impingentem, Leosthenes similem dixit Ciclopi esse: qui amisso oculo, vsquequaque manus intendebat, nullum ad certum scopum directus: ita sublato duce, magnitudinem exercitus incertis motibus agitari: atque adeo sicut anima deserente, cadauera non subsistunt, non cohærent; sed dissipantur, & dissoluuntur: ita exercitum Alexandri, eo mortuo palpitare, concuti, atque æstuare [a]. Et quidem, quo difficilius bellũ instat, eo maiori cura elaborandum est, vt superiorem; sin minus, parem imperatorem hostium duci quæramus. nam quilibet nautarum, vectorumque, vt Q. Fabius dicebat, tranquillo mari gubernare potest: vbi sæua orta tempestas est, ac turbato mari rapitur vẽto nauis, tum viro & gubernatore opus est [b]. Quare
4 Plato ante trigesimum ætatis annum*, neminem militiæ præficiendum statuit: etiamsi spectatæ virtutis esset, & aliqua

a *Plut. de fortitud. & virtu Alexand. oratio. 2.*

b *Liuius l. 24*

militari gloria illuſtris. Hanc ætatẽ legi-
timã bellicis muneribus arbitrati quo-
que ſunt Athenienſes: tametſi huic legi
aliquando derogatũ ſit: & præcipuè Al-
cibiadis gratia, qui adeò gratus fuit po-
pulo in adoleſcẽtia, vt omnium ciuium
oculos, quoties in publicum prodiret,
in ſe conuerteret: nemoque ei par Athe-
nis cenſeretur. is ante ætatem bello Sy-
racuſano præfectus fuit: cui tamen duo
longè maiores natu collegæ dati ſunt,
Nicias & Lyſimachus, vt tutius reipubl.
conſuleret. Romani verò etiã ſuas leges
annales* habuere, quibus grandior ætas 5
(quòd adoleſcentiæ temeritatem vere-
rentur) ad conſulatum, alioſque magi-
ſtratus conſtituta fuit. veteres tamen il-
los admodum antiquos leges annales
a Philipp. 5. non habuiſſe dicit Cicero [a]: quas multis
poſt annis attulit ambitio, vt gradus eſ-
ſet petitionis inter æquales, quo factum
eſt, vt idem Cicero ait, vt ſępe magna in-
doles virtutis, priuſquã reipub. prodeſſe
potuiſſet, exſtincta ſit. At antiqui illi, ab
excellẽti eximiaque virtute progreſſum
ætatis exſpectari non debere exiſtiman-
tes, nulla ætatis, nec generis quoque, aut
conditionis cuiuſquam ratione habita:
ſed

ſed virtutis cuiuſque veri æſtimatores: vt quiſque maximè virtute excelluit, ita quemque ad honores prouexerunt: vt conſtat ex Dionyſio[a]. Et quidem, vt ait Cicero[b], Rulli, Decij, Coruini, multiq; alij: recentiore autẽ memoria ſuperior Aphricanus, T. Flaminius, admodum adoleſcentes, conſules facti, tãtas res geſſerunt, vt populi Romani imperium auxerint, nomen ornauerint. Alexander verò Magnus, cùm ab ineunte ætate res maximas gerere cœpiſſet, nonne tertio & trigeſimo anno mortem obiit? quæ eſt ætas Romanis legibus decem annis minor, quàm conſularis. ex quo, vt idem ait, iudicari poteſt, virtutis eſſe, quã ætatis curſum celeriorem. Valerius porrò Coruinus, vigeſimo tertio ætatis anno conſul creatus, dicebat conſulatum eſſe præmium virtutis, non ſanguinis. & L. Quintius Cincinnatus, pauper admodum, quattuor tantùm iugerum agrum poſſidens, eundemq́ue ſuis manibus colens, ab aratro ad dictaturam capeſſendã Romã accerſitus eſt: qui vnica ſpes populi Rom. fuit. quod operę precium eſſe audire dicit Liuius[c], iis, qui omnia præ diuitiis humana ſpernunt: neq; honori magno

a ant. Rom. lib. 6.
b Philip. 5.
c lib. 3.

magno locum, neque virtuti putāt esse, nisi vbi effusè affluant opes. Attilium quoque, qui ad eum accersendum a senatu missi erant, ad imperium populi Romani suscipiendum, semina spargentem viderunt: sed illæ rustico opere attritæ manus, salutem publicam stabiliuerunt, & ingentes hostium copias pessum dederūt[a]. Porrò in summo imperatore* quattuor has res esse oportere, exi- 6
stimat Cicero[b]: scientiā rei militaris, virtutem, auctoritatem, & felicitatem: virtutes autem imperatoris* præcipuas has 7
esse: laborem in negotiis, fortitudinem in periculis, industriam in agendo, celeritatem in conficiendo, consiliū in prouidendo. nihil tamen quicquam magna laude dignum, sine vsu, & exercitatione consequetur. nam quemadmodum in ceteris artibus, sic quoque in arte imperatoria tria spectantur: natura, doctrina, & vsus. natura ingenio, doctrina scientia, vsus fructu diiudicandus est. Ceterum cùm nusquam minus, quàm in bello euentus respondeant: ideoque maximæ cuique fortunę minimè credendum sit, vt Annibal Scipioni dicebat: omnino cauēdum erit imperatori, ne temerè

a Vale. Max. lib. 4. cap. 4.

b pro lege Manil.

cum

8 cum hoste confligat*, & aleam belli subeat, sed cauta potius cum ratione, quàm prospera ex casu sequatur: & eum ratio ducat, non fortuna, quæ fallax est, & paruis momentis magnas rerum commutationes efficit. Itaq; Cæsarem legimus, extremo vitæ tempore cunctãtiorem ad dimicãdum factum: quo sæpius vicisset, hoc minus experiẽdos casus existimãs: neque se tantum acquisiturum victoria, quantum auferre calamitas posset[a]. Et quidẽ sicut felicitas rerum gestarum, vt inquit Cæsar, exercitus beneuolẽtiam: sic res aduersæ, odia conciliant. quare consultius, tutius, & gloriosius quoque

9 erit imperatori, vbicunq; poterit, ingenio & ratione hostẽ superare, ex Periclis sententia, quàm gladio. vt enim multo maiora sunt opera animi, quàm corporis, vt ait Cicero; sic eæ res, quas prosequimur ingenio, gratiores sunt, quàm illæ quas viribus. ꝙ etiã significasse vidẽtur Lacedęmonij: apud quos dux, q. fortiter dimicasset, & cruẽto Marte, magnaque hostium clade vicisset, trophæi loco gallũ: qui verò deditione, & pacto, industria sua, nec nimis cruẽta victoria potitus, belli mala vitasset, bouẽ immolabat. Dion

a *Sueto. in vita C. Cæsar.*

Dion quoq; in libris suis, qui de regno inscribuntur, dicit longè maiora geri paucorum consilio, quàm multitudine, aut viribus. quod etiã Homerus indicat, cùm Agamemnonem inducit asserentẽ, se longè facilius posse rem Troianam euertere, si decem Nestores, aut Vlisses in cõsilio haberet, quàm si totidem Aiaces, & Achilles fortiter dimicantes. quò spectant illa verba Vlissis ad Aiacem, apud
a Metamorp. 13. Ouidium: a

(cundi:
Quippe manu fortes, nec sunt tibi Marte se-
Consiliis cessere meis tibi dextera bello
Vtilis: ingeniũ est q̃ eget moderamine nostro.
Tu vires sine mẽte geris, mihi cura futuri est:
Tu pugnare potes; pugnandi tempora mecum
Eligit Atrides: tu tantum corpore prodes;
Nos animo: quantoq; ratẽ qui temperat, anteit
Remigis officiũ: quanto est dux milite maior:
Tãtùm ego te supero: nec nõ in corpore nostro
Pectora sunt potiora manu: vigor õnis in illis.

Et cetera, quæ carmine prosequitur Ouidius: vbi dicit arma Achillis, de quibus cum Aiace contẽdebat Vlisses, quæque digniori erant proposita, in præmiũ Vlissi tributa fuisse. non itaque tantùm in viribus corporis, & lacertis fortitudinis gloria est: sed magis in virtute animi,

vt in-

vt inquit Ambrosius[a]. Vnde quoque gi- a de off. l. 1.
gantes, de quibus in sacris litteris, quã-
uis viribus & corpore præstarent: quo-
niam non habuerunt sapientiam, perie-
runt propter suam insipientiam[b]. contrà b Baruch c. 3
verò de viro sapiente scriptum est: Sur-
" rexit filius sensatus, & propter illum de-
" iecit omnem potentiam inimicorum[c]. c Eccles. c. 47
10 Cautus ergo imperator, & prudens, ex
Euripidis sententia, audaci & temerario
præferendus est. consilio enim sapienti,
vt idem dicebat, magna militum manus
vinci potest. sic Xerxes, qui tot hominũ
millia contra Græcos duxerat, vnius
Themistoclis industria superatus fuit.
Quare Aristides dicebat, non armis so-
lùm contra hostes, sed consilio in primis
vtendũ esse. nam cùm consilio, & indu-
stria superiores euadere possumus, quid
opus est pericula suscipere? Hinc rei mi-
litaris periti, in eo præcipuam impera-
11 toris laudem constituunt*, si ea ratione
bellũ gerat, qua ipse, & exercitus, quam
commodissimè re frumentaria, aqua, li-
gno, pabulo vtatur; hostis verò iis om-
nibus prohibeatur: & inopia, si fieri po-
test, ad deditionem compellatur: & vt
maximè se tutò dimicare posse existi-
met,

met, tamē tutius arbitretur, obſeſſis viis, cōmeatu intercluſo, ſine vulnere victoria potiri. quæ ratio Iulio Cæſari, ſummo imperatori maximè probabatur: cui erat propoſitum, vt non niſi coactus prælium committeret cum Afranio, & Petreio, Pompeianarum partium. nam in eam ſpem venerat, ſe ſine pugna, & ſine vulnere ſuorum, rem cōficere poſſe: quòd re frumentaria aduerſarios interclusiſſet: cur etiā ſecundo prælio aliquos ex ſuis amitteret, ſecum penſitans: cur vulnerari pateretur optimè meritos de ſe milites: cur denique fortunam periclitaretur: præſertim cùm non minùs eſſet imperatoris conſilio ſuperare, quàm gladio. & tādem omnium rerum inopia coactos aduerſarios, ad deditionem cōpulit[a]. & hac ratione facile fuiſſet Pompeio, Cæſarem ad Pharſalum egeſtate omnium rerum opprimere, vt propoſuerat: niſi a ſuis Dirachina victoria elatis, ſe a propoſito dimoueri paſſus fuiſſet[b]. Fabius autem Max. ex hoc genere belli gerendi, ſummam laudem meruit, etiā ipſius hoſtis Annibalis teſtimonio, qui dicebat, ſe magis a non pugnante Fabio, quàm a pugnante Marcello timere:

a Cæſ. de bel. ciuil. lib. 1.

b Appian. de bel. ciuil. lib. 2

mere[a]: nec eum sententia fefellit. nam Fabius suis artibus eò iam Annibalem sedendo redegerat, vt non solùm nihil ex raptis in diem cõmeatibus superaret, sed ne vnde raperet quidem, quicquam reliqui esset; omni vndique frumento, posteaquam ager parum tutus erat, in vrbes munitas conuecto, vt vix decem dierum, quod compertũ postea est, frumentum superesset, Hispanorũ ob inopiam transitio parata fuerit, si maturitas temporum expectata fuisset: quam Terentius Varro cons. sua temeritate impediuit: cuius aduentu Annibal, in hisce difficultatibus constitutus, quãuis parte dimidia auctas hostiũ copias cernebat, mirè gaudebat, sperans, id quod accidit, fortunam præpostero ingenio & temeritati consulis materiam daturam: cuius culpa ingens illa clades Cannensis Romanis illata fuit[a]. hoc quoque consilio C. Sulpitio dictatori aduersus Gallos, neutiquam placebat, quando nulla cogeret res, fortunæ se cõmittere, aduersus hostem, quem tempus deteriorẽ in dies, & locus alienus faceret, sine præparato commeatu, sine firmo munimento morantẽ: ad hoc iis animis corporibusque, a *Liuius* l. 22

quorum omnis in impetu vis esset: parua eadem languescere mora [a]. Alexāder verò cùm Leucadiam obsideret, passus est ex finitimis locis omnes eò confugere, vt citius alimenta, quæ habebāt, consumerentur: quibus cōsumptis, facilem victoriam consecutus est. & Antigonus vastatis Atheniensium agris, sementis tempore decessit, & quod reliquum habebant frumenti, in sationes sparso, reuersus nouo vere adultam segetem protriuit, & ad famem redactos Atheniēses, in suam volūtatem pertraxit. Vnde præcepti Cābysis meminisse debemus, quo Cyrum filium monuit, nunquam exspectandam esse egestatem, & in rerū copia, maximè de inopia cogitandum. sæpius enim videmus exercitum consumi penuria, quàm pugna: &, vt ait Vegetius, ferro sæuior est fames. Itaq;, vt diximus, hisce artibus præcipuè superandi sunt hostes, neque temerè in acie versandū, nisi vbi tempus necessitasque postulat: exemplo Scipionis, qui in Numantinos missus, cùm vidisset coniunctā cum insania hostium temeritatem, dicebat se tempore redimere hostium temeritatē, & quod loco sapientiæ est, alienā operiri stulti-

a *Liuius l.7.*

ſtultitiam. bonum enim imperatorem, itidem vt medicum, ad malum curandũ vltimo demum loco ferrũ adhibere debere: nihilominus tamen ſuo tempore adortus Numantinos fudit[a]. His aſſcribi poſſe videtur conſilium Sertorij, qui proſcriptione Syllana dux Luſitanorũ fieri coactus, cùm eos oratione flectere non poſſet, ne cum vniuerſa Romanorum acie confligerent: duos in cõſpectu eorum conſtituit equos: alterum validiſſimum, alterum infirmiſſimum: ac deinde validi caudã ab imbecillo ſene paulatim carpi: infirmi a iuuene eximiarum virium vniuerſam conuelli iuſſit: ſubijciens, equi caudæ conſimilem eſſe Romanorum exercitũ, cuius partes aliquis aggrediẽs opprimere poſſit; vniuerſum conatus proſternere, celerius tradiderit victoriam, quàm occupauerit. quo exẽplo Sertorius barbaros, quos ratione flectere non poterat, in ſuam ſentẽtiam pertraxit[b]. Porrò quemadmodum non temerè fortuna tentãda eſt, & ardua ſuſ-
12 cipienda: ſic ab inceptis * non facile diſcedendum eſt, exemplo Marcelli. cùm enim multa, ſuccedentes temerè mœnibus, in oppugnatione Caſilini, Roma-

a Plut. in apoph.

b Val. Max. lib.7. cap.3.

ni milites acciperēt vulnera, neque ſatis cœptis ſuccederet: & Fabius omittendā rem paruam, ac iuxta magnis difficilem, & abſcedendum inde cenſeret, quòd res maiores inſtarent: Marcellus, multa magnis ducibus ſicut non aggredienda, ita ſemel aggreſſa non dimittenda eſſe dicendo, quia magna famæ momenta, in vtramque partem fierent:, tenuit ne incepto abiretur a. Quare laudandi quoq; Cæſaris milites, qui cùm in obſidione Auarici, omnium rerum difficultate afficerentur, & Cæſar ob inopiam ſe dimiſſurum oppugnationē diceret: vniuerſi ab eo, ne infecta re diſcederet, petebant: hoc ſe ignominię loco laturos, ſi inceptā oppugnationem relinquerent, dicēdo b. fama ſiquidem bella ſtare meritò ſummi duces exiſtimauere, & eum, qui recedebat, fugere credi. Vnde cùm in reliquis rebus, tum præſertim in bello cōſtantia

13 * atque fiducia imperatoris plurimum præſtant, & ſæpe ad vniuerſi belli euentū maximi ſunt momenti. cuius rei ſpecioſa exempla nobis præbent Romani; & in primis, quòd Cannenſi clade, exhauſtis imperij viribus, ſupplementū exercitus in Hiſpaniam mittere auſi, fecerunt ne hoſti-

a Liuius l. 24

b Cæſ. de bel. gall. lib. 7.

hostilium locus castrorũ, tum maximè Capenam portam armis Annibale pulsante, minoris veniret, quàm si Pœni illã non obtinuissent. Ita se gerere, inquit Val. Max [a]. quid aliud est, quàm sæuientem fortunam in adiutoriũ sui pudore victam conuertere? Quò spectat, quod Cæsar dicebat, si non omnia secunda cederent, fortunam esse industria subleuãdam. Pari fiducia Scipio Aphricanus, speculatores Annibalis, in castris suis deprehensos, nec supplicio affecit, nec de consiliis & viribus Pœnorum percũctatus est: sed traditos eos tribunis militũ, iussosq; omisso metu visere omnia, per castra, quo vellẽt, duci iussit: percunctatusque satin percommodè omnia explorassent, datis qui prosequerentur retrò ad Annibalẽ dimisit. quo tam pleno fiduciæ spiritu Scipio prius animos hostium, vt inquit Val. Maxim [b]. quàm arma contudit: nam Annibal maximè hostis, fiducia perculsus, protinus nũcium ad Scipionem misit, vt colloquendi secum potestatem faceret, æquiorem impetrari posse pacẽ ratus, si integer, quàm si victus peteret [c]. Porrò summi duces facile percipientes, quantum haberet in

a lib. 3. c. 7.

b lib. 3. c. 7.

c Liuius l. 30

ſe boni conſtantia, atque fiducia, ſolent ante conflictum magno ſtudio illud agere*, quò maximè confidentẽ ſibi red- 14
derent exercitum, & militum animos confirmarent, quod variis modis faciebant. Valerius Coruinus dictator, cum Samnitibus bellum gerens, priuſquam ſignum pugnę proponeret, leuibus certaminibus, tentandi hoſtis cauſa, aliquot dies moratus eſt, ne ſcilicet nouum bellum ſuos, nouuſque hoſtis terreret[a]. Q. Fabius conſul, decertaturus cum Hetruſcis, quò animus militum multitudine territus reſtitueretur, Samnitium bella, quę magna felicitate confecerant, extollebat, eleuabat Hetruſcos, nec hoſtẽ hoſti, nec multitudinem multitudini comparandam eſſe aiebat: præterea telum aliud occultum ſcituros in tempore, interea taceri opus eſſe: quibus ambagibus prodi ſimulabat hoſtes, & ſuos mirũ in modum confirmabat[b]. in quo certè ſolertia Fabij meritò laudanda, & ab imperatoribus imitanda eſt. communi enim fit vitio naturæ, vt Cæſar dicebat[c], vt inuiſis latitantibus, atque incognitis rebus magis confidamus, vehementiuſque exterreamur. &, vt inquit Liuius, ſæpe

a *Liuius l.7.*
b *Liuius l.9.*
c *de bel. ciuil. lib.2.*

ſæpe vana pro veris maximè in bello valuerunt. Veteres quoq; ad confirmandos militum animos, cauſam religionis peridoneam cenſebant. quò ſpectât omnia auſpicia & oracula, quæ ſi fortè aduerſi quid ſigni facere viderentur, ſolent nonnunquam imperatores, ſolerti quadam interpretatione, in bonum vertere, vt militibus timorem eximerent. cuius rei exſtant innumera exempla. Et quidem, quemadmodum multa ad confirmandos militum animos facienda ſunt, ſic quoque magno ſtudio, illa quæ metũ inferre poſſent*, aut militũ animos quacunque ratione alienare, ſupprimenda ſunt. nam, vt Cæſar dicebat, vti corporis vulnera, ita exercitus incommoda tegēda ſunt: ne ea nudando, militibus timor addatur, & hoſtibus audacia creſcat. in quo, iure Terentius Varro reprehēdendus videtur. nam cùm accepta clade Cānenſi, Campani legatos ad eum Venuſiā miſiſſent, quò cum paucis, ac ſemiarmibus venerat: ita auxit rerum ſuarum ſuique contemptum, nimis detegendo cladem, nudādoque, vt qui prius ægrè ferre ſe, aduerſi aliquid accidiſſe Romanis nūciaſſent, pollicitique eſſent, omnia quæ

ad bellum opus essent: reuersis domum legatis (qui ex contẽptu consulis, & eius oratione, quæ desperationẽ rerũ omniũ continebat, quasi deletũ videretur nomen Romanorum, referebant) omnes ad defectionem spectarent: confisi se totius Italiæ imperio potiri posse, atq; ita
a Liuius l.22 fœdus cum Annibale fecerunt [a]. Similiter Philippus Macedonum rex, imprudenti consilio, aliquid ad charitatẽ suorum, & vt promptius pro eo periculum adirent, ratus profecturum se, si equitũ, qui ceciderant in leui quodã prælio cum Romanis, sepeliẽdorum curam habuisset: afferri eos in castra iussit, vt conspiceretur ab omnibus funeris honos. nam quod promptiores ad subeundam omnem dimicationem putabat facturũ, id metum pigritiamque incussit. qui enim hastis, sagittisque, & rara lanceis vulne-
b lib.31. ra facta vidissent, inquit Liuius [b], cum Græcis, Illyricisque pugnare assueti: postquam gladio Hispaniensi detrũcata corpora, brachiis abscissis, aut tota ceruice desecta, diuisa a corpore capita, patentiaque viscera, & fœditatem aliam vulnerum viderũt: aduersus quæ tela, quosque viros pugnãdum esset, pauidi vulgò cerne-

cernebant. Itaque Romani, cùm P. Rutilij Lupi conſ. bello ſociali cæſi, cadauere, & aliorum non paucorum nobilium, in vrbem relato, viderẽt populum eo ſpectaculo commoueri & terreri: S. C. decreuerunt, vt exinde mortuorum in bello corpora, ibi humarentur, vbicũque cecidiſſent: ne ob eorum conſpectũ reliqui ſegniores ad militiam fierent. quod decretum mox cognitũ, & hoſtes imitati ſunt[a]. Ceterum Chabrias Athe- a Appian. de bel. ciuil. l. 1.
nienſium dux, optimum hunc imperatorem eſſe dicebat, qui maximè co-
16 gnitas haberet res* hoſtium[b]: quarum b Plut. in apoph.
certè ignoratione multos fugatos exercitus, & de ſumma rerum non ſemel in periculum ventum fuiſſe legimus. Itaq; Caſſius a Cæſarianis in ſuo cornu victus, & caſtris exutus, credens Brutum quoque ſuperatũ, qui in ſuo cornu vicerat, quaſi deſperatis rebus, ſibi ipſi mortẽ conſciuit. Simili errore, cùm inter Romanos & Volſcos magno prælio certaretur, & nox incertos diremiſſet: tantus ab imprudentia euentus vtraque caſtra tenuit timor, vt relictis ſauciis, & magna parte impedimẽtorum, ambo pro victis exercitus ſe in montes proximos recipe-

 rent.

a Liuius li.4 rent[a]. & Curio legatus Cæsaris, bello
ciuili, temerè credens perfugis, qui Iu-
bam regem (qui Pompeio cum magnis
copiis auxilio venerat) reuocatum fini-
timo bello, & Suburram eius præfectũ,
cum mediocribus copiis missum assere-
rent: prælium temerè commisit, & vna
cum exercitu a copiis regis circumuen-
b Cæs.de bel. tus, ad internecionem cæsus est[b]. Vnde
ciuil.lib.2. cùm vitio naturæ, vt ait Cæsar, quæ vo-
lumus, & credimus libẽter, & quæ senti-
mus ipsi, reliquos sentire speramus, non
temerè transfugis, & exploratoribus*fi- 17
dem habere debemus. in quo Gallorũ
c d. bello gal morem idem Cæsar[c] reprehendit: qui
lico lib.4. quibuscunque rumoribus, & auditioni-
bus permoti, de summis sæpe rebus cõ-
silia ineunt, quorum eos e vestigio pæ-
nitere necesse est: cùm incertis rumori-
bus seruiant, & plerique ad eorum vo-
luntatem ficta respondeant. Quare ex-
pedit, vt illi, qui cum imperio sunt, vbi
duriora quędam occurrunt, speculatum
ipsi prodeant: exemplo Marcelli, qui ad
collegam dicebat; Quin imus ipsi cum
equitibus paucis exploratum: subiecta
enim res oculis, certius dabit consilium.
Omnium autem maximè proderit im-
perator,

18 perator*, ſi ad omnia quæ aſpera atque ardua ſunt, ſe ducem præbeat. ſi quid enim iniungere inferiori velis, id prius in te, ac tuos ſi ipſe iuris ſtatueris, facilius omnes obedientes habeas. Imitari itaq; debet quilibet bonus imperator, fortem & ſtrennuum ducem, populo Iſraëlitico diuinitus excitatum & datum, Gedeonem, ſuos ita alloquentē: Quod me videritis facere, id vos quoque facite. a capite enim, vt inquit Seneca, bona valetudo tranſit in reliqua membra. ſuntque in hanc rem præclara Valerij Coruini
„ verba inquientis: Cùm gloria belli, ac
„ virtute ſua quemque fretos, ire in aciem
„ debere; tum etiam intueri, cuius ductu
„ auſpicioq; ineunda pugna ſit: vtrùm qui
„ audiendus, duntaxat magnificus adhor-
„ tator ſit, verbis tātùm ferox, operum mi-
„ litariū expers: an qui & ipſe tela tractare,
„ procedere ante ſigna, verſari in media
„ mole pugnæ ſciat. facta mea, non dicta,
„ vos milites ſequi volo, nec diſciplinam
„ modò, ſed exēplum etiam a me petere,
„ qui hac dextra mihi tres cōſulatus, ſum-
„ mamque laudē peperi [a]. Sic certè C. Cæ- a Liuius l. 7.
ſar inordinatā aciem ſæpe reſtituit, obſiſtens fugientibus, retinensque ſingulos,

& con-

& contortis faucibus conuertens in ho-
ſtem [a]. Itaque ancipiti illo prælio, quo
cum iuniore Pompeio in Hiſpania con-
flixit, ſuis præ pauore trepidè pugnanti-
bus, cùm res eſſet in maximo diſcrimi-
ne, & nihil exhortationibus proficeret;
arrepto cuiuſdam clypeo, increpitiſque
militibus, procurrit in hoſtem, dicens:
Nunc & mihi finis vitæ erit, & vobis mi- »
litiæ. quo facto pudori cedente metu, a-
ciem reſtituit, ducentis telis in clypeo
acceptis [b]. In quo tamen maximè indu-
ſtriam imperatoris* requiro, vt ſua qui- 19
dem alacritate militũ animos ad quod-
uis periculum ſubeundũ paratiores red-
dat: non temerè tamen periculo ſeſe ex-
ponat: præſertim ad quem ſumma re-
rum ſpectat: niſi maxima neceſſitate id
exigente, & cùm de totius belli euentu
agitur. multas enim vrbes euerſas, plures
fuſos fugatoſque exercitus, imperato-
rum temeraria morte legimus. Itaque
mors P. Scipionis in Hiſpania, dum ſeſe
nimium hoſtium telis offert, vt hoſtes
haud dubiè pro victoribus, & Romani
pro victis eſſent, effecit [c]. & vulnus Cn.
Scipionis ad Mundam vincẽtibus egre-
giè Romanis, ſed de ſalute imperatoris
ſolli-

a Sueton. in Cæſar.

b Appian. de bell. ciuil. l. 2.

c Liuius l. 25

ſollicitis pauorem iniecit,& haud dubię & præclaræ victoriæ impedimẽto fuit[a]. a Liuius l.24
Sic quoque cùm Annibal in Sagũti oppugnatione, dum murum incautius ſubit, vulneratus caderet, tanta circa eum fuga atque trepidatio fuit, vt non multum abeſſet, quin opera ac vineæ deſererentur[b]. b Liuius l.21 Sic cum Epaminonda, dum non ducis tantùm, verùm etiam fortiſſimi militis officio fungitur, vires quoque reipubl. Thebanæ ceciderunt. nam vt inquit Iuſtinus[c], c lib.6. ſicuti telo ſi primam aciem perfregeris, reliquo ferro vim nocendi ſuſtuleris: ſic illo velut mucrone teli ablato duce Thebanorum, reipubl. vires hebetatę ſunt: vt non tam illũ amiſiſſe, quàm cum illo interiiſſe omnes vires Thebanorũ viderentur. Non itaque nimiũ fidant fallaci fortunæ principes, neque etiam clypeo Iouis: ſub quo eos verſari dixit Homerus: ſed in periculis ſuſcipiendis, vt inquit Cicero[d], d offic. lib.1. conſuetudo imitanda medicorum, qui leuiter ægrotantes leuiter curant, grauioribus autẽ morbis periculoſas curationes adhibere coguntur. Huc ſpectare videtur, quod Æmilius Paulus dicebat, cũ victo Perſeo pro gratulatione victorię cõuiuia cele-

celebraret: eiuſdem ſcilicet eſſe peritiæ, exercitum hoſtibus valde terribilem, & amicis conuiuium valde iucundum red-
a Plut. in apoph. dere[a]. Et Scipio African. cùm eum quidam parum pugnacem dicerent: Imperatorem me mater, non bellatorem peperit, reſpondit: vt oſtenderet, vincendi rationem in vnius potius ſcientia & ingenio, quàm in multorum viribus & armis eſſe. non enim eædem militares, & imperatoriæ artes ſunt. Præterea imperator, vel potius ſummus princeps*, me- 20
miniſſe debet cõſilij Antigoni: qui ſæua tempeſtate iactatus, cùm in eadem naue ſecum ſuos omnes habuiſſet: præcepiſſe liberis dicitur, vt & ipſi meminiſſent, & ita poſteris proderent: ne quis cum tota gente ſimul in rebus dubiis periclitari auderet. cuius præcepti memor Philippus, Romanis bellum illaturus, duos ſimul filios in aleam eius, qui proponeretur caſus, cõmittere noluit: itaque maiorem ſecum duxit; minorem ad custo-
b Liuius l.40 diam regni remiſit in Macedoniã[b]: prudentes patresfamilias imitatus, qui ſoliti ſunt, non omnem vnum in locum pecuniam reponere, ne ſi chaſmate, incẽdio, aut bello fortè periret, vniuerſa etiam

interi-

interiret hominis ſubſtãtia. quò ſpectat
iactatum inter agricolas adagium, cuius
admonet Celſus[a]: Pecuniã ſine peculio — *a in l. ſi chorus. §. 1. D. de legat. 3.*
fragilem eſſe. quem locum pulchrè ex-
plicat Corraſius[b]. Porrò nõ ſolùm bel- — *b Miſcellan. iur. ciuil. lib. 1 cap. 13.*
21 landi virtus*, vt inquit Cicero[c], in ſum-
mo & perfecto imperatore quærẽda eſt, — *c pro lege Manil.*
ſed multæ ſunt artes eximię huius admi-
niſtræ, comiteſque virtutis. In primis
autem requiritur in eo, qui aliis impe-
rare vult, vt ſibi, & cupiditatibus ſuis im-
perare poſſit, & imperium, quod in alios
exercere vult, omnium grauiſſimè & ſe-
ueriſſimè in ſeipſum exerceat. neque e-
nim poteſt exercitum continere is im-
perator, qui ſeipſum non continet: neq;
ſeuerus eſſe in iudicando, qui alios in ſe
ſeueros eſſe iudices non vult. refrenet
ergo libidines, ſpernat voluptates, ira-
cundiam teneat, coërceat auaritiam, &
ceteras animi labes repellat. cui quidem
ita affecto, vt inquit Cicero[d], quæ vim — *d in Paradox.*
habere maximam dicitur, præſertim in
bello, fortuna ipſa cedit: quę, ſicut ſapiẽs
poëta dixit, ſuis cuique fungitur mori-
bus: quemadmodum de M. Porcio Ca-
tone traditur, viro omnibus virtutibus
prædito, tantam in eo vim animi inge-

niique

niique fuisse: vt quocunque loco natus esset, fortunam sibi ipse facturus videretur, tam in rebus bellicis, quàm ciuilibus [a]. & non temerè creditum fuit, feliciorem futurum Alexãdrum Magnum, si vicisset superbiam, atque iram, mala inuicta, aliaque animi vitia: sed quem Persarum arma non fregerunt, vitia vicerunt [b]. Agesilaus verò summus dux, dicebat, malle se vincere malas cupiditates, quàm maximam hostium vrbem capere. melius enim esse, suam ipsius conseruare libertatem, quàm aliis eam adimere [c]. & Scipio ex capta Carthagine non maiorem gloriam meruit, quàm quod captiuã adeo eximia forma inter ceteras, vt quacunque incederet, conuerteret in se omnium oculos, inuiolatã & intactam sponso Allucio restituerit, precio redemptionis illi in dotẽ dato [d]. & idem Scipio, cõciliata sibi clementiæ, & continentiæ fama plus in Hispania profecit, quàm inuictis Romanorũ armis. Itaque cùm poëtæ monstra ab Hercule domita, & tyrannos occisos fingũt, indicant bonum imperatorem, cuius exemplum nobis Herculem proponũt, corruptos animi affectus cõprimere debere,

a Liuius l.39
b Quint. Curtius lib.6.
c Plut. in apoph.
d Liuius l.26

22 bere. Ceterum imperio alicui delato*, conſultum erit, liberum illi de ſumma rerum ſtatuendi arbitrium permittere, exemplo ſenatus, populique Rom. qui omnium rerum arbitrium, quod ad bellum attinet, imperatori permittebãt. & vtrũ ſedendo, an dimicando rem gerere, hoc vel illud oppidũ oppugnare viſum eſſet, ipſius iudicio relinquebant, neque quicquam ſibi reſeruabãt, quàm auctoritatem noui belli indicẽdi, aut fœderis ſanciendi cum hoſte: quæ ſummi imperij eſſe alio loco oſtendimus[a]. Itaque Q. Fabius conſ. in Hetruſcos miſſus, vt ſociis Sutrinis, quos Hetruſci obſidebant, opem ferret, Hetruſcis prælio fuſis, fugatisque, inconſulto ſenatu, per ſiluam Ciminiam hoſtes perſecutus, in Hetruriam bellum tranſtulit[b]. & Cn. Manlius conſ. Antiocho deuicto, Gallogræcis, quòd Antiochum auxiliis iuuiſſent, ſine ſenatus auctoritate, & iniuſſu populi, bellum intulit: & nec quicquam criminantibus eum legatis, qui cum eo fuerant, triumphãs in vrbem inuectus eſt[c]. Similiter Cæſar, cui Gallia prouincia obtigerat, Germanis Gallia expulſis Rhenum trãſiuit, vt cum Sicambris bel-

a s̄. li. 1. c. 6.

b Liuius l. 9.

c Liuius l. 38

lum gereret, quòd illos, qui sibi Galliæque bellum intulerāt, & in fines Sicambrorum se receperant, dedere nollent: & in Britanniam quoque exercitum transtulit, quòd omnibus fere gallicis bellis, hostibus Romanorū inde subministrata auxilia intelligebat: hæcque omnia ex suo tantum arbitrio fecit[a]. Cn. autem Pompeio bellum aduersus piratas lege Gabinia in triennium ita mandatū fuit, vt toto mari, quod est intra columnas Herculis, & in maritimis prouinciis, vsq; ad quadringentesimum a mari stadium, potestatem haberet imperandi regibus, præsidibus, ciuitatibus, vt se omnibus ad eius belli administrationem necessariis iuuarēt[b]. & Q. Fabio Max. dictatori permissum fuit, vt omnia faceret, vt e re publica duceret. & T. Quintio cons. liberū arbitrium pacis, ac belli cum Philippo permissum fuit[c]. in quo meritò prudentiam senatus populique Rom. laudes. nam qui ex alieno metu, voluntateque pendet, nihil magnum præstare potest. Difficile quoque fuisset senatui, ea quæ oculis subiecta non sunt, suo iudicio administrare: & vbi castra locanda essent, scire: quæ loca præsidiis occupanda: quando

a *Cæsar de bell. gal. lib. 4*

b *Plut in Pōpe. Cice. pro lege man. Appian. in Mithryd.*

c *Liuius l. 32*

quando cum hoste confligendum: quãdo quiescendũ esset, prescribere: & e terra, quod aiũt, gubernare: præsertim cùm puncto tẽporis, vt inquit Liuius, cuius præteruolat opportunitas, si cunctatus paululũ fueris, nequicquã mox amissam queraris. Porrò quò maiori animo, & omnibus curis libero, ad summã rerum imperatores consulere possent, ne metu supplicij a re gerenda deterrerentur: senatus, populusq; Romanus, re fortè male gesta, fortunã tantùm belli incusans, nunquam crudelius quicquã in eos statuit: nec vnquam atrocior in eos, qui temeritate, atq; inscitia, exercitus amisissẽt, fuit, quã vt pecunia eos multaret: capite anquisitum ob rem bello male gestã, de imperatore fere nunquã fuit: ipsam calamitatẽ satis pœnæ esse existimantes, & laude frustrari. cuius rei exẽplo sunt M. Sergius, & P. Virginius tribuni militum cõsulari potestate, bello contra Veiẽtes. nã cùm fortè hostes ea regione, qua M. Sergius præerat, castra adorti essent: nec se iã Romani ab hostibus tueri possent, & sola spes esset, si a maioribus castris subueniretur, quibus Virginius præerat priuatim Sergio inuisus & infestus:

noluit Virginius collegæ auxilium submittere, nisi peteret: & Sergius, ne quam opem videretur ab inimico petiisse, vinci ab hoste, quàm vincere per ciuē maluit: ita vt huius pertinaciam arrogantia alterius æquaret: quo factū est, vt milites diu in medio cæsi, postremò desertis munitionibus perpauci in maiora castra, pars maxima atq; ipse Sergius Romam pertenderet: vbi acta vtriusq; causa in senatu, & apud populum die dicta, tātùm denis millibus æris grauis rei damnati sunt [a]. Similiter M. Postumius tribunus militum cōsulari potestate, quòd ad Veios eius opera male pugnatū esset, decem quoque millibus grauis æris: & C. Sempronius cons. ob ignominiam Volscici belli, quindecim millibus æris damnati sunt [b]. solùm inuenio de Cn. Fuluio pretore, ob exercitum in Apulia amissum (cùm omnibus probris oneraretur, & iurati multi dicerent fugæ pauorisque initium a prætore ortum, ab eo desertos milites, cùm haud vanum timorem ducis crederent, terga dedisse) capite anquisitum fuisse: qui priusquam dies comitiorum adesset, exulatum Tarquinios abiit [c]. Multis verò annis ante, Sp. Ser-

a Liuius l. 5.

b Liuius l. 4.

c Liuius l. 36

Sp. Seruilius, vt conſulatu abiit, reus capitis fuit, a trib. pleb. die dicta, quòd Hetruſcos in caſtra fugientes audacius quã prudentius perſecutus, robur iuuentutis amiſiſſet. ſed cùm id indigniſſimè ferrent patricij, rem non ferendam dictitantes, eos qui ſe pro republica impigrè hoſtibus obijciant, ſi fortuna minus faueat, ignauiæ accuſari ab iis qui nunquã in acie ſteterint: tãtum potuerunt apud populum, vt omnium calculis reus abſolueretur: oſtendẽtes non eſſe e repub. damnari duces ob infortunium [a]. Atqui in C. Terentium Varronem conſulem, cuius temeritate, inconſulto collega L. Æmilio Paulo clades illa Cannẽſis Romanis illata eſt, ex qua relicto exercitu, & collega fortiter mortuo profugit, nõ ſolùm non eſt animaduerſum ob rem male geſtam, ſed etiam ex tanta clade redeunti obuiam itum frequenter eſt, & gratiæ actæ, quòd de republ. non deſperaſſet: cui, ſi Carthaginienſium ductor fuiſſet, nihil recuſandum ſupplicij fo-
23 ret [b]. Fuere enim * Carthaginienſes in militię negotiis tam aſperi, vt imperatores, qui prauo cõſilio, quamuis proſpero euentu rem geſſiſſent, in crucem tollerent:

a Dion Hal. ant. Ro. lib. 9.

b Liuius l. 22.

rent: quod bene gesserant, deorum immortalium adiutorio, quod male admiserant, ipsorum culpæ imputantes[a]. Itaque Mago insignis Carthaginiensium imperator, qui primus omnium imperium Pœnorum ordinata disciplina militari constituit, viresque ciuitatis non minus bellandi arte quam virtute firmauit[b], ob rem male gestam contra Syracusanos, metu supplicij seipsum interfecit: quo non contenti Carthaginienses, mortui corpus in crucem sustulerunt[c]. Sciendum autem hanc laxam, & largam de summa rerum liberè consulendi potestatem, imperatori tributam, in magistro equitum, tribuno, vel alio qui imperatore inferior est, admodum restrictã fuisse: vt suo loco dicemus[d]. & quidem, quantumuis libera permittatur duci rerum omnium, ex arbitrio suo administratio: nihilominus, si quid fraudulenter fecerit, de eo tenebitur. nam plenè quidem, vt inquit Scæuola, sed quatenus res ex bona fide agenda est, mandatum censetur[e]. & quod in arbitrium alius confertur, semper ad boni viri arbitrium referendum est.[f]

a Vale. Max. lib. 2. cap. 7. Liuius lib. 38

b Iustin. l. 19

c Plut. in vita Timoleonis

d j. de offic. legati tribuni lib. 3.

e in l. creditor. §. Lucius. D. mandati

f l. in persona m. §. generaliter. D. de reg. iur. l. hæc venditio. D. de contr. emptio. l. si in lege. D. locati. l. si societatem. D. pro socio.

SE

SEQVVNTVR PROPOSITIONES QVAEDAM BELLICÆ, ET CAVTIONES IMPERATORIÆ, veterum exemplis ſtabilitæ.

Vnum non plures exercitui præfici debere, cum poteſtate libera, eundemq́ꝫ c tinuum, nec eum quem prius offenderis, ignominiáue affeceris.

1 *Plurium imperium bello inutile.*
2 *Quando dictator creari ſolitus apud Romanos.*
3 *Dictatoris poteſtas.*
4 *Non niſi confecto bello ſucceſſor imperatori mittendus.*
5 *Monarchia optima reipub. ſtatus.*
6 *Periculoſum eum quem offenderis ſummæ rerum præficere.*

Capvt tertivm.

QVattuor tribuni militum conſulari poteſtate Romæ creati, quorum tres delectu habito profecti ſunt Veios, documento fuere, inquit Liuius[a], quàm a lib. 4.
1 plurium imperium * bello inutile eſſet: tendendo ad ſua quiſque conſilia, cùm aliud alij videretur, aperuerunt ad occaſionem locũ hoſti: incerta namq; acie, ſignũ aliis dari, receptui aliis cani iubẽtibus, inuaſere opportune Veiẽtes, & in fugã egere. Cõſimiliter L. Æmilius Paul⁹, ac Te-

ac Terentius Varro aduersus Annibalē: nec ita pridem Germanorum principes aduersus Carolum v. magno suo damno experti sunt, nihil a pluribus rectè imperari posse. Itaque Græci & Romani*, 2
cùm graue bellum, aut seditio ciuilis rēpublicam perturbaret: ad vnius dictatoris aut Archi, aut Harmostæ imperium, velut ad sacram anchoram confugiebāt. vnde Romanis a Veientibus victis: Mœsta ciuitate, inquit Liuius[a], vinci insueta, ad dictatorem creandum recursum est. & alibi, Tumultuante Romæ plebe, cùm res ad maximam seditionem spectaret, trepidi patres, inquit Liuius[b], ad duo vltima auxilia, summum imperium, summumque ad ciuem decurrunt, dictatorē dici placet: dicitur M. Furius Camillus. Item Flaminio cum maxima parte exercitus ad Trasymenum cæso, cùm magna trepidatio Romæ esset, ad remedium iā diu desideratum, inquit Liuius[c], nec adhibitum, dictatorem dicendum ciuitas confugit. & vt idem refert[d], cùm Prænestini discordia Romanorum freti, raptim agmine facto, peruastatis agris ad portam Collinam signa inferrent, Romani a seditione ad bellum versi, dicta-
torem

a lib. 4.

b lib. 6.

c lib. 22.

d lib. 16.

torem T. Quintium Cincinnatum creauere: quod vbi auditum eſt (tantus eius magiſtratus terror erat) ſimul hoſtes a mœnibus receſſere, & iuniores Romani ad edictũ ſine detrectatione conuenere. Itaque non temerè creditum eſt, quod Liuius ſenſit[a], Gallos vrbem Romã non capturos fuiſſe, ſi, quẽadmodum aduerſus Fidenatem ac Veientem hoſtem, aliosque finitimos populos, vltima experiens auxilia, multis tẽpeſtatibus ciuitas fecerat: dictatorem dixiſſet, contra inuſitatum, & inauditũ hoſtem, ab Oceano, terrarumque vltimis oris bellum cientem.
3 Dictator verò *optima lege creatus, ſummum imperium belli, pacis, pœnarum ac præmiorũ ſine prouocatione habebat: vt liber impedimentis omnibus melius ad ſummam rerum cõſulere poſſet[b]. Qua ratione T. Quintio, & Agrippa Furio cõſulib. in Æquos & Volſcos profectis, cùm duo cõſules in exercitu Romano pari poteſtate eſſent, quod ſaluberrimum in adminiſtratione rerũ magnarũ eſt, inquit Liuius[c], ſumma imperij, concedente Agrippa, penes collegam erat. Similiter Ariſtides, ſummus vir, & Athenienſium imperator bello

a lib.5.

b Pomp. in l. 2. §. p. pulo. D. de orig. iur.

c lib.3.

Marothonio, cùm plures imperatores more Atheniensium creati essent, pari potestate, Milciadi collegæ, vt solus imperaret, concessit, atque reliquis collegis, vt idem facerent, auctor fuit. idque consilium constat sublatis contentionibus, gloriosissimam de Medis victoriam Atheniensibus peperisse[a]. Quàm autem expediat, duci exercitus liberam de summa rerum cōsulendi potestatem permittere, superiore capite ostēdimus. Porrò cùm minimè conueniat, interrumpi tenorem* rerum, in quibus pera- 4
gendis continuatio ipsa efficacissima est; non nisi confecto bello successorem imperatori mitti expedit. nam inter traditionem imperij, nouitatemque successoris: qui noscendis prius, quàm agendis rebus imbuendus sit: sæpe bene gerendæ rei occasiones intercidunt. Quare Fabius Max. monuit populum, vt magno iudicio consules crearent, qui possent esse pares Annibali: Nam, in- „
quit, cùm, qui est summus in ciuitate „
dux, eundem elegerimus, tum repente „
lectus in annum, aduersus veterem & „
perpetuum imperatorē comparabitur, „
nullis neque temporis, neque iuris in- „
clusum

a Plut. in Aristide.

„ clusum angustiis, quo minus ita om-
„ nia gerat, administretque, vt tempo-
„ ra postulabunt belli: nobis in appara-
„ tu ipso, ac tantùm inchoantibus res an-
„ nus circumagitur [a]. Vnde etiam Li- a Liuius l.24.
uius [b], cùm Romanos duces cum Ale- b lib.9.
xandro comparat, eo mirabiliores illos quàm Alexandrum, aut quemquam alium regem facit, quòd denos vicenosque dies quidam dictaturam, nemo plus quàm annum consulatum gessit: ab tribuno pleb. delectus impediti sunt: post tempus ad bella ierunt: ante tempus comitiorum causa reuocati sunt: in ipso conatu rerum circumegit se annus: collegæ nunc temeritas, nunc prauitas impedimento aut damno fuit: male rebus gestis, rebus alterius successum est: tyronem, aut male imbutum disciplina exercitum acceperunt. At hercle reges (inquit) non liberi solùm impedimẽtis omnibus, sed domini rerum temporumque, trahunt consiliis cuncta, non sequuntur. præterea supra hæc omnia incommoda, quam arborem quis conseruit, ab ea legere alium fructum indignum videtur. vt Qu. Fabius Max. dicebat, petens Hetruriam, extra ordinẽ
prouin-

prouinciam sibi dari : qui aperuisset Ci-
miniam siluam, viamque per deuios sal-
a Liuius l.10 tus Romano bello fecisset [a]. Et his qui-
dem argumentis, & exemplis, multum
iuuatur sententia eorum, qui monar-
chiam * & regiam potestatem vniuersæ 5
naturę congruentem, optimum reipub.
statum constituerunt. Quare etiam Si-
bylla carminibus suis augurata dicitur
reipub. Romanæ salutem in regno posi-
tam esse, & ciues aliter seruari non posse,
quàm si regem haberent. Nam vt Tibe-
rius dicebat, fieri non potest, vt respubl.
bene constituta, quod vnum tantùm est
corpus, plura capitá habeat. Ceterum,
periculosissimum quoque erit *, eum 6
quẽ offenderis, vel ignominia affeceris,
summæ rerum pręficere. cuius rei exem-
plo esse potest M. Liuius: qui cũ ex con-
sulatu populi iudicio damnatus, igno-
miniam ægrè ferens, in rus migrasset, &
octauo post damnationem anno, in vrbẽ
reductus, iterum consul factus esset: me-
moriæ proditum est, plenum adhuc ira
in ciues M. Liuium, ad bellum profici-
scentem contra Annibalem, monẽti Q.
Fabio, ne priusquam genus hominum
cognosceret, temerè manum cõsereret,
respon-

respondisse, vbi primùm hostiū agmen conspexisset, pugnaturum: cumque quæreretur, quæ causa festinandi esset: Aut ex hoste egregiam gloriam, inquit, aut ex ciuibus victis gaudium meritum certè, etsi non honestum capiam[a]. Similiter Harpagus, cùm Astyages Medorum rex illi infestus, in vltionem seruati nepotis Cyri, filium eius interfecisset, epulandumque patri tradidisset: ad tempus dissimulato dolore, odium regis in vindictę occasionem distulit: & postea cùm Cyrus Astyagi bellū inferret, & Astyages summam belli Harpago cōmisisset: exercitum acceptum, statim Cyro per deditionē tradidit, & regis crudelitatem perfidia defectionis vltus fuit.[b]

a Liuius l. 27

b Iusti. lib. 1

Vtrum lenitate & beneuolentia: an verò seueritate & sæuitia plus proficiet imperator.

1 *Nullum animal maiore arte tractādum, quàm homo.*

2 *Scipio humanitate, Annibal crudelitate, parem in rebus bellicis gloriam consecuti sunt.*

3 *Manlius seueritate, Valerius benignitate milites in officio continuerunt.*

4 *Cauendum ne nimia lenitas pariat contemptum,*

temptum, neque nimia sæuitia odium.

5 *In principe requiritur beneuolentia.*

6 *Non potest amor cum timore misceri.*

7 *Imperator apud suos milites plus proficiet comitate, quàm morum asperitate.*

8 *Homo beneficio & beneuolentia inuitari cupit.*

9 *Obsequio mitigantur imperia.*

10 *Beneuolentia etiam apud hostes multum potest.*

Cap. qvartvm.

Non solùm bellãdi virtutem in summo, ac perfecto imperatore quærẽdam esse alibi diximus: sed multas alias esse artes eximias, huius administras, comitesque virtutis. & quidem, cùm
nullum sit animal*, vt sensit Seneca, ma- 1
iore arte tractandum, quàm homo: quęri solet, vtrùm in imperatore requiratur magis asperitas & sæuitia; an verò humanitas, & beneuolentia. qua de re in vtramque partem innumera possent adduci exempla: & in primis sese offe-
runt Annibal, & Scipio*, summi duces, 2
qui diuersissimis ingeniis, longè diuersiore modo, ac ratione, parem ex rebus belli-

bellicis gloriam reportauere. hic enim in Hispaniam missus, innata sibi humanitate, & beneuolentia, non solùm militum animos sibi deuinxit: sed etiam conciliata clementiæ fama, totam Hispaniam Romanæ ditionis fecit: ille cõtrà, magna violentia, crudelitate, & rapina Italiam deuastauit, & omnes populi Italiæ, omnia fere oppida ad eum defecere: ita vt, quemadmodum Hispania, beneuolentia Scipionis, sic Italia, timore Annibalis subacta fuerit. Simile exemplum habemus in Manlio Tor-
3 quato, & Valerio * Coruino, qui pari virtute & gloria vixere Romæ: dispari tamen ingenio, & ratione procedendi. Manlius enim ferox natura, maximè seuerus in disciplina militari fuit: Valerius verò omni genere humanitatis, & beneuolentiæ milites prosecutus est. vsque adeò, vt ad milites in officio continendos, ille filium victorem, & speciosa spolia referentem, quòd eius iniussu pugnasset cũ hoste, virgis cæsum securi percusserit: hic verò neminem vel offenderit quidẽ. attamen pro tam dissimili ratione agendi, non dissimilẽ fructũ & gloriam retulere. nulla enim vnquam seditio

ſeditio inter vtriuſque ducis milites orta fuit: nũquam vllus pugnam detrectauit, aut dicto minus obediens fuit: & vterque maximas res geſſit. Manlius itaq; ſua ſeueritate & imperioſis edictis, diſciplinam militarem mirum in modũ ſtabiliuit: Valerius verò, tãtum in militari diſciplina ſeruans, innata ſibi humanitate & lenitate militum animos flexit, & obedientiſſimos habuit: & ſi quos forte legum, & diſciplinæ contemptores puniebat, non hoc imperatoris ſeueritati, ſed conſtitutioni legũ aſſcribebant. non enim vbi imperio, vbi lege agi poterat, volebat. & hæc exempla propoſitã quæſtionem ſatis dubiam relinquunt. Porrò
illud certè* magno iudicio, vtramuis viã 4
ſequamur, cauendum: ne nimia lenitas pariat contemptum: quod Scipioni euenit: inter cuius milites maxima ſeditio mota eſt in Hiſpania: neque nimia ſæuitia odium excitet: quod Annibali accidit: qui crudeliter & auarè ſpoliãdo ea, quæ tueri nequibat, vt vaſta hoſti relinqueret, omnium animos a ſe abalienauit, neque indigna patientium modò, ſed ceterorum etiam: quippe ad plures
a lib. 36. exemplum, vt inquit Liuius [a], quàm calamitas

lamitas pertinebat. Ceterum qui de in-
5 ſtitutione principis * ſcripſere, potius
Valerium, & Scipionem imitãdos pro-
ponunt,& humanitatem,beneuolentiã,
& ſimiles virtutes in principe requirũt:
vt de Cyro ſcripſit Xenophon. malus e-
6 nim cuſtos *,vt inquit Cicero [a],diutur- a offic.lib.2.
nitatis metus, contraque beneuolentia
,, fidelis eſt,vel ad perpetuitatem. & Præ-
,, textatus apud Macrobiũ [b], Qui colitur, b Satur.lib.1
,, inquit, etiam amatur: non poteſt amor c.2.
,, cum timore miſceri.vnde putas arrogã-
,, tiſſimum illud manaſſe prouerbiũ,quod
,, iactatur: Totidẽ nobis hoſtes eſſe, quot
,, ſeruos?non habemus illos hoſtes;ſed fa-
,, cimus, cùm illis ſuperbiſſimi, contume-
,, lioſiſſimi,crudeliſſimi ſumus. Itaq; præ-
,, clarè Ennius.

Quem metuunt, oderunt;
Quem quiſque odit, periſſe expetit.

Et multorũ odiis nullas opes poſſe ob-
ſiſtere, interitu C. Cæſaris oſtendit Ci-
cero[c]. atque hanc ſententiam, etiam in c offic.lib.1.
7 Imperatore* confirmat exemplum Ap-
pij Claudij,& T. Quintij conſſ. Appius
enim in Volſcos miſſus, vexando ſæuo
imperio exercitum, hoc ſua acerbitate
effecit,vt milites omnia ſegniter,ocioſè,

negligenter, contumaciter agerent: & eos nec pudor, nec metus coërceret, odio consulis exacerbatis omniũ animis: vsque adeo vt Romanus exercitus in aciem productus, non solùm vincere noluerit, sed vinci voluerit, & turpi fuga petierit castra. Quintius verò in Volscos missus, natura lenior, comitate & beneficiis animos militum sibi concilians, præda omni militi data, & laudes addens, quibus haud minus quàm præmio gaudent militum animi, rebus egregiè gestis, in vrbem rediit[a]. Item Cæso Fabius conſ. in Veientes missus, cùm præter ceteras imperatorias artes, quas parando, gerendoque bello ediderat plurimas, ita instruxisset acie͂, vt solo equitatu emisso, exercitum hostiũ funderet, insequi fusos, pedes odio consulis, propter morum asperitatem, noluit, & iniussu signa retulit: nec huic tam pestilenti exemplo, inquit Liuius[b], remedia „ vlla ab imperatore quæsita sunt: adeo „ excelle͂tibus ingeniis citius defuerit ars, „ qua ciuem regant, quàm qua hostem superent. „ Similiter L. Papyrius dictator, ob sæuitiam, qua M. Fabium magistrum equitum (quòd eius iniussu quãuis prosperè

a Liuius lib.2 Dion. Hal. lib.9.

b lib.2.

ſperè pugnauerat cum hoſte) conſtanter ad ſupplicium popoſcerat, neque militibus gratus fuit, neque hoſtibus terribilis: quam tamen maximam imperatoris laudem eſſe cẽſet Ageſilaus. itaque cùm hoſtes ad caſtra Papyrij acceſſiſſent; tantum momenti in vno viro Papyrio erat, inquit Liuius[a], vt ſi ducis conſilia fauor ſubſecutus militum foret, debellari eo die cum Samnitibus potuiſſe pro haud dubio proditum ſit: ita inſtruxerat aciẽ loco ac ſubſidiis, ita omni arte bellica firmauerat: ſed ceſſatum a milite, ac de induſtria, vt obtrectaretur laudibus ducis, impedita victoria fuit. verùm ſenſit peritus dux, quæ res victoriæ obſtaret: temperandum ingenium ſuum eſſe, & ſeueritatem miſcendam comitati: atque ita maxima dexteritate, ſauciorum præcipuè curam ſuſcipiẽs, tantum profecit, vt medẽdis corporibus, animi prius militum imperatori conciliarentur: & refecto exercitu, cum hoſte congreſſus, haud dubia ſpe ſua militumque, fudit fugauitque Samnites. Eſt itaque comi-
8 tate condienda* grauitas. nam vt ſapienter a Xenophonte ſcriptum eſt: cùm tribus præcipuè rebus ad obtemperandum

a lib.8.

adducantur alia animalia, cibis abiectio-
ra, delinimentis erectiora, verberibus
contumacia: homo, quod est animal ge-
nerosissimum, neque minis, neque sup-
pliciis cogi vult, sed beneficio & bene-
uolẽtia inuitari cupit. Cùm enim bruta
se vi trahi sinant, homo non nisi ratione
se duci patitur. Nihilominus tamẽ scien- 9
dum est, regum, ducumque clemẽtiam,
vt Alexander Magnus dicebat, non in
ipsorum modò, sed etiam in illorũ, qui
parent, ingeniis sitam esse: obsequio e-
nim mitigantur imperia. vbi verò reue-
rentia excessit animis, & summa imis
confundimus, vi opus est, vt vim repel-
a Q. Curt. l. 8 lamus[a]. Ceterum beneuolentia* & hu- 10
manitas, nõ solùm apud milites & ciues
prodest, sed etiam apud hostes nõ semel
plus potuit, quàm inuicta Romanorum
arma, vt exemplo Scipionis iam ostẽsum
est. & facit quoque exemplum Camilli,
cùm Faliscos obsideret, qui alioqui diu-
turnus videbatur futurus labor, nisi sua
beneficentia, tradens proditorem filio-
rum regis, ipsos ad deditionem pellexis-
b Liuius li. 5. set[b]. Fabricij quoque liberalitas, cùm in-
sidiantem vitæ Pyrrhi medicum, ipsi in-
dicaret, regis animum fregit & vicit.
Huma-

Humanitas itaque, vt inquit Valerius Maximus[a], vincit iram, prosternit odiũ, hostilemque sanguinẽ hostilibus lacrymis permiscet. a lib.5.ca.4

Temporum rationem præcipuè in bello habendam.

1 *Aliter in bello, aliter in pace agendum.*

2 *In pace consuetudini, in bello vtilitati parendum.*

3 *Sententia Fabij Max. de Altinio transfuga.*

4 *Marcellus L. Brantium beneficio sibi conciliare, quàm pœna cohibere maluit.*

5 *Scipio Nasica, priuato consilio conuocatis bonis, Gracchum oppreßit.*

6 *Octauius Cæsar sua sponte bellum intulit Antonio.*

7 *Silent leges inter arma.*

8 *Neceßitas ex illicito facit licitum.*

9 *Non dicitur fieri contra legem, quod vrgente neceßitate fit.*

10 *Ex occasionibus belli ratio commutanda.*

11 *Fabius natura cunctator non iudicio.*

CAP. QVINTVM.

QVi de officiis scripsere, in omnibus actionibus maximam tẽporum rationem

tionem habendam censuerunt, præsertim in iis, quæ in casu consistunt. vnde, vt Q. Fabius Max. Q. Fabio Max. filio consuli dicebat, aliter in medio ardore belli *, aliter in pace tranquilla arbitran- 1
dum, & agendū est. in pace enim liberè, prout æquitas & iustitia dictat, consulēdum est, & legibus insistendum: in bello autem, & turbulentis temporibus, ordinariis hisce remediis, irritantur sępe magis, & accenduntur bella & seditiones, quàm sedantur. Vnde fit plerunque, vt leges quæ in pace latæ sunt (nisi forte eæ quæ perpetuæ vtilitatis causa in æternū latæ sint) bellum abroget; quæ in bello pax [a]. vt in nauis administratione alia in secunda, vt inquit Liuius, alia in aduersa tempestate vsui sunt. Itaq; maiores nostri inquit Cicero [b], semper in pace consuetudini *, in bello vtilitati paruerunt: 2
semper ad nouos casus temporum nouorum cōsiliorum rationes accommodarūt. & alibi [c]: Necesse est, inquit, in tāta concursatione perturbationum ac rerum, temporibus potius parere, quàm moribus. Qua ratione Q. Fabius Max. * 3
pater, Classium Altiniū Arpinatem (qui clam nocte in castra Romana venerat, promit-

a *l. vn. in pr. C. de cad. tol.*

b *pro lege Manil.*

c *Philipp. 11.*

promittens si sibi pręmio foret, se Arpos proditurum esse) noluit pro transfuga verberari necarique, quod aliis videbatur, quia post Cannensem cladem, tanquam cum fortuna fidē stare oporteret, ad Annibalem defecisset, traxissetque ad defectionem Arpos: & tum posteaquam res Romana, contra spem votaq; pcius, veluti resurgeret, nouā refert proditionem. documentum enim statui oportere censebat Fabius, si quis resipisceret, & antiquam societatē respiceret. nam si abire a Romanis liceret, redire ad eos non liceret, cui dubium esset, quin breui deserta ab sociis Romana res, foederibus Punicis omnia in Italia iuncta visura esset. non tamen fidei quicquam Altinio habendum cēsebat, sed mediam consecutus cōsilij viam, neque eum pro hoste, neque pro socio habēdum [a]. Item a Liuius li. 24.
4 cùm in maximo discrimine Nola esset*, quam non tam fiducia sui pręsidij, quam volūtate principum Marcellus habebat, plebe ad defectionem spectāte, quæ plurimū timebatur, & ante omnes L. Brantius iuuenis acer, quem consensus attētatæ defectionis, ac metus a prætore Romano, nunc ad proditionem patriæ, nūc

 ad trans-

ad transfugiendum stimulabat: & Marcellus eum aut pœna cohibendum, aut beneficio conciliandum videret: sibi assumpsisse, quàm hosti ademisse, fortem ac strēnuum maluit socium, accitumq́ue ad se, ita comitate sua, additis etiam præmiis, ferocis iuuenis animum emolliuit, vt nemo inde sociorum, rem Romanam fortius ac fidelius iuuerit. De ceteris verò Nolanis proditionis reis Marcellus, Annibale demum prælio victo, clausis portis quæstionem habuit[a]. Et huc quoque spectare videtur, quod de Scipione Nasica proditum est*. nam cùm 5
Tib. Gracchus, in tribunatu profusis largitionibus, fauore populi occupato, rempub. oppressam teneret, palamq́ue dictitaret, interempto senatu, omnia per plebem agi debere, & consentientibus cunctis, vt cōsul armis rempub. tueretur, Mucius Scæuola consul negaret se vi quicquam esse acturum: tum Scipio Nasica: Quoniam, inquit, consul, dum iuris ordinē sequitur, id agit, vt cum omnibus legibus Romanum imperium corruat: egomet priuatus voluntati vestræ me ducem offero: & sublata dextra proclamauit: Qui rempub. saluam esse volunt, me se-

a Liuius l. 23

me ſequantur: eáque voce, cunctatione
bonorum ciuium diſcuſſa, Gracchum
cum ſcelerata factione, quas merebatur
pœnas ſoluere coëgit[a]. Hinc quoque
6 Cicero[b] laudat Octauiũ * Cæſarem, qui
non exſpectato ſenatus decreto, bellum
contra Antonium ſua ſpõte ſuſceperat.

a Val. Max. lib.3. cap.2, Appian. de bel.ciuil.lib.1
b Philipp. 8.

Decernendi enim tempus, vt ille ait, nõ-
dum venerat; belli autem gerendi tẽpus,
ſi prętermiſiſſet, videbat repub. oppreſſa
nihil poſſe decerni. Silent ergo nõnun-
7 quam leges * inter arma, nec ſe exſpectari
ſinunt: cùm ei qui exſpẽctare velit, ante
pœna luenda ſit, quàm iuſta repetenda[c].

c Cicero pro Milone.

Eóque ſpectat, quod de C. Mario prodi-
tum eſt, qui cùm duas cohortes Camer-
tium, quòd mira virtute vim Cimbrorũ
in acie ſuſtinuiſſent, aduerſus conditio-
nem fœderis, ciuitate donaſſet: excuſa-
uit factum dicendo, inter armorum ſtre-
pitum, verba ſe iuris ciuilis exaudire nõ
potuiſſe. erat enim id tempus, quo ma-
gis defendere, quam audire leges opor-
tebat[d]. Et certè neceſſitas ſæpe facit lici-
8 tum *, quod alioqui eſſet illicitum[e]. Ita-
que clade Cannenſi afflictis Romanorũ
viribus, eò res deducta eſt, vt M. Iunij di-
ctatoris opera, ſpolia hoſtium affixa tẽ-

d Val Max. lib.5 c.2.
e c. diſcipul. 6 de cõſec. diſt. 4. cap. ſi quis propter neceſ-ſitatẽ. de furt.

plis, deorum numini consecrata, instrumenta militiæ futura, conuellerentur: ac prætextati pueri arma induerent: addictorum etiam, & capitali crimine dānatorum, atque seruorum aliquot millia (cùm ad id tempus capite censos habere milites fastidierant) conscriberentur[a]. Quæ si per se aspiciantur, vt inquit Val. Maximus[b], aliquid ruboris habent: si autem adiunctis necessitatis viribus, ponderentur, sæuitiæ temporis conuenientia remedia videbuntur. nam vt idē ait: Cedendum fortunæ est, vbi nisi tutiora eligantur consilia, speciosa sequenti concidendum est. Sic quoque C. Mario, & Cn. Carbone conss. bello ciuili cum Sylla dissidentibus: quo tempore non reipubl. victoria quærebatur, sed præmiū victoriæ res erat publica: SC.[to] aurea atq; argentea templorū ornamēta, quę Numa Pōpilius solēnibus deorū sacris dicauerat, ne militibus stipendia deessent, conflata sunt. tanta fuit in summa egestate honoris publici ratio. non autē patrū conscriptorum voluntas, vt inquit Valerius Max[c]. sed tua teterrima necessitas, truculenta manus illi consulto stylū impressit. Neq; etiam dicitur fieri contra legem,

a Liu. lib. 23
b lib. 7. cap. 6
c lib. 7. cap. 6

9 legem*, quod vrgente neceſſitate fit, & ſuadēte vtilitate publica. Supremo enim iure, quod Iuppiter ſanxit, vt inquit Cicero[a], omnia quæ reipub. ſalutaria ſunt, legitima & iuſta habentur. Itaq; Scipio Africanus, cùm ad neceſſarium reipub. vſum, pecuniā ex ęrario ꝓmi opus eſſet: idq́; quæſtores, quia lex obſtare videretur, aperire non auderēt, protinus claues popoſcit, patefactoq́; ærario legē vtilitati cedere coëgit[b]. & Lacedęmonij, neceſſitati leges poſthabere coacti, dixiſſe ferūtur: Dormiāt leges hodie[c]. Hinc nōnulli exiſtimāt, ſi ſubitū & improuiſum bellū timetur, vel alias ex maxima neceſſitate, teneri eccleſiā ad contributionē.[d]

a Philipp. 8.

b Val. Max. lib. 3. cap. 7.

c Appian. de bel. punic.

d Ab. Panor. in c. ſicut. vlt. de iureiur.

Ceterū etiam ꝙ ad ipſam belli adminiſtrationē attinet, vel maximè imperatori, vel duci exercitus, tēpori ſeruiendū

10 eſt*, & ex occaſionibus, belli ratio cōmutanda eſt, & nūc impetu quodam & alacritate animi ferociter tēporis beneficio vtēdo: nunc cunctando & ſedēdo, cautè res geri debet. quod quia difficile eſt, repugnante natura, cùm non omnia eidē, vt inquit Liuius, dij dederint, magna cura & diligētia, vt ingenium tempori accōmodemus, enitendum: neque ſemper exem-

exemplo Fabij bellum trahamus; neque exemplo Marcelli, Scipionis, & aliorũ, ſtudio pugnãdi facile prælium committamus. Nam Fabius* natura cunctator, 11
non iudicio, temporis beneficio tantam in rebus bellicis gloriã meruit: qui impetum hoſtis Annibalis bellicoſi, & aliquot victoriis ferocis, cùm prælio facile vinci non poſſet, afflictis Romanorum viribus, ſedẽdo fregit. ſed idem naturam ſecutus, non tempus etiam reſtauratis Romanorum viribus, in eadem ſentẽtia perſtitit, & Scipioni Africam prouinciam ſibi decerni petenti, cõtradicebat: cùm tamen ea ſola ratio eſſet trahendi ex Italia Annibalem, vt euentus docuit: & Scipio ſi eo tempore, quo Fabius in Annibalem miſſus fuiſſet, veriſimiliter nimio ſtudio pugnæ, exemplo Flaminij, & aliorum, qui Fabium præceſſerant, rem Romanam amplius afflixiſſet. adeo difficile eſt ingenium & naturam mutare. Qua ratione Monarchiæ præferre ſolẽt liberam rempub. in qua inuenias diuerſiſſima ingenia temporibus apta. Ceterum quàm plurium imperium bello inutile ſit, alio loco obiter oſtendimus.[a]

a *ſupra c. 3.*

Conten-

Contentiosas & lentas de rebus bellicis deliberationes admodum noxias esse, præsertim vbi facto, magis quàm consulto opus est.

1 *Saluberrimum in consultationibus, vt omnes vnum sentiant.*

2 *Tardæ & lẽtæ deliberationes perniciosæ.*

3 *In rebus asperis fortißima consilia tutissima sunt.*

4 *Præclarum Scipionis facinus.*

CAP. SEXTVM.

CVM in omnibus deliberationibus & consultationibus, tum præsertim in
1 bellicis, saluberrimum est*, vt vnum omnes sentiant, neque dissentione & pertinacia (quæ plerumque rem in summum discrimen deducere solent) bona consilia corrumpantur. Quod Appollonides principum vnus, Syracusanis, mortuo Hieronymo Syracusarum tyranno, maximaque inter eos orta dissensione, aliis Carthaginiensium, aliis Romanorum amicitiam expetentibus, in tanta perturbatione rerum, cùm non procul a seditione res esset, oratione salutari, vt in tali tempore disertè ostendisse videtur,
„ inquiens: Nec spem salutis, nec perniciẽ
„ propiorẽ vnquam ciuitatum vlli fuisse:

si enim

ſi enim vno animo omnes, vel ad Ro- „
manos, vel ad Carthaginienſes inclina- „
rent, nullius ciuitatis ſtatum fortuna- „
tiorem gratioremque fore: ſi alios aliò „
trahat res, non inter Pœnos Romanoſ- „
que bellum atrocius fore, quàm inter „
ipſos Syracuſanos: cùm intra eoſdē mu- „
ros, pars vnaquęq; ſuos exercitus, ſua ar- „
ma, ſuos habitura ſit duces. Itaq; vt vnū „
omnes ſentiāt, ſumma vi agendum eſſe: „
vtra ſocietas ſit vtilior, longè minoris a- „
a Liu. li. 24. deo rem momenti conſultatione eſſe [a]. „
Porrò quemadmodum contentioſæ hæ,
ſic & tardæ & lentæ *deliberationes per- 2
niciosiſſimæ eſſe ſolent, prȩſertim in bel-
lo, vbi non ſemel conſilium, alioqui per
ſe tutum, & ſalubre, mora temerarium
& infœlix factum fuiſſe legimus. cuius
rei documento fuere Lanuuini, qui cùm
deliberando tempus terunt, Latinis vi-
ctis demum auxilium ferre cœperunt.
itaque cùm iam portis prima ſigna &
pars agminis eſſet egreſſa: & nuncio al-
lato de clade Latinorum, cōuerſis ſignis
retro in vrbem redirent, prætorem eo-
rum Milonium dixiſſe ferunt, pro pau- „
lula via, magnam mercedē Romanis eſſe „
b Liu. lib. 8. ſoluendam [b]. potuerāt autem Lanuuini, „
vel

vel quiescendo Romanorum amicitiam conseruare, vel suo tempore auxiliũ ferendo Latinis, coniunctis viribus superiores esse. Et huc facere videtur, quod Latinis ad defectionem a Romanis spectantibus, & decem principibus eorum Romam euocatis, cõsultantibus quid ad ea, quę secum actum iri crederent, respõderi placeret: Annius prætor eorum dicebat: Quanquã ipse ego (inquit) retuli, quid responderi placeret: tamẽ magis ad summam rerum nostrarũ pertinere arbitror, quid agendum nobis, quàm quid loquendum sit: facile esse explicatis cõsiliis, accommodare rebus verba [a]. Nullus itaque cunctationi locus est, vt inquit Tacitus, in eo consilio, quod non potest laudari, nisi per actum. & in rebus
3 asperis, & tenuibus *, vt inquit Liuius, fortissima quæq; consilia tutissima sunt: quia si in occasionis momento, cuius prętervolat opportunitas, cũctatus paululum fueris, nequicquã mox omissam queraris. Vnde C. Cæsar, audacia & magna facinora facienda, non deliberanda esse dicebat. estque in hanc rem
4 præclarum P. Cornelij Scipionis * facinus. nam cùm post Cannensem cladem, ij qui

a Liu. lib. 8.

ij qui Cannusium perfugerant, ad Ap. Claudium Pulchrum, & P. Cornelium Scipionem tribunos militum, summam imperij detulissent, & iis consultantibus de summa rerum, P. Philus cõsularis viri filius, nequicquam eos consultare nunciaret, perditam spem fouere, desperatã esse rempub. nobiles iuuenes quosdam, quorum princeps esset L. Cæcilius Metellus, mare ac naues spectare, vt deserta Italia ad regum aliquem confugerent: cumque tam malo nuncio omnes stuperent, & qui aderant concilium conuocandum censerent, negabat consilij rem esse Scipio iuuenis fatalis illius belli: audendum atque agendum, non consultandum, in tanto malo esse: irent secum armati, qui rempub. saluam vellẽt: nusquam verius, quàm vbi ea cogitarentur, hostium castra esse. pergit deinde ire sequẽtibus paucis in hospitium Metelli, & cùm concilium ibi iuuenum, de quibus allatum erat, inuenisset, stricto super capita consultantium gladio: Ex mei a- „ nimi sententia, inquit, iuro, vt ego rem- „ pub. non deseram, neque alium ciuem „ Romanum deserere patiar: si sciẽs fallo, „ tum me Iuppiter opt. max. domum, fa- „ miliam,

miliam, remque meam, pessimo leto afficias. In hęc verba C. Cęcili iures expo-
" stulo, cęterique qui adestis: qui non iu-
" rauerit, in hunc gladium strictum esse
" sciat. haud secus pauidi, quàm si victorē Annibalem cernerent, iurant omnes, custodiēdosque semetipsos contra Annibalem Scipioni tradunt [a]. Quod certè a Liu.lib.22
facinus maiorem Scipioni gloriā peperit, quàm omnes postea acti ab eo triumphi. Non itaque cunctatione opus est, vt inquit Tacitus, vbi perniciosior est quies, quàm temeritas. quod omnium maximè in discordiis ciuilibus & rebellionibus locum habet: in quibus, vt idē Tacitus ait, nihil festinatione tutius, & magis facto quàm cōsulto opus est. omne enim malum nascens, vt inquit Cicero [b], agens de bello Antonio quàm pri- b Philipp. 5.
mùm inferendo, facilè opprimitur, inueteratum fit plerumque robustius. atq; ita Cæsar, Gallis belli consilia renouantibus, coniurationesque faciētibus, magnis itineribus, repente omnibus locis occurrit, nec dabat vlli ciuitati spacium de aliena potius, quàm de domestica salute cogitandi: qua celeritate, & fideles animos retinebat, & dubitantes terrorē,

 ad con-

ad conditiones pacis adducebat, & maxima facilitate Gallorum conatus compescuit a. Quare vt est in prouerbio, tépus nosse debemus: ne vt in infelicibus consiliis euenire solet, optima videãtur, vt inquit Tacitus, quorum tempus effugit, & inutili cunctatione agendi tépora consumantur.

a Cæsar de bel.gal.lib.8.

Dum res adhuc sunt integræ, ne minimum quidem regi, vel reipubl. de maiestate sua concedendum esse: & errare eos qui arrogantiã hostium, modestia & patientia vinci posse existimant.

1 *Regum maiestas vbi cœpit labi, facilè præcipitatur.*

2 *Hosti non facilè quid concedendum.*

3 *Præstat bello victum cedere regno, quàm sine certamine.*

4 *Patientia & modestia hostes fiunt ferociores.*

5 *Malis obuiam eundum in tempore.*

6 *Apologus de cane.*

7 *Malis conatibus hostium nunquam belli metu concedendum.*

8 *Apologus de lupo, pastoribus & canibus.*

CAP. SEPTIMVM.

NIhil quicquã verius profectò, quàm quod Scipio Africanus Antiocho dicebat,

dicebat, monens ne conditiones pacis, quas dabat, respueret: regum scilicet
1 maiestatem * difficilius ab summo fastigio ad medium trahi, quàm a mediis ad ima præcipitari[a]. Quare dum res adhuc sunt integræ, tum reges vel respubl. secũ reputare debent, quicquid de maiestate
2 sua cesserint *, cum eo simul de summa rerum periclitandum esse: quod iis quibus cesserint, animum ad plura consequenda accendant; ac suis ad ea defendenda adimant, & omnibus contemptui esse incipiant. Præstat itaque pro fortu-
3 na *, dignitateque, vt viro forti dignum est, quodcunque belli casus tulerit, quãdiu aliqua spes in armis est, pati, quàm singula concedendo, sine bello, tota possessione: excidere, & id de quo cõtenditur bello, omnibus nequicquam tẽtatis, amittere potius est, quàm metu belli cõcedere. ita enim bello & pace quæritur, vt inquit Liuius[b], vt inter omnes conueniat, nec quicquam turpius esse, quàm sine certamine cessisse regno, nec pręclarius quicquam, quàm pro dignitate ac maiestate omnem fortunam expertum esse. eoque magis, quòd ita natura comparatum sit, vt quorum arrogantiã patientia

a Liu. li. 37
b lib. 34.

tientia*& modeſtia vincere arbitramur, 4
ferociores nobis plerunque reddamus: quod pulchrè oſtenditur exemplo Latinorum. nam cùm Latini vna cum Campanis bellum Samnitibus inferrent, & Samnitium legati Romá miſſi in ſenatu queſti eſſent, eadem ſe fœderatos pati, quæ hoſtes eſſent paſſi, & precibus infimis peterẽt, vt Latinos, Campanosq́ue, qui ſub ditione populi Romani eſſent, pro imperio arcerent Samniti agro, ſin imperium abnuerent, armis coërcerent, & aduerſus hæc anceps reſponſum datũ eſſet: quia fateri pigebat, in poteſtate ſua Latinos iam non eſſe, timerentq́ue ne arguendo abalienarent: Campanorum verò aliam conditionem eſſe, qui non fœdere, ſed per deditionem in fidem veniſſent: itaque Campanos, ſeu vellent, ſeu nollẽt, quieturos: in fœdere Latino nihil eſſe, quo bellare cum quibus vellent, prohiberentur. Reſponſum hoc, inquit Liuius[a], ſicut dubios Samnites, quidnam facturum populum Romanũ cenſerent, dimiſit: ita Campanos metu abalienauit: Latinos, veluti nihil iam concedentibus Romanis, ferociores fecit. itaque per ſpeciẽ aduerſus Samnites belli

a lib. 8.

belli parandi, crebra concilia indicẽtes, omnibus cõſultationibus inter ſe principes Romanum coquebant bellum: ad quod Annius prætor hac oratione eos
„ accendit: Si quando, inquit, vnquã con-
„ ſociandi imperij, vſurpandæ libertatis
„ tempus optaſtis: en hoc tempus adeſt, &
„ virtute veſtra, & Deûm benignitate vo-
„ bis datum. tentaſtis patientiam: negãdo
„ militem, quis dubitat exarſiſſe eos, cùm
„ plus ducentorum annorum morem ſol-
„ ueremus? pertulerunt tamen hunc do-
„ lorem: bellum noſtro nomine cum Pe-
„ lignis geſſimus, qui ne noſtrorum quidẽ
„ finium per nos tuendorum ius antea da-
„ bant, nihil interceſſerunt. Sidicinos in
„ fidem acceptos, Campanos ab ſe ad nos
„ deſciſſe, exercitus nos parare aduerſus
„ Samnites, fœderatos ſuos audiuerũt, nec
„ mouerunt ſe ab vrbe. vnde hæc illis tãta
„ modeſtia, niſi a conſcientia virium ſuarũ
„ & noſtrarum? Atque ita Romanis tum anceps cum Latinis bellum fuit; quod nimia patiẽtia Romanorum, qua ſe bellum euitaturos ſperabãt, infeſtiſſimum fuit: cùm alioqui, ſi primis conatibus Latinorum obſtitiſſent; paruo negotio eos in officio continere potuiſſent. non

S 3 itaque

itaque Romani modeſtia ſua euitauerũt bellum, ſed diſtulerunt magno Latinorum commodo, in tempus, quo hoſtes omnibus rebus paratiores ad bellum eſſent. Præcipienda igitur ſunt cogitatione futura, & aliquando ante conſtituendum, quid accidere poſſit in vtramque partem, & quid agendum ſit, atque antequam eueniat*, obuiam eundum, neque 5 exſpectãdum donec obruaris, & malum in dies creſcat, & incurabile fiat, quod in morbis etiam pręcipiunt medici. Itaque Regulus quidam in Gallia, Commano Segoregiorum regi dixit, & affirmauit Maſſiliam (quam Senanus, cui Commanus ſucceſſerat, Græcis cõdendam conceſſerat) aliquando exitio finitimis populis futuram, opprimendam ergo in ipſo ortu, ne mox validior ipſum obrueret, ſuaſit: ſubnectens hanc fabulam: Canem aliquando* partu grauidam, locum 6 a paſtore precario petiiſſe, in quo pareret: quo obtento, iterato petiiſſe, vt ſibi educare eodem loco catulos liceret: ad poſtremum adultis catulis, fultam domeſtico præſidio, proprietatem loci ſibi vendicaſſe. non aliter Maſſilienſes, inquiens, qui nunc inquilini videantur, quan-

quandoque dominos regionũ futuros[a]. a *Iustin.l.*43
Si itaque bellum timetur, præstat imparatos hostes inuadere, quàm belli in præsentiarum euitandi causa, lõgè infestius bellum in futurum excipere. neq; enim
7 malis conatibus* hostium vnquam belli metu concedẽdum est. nam hac ratione non tam euitatur bellũ, quàm cum maximo incommodo differtur. & sæpe etiã te bellum ostendẽdo, potius pacem habiturum confidas, quàm hostium arrogantiæ, armis positis, concedendo. quo non tam sedatur ferocia hostium, quàm irritatur & alitur. Quò spectat quod Cicero ait[b], suadens senatui, ne pacem fa- b *Philipp.*7.
cerent cum Antonio: Cauete per deos immortales, P.C. ne spe præsentis pacis, perpetuam pacem amittatis. Prudenter itaque Romani, Philippo, atque Antiocho occultè bellum molientibus, primi vltrò bellum intulerunt, & in Græciam bellum transferre, quàm in Italia excipere maluerunt. eoq; spectat, quod Vegetius ait: Qui pacẽ desiderat, præparet bellum: & quod Manlius Capitolinus dicebat: Ostendite modo bellum, pacem habebitis: videãt vos paratos ad vim, ius ipsi remittent. Salutaris enim seueritas,

vt inquit Cicero, vincit inanē ſpeciem clemētiæ. Quod ſi clementes eſſe voluerimus, nunquam deerunt bella ciuilia. & vt idem alio loco ait [a]: Hoſtibus non aliter pax dari debet (de bello ciuili agens) quàm ſi armis poſitis eam petāt: ſin autē pugnantes eam poſtulent, victoria pax, non pactione parienda eſt. Quò ſpectat quod Mimus ait: Ignoſcere humanum, vbi pudet, cui ignoſcitur: alioqui verò veterem ferendo iniuriam inuitas nouā. & huc etiam referri poſſe videtur apologus ille a Demoſthene prolatus. nam cùm Alexander Macedo, ſub prætextu quodam libertatis, magnam Græciæ partem inuaſiſſet, & Athenas obſideret, excuſaretque ſe nō ea facere, vt libertatem eis eriperet, vrbémue in ſeruitutem redigeret: ſed quòd decem eorum ciues infenſos haberet, qui eum continuò maledictis inceſſerēt: proinde ſi pauci illi dederētur, fore vt ab obſidione decederet, populumque a bello & fame liberaret: poſcebat verò in primis Demoſthenem, & nouem itidem alios ciues præſtantiſſimos: cumq; anceps eſſet ſenatus, multique acclamarent multitudini potius, quàm paucis eſſe conſulendum: formidarent-

[a] epiſt. lib. 10

daréntque pauci illi, qui ad ſupplicium poſcebantur, vixq́ue fari auderent, quòd eorum interitu reliqui omnes pacem ac libertatem ſperarent: ventum fuiſſet in ſententiã vt dederentur, niſi Demoſthenes huiuſmodi fabella regis dolũ & in-
8 „ ſidias aperuiſſet. Lupus aliquando *, inquit, paſtoribus, quorum diligentiam decipere cupiebat, perſuaſit, vt ſecum in amicitiam conuenirent, ea conditione, vt canes qui ſibi infenſi erant, & cauſas inimicitiarum præbebant, obſides traderentur. audiunt paſtores, canesq́ue ob fidem ſeruandæ pacis traduntur, qui ouium diligentiſſimi cuſtodes erant. tunc Lupus adempta formidine, omne pecus pro ſacietate & libidine lacerat, ac deuorat, & paſtores ipſos laniat. Sic etiam in præſentiarum, inquit, viri Athenienſes Alexander facit: qui omnes illos, qui in eius conatus concionantur, quiq́ue eius inſidias pandunt, depoſcit, quò facilius vrbem cuſtodibus ſpoliatã inuadere ac diripere poſſit.[a]

a *Plutar. in vita Demoſt.*

An præſtet bellum domi excipere, an verò in hoſtilem agrum inferre.

1 *Scipionis ſententia.*

2 *Q. Faby Max. ſententia.*

CAP. OCTAVVM.

FVit hæc quæstio variè admodum agitata a summis ducibus, multis in vtramque partem adductis argumentis & exemplis : vt vtra sententia sequenda sit, non facilè dixeris: fuitque in senatu Romanorum olim magna hac de re cōtentio, inter Q. Fabium Max. & P. Scipionem, qui Africam prouinciam sibi decerni petebat : non aliter asserens finem belli cum Annibale fore*, quàm si exer- 1
citus in Africam deportaretur, & eo bellum ex Italia auerteretur: referens quale esset, vltro metum inferre hosti, & ab se remoto periculo, alium in discrimen adducere:

ducere: idq; exemplo ipſius Annibalis: & multum intereſſe, alienos populari fines; an proprios vri excindique videas. plus enim animi eſſe inferēti periculum, quàm propulſanti: tum etiam ad dignitatem populi Romani, famamque apud reges genteſque externas pertinere, non ad defendendam modò Italiam; ſed ad inferenda etiam Africæ arma videri Romanis animum eſſe: caſtraque Romana potius eſſe, ſi Carthaginis portis imminerent, quàm Romani iterum vallum hoſtium ex mœnibus ſuis viderent: Africa eſſet reliqui belli ſedes, illic terror fugaque, populatio agrorum, defectio ſociorum, cetera belli clades. Contra ea
2 Fabius * Annibalem recto itinere Italia prius expellendum, quàm per circuitus in Africam trahendum cenſebat: idque natura prius eſſe, tua cùm defenderis, aliena ire oppugnatum, & pacem prius in Italia optandam, quàm bellum in Africa: & vt ipſis prius decederet timor, quàm aliis inferretur: vbi nō portus vllus claſſi Romanæ apertus, non ciuitas ſocia, non rex amicus, non conſiſtendi vſquam locus, non procedendi: quacunque circumſpexeris, hoſtilia omnia atq; infeſta:

infeſta: aliter quoque Carthaginienſes mœnia patriæ, templa Deûm, aras & focos defenſuros, quàm Hiſpaniam defenderant: vbi Annibal eſſet, ibi caput atque arcem illius belli eſſe: quem in Africam tractum propinqua Carthago, & tota ſocia Africa potentiorem armis viriſque
a Liu. li. 28. faceret[a]. Et pro Fabio quoque facit exẽplum Athenienſium*, qui quoad domi 3
bella geſſerunt, victores ſemper exſtiterunt: ſed magna claſſe in Siciliam tranſmiſſa, vna nauali pugna florentem rempub. ſuam in perpetuum afflixerunt. facit quoque quod de Antæo* Lybiæ re- 4
ge fertur: qui ab Hercule Ægyptio, dum in ſedibus ſuis bellum geſſit, ſuperari nõ potuit: fraude verò Herculis, extra fines ſuos tractus, cæſus fuit, & vitam cum regno amiſit. quod fecit locum fabulæ, quæ fingit Antæum Neptuni e Terra filium fuiſſe, robore & fortitudine nemini cedentem: cuius membra quotiés labore defecta eſſent, tactu Terræ matris ſuæ recreabantur: quem Hercules cum eo pugnans, medium complexus, quòd aliter ſuperari non poſſet, e terra ſublatum, aſtrictum pectori expirare coë-
b Luca. de bel. ciuil. lib. 4 git[b]. Thomyris quoque Scytarum regina,

gina, nequaquam Cyri aduentu territa, maluit aduentum eius operiri, quàm obuiam ire, feliciorem sibi pugnam intra regni sui terminos futuram rata, vbi Cyrum in angustias pertractum ex insidiis cum ducentis millibus Persarum trucidauit [a]. Item Lacedæmoniis alia bella aduersus finitimos gerentibus, cùm Thebani Epaminonda duce, occupandæ vrbis eorum spem cepissent, tacitiq; Lacedæmona proficiscerentur: non amplius centum iam effœtæ ætatis viri, qui domi manserant, aduersus quindecim millia militum pugnæ sese obtulerunt. tantum animorum viriumque patriæ & penatum conspectus subministrat*, tantoque præsentia, quàm recordatione sui maiores spiritus largitur, inquit Iust.[b] nā cùm viderent, intra quę, & pro quibus starét, aut vincendū sibi, aut moriendum censuerunt. Et huc spęctare videtur consiliū T. Quintij Flaminij cōs. quo Achæos bellum inferre Zacyntho molientes, monuit, ne instar testudinis (quę vbi collecta in suū tegmē est, tuta ad omnes ictus est; vbi exerit aliquas partes, quodcūq; nudauit, obnoxiū atq; infirmū habet) prolato extra Peloponesū capite, peri-

5

a Iustin. l. 1.

b lib. 6.

periculo sese exponerét[a]. Pro Scipione verò facit ipse euentus belli, quo Annibalem (qui tredecim annis in Italia impunè bellum gesserat) tractum in Africã superauit, & præclara victoria potitus est. Similiter Agathocles tyrãnus*, cùm 6
Pœni Syracusas obsidione cinxissent, & sese nec viribus parem, nec ad obsidioné ferẽdam instructum videret: mira prorsus audacia (vt qui sua tueri non poterat, impugnaret aliena) bellum in Africam transtulit, & castra quinto lapide a Carthagine posuit: & Hannone Pœnorum duce superato, vastata Africa, plurimas & nobilissimas vrbes, amicitiarum iura non fide, sed successu ponderãtes, a Pœnis deficientes, ad se pellexit[b]. Facit quóque pro Scipione cõsilium Annibalis*, 7
quo cum ipse primùm in Italia per tredecim annos cum maxima gloria bellũ gessit: tum etiam Antiocho consilia volutanti de Romano bello, auctor fuit, vt in Italia bellum gereret: Italiam & milites, & commeatum prębituram externo hosti: in Italia Romanos, suis opibus, suis viribus, suis armis vinci posse: si nihil ibi moueatur, licerétq; populo Rom. viribus & copiis Italiæ, extra Italiã bellum ge-

a Liu. lib. 36. Plutar. in Apoph.

b Iust. lib. 22

lum gerere, neque regem, neque gẽtem
vllam parẽ Romanis fore[a]. & hæc quo- a Liu.lib.34
que fuit sentẽtia Agidis Lacedæmonio-
8 rum regis*, qui dicebat Ætolis intra fi-
nes suos bellum inferendum, nec per-
mittendum, vt Peloponnesi claustra in-
trarent[b]. Idem consilium post cędem C. b Plut. in vi-
Flaminij, exercitusq́ue Romani ad Tra- ta Agidis.
symenum, populo Romano dedit Hie-
9 ro Syracusarũ rex*, amicus populi Rom.
vt scilicet prætor, cui Sicilia prouincia
euenisset, classem in Africam traijceret,
vt hostes in terra sua bellum haberent,
minusq́ue laxamẽti daretur iis, ad auxi-
lia Annibali submittenda[c]. Hoc quoq; c Liu.lib.22
consilio senatus populusq́ue Rom. Ma-
cedonicum bellum indixit, persuadente
Seruio Sulpitio cons. cui Macedonia
prouincia euenerat: qui populo, vt ro-
gationem de bello Macedonico indicẽ-
do iuberent, his rationibus suasit: non
hoc agi, vtrum bellum, an pacem habe-
rent Romani (neque id liberum iis per-
missurum Philippum, qui terra mariq́ue
ingens bellum moliretur) sed vtrum in
Macedoniam legiones transportarẽt, an
hostes in Italia acciperent. Hoc quãtum
interesset, Punico proximo bello exper-

tos esse.

tos esse. quis enim dubitaret, quin si Sagũtinis obsessis fidem Romanorum implorãtibus impigrè tulissent opem, sicut patres ipsorum Mamertinis tulerant, totum in Hispaniam auersuri bellum fuissent: quod cunctando cum magna clade Romanorum in Italia acceperunt. Nec illud quidem dubium esse, quin Philippum pactum iam per legatos, literasque cum Annibale, in Italiã traijcere, misso cum classe Leuino, qui vltra ei bellum inferret in Macedonia, continuissent. multo magis florentem Italiam, multo magis integras res, saluis tot ducibus, saluis tot exercitibus, quos Punicum postea bellũ absumpsit, aggressum Pyrrhum, tamen cõcussisse, & victorem prope ad ipsam vrbem Romam venisse: nec Tarentinos modò, oráque illam Italiæ, quam maiorem Græciam vocant, sed etiam Lucanos, & Brutios, & Samnites ab ipsis defecisse: quæ quoque, si Philippus in Italiam transmissurus esset, quietura, aut mansura in fide non esse: quemadmodum nec bello Punico manserũt. si piguisset Romanos in Africam traijcere, etiamnum tunc in Italia Annibalẽ futurum fuisse, & Carthaginiẽses hostes habi-

habituros. potius igitur eſſe, vt Macedonia, quàm Italia bellum haberet, hoſtium vrbes agroſque ferro & igni vaſtari: expertos iam eſſe, foris ipſis, quàm domi feliciora potentioraq; arma eſſe[a]. a Liu. lib. 31.
Ex quibus certè conſtat, id quod Aga-
10 thocles quoque dicebat: Aliter foris*; aliter domi bella tractari: domi ea ſola auxilia eſſe, quæ patriæ vires ſubminiſtrent: foris hoſtem etiam ſuis viribus vinci. His adde, quòd melior procul
11 a domo futurus ſit miles*, vbi nullum eſt refugium, & neceſſitas pugnandi imminet. qua ratione Annibal in Hiſpania bellum gerens, Afrieam Hiſpanorum præſidio firmauit: & pro eo ſupplementum ipſe ex Africa petiit[b]. Sed b Liu. lib. 10
& tanto audacius, fortiuſque pugnaturus eſt miles in hoſtili agro, quanto maior ſpes, maiorque animus inferentis eſt bellum, quàm arcentis. huc accedit, quòd hoſtes deuicti, extra fines ſuos, facilè reſtaurare bellum poſſint, & fines ſuos tueri: vbi ſi domi ſuæ hoſtes ſuperaueris, nullo ſpacio recreandi dato, facilè eos opprimere poſſis, & bello finem imponere. quod Annibali victori ad Cannas non difficile fuiſſet,

si victoria & beneficio fortunæ vsus fuisset: & satis constat moram tantùm suam
a Liu. lib. 22 saluti vrbi atq; imperio Romano fuisse a.
Et his quidem argumentis, & exemplis in medium prolatis, vnicuique liberum hac de re constituendi relinquimus arbitrium, illud tamen etiam atque etiam pensitandum est, si de bello inferēdo, vel excipiendo consultetur, an facilis sit accessus in fines hostium, an arcibus muniti, an plani campi, an loca montuosa, vbi insidiæ timeri possent, an cum hoste armato & bellicoso; an verò inermi & imbelli, & cuius vis omnis in pecunia consistat, res sit: qui suis viribus domi suę facile superari poterit, exemplo Carthaginiensium: secus si cum hoste armato, & bellicoso, cui domi omnia ad bellum parata sunt, quales fuere Romani, res sit. Ceterum si cum hoste bellicoso & vincere solito domi tuæ bellandum erit, nō inutile videbitur Fabij exēplum sequi*, 12
qui Annibalē iam aliquot victoriis ferocem, cùm facilè certamine vinci non posse videret, sedendo fregit, & vincere Annibalem prohibuit, vt ab aliis vinci posset: satis cito incipi victoriam ratus, vbi prouisum foret ne vinceret: qua ratione

-tione imperium Romanum multis cladibus afflictum restituit. Suntque præclara in hanc sententiam eiusdem Fabij verba, quibus L. Æmilium Paulum contra Annibalem euntem ita affatus est:

„ Vna ratio belli gerendi aduersus Annibalem est, qua ego gessi, nec euentus modò hoc docet: stultorũ iste magister est: sed eędem ratio quæ fuit, futuraque, donec res eadẽ manebunt, immutabilis est. in Italia bellum gerimus, in sede ac solo nostro, omnia circa ciuium ac sociorum sunt: armis, viris, equis, cõmeatibus iuuant iuuabuntque. id iam fidei documẽtum, in aduersis rebus nostris dederunt. Meliores, prudentiores, constantiores, nos tempus diesque facit. Annibal contrà, in aliena, in hostili terra, inter omnia inimica infestaque, procul a domo, procul a patria, neque illi terra, neque mari est pax: nullæ eum vrbes excipiunt, nulla mœnia, nihil vsquam sui videt. in diem rapto viuit, partem vix tertiam exercitus eius habet, quem Iberum amnẽ traiecit: plures fames quàm ferrum absumpsit: nec his paucis iam victũ suppeditat. Dubitas ergo quin eum sedendo superaturi sumus, qui senescat in dies? non cõ-

meatus, non supplementum, non pecu- „
a Liu.lib.22 niam habeat [a]? Et certè eò Annibalem „ tunc redactum fuisse constat, vt nullo negotio superari potuisset, nisi temeritas Terētij Varronis occasionem rei bene gerendæ hosti præbuisset. Simili ratione Cn. Sulpitius dictator, aduersus Gallos in Italia bellum trahebat, nolens se committere fortunę aduersus hostem, quem tempus deteriorem in dies & locus faceret: sine præparato commeatu, sine firmo munimento morantem: ad hoc iis animis corporibusque, quorum omnis in impetu vis esset, parua eadem
b Liu.lib.7. languescere mora [b].

An præstet initio prælij magno clamore, & concitato cursu in hostes pergere; an verò loco manere, & hostium impetum excipere.

1 *Leuissima quæque in bello nonnunquam magni momenti sunt.*
2 *Samnites & Galli primo impetu feroces.*
3 *Fabius sustinuit impetū hostium & vicit.*
4 *Decius impetum faciendo in hostem victus fuit.*
5 *Fabij exemplum secutus T. Veturius.*
6 *A. Cornelius Cossus dictator hostium impetum excipiendo vicit.*

7. *Cæsar*

7 *Cæſar reprehendit conſilium Pompeij, qui prædixerat ſuis, vt impetum Cæſaris exciperent.*

8 *Mos Gallorum & Germanorum initio prælij.*

9 *Syri ex clamore indicium ſumebant de futura victoria vel clade.*

10 *Cyri conſilium.*

CAP. NONVM.

1 IN bello nihil tam leue eſt*, quod non magnæ interdum rei momentũ faciat. cuius nobis fidem faciunt Q. Fabius, & P. Decius conſſ. bello contra Samnites & Hetruſcos. inſtructa enim acie, ita vt Fabius aduerſus Samnites in dextro cornu, & Decius aduerſus Gallos in ſiniſtro cornu cõſiſteret, haud ſimilis pugna, inquit Liuius [a], in dextro læuoque cornu fuit. Romani apud Fabium arcebãt magis, quàm inferebant pugnam, extrahebantq; in quàm maximè ſerum diei certamen: quia ita perſuaſum erat duci, &
2 Sãnites & Gallos * primo impetu feroces eſſe, quo ſuſtineri ſatis ſit: longiore certamine ſenſim reſidere Samnitium animos: Gallorum quidẽ etiam corpora intolerãtiſſima laboris atq; æſtus fluere,

a *lib.* 10.

 prima-

prîmaque eorum prælia plus quàm virorum; poſtrema minus quàm feminarum eſſe. in id tempus igitur, quo vinci ſolebat hoſtis, quàm integerrimas vires militi ſeruabat Fabius*. Ferocior De- 3
cius, & ætate & vigore animi, quantumcunq; virium habuit, certamine primo effudit*, impetum faciendo in hoſtem: 4
quod illi nõ bene ceſſit: nam ſui milites, primo cõflictu in fugam acti ſunt, & diſſipati: quos cùm nulla vi ſuſtinere poſſet, vt morte ſua eam, quam per victoriã conſequi non poterat gloriam, ſibi pararet, exemplo P. Decij patris, ſe legioneſque hoſtium pro exercitu populi Rom. quiritum deuouit: & quà cõfertiſſima cernebat Gallorum aciem, concitauit equum, interensque ſe ipſe infeſtis telis, interfectus eſt: & Romani amiſſo duce, quæ res terrori alias eſſe ſolet, ſiſtere fugam, ac nouam de integro inſtaurare pugnam cœperunt: quibus cùm ſuperueniſſent ſubſidia ex nouiſſima acie iuſſu Fabij ad præſidium collegę miſſi, victoria potiti ſunt. Et Fabij exemplum ſecutus T. Vetuſius cõſ.* in Volſcos miſſus, cum ad dimicandum hoſtes acie exciuiſſet, & multitudine aliquantulum Volſci ſuperarent:

rarent: nec promouit aciem, nec clamorem reddi passus est, sed defixis pilis stare suos iussit: vbi ad manũ venisset hostis, tum cohortes tota vi gladiis rem gererent: in quo genere pugnæ Mars est atrocissimus. Volsci cursu & clamore fessi, cum se velut stupentibus metu intulissent Romanis, postquam impressionẽ sensere ex aduerso factam, & ante oculos micare gladios, haud secus quàm si in insidias incidissent, turbati verterũt terga, & ne ad fugam quidem satis virium fuit: quia cursu in prælium ierant. Romani contrà quia principio pugnæ quieti steterant, vigentes corporibus, facilè adepti fessos, & castra impetu ceperũt, & castris exutum hostem, Velitras persecuti, vno agmine victores cum victis irrupere [a]. a Liu. li. 2.

6 Similiter A. Cornelius Cossus dictator*, acie decertaturus cum Volscis, quorum ingens erat exercitus, milites suos ita affatus est: „ Nostra victoria est milites, si „ quid dij vatesque eorum in futurum vi„ dent. itaque vt decet certę spei plenos, & „ cum imparibus manus conserturos pi„ lis ante pedes positis, gladiis tantum de„ xtras armemus: nec procursari quidem „ ab acie velim, sed obnixos vos stabili

gradu impetum hoſtium excipere: vbi illi vana iniecerint miſſilia, & effuſi ſtantibus vobis ſe intulerint, tum micēt gladij, & veniat in mentem vnicuique deos eſſe, qui Romanum adiuuent, deos qui ſecundis auibus in prælium miſerint. & ſic vt præceperat pugnant, nec dux legiones, nec fortuna fefellit ducē[a]. Hoc quoque conſilio Pompeius, prælio decertaturus cum Cæſare ad Pharſalū, ſuis prædixerat, vt Cæſaris impetum exciperent, néue ſe loco mouerent, aciemque eius diſtrahi paterentur: idq; admonitu C. Triarij feciſſe dicitur, vt primus excurſus, viſque militum infringeretur, aciesque diſtenderetur: leuiusque caſura pila ſperabat, in loco retentis militibus, quàm ſi ipſi immiſſis telis occurriſſent: ſimul fore, vt duplicato curſu, Cæſaris milites examinarentur, & laſſitudine cōficerentur: quod Cæſari tamen nullo cōſilio factum videbatur*: propterea quòd 7
eſt quædam animi incitatio, atque alacritas naturaliter innata omnibus, quæ ſtudio pugnæ incenditur: hanc non reprimere, ſed augere imperatores debere, neque fruſtra antiquitus inſtitutum eſſe, vt ſigna vndique concinerent; clamoremque

a Liu. lib. 6.

remque vniuersi tollerent: quibus rebus & hostes terreri, & suos incitari existimauerũt[a].
8 Sic Galli & Germani*, quibus inconsulta ira & furor erat, si quãdo cum hoste congredi pararent, dissono & truci cantu, quem harritum vocabant, cum vlulatu & tripudiis scuta quatientes, prælium inibant, ex quo futuræ pugnæ fortunam augurabantur. Similiter
9 Syri* primo congressu, Solem venerati, cùm classico signo dato pugnam inirent, primo occursu ad ardorem excitandum, ardentissimo clamore concurrebant, & signa inferebant: qui si consona voce editus, neque impar, varius, vel dissonus foret, haud dubiè satis animorum ad certamen esse, & futuram victoriam spondebant. nam is erat index voluntatis & animi cuiusque: si verò excitatior crebriorque ab hoste sublatus esset: quò euentus prælij casurus foret, indicium haud dubiè præbebat. Quò spectat quod Liuius[b] refert, incautè, inconsulteque a C. Sempronio consule prælium commissum cum Volscis: „Clamor, inquit, indicium primum fuit, quò res inclinatura esset, „excitatior crebriorque ab hoste sublatus:

a Cæs. de bel. ciuil. lib. 3.

b lib. 4.

tus: ab Romanis dissonus, impar, segnis, „ sæpe iteratus incerto clamore prodidit „ pauorem animorum. Cyri verò consiliũ „ fuit*, vt si hostes tumultuosius irruerẽt, 10 taciti milites impetum exciperent: sin autẽ taciturni, clamore & strepitu acies inuaderent[a]. Plurimum certè refert, vtrum cum tyronibus, & militiæ insuetis, qui facilè inusitato clamore, & impressione commoueri possint, an verò cum veteranis & bello assuetis, qui non facilè terreri solent, res sit.

[a] Alex. ab Alex. genial. dier. lib. 4. c. 7.

Non esse consilij, inuicem infensos ciuilibus dissensionibus hostes, sola discordia fretum inuadere.

1 *Seditio remp. alioqui æternam, mortalem facit.*
2 *Fouendæ seditiones hostium.*
3 *Hostes dissentientes non sunt inuadendi.*

Cap. decimvm.

ÆTernam esse magnam rempub.* nisi 1 ciues inter semetipsos seditionibus sæuiant: id vnum venenum, eam labem ciuitatibus opulẽtis repertam, vt magna imperia mortalia essent, non temerè ab antiquis creditum est, cuius rei exemplo esse

esse potest Romana resp. quæ tam diu imperium totius orbis tenuit, donec ciuilibus, & intestinis bellis, suis viribus consumpta, & ad nihilum redacta est. Vnde solent prudentes duces fouere se-
2 ditiones hostium*, si quando possent: vt hac ratione incruenta victoria, hostium viribus potiri possent. Quo cõsilio Marcius Coriolanus, victor ad vrbẽ pergens, cùm agrum Romanum popularetur, a Patriciorum agris abstineri iussit, quò illos suspectos plebeiis redderet, & discordiam ciuium iam ante natam incitaret [a]. Et Annibal cùm videret Q. Fabiũ solerti cunctatione illi victoriam præripere, qui bellum ratione, non fortuna gereret: quo nomine contemptui erat Romanis, & timidus dictus, ad augendã Fabij inuidiam ab agro ipsius omnẽ vim hostilem abstineri iussit, omnibus circa solo æquatis, vt occulti alicuius pacti ea merces videri posset [b]. Quam inuidiam vt euitaret Fabius, fertur agros illos vendidisse, & precium in redemptionem captiuorum conuertisse: Periclem imitatus, cuius agros in populatione ceterorum Spartani intactos reliquerãt, sperantes acquirere se illi posse, aut periculũ ex in-

a Liu. lib. 2. Dion. Hal. lib. 8.

b Liu. lib. 22

ex inuidia, aut ex suspicione proditionis infamiā: quod ante perspiciens Pericles, & futurū populo prædixerat, ad inuidiæ impetum declinandū: agros ipsos dono reipub. dederat, atque ita vnde periculū quæsitum fuerat, ibi maximam gloriam inuenit[a]. Porrò non erit consultum seditiosos hostes *, sola discordiæ fiducia inuadere. Nā externus timor, vt inquit Liuius, optimum concordiæ vinculum. Itaque cùm Prænestini, ex discordia Romanorum, occasionem sibi dari rati, raptim agmine facto peruastatis protinus agris, ad portā Collinam signa inferrēt: ingensque in vrbe, trepidatio esset: conclamatum ad arma, concursumq; in muros atque portas est: tandemque ab seditione ad bellum versi, dictatorē T. Quintium Cincinnatum creauere. quod vbi auditum est (tantus eius magistratus terror erat) simul hostes a mœnibus recessere, & iuniores Romani ad edictum sine detrectatione conuenere[b]. ciuilia enim certamina terror externus cohibet. Sicque cùm Cæsar Britannis bellū inferret, summam imperij belliique administrādi Britanni communi consilio permiserūt Cassinellauno, cui cum reliquis ciuitatibus

3

a Iustin. l. 3.

b Liu. lib. 6.

bus

bus continentia bella intercesserant: sed aduētu Cæsaris permoti, eum toti bello imperioq; prefecerunt [a]. Similiter Veiēti bello, Cn. Manlio, & M. Fabio conss. cùm ciuilibus dissensionibus exasperatis militum animis, consules castris se tenerent, nec prælio rem committere auderent: quòd arma militi non crederēt: & his freti hostes, omnibus modis lacessserent ad pugnam Romanos, probra ingerentes, & Romanis insultantes: Romanus non vltra contumeliam pati potuit; cumque externa & domestica odia certarent in animis, tandem superabant externa: adeo superbè insolenterque hostis illudebat. itaque acie instructa, irritatis in hostem, & sibi inuicem reconciliatis militum animis, non alio ante bello, inquit Liuius [b], infestior Romanus prælium iniit. cùm si se continuissent hostes, propriis ipsorum viribus, & suo milite facilè Romanos superare potuissent: vt exemplo sunt Æqui & Volsci: inter quos agrum Romanum ingressos ex certamine Volsci, Æquiue imperatorem coniuncto exercitui darent, seditio deinde atrox, prælium ortum, & inuicem hostes pernicioso

a Cæs. de bel. gal. lib. 5.

b lib. 2.

niciosо & pertinaci certamine se confecerunt, & Romanis victoriam tradiderunt[a]. Prudenter itaque Scorio Dacorum dux, cùm sciret ciuilibus armis distineri populum Ro. non tamen occasione inde arrepta lacessendum arbitrabatur, prospiciens externo bello intestinum plerumque restingui: & suorum animos, qui studio pugnæ ardebāt, lepidè repressit, reprehenditque: canes siquidē duos ipsis inspectantibus commisit: iisque mox acriter pugnātibus, lupum ingessit: quem canes, omissa protinus inter se ira, communem hostem alacriter inuadentes confecere.[b]

a Liu. lib. 2. Dion. Hal. lib. 8.

b Cæl. Rhodig. lect. antiq. l. 9. c. 50.

Necesſitatem pugnandi magno studio imponendam militibus esse, & hostibus remittendam.

1 *Vis necessitatis.*
2 *Milites necessitate ad certamē cōpellendi.*
3 *Fugæ species omnibus modis adimēda militibus.*
4 *Necessitas pugnandi hostibus remittēda.*
5 *Hostibus aperienda via, qua fugiant.*

Cap. vndecimvm.

QVanta sit vis necessitatis*, a Philosophis abundè satis disceptatum est, 1

qui

qui ex neceſſitate omnia fieri conten-
dunt. Itaque Thales interrogatus quid
validiſſimum eſſet, reſpondit neceſſitas:
eam enim ſolā ſuperari non poſſe. Cuius
vi ac virtute cognita, & quantum cùm
in reliquis omnibus actionibus, tū præ-
cipuè in bello poſſet, quātum animi ad-
deret, conſiderantes ſummi duces, ſolent
hoc ſtudiosè agere, vt milites ſuos ne-
2 ceſſitate aſtringerēt ad certamen*. nam,
vt inquit Q. Curtius, neceſſitas ante ra-
tionem eſt, maximè in bello. Atq; ita Q.
Fabius dictator, cùm per aliquot dies,
poſt ancipitem pugnā cum Samnitibus,
cōtinuiſſet ſuos intra vallum, obſeſſi ma-
gis quàm obſidentis modò, ſignum re-
pentè pugnæ propoſuit: & efficacius ra-
tus ad accendendos virorum fortium a-
nimos, nullam alibi, quàm in ſemetipſo
cuiquam relictam ſpem, de C. Fabio ma-
giſtro equitum, nouoque exercitu, qui
Roma aduenerat, militem celauit, & tan-
quam nulla niſi in eruptione ſpes eſſet,
locorum anguſtias, & commeatus ino-
piam, militibus expoſuit: & niſi quam
victoria patefacerent, viam nullam ha-
bere: caſtra quoque, ne infecta victoria,
ſicut priſtino die, in ea ſe reciperent, in-

cendi iussit: armis munimenta, non munimentis arma tuta esse debere inquiēs. itaque oratione dictatoris, quæ necessitatis index erat, accensi milites, ibant in hostem: & respectus ipse ardentium castrorum haud paruum erat irritamētum ad victoriam [a]. Sic quoque M. Portius Cato in Hispania bellum gerēs, circumducto exercitu, procul a nauibus suis castrisque, vbi spem nisi in virtute haberēt, inter medios hostes prælium commisit, hac exhortatione vsus ad suos: Nusquā nisi in virtute spes est milites; & ego sedulò ne esset feci. inter castra nostra & nos, medij hostes, & a tergo hostiū agger est. quod pulcherrimum, idem tutissimum, in virtute spem positam habere [b]. Et Annibal superatis Alpibus, cum P. Scipione dimicaturus, necessitatem pugnandi suis exposuit, inquiens: Dextra læuaque duo maria claudunt: nullam ne ad effugium quidem nauem habemus: circa Padus amnis, maior ac violentior Rhodano: a tergo alpes vrgent, vix integris vobis ac vigentibus transitæ. hic vobis vincendum, aut moriendum milites est, vbi primùm hosti occurristis: & eadē fortuna, quę necessitatem pugnandi imposuit,

a Liu. lib. 9.
b Liu. lib. 34

„ posuit, præmia vobis ea victoribus pro-
„ posuit, quibus ampliora homines ne a
„ diis quidem immortalibus optare solēt.
„ Duos consules huius anni, vnum in A-
„ fricam, alterum in Hispaniam Romani
„ misere: nihil vsquam nobis relictum est,
„ nisi quod armis vindicauerimus. illis ti-
„ midis & ignauis licet esse, qui receptum
„ habent, quos suus ager, quos sua terra,
„ per tuta, per pacata itinera, fugientes ac-
„ cipient: vobis necesse est, fortibus viris
„ esse, & omnibus inter victoriam mor-
„ témue certa desperatione abruptis, aut
„ vincere, aut si fortuna mutabit, in prælio
„ potius, quàm in fuga mortem oppetere.
„ Si hoc bene fixũ omnibus, destinatum-
„ que in animo est, iterum dicam vicistis.
Nullum incitamentum ad vincendum, inquit Liuius [a], homini a diis immortalibus acrius datũ est. Item Vectius Messius Volscorum dux, cùm videret suos in medio circumuentos a Romanis, eos in-
„ crepans clara voce: Hic perituri, inquit,
„ vos telis hostium estis, indefensi, inulti?
„ quid igitur arma habetis? aut quid vltro
„ bellum intulistis, in otio tumultuosi, in
„ bello segnes? Quid hic stātibus spei est?
„ an deum aliquem protecturum vos, ra-

[a] lib. 21.

pturumque huic putatis? ferro via facie- „ da est. hac qua me progressum videtis, a- „ gite, qui visuri domos, parentes, coniu- „ ges, liberos estis: ite mecum. non murus, „ nec vallum, sed armati armatis obstant, „ virtute pares, necessitate, quæ vltimum „ ac maximum telum est, superiores estis[a]. „

a Liu. lib. 4.

Porrò vt necessitatem militibus imponerent summi duces, solēt variis modis, fugæ spem adimere*. itaque Cæsar primùm suo, deinde omnium e conspectu remotis equis, vt æquato omnium periculo, spem fugę tolleret, cohortatus suos prælium commisit cum Heluetiis[b]. idq; apud Germanos frequens fuit. Agathocles tyrannus cùm in Africā traiecisset, omnes naues consentiente exercitu incendi iussit: vt omnes scirēt auxilio fugæ adempto, aut vincendum, aut moriendū esse[c]. Astyages Medorum rex cùm Cyro & Persis prælio decertans, pugnantibus suis partem exercitus a tergo posuit, & in tergiuersantes ferro agi, vt in hostes iussit: ac suis denunciari, ni vincerent, nō minus fortes etiam post terga inuenturos, quàm a fronte viros: atque ingens ex necessitate, pugnandi animus militibus accessit[d]. Et fuit apud Romanos frequens,

3

b Cæs. de bel. gal. lib. 1.

c Iusti. l. 22.

d Iustin. l. 1.

quens, vt fugientes pro hostibus cædi iuberentur: profuitque sæpius salubre consiliũ, quod in magna cõsternatione, abscissis rebus, ac desperata salute, a Romanis factitatum legimus: vt dispositis equitũ turmis ante munimenta, fugientes temerè ex prælio ad castra, pro hoste haberent; illosque strictis gladiis inuaderent, vt non minus a tergo, quàm a fronte infestas acies viderẽt. Hæc vltima desperatio nonnunquam militũ animos ita incendit, vt inclinatas, & turpi fuga profligatas acies plerumque repararit: tantoque ardore pugna fuerit restituta, vt milites ancipiti coacti metu, victoriã ex hostium manibus sæpe eripuerint. Ceterum eadem ratio, quæ necessitatem pugnandi militibus imponendã suadet,
4 eandem hostibus remittendam * esse ostendit. fit enim plerumque, vt desperatio in virtutem conuertatur, secundum illud Maronis,

Vna salus victis nullam sperare salutem.

Itaque bello Veienti, cùm hostes ex prẹlio subtractis subsidiis ad castra Romana oppugnanda iuissent, & Cn. Manlius cõsul euectus in castra, ad omnes portas milite opposito, hostibus viã clausisset:

hæc deſperatio hoſtibus rabiem magis quàm audaciam accendit: ita vt cæſo cõſule, vis hoſtium amplius ſuſtineri non poſſet, & ad extrema ventum foret, ni legati patefeciſſent vna porta hoſtibus viam, qua erumperent [a]. Quare meritò Scipionis ſentẽtia laudata fuit, qui viam hoſtibus, qua fugerent, eſſe muniendam dicebat*. Quanto enim plus ſpei, vt in- 5
quit Tacitus, tanto minor ad reſiſtẽdum animus erit: nam ignauiam quoque neceſſitas acuit, & ſæpe deſperatio ſpei cauſa eſt: aut ſaltem, vt Q. Curtius ait, magnum ad honeſtè moriendũ incitamentum. Vnde prudenter Themiſtocles, Græcis volentibus Xerxis prælio victi tranſitum impedire, ipſumque regem cum exercitu intercludere, timens ne intercluſi hoſtes deſperationem in virtutẽ verterent, & iter quod aliter nõ pateret, ferro patefacerent, cùm vincere ceteros conſilio non poſſet, per ſeruum Xerxem monuit, vt maturata fuga, tranſitum occuparet [b]. Prudenter quoque M. Furius Camillus dictator, cùm Veios oppugnaret, & cuniculo per Veientanam arcem acto, per quẽ electos milites immiſerat, vrbem ſuis militibus impleſſet, & omnibus

a Liu. lib. 2. Dion. Hal. lib. 9.

b Iuſtin. l. 2

bus locis pugnaretur, multa iam edita cæde, quo facilius vrbe potiretur, necessitate defendendi hostibus remissa, edicere per præcones iussit, vt ab inermi abstineretur: quo factum est, vt finis sanguinis esset, & dedi inermes inciperent[a]. [a] Liu. lib. 5.
Similiter cùm Fregellæ Colonia, nec opinato aduentu Samnitium, nocte occupata esset, & Fregellani pugnam aliquã diu æquam (quòd pro aris & focis dimicaretur, & ex tectis adiuuaret imbellis multitudo) sustinuissent: fraus deinde rem inclinauit, inquit Liuius[b], quia vocem præconis audiri passi sunt, incolumem abiturum, qui arma posuisset: eaq; spes remisit a certamine animos & passim arma iactari cœpta. Eodem astu C. Fabius Ambustus, in Auxuris oppugnatione, cùm vrbe capta, magna adhuc resistentiũ (quia cedentibus nihil spei erat) pugna esset, pronunciari repente iussit, ne quis̄ præter armatos violaretur, reliquam omnem multitudinem voluntariam exuit armis: qua ratione facili victoria potitus est[c]. Simili modo cùm Sutrium ex sociis populi Rom. eodem die, quo ab Hetruscis oppugnatum erat, Camillus ex improuiso recepisset, & pas-

[b] lib. 9.

[c] Liu. lib. 4.

ſim trucidatis Hetruſcis portas claudi iuſſiſſet, ſpe fugæ adempta, reſtitutum & accenſum deſperatione hoſtium præliũ fuiſſe refert Liuius[a], ni præcones per vrbem dimiſſi, poni arma, & parci inermi iuſſiſſent, nec præter armatos quẽquam violari. tum verò etiam, quibus animi in ſpe vltima obſtinati ad decertãdum fuerant, poſtquam data ſpes vitæ eſt, iactare paſſim arma, inermesque, quod tutius fortuna fecerat, ſe hoſti offerre. Cæſar quoque prælio Pharſalico inclinata iam acie Pompeij, prudentiſſimo conſilio, ne hoſtes rurſum inſtaurarent ordines, quòque facilius victoria potiri poſſet, dimiſſis circumquaque præconibus, edixit ſuis, vt ciuibus parcerent, & in ſola ſæuirent auxilia: ſimulque victores victis occurrentes, iubebant ſtare ſecuros, quo facto hæc vox, Sta ſecurus, Pompeianis cœpit eſſe pro teſſera: itaque Cæſar victoriam obtinuit[b]. huc ſpectare videtur, quod Lycurgus ſuis præcepit, vt ſi prælio hoſtes fudiſſent ac viciſſent, tantiſper modò inſequerentur fugientes, dum victoriam ſtabilirent, deinde ſtatim ſe reciperent: nõ modò quia græcanicum non eſſet, cedentes interficere, ſed & vtilis hæc

a lib. 6.

b Appian. de bel. ciuil. l. 2.

hæc esset ratio. hostes enim, si scirent cedentibus parci; repugnantes occidi, fugā pugna vtiliorem sibi arbitraturos.[a]

a Plut. in apoph.

In victoria potissimum de pace cogitandum.

1 *Melius malam, quàm bonam fortunam ferre possumus.*

2 *Nec secundæ, nec aduersæ res immoderatè ferendæ.*

3 *In victoria paci studendum.*

4 *In bello nihil miserius victoria.*

CAP. DVODECIMVM.

1 ITa profectò natura comparatum est*, vt melius malam, quàm bonam fortunam ferre possimus. etenim, vt inquit Tacitus, secundæ res acrioribus stimulis animum explorant, quàm aduersæ: quia miseriæ tolerantur, felicitate corrumpimur. quod cognoscens Abdolominus e stirpe quidem regia, sed inops admodū, & pauper, à Sidonibus permissu Alexādri rex constitutus, rogatus ab Alexandro, qua patientia inopiam tulisset, respondit: Vtinam eodem regnū pati possim [b]. & huius quoque rei exemplo est ipse Alexander Magnus, qui priusquam se fortuna animo eius infudisset, orientē

b Q. Curtius lib. 4.

eam moderatè & prudenter tulit; ad vltimum verò magnitudinem eius nõ tu-
a Q. Curtius lib. 4. lit[a]. Fit enim plerunque, vt rebus prosperis insolescat animus humanus, vt iã nec alios ferre possit, nec se. vbi tamen maximæ cuiq; fortunæ minimè credendum sit: cùm quid vesper feret, incertum
sit. Vnde vt aduersas res*, sic secũdas im- 2
moderatè ferre maximæ leuitatis est. & rectè pręcipere videntur, qui monent, vt quanto superiores simus, tanto nos submissius geramus. Sicuti enim equos, vt
b offic. lib. 1. ait Cicero[b], propter crebras contentiones pręliorum ferocitate exultantes, domitoribus tradere solent, vt his facilioribus possint vti: sic homines secundis rebus effrenatos, sibiq; præfidentes, tanquam in gyrũ rationis, & doctrinæ duci oportet: vt percipiant rerum humanarũ imbecillitatem, varietatemq́ue fortunæ. nam non statuendo tandem felicitati modum, nec cohibendo efferentem se fortunam, quanto quis altius elatus fuerit, eo fœdius corruet. Itaq; in victoria*, 3
quæ alioqui insolens & superba est, potissimum paci studendum: neque exspectandum, donec (vt Demades de Athenieñ. intempestiuo belligerandi studio deditis

deditis dicebat) atrati eãdem petere cogamur[a].nuſquam enim minus,quàm in bello euentus reſpondet. Quare cùm Mago nũcius victoriæ Annibalis ad Cãnas, Carthaginem veniſſet, & ſenatu ei dato,res fratris in Italia ampliſſimis verbis extolleret, & quo propior ſpes belli perficiendi eſſet, eo magis omni ſpe iuuandum Annibalẽ eſſe diceret: his nihil motus Hanno, quẽ ſemper belli ſuſcepti aduerſus Romanos pænituit, prudenter monuit, vt in ſecundis rebus fortuna vti vellent, & de pace potius,quàm de bello
„ cogitarent:Nam,inquit,ſi prætermittas
„ hoc tempus,quo magis dare quàm acci-
„ pere poſſumus videri pacem, vereor ne
„ hæc quoque lætitia luxuriet nobis, &
„ vana euadat[b]. cuius ſententia tunc temporis ſpreta,poſtea ſed ſerò nequicquam a ſenatu laudata fuit: cum eò adacti eſſent, vt quas dare potuiſſent cõditiones pacis, poſtea ſibi dari petentibus, denegatæ fuerint: & eo ſtatu eſſent, quo de Latinis refert Liuius, vt neque pacem, neque bellum ferre poſſent, qui ſtatus rerum omnium miſerrimus eſt. Idem euenit Antiocho,cui(iam Romanis in Aſiam contra ipſum tranſuectis) de pace

a Plut.de ſanit.tue.

b Liu.lib.23

componenda agenti, respondit Scipio, hoc prius faciendum fuisse; non iam, vbi frenum, sessoremq; rex accepisset [a]. Non est itaque sapientis, pacem certam, quæ in victoris manu sit, fallaci spe incertæ victoriæ, quæ in fortunæ manu sit, redimere. Quare Hasdrubal Hœdus Carthaginiẽsium legat⁹, cũ de pace in senatu Romę ageret, dicebat, raro simul hominibus bonam fortunam, bonamque mẽtem dari, & populum Rom. eò inuictum esse, quòd in secundis rebus saperet, & consulere meminisset: si in secũdis rebus bonam quoque mentem donarent dij, non solùm ea quæ euenissent, sed etiam ea quæ euenire possent, reputaremus. Et Cicero [b] ad Marcellum scribens: Licet, inquit, omnia sint misera in bellis, miserius tamen nihil, quam ipsa victoria*: 4
quæ etiam si ad meliores venit, tamen eos ipsos ferociores impotentioresque reddit: vt etiam si natura tales non sint, necessitate tamen tales esse cogãtur. Itaque Cęsar memor huius impotentię humani animi, hoc vnum esse tempus, de pace agendi cum Pompeio inquit, dum sibi vterque cõfideret, & pares ambo viderẽtur: si verò alteri paululum tribuisset for-

a Plut. in apopb. App. de bel. Syr. Liu. lib. 37

b epist. fam. lib. 4. epist. 3.

ſet fortuna, non eſſe vſurum conditionibus pacis eum, qui ſuperior videretur, neque fore æqua parte contentum, qui ſe omnia habiturum confideret.[a]

a Cæſ. de bel. ciuil. lib. 3.

Deuictis hoſtibus, qua potiſsimum ratione perpetua pace quieti obtineri poſsint.

1 *Non minor virtus parta tueri, quàm acquirere.*
2 *Conſilium Herennij Pontij de Romanis ad Furcas Caudinas incluſis.*
3 *Sententia Camilli de Latinis victis.*
4 *Iudicium ſenatus de Priuernatibus ad deditionem coactis.*
5 *M. Catonis ſententia in rebellantes.*
6 *Romani non permiſerunt ſocios ſine Romano duce bellum gerere.*
7 *Mos deducendi colonias.*

CAPVT XIII.

1 CVm non minor ſit virtus *, quàm quęrere parta tueri: & victoria rectè vti, quàm vincere, (nã vt rectè Ouidius: *Caſus ineſt illic, hîc erit artis opus*:) ideoq; bella geramus, vt in pace viuamus: deuictis hoſtibus tota cõſultatio eſſe debet, qua potiſſimum ratione in perpetuũ a rebellando eos contineamus. Quid enim profuit Pyrrho, in deuincendis hoſtibus

ſtibus magnũ fuiſſe, cùm acquiſita tueri non potuerit: tanto melius ſtudebat ac-
a Iuſti.l.25. quirere imperia, quàm retinere a. quamobrem collatus fuit ab Antigono indocto luſori, qui cùm & multa & feliciter edat, iis tamen neſciat vti. in quam rem longè vtiliſſimum cenſeo conſilium Herennij Pontij* C. Pontij patris. nam cùm 2
Samnites, duce C. Pontio, Romanos fraude ad furcas Caudinas inter duos ſaltus pertraxiſſent, & inopes conſilij in tam lætis rebus Herẽnium Pontiũ conſulendum cenſerent, conſultus a nuncio filij Herennius, cẽſuit omnes inde quàm primùm inuiolatos dimittendos. quæ vbi ſpreta ſententia eſſet, & iterum iterumq́ue eodem remeante nuncio conſuleretur, cenſuit ad vnum omnes interficiendos: indicans priore cõſilio, quòd optimum duceret, cum potẽtiſſimo populo, per ingens beneficium perpetuam firmare pacem amicitiamq́ue: altero in multas ætates, quibus amiſſis duobus exercitibus, haud facile receptura vires Romana res eſſet, bellum differre: tertiũ nullum conſilium eſſe. & cùm filius, alijq́ue principes percũctando exquirerẽt, quid ſi media via conſilium caperetur, vt & dimit-

& dimitterentur incolumes, & leges iis
„ iure belli victis imponerentur: Iſta, in-
„ quit, ſentẽtia ea eſt, quæ neq; amicos pa-
„ rat, neque inimicos tolli, ſeruare modo
„ quos ignominia irritaueris. ea eſt Ro-
„ mana gẽs, quæ victa quieſcere neſcit: vi-
„ uet ſemꝑ in pectoribus illorũ, quidquid
„ iſthuc præſens neceſſitas iniunxerit, ne-
„ que eos ante multiplices pœnas expeti-
„ tas a vobis quieſcere ſinet. At neutra ſen-
tentia accepta fuit: ſed Romanis ſub iu-
gum miſſis, pax illa Caudina facta fuit:
qua poſtea ſpreta a ſenatu, quòd minus
ritè facta eſſet, deditis pacis auctoribus:
& Samnitibus pro ſuperba pace infeſtiſ-
ſimum cernẽtibus renatum bellum, om-
nia quæ inde venerunt, non in animis
ſolùm, ſed propè in oculis erant: &
ſero nequicquam laudata ſenis Pontij
vtraque conſilia: inter quæ ſe inedia
lapſos victoriæ poſſeſſionem pace in-
certa mutaſſe, & beneficij & maleficij
occaſione omiſſa, pugnaturos cum iis,
quos potuerant in perpetuum vel ini-
micos tollere, vel amicos facere [a]. a Liv. lib. 9.
prudentius verò Romani. nam cùm
3 Camillus * victis & perdomitis Lati-
nis, ad ſenatum quid de iis fieri pla-
ceret,

ceret, referret, ita locutus fuisse fertur: „ Reliqua consultatio est, quoniam rebel- „ lando sæpius nos sollicitant Latini, quo- „ nam modo perpetua pace quietos ob- „ tineamus. Dij immortales ita vos po- „ tentes huius consilij fecerunt, vt sit La- „ tium, deinde an non sit, in vestra manu „ posuerint. Itaque pacem vobis, quod ad „ Latinos attinet: parare in perpetuũ, vel „ sæuiendo vel ignoscẽdo potestis. Vultis „ crudeliter consulere in deditos victos- „ qúe? licet delere omne Latium, & vastas „ inde solitudines facere, vnde sociali e- „ gregio exercitu, per multa bella magna- „ qúe sæpe vsi estis. Vultis exemplo maio- „ rum, augere rem Romanam, victos in ci- „ uitatem accipiendo? materia crescendi „ per summam gloriam suppeditat. Certè „ id firmissimum longè imperium est, quo „ obedientes gaudent. sed maturato opus „ est, quicquid statuere placet. Tot popu- „ los inter spem metumq; suspensos ani- „ mo habetis: & vestram itaque de iis curã „ quàm primùm absolui, & illorũ animos „ dum exspectatione stupẽt, seu beneficio, „ seu pœna præoccupari oportet. hæc ille. cuius relationem de summa rerum senatus laudans, sed quòd aliorum causa alia

esset,

eſſet,ita expediri poſſe conſilium dicere, vt pro merito cuiuſque ſtatueretur,relatione habita de ſingulis populis. Quo facto ex decreto ſenatus, aliis ciuitas data, ſacraque ſua reddita: aliis ciuitas quã habebant ſeruata, crimenque rebellionis a publica fraude in paucos auctores verſum: aliis muri deiecti,& alio habitari iuſſi[a]. Eſt quoque in hanc rem memorabile iudicium ſenatus de Priuernati- a Liu. lib.9
4 bus*, quibus ad deditionem coactis, & ex ſenatus decreto dirutis Priuerni muris, Vitrubioque eorũ duce necato,cum ſociis eius noxæ:cùm Plãcius conſ.quid de reliqua multitudine fieri placeret, ad ſenatum referret:vnus ex Priuernatibus legatis,magis conditionis, in qua natus eſſet, quàm præſentis neceſſitatis memor, interrogatus a quodam ex ſenatoribus, quam pœnã meritos Priuernates cenſeret: eam inquit, quam merentur, qui ſe libertate dignos cenſent. cuius feroci reſpõſo cùm infeſtos factos videret conſul eos, qui Priuernatium cauſam impugnabant, vt ipſe benigna interrogatione mitius reſpõſum eliceret: Quid ſi pœnâ, inquit, remittimus vobis, qualem nos pacem vobiſcũ habituros ſperemus?

remus? ſi bonam dederitis, inquit, & fidam, & perpetuam; ſi malam, haud diuturnam. Quibus verbis concitatis nonnullorum animis, pars tamen melior ſenatus ad meliora reſponſa trahere, & dicere, viri & liberi vocem auditam: nec credi poſſe, vllum populum, aut hominẽ denique, in eá cõditione, cuius eum pæniteat, diutius quàm neceſſe ſit, manſurum: ibi pacem eſſe fidam, vbi voluntarij pacati ſunt: neque eo loco, vbi ſeruitutẽ eſſe velint, fidem ſperandam eſſe. Itaque ex auctoritate patrum latum ad populũ
a Liu. lib.8. eſt, vt Priuernatibus ciuitas daretur [a].
M. verò Cato * ita maximè rebellantes 5
contineri in officio poſſe cenſebat, ſi effectum eſſet, ne poſſent rebellare. itaque arma omnibus cis Iberum Hiſpanis ademit, vna die muris omnium dirutis: quam rem adeo ægrè paſſi ſunt, vt multi mortem ſibimetipſis conſciſcerent: ferox gens nullam vitam rati ſine armis
b Liu. lib.34 eſſe [b]. In quo Cato videtur ſecutus exẽplum Cyri, qui Lydis iterum rebellantibus arma & equos ademit, iuſſitq; cauponias, ludicras artes, & lenocinia exercere. Qua ratione effeminati mollitie, priſtinam virtutem perdiderunt, &

quos

quos ante Cyrum inuictos bella effecerant, in luxuriam lapsos ocium atque desidia superauit[a]. Annibal autem Sagunto capto, signo dato, omnes puberes *a Iustin. l. 1.*
interfici iussit. quod imperium crudele, vt inquit Liuius[b], ceterum prope necessarium cognitum in ipso euentu est. cui *b lib. 10.*
enim parci potuit ex iis, qui aut inclusi cum coniugibus, ac liberis domos super seipsos concremauerunt, aut armati nullum ante finem pugnę, quàm morientes fecerunt? Quò spectare videtur Agesilai dictum, difficile esse misereri simul & sapere[c]. Hoc quoque consilio Romanis, *c Plut. in Apoph.*
vt omnem rebellandi occasionem sociis
6 adimerent, non placebat*, socios sine Romano duce exercituque propriis viribus consilioque bella gerere[d]. Vnde *d Dion. Hal. lib. 8.*
cùm Æqui Latinum agrum inuasissent, & oratores Latinorum a senatu peterēt, vt aut mitterent subsidium, aut seipsos tuēdorum finiū causa capere arma sinerēt: tutius visum est defendi inermes Latinos, quàm pati retractare arma[e]. Mos *e Liu. li. [illegible]*
quoq; vetustus erat Romanis, cum quo nec fœdere, nec æquis legibus esset amicitia, non prius imperio in eum tanquā pacatum vti, quàm omnia diuina huma-

naque dedisset, obsides accepti, arma adempta, præsidia vrbibus imposita forent[a]. Fuit pręterea mos Romanis, nunc hos nunc illos Italiæ populos subiugando, parte agri multare *, in eumque co- 7
lonias ducere: aut in iam ante condita oppida nouos colonos sui generis asscribere. hæ coloniæ tanquam præsidia, partis bello prouinciis imponebantur[b]. Itaque prouidè Sylla, licet tyrannicè, armis oppressa republ. eos, quorum opera in eo bello vsus fuerat, colonos deduxit in agros & oppida eorum, qui illi restiterant: qui opportunis locis dispositi, in ipsius potestate continerent Italiã, translatis ad eos veterum possessorum prædiis: quo beneficio eos per totam vitam habuit obnoxios, & dominationem suã mirum in modum stabiliuit. cùm enim res suas, nisi actis Syllę ratis, tueri nequirent, propugnatores eius dignitatis fuerunt etiam post illius obitum: neque illi, quorum arces, mœnia, pecunias, immunitates sustulerat, propter inopiam nocere poterant[c]. Perseo autem victo, & Macedonibus liberis esse iussis, regis amicos, purpuratosque, duces exercituũ præfectos nauium aut præsidiorum, aliosque

a Liu. lib. 8.

b Dion. Hal. lib. 3. 4. 5. App. de bell. ciuil. lib. 1.

c Appian. de bel ciuil. lib. 1

liosque ministros omnes, regi seruire humiliter, aliisque superbè imperare assuetos, Macedonia excedere Romani, & in Italiam migrare iusserunt: ne fortè quid noui in Macedonia molirentur[a]. Huc spectasse videtur Lycurgus in legibus suis, quas Retras vocant, quibus vetuit sæpius cōtra eosdem bellum gerere: ne ij bellandi rationem discerent. Itaque Agesilao continenter cū Thebanis bella gerente, & in pugna quadam vulnerato, Antalcidam ei dixisse ferunt: Pulchram a Thebanis mercedem reportas, quos nescientes pugnare docuisti. nam reuera narratur, nunquam bellicosiores fuisse Thebanos, quàm tum temporis, ob crebras Lacedæmoniorum aduersus eos expeditiones[b]. fortuna enim belli, vt inquit Q. Curtius, artem victos quoque docet.

a *Liu. l.* 45.

b *Plut. in Apoph.*

DE IVRE ET OFFICIIS BELLICIS, ET DISCIPLINA MILITARI, LIBER TERTIVS.

DE DISCIPLINA MILITARI.

1 *Disciplina militaris magni est momenti.*
2 *Tyrones & imbelles disciplina militari fiunt bellicosi.*
3 *Capuanæ deliciæ perdiderunt Annibalis exercitum, alioqui inuictum.*
4 *Neglectæ vel retentæ disciplinæ militaris testimonium.*
5 *Mulieres castra sequi turpe.*
6 *Cura recidendorum impedimentorum.*
7 *Muli Mariani.*
8 *Exercitus vnde nomen habeat.*
9 *Leges militares.*
10 *Tria curare debent milites.*
11 *Militaris disciplina.*

Cap. PRIMVM.

1 QVantum momenti * in disciplina militari positũ sit, docẽt nos historiæ, & ipsa quotidiana experientia. & certè nulla alia re populum Rom. sibi orbem terrarum subegisse, nisi armorum exercitatione, disciplina castrorum, vsuque

 militiæ,

a Vegetius de iur. mult. li. 1 Liu in proœ. hist.
b in milite Marian.

militiæ, ſatis conſtat[a], idq́; pulchrè ex-
preſſit Quintilianus[b] cum ait: Si verè
exiſtimemus, imperium populi Rom. ad
hanc diem militari diſciplina ſtetit. non
enim nobis aut multitudo maior, quàm
Cimbris: aut maiores opes, quàm locu-
pletiſſimis regnis: aut mortis contẽptus
facilior, quàm pleriſq; barbaris, cauſam
vitę non habentibus. principes nos facit
ſeueritas inſtitutorũ, ordo militiæ, amor
quidam laboris, quotidianæ exercitatio-
nes, aſſidua belli meditatio. Vnde Valeri'

c lib. 2. c. 7.

Max[c]. præcipuum decus, & ſtabilimentũ
Romani imperij, diſciplinæ militaris te-
naciſſimum vinculũ fuiſſe dicit: in cuius
ſinu ſerenus, tranquillusque beatæ pacis
ſtatus acquieſcit. Et quidem plures exer-
citus ſeruorum*, tyronum, & imbelliũ, 2
ſola diſciplina & imperio inuictos, &
bellicoſiſſimos factos fuiſſe legimus: &
econtra, plurimos exercitus veteranorũ
militum, inuictos alioqui, ſola licentia,
omnibus vitiis, neglecta diſciplina mili-
tari, corruptos & conſumptos fuiſſe, &
longè ante periiſſe, quàm hoſtem vidiſ-
ſent. cuius rei fidẽ facit Tullus Hoſtilius
Romanorum rex, qui Romanos qua-
draginta iam annos in ocio agentes, ad
bellum

bellum exciuit, & belli expertes, ſola diſciplina optimos milites reddidit[a]. & T. Sempronius Gracchus, cùm ei ſeruorum exercitus datus eſſet, breui effecit exercitatione & ordine militis, vt nemo eorum generis ac ſanguinis ſui memor in acie eſſet, præſidio ſociis, hoſtibus terrori eſſent[b]. Sic quoque Pelopidas & Epaminondas, liberatis Thebis, a ſeruitute Spartanorum, facilè eos inſtitutis militaribus ex imbellibus optimos milites effecerunt: ita vt non ſolùm pares eſſent Spartanis, ſed etiam ſuperiores. Scipio verò Æmilianus, optimus imperator, & qui imperatorias artes optimè callebat, vt Numantinæ vrbis magnos ſpiritus ſuperiorum ducum culpa nutritos contunderet, collapſam militiæ diſciplinam, vt primùm caſtra intrauit, eiectis duobus millibus ſcortorum, & omnibus iis quæ voluptatis cauſa comparata erant, reſtituiſſe fertur. qua ratione acrem illam & animoſam Numantiam, incendiis exuſtam, ruinisque proſtratam, ſolo æquauit. ita vt neglectæ militaris diſciplinæ iudicium, vt ait Valerius Max[c]. Mancini miſerabilis deditio, ſeruatæ merces, Scipionis ſpe-

a Liu. lib. 1.

b Liu. lib. 26

c lib. 2. c. 7.

nis ſpecioſiſſimus triumphus exſtiterit. quem ſecutus Metellus, cùm exercitum in Africa Iugurthino bello, nimia Sp. Albini indulgentia corruptũ accepiſſet, diſciplinam militarem in ſtatum ſuum redegit: & edicto primùm adiumenta ignauiæ ſuſtuliſſe dicitur: atque præclaras ex hoſte victorias adeptus eſt [a]. Et Scipio Africanus poſterior, conſul in Africam miſſus, videns corruptam diſciplinam militum ſub Piſone aſſuetorum ocio, rapinis & auaritiæ, & nunquam ſe deuicturum hoſtes, ni ſuos in poteſtate haberet: caſtigatis graui oratione militibus, omnibusq́ue, qui non militarent, exactis, diſciplina militari ſtabilita, potentem illam Carthaginem Rom. imperij æmulã euertit [b]. Annibalis verò exercitum, aduerſus omnia humana mala ſæpe ac diu durantem, bonis inexpertum atque inſuetum, quem nulla mali vicerat vis, perdidere nimia bona ac voluptates immodicæ Capuanæ*. Somnus enim, & 3
vinum, & epulæ, & ſcorta, balneaq́ue, & ocium cõſuetudine in dies blandius, ita eneruauerant corpora, animosq́ue, inquit Liuius[c], vt magis deinde præteritæ victoriæ eos, quàm præſentes tutarentur vires;

a Valerius Max. lib. 2. cap. 7.

b App. de bel. pun.

vires: maiusque id peccatum ducis apud peritos artium militarium habitũ, quàm quod non ex Cannensi acie protinus ad vrbem Romã duxisset: illa enim cunctatio distulisse victoriã videri potuit: hic error vires ademisse ad vincendum. Itaq; hercle, velut si cum alio exercitu a Capua exisset, nihil vsquam pristinæ disciplinæ tenuit. nam & redierunt plerique scortis impliciti: & vbi primùm sub pellibus haberi cœpti sunt, viaque & alius militaris labor excepit, tyronum modo, corporibus animisque deficiebant: & deinde per omne æstiuorum tempus, magna pars sine commeatu ab signis dilabebantur, neque aliæ latebræ, quàm Capua desertoribus erat. Itaq; M. Marcellus in aciem copiis suis eductis apud Nolas, vt suorum militum animos erigeret, hosti exprobrabat Capuam Annibali Cannas fuisse. ibi virtutẽ bellicam, ibi militarem disciplinam, ibi præteriti temporis famam, ibi futuri extinctam: atque ita prælio commisso hostes fudit. & quemadmodum Annibalis exercitui Capua, sic militibus Alexandri Babylonia plurimum nocuit, & disciplinam militarem admodum corrupit: vsque adeo,

vt Alexandrum ad diſcrimina, quæ poſtea ſequebãtur, haud dubiè debiliorem futurum fuiſſe, ſi hoſtem habuiſſet, ſcribat Q. Curtius [a]. Et vt breuiter dicam, nullum maius neglectæ, vel retentæ diſciplinæ militaris teſtimonium * habere 4
poſſumus, quàm de Romanis: qui cùm ante iuſticiæ opinione, ac belli gloria omnes populos ſuperarent: poſtea labente diſciplina, ab omnibus ſuperati ſunt. Itaque Cato apud Salluſtium: „Nolite, inquit, exiſtimare, maiores noſtros „armis rempubl. ex parua magnã feciſſe. „ſi ita res eſſet, multo pulcherrimam eam „haberemus: quippe ſociorum atque ci-„uium, præterea armorum, atque equo-„rum maior nobis copia, quam illis eſt. „ſed alia fuere, quæ illos magnos fecere, „quæ nobis nulla ſunt: domi induſtria, „foris iuſtum imperium, animus in con-„ſulendo liber, neque delicto, neque libi-„dini obnoxius. pro his nos habemus lu-„xuriam, atq; auaritiam: publicè egeſtatẽ; „priuatim opulẽtiam: laudamus diuitias; „ſequimur inertiã: inter bonos & malos „diſcrimẽ nullum eſt. omnia virtutis prę-„mia ambitio poſſidet. Scitè vero Fabricius, legat⁹ ad Pyrrhũ profectus, cũ apud eum

a lib. 5.

cum Cyneam Thessalum narrãtem audisset, quendam Atheniẽsem clarum sapientia, suadere, ne quid aliud homines, quàm voluptatis causa facerent: pro monstro eam vocem accepit, continuoq́ue Pyrrho & Samnitibus hostibus istã sapientiam deprecatus est[a]. Prudenter quoque Spartana ciuitas, diu ciuiũ suorum oculos ab Asię aspectu retraxit, quia inde omnes manare delicias, certa corporis & animi venena perniciosissima cognoscebat, & plus similibus victoriis amitti, quàm bello quæri[b]. Hinc quoq;
5 mulieres castra* sequi apud maiores maximæ turpitudinis fuit, & seuerissimæ animaduersionis. & militi vxorem vel familiam apud se habere non conceditur, nisi cum venia principis[c]. Et ne quidem in prouincia vxorẽ ducere militi licuit[d]. Sed & procõsul tenetur de delictis vxoris, quam secum in prouinciam duxit[e]. Melius quoque esse dicit Vlpianus[f], vt procõsul sine vxore in prouinciam proficiscatur. idq́ue Seuerus Cæcina apud Tacitum[g] censuit: inesse enim dicebat mulierum comitatui, quæ pacem luxu, bellum formidine morentur, & Romanum agmẽ ad similitudinem barbari incessus

a Val. Max. lib. 4. cap. 2.

b Val. Max. lib. 2. c. 6.

c L. quicunque. C. de re milit. lib. 12.

d l. etsi cõtra. C. de nupt. l. eos. ff. de ritu nupt.

e l. 4. § proficisci. ff. de off. procons.

f in d. § proficisci.

g Annal. l. 3.

cessus

cessus conuertant. Olim quoque ex cõstitutione Constantini, abiectarum mulierum coniunctiones, quibusdam militibus interdicebantur. quod tamen imperator Iustinianus correxit, concedens militibus, vt quascunque vellent, modò ingenuas vxores ducerent a. Præcipuè etiam ad disciplinam militarem spectat * 6
cura recidendorum impedimentorum, quibus maximè agmen grauari solet. Vnde Philippus Macedo, cùm primùm exercitum conscriberet, vehiculorum vsum interdixit: equitibus non amplius, quàm singulos calones habere permisit, peditibus verò denis singulos, qui molas & funes ferrent. Scipio culcitras haberi prohibuit, primusque ipse culcitra fœnea vsus est: milites in itinere asinos, aut mulos inequitare vetuit, dicens parũ ab eo homine in bello exspectandũ esse, qui suis pedibus ire non posset[b]. C. Marius recidẽdorum impedimentorũ gratia, vasa & cibaria militum in fasciculos aptata furcis imposuit, sub quibus & habile onus, & facile esset: vnde & in prouerbium tractum, Muli Mariani *. idque 7
& constitutionibus regni Hispaniæ cautum est[c]. Quò spectare videtur Cicero[d], cùm

a Auth. vt liceat mat. vel auiæ, §. illo indubitanter. l. a caligato. C. de nupt.

b Appian. de bell. Hisp.

c Reg. lib. 1. tit. 22. par. 2

d Tusc. quæs. lib. 2.

8 „ cùm ait: Noſtri exercitus* vnde nomen
„ habent vides: deinde qui labor, quantus
„ agminis: ferre plus dimidiati menſis ci-
„ baria, ferre ſi quid ad vſum velint, ferre
„ vallum. nam ſcutum, gladium, galeam,
„ in onere noſtri milites non plus nume-
„ rant, quàm humeros, lacertos, manus.
„ arma enim membra militis dicunt: quæ
„ quidem, inquit, ita ferunt aptè, vt ſi vſus
„ foret, abiectis oneribus, expeditis armis,
„ vt membris pugnare poſſent. Alexander verò cùm graue ſpoliis apparatuque luxuriæ agmē vix moueretur, totius exercitus ſarcinis, exceptis admodum neceſſariis, conferre iuſſis, primū ſuis face ſubdita, ceteras incendi præcepit, vt potius ſarcinarum, quàm diſciplinæ iactura fieret[a]. Præterea quod ad militarem diſciplinam attinet, lege militari cautū fuit,

a Q. Curtius lib. 6.

9 ne* lixæ permixti cū equitibus vagētur, néue frumentum publicè datum miles vendat, aut prædas pecorum vel mancipiorum vino commutet, néue gregarius miles in acie, vel in caſtris ſeruum aut iumentum habeat, neu quis, vbi tribunus militum fuiſſet, poſtea ordinum ductor eſſet, neque qui ordines duxiſſet, miles poſtea fieret. Itaque refert Liuius[b], Voleronem

b lib. 2.

leronem quendam de plebe hominem, qui ſuperioribus expeditionibus ordines duxiſſet, inter gregarios aſſcriptum, recuſaſſe militiã: quia negaret, eo quòd ordines duxiſſet, ſe militem fieri debere, nullam ignominiam in militia meritũ[a]. Miles quoque qui ſuo tempore annonã non exegiſſet, ea fraudabatur[b]. Docendos etiam milites monebat Cato, vt feroces aduerſus hoſtes eſſent; humani erga ciues ac ſocios: timidi ad iniurias inferendas; prompti verò ad vindictam: vtque nihil magis cuperent, quàm laudem & gloriam adipiſci. Sedulò quoq; olim cauebatur, vt primum vinculum militũ putarent ſacramenti religionem, ſecundum ſingulorum amorem, velut inexplicabilem nexum, tertium deſerẽdi nefas. L. Æmilius Paulus dicebat, vnũ imperatorem in exercitu prouidere & cõſulere, quid agendum ſit, debere, nũc per ſe, nunc cum iis quos aduocauerit in cõſilium: qui non ſint aduocati, eis nec palam, nec ſecretò iactare conſilia ſua: militem hęc tria curare debere*: corpus, 10
vt quàm validiſſimum, & perniciosiſſimum habeat: arma apta: cibum paratum ad ſubita imperia: cetera ſcire de ſe, diis immor-

a Dion. Hal. lib. 9.

b l. fortiſſimi. l. nulli. C. de erog. mili. annon. lib. 12.

immortalibus & imperatori suo curę esse debere. in quo exercitu cōsul & imperator rumoribus vulgi circūageretur, ibi nihil salutare esse [a]. Nam, vt inquit Tacitus, tam nescire quædam milites, quàm scire oportet. Ita se ducum auctoritas, sic rigor disciplinæ habet, vt multa per centuriones tribunosq́; tantum iuberi expediat. Parendo quoq; potius, quàm imperia ducū sciscitando, res militares continētur: & fortissimus in ipso discrimine exercitus est, qui ante discrimē quietissimus. Itaque Cæsar apud Auaricū temeritatem, cupiditatemq́; militum reprehēdit, quod sibi ipsi iudicassent, quò procedendū, aut quid agendū videretur: neque signo receptui dato cōstitissent, neque a tribunis militū, legatisq́; retineri potuissēt: & quātopere eorū animi magnitudinē se admirari dicebat, q̄ non castrorū munitiones, nō altitudo montis, nō murus oppidi tardare potuisset: tātopere licentiā arrogātiamq́; reprehēdere, q̄ plus se, quā imperatorē, de victoria atq; exitu rerū sentire existimassēt: nec minus se in milite modestiā, & continentiā, quā virtutē atq; animi magnitudinē desiderare [b]. Ceterū exstat apud Flauiū Vopiscū Aure-

a Liu. lib. 44

b Cæs. de bel. gal lib. 7.

Aureliani Cæſaris epiſtola ad tribunum
quendam: qua diſciplina militaris * bre- 11
uiter perſtringitur, in hæc verba: *Si vis* „
tribunus eſſe, imo ſi vis viuere, manus „
militum cõtine: nemo pullum alienum „
rapiat, ouem nemo cõtingat, vuam nul- „
lus auferat, oleum, ſal, lignum nemo exi- „
gat, annona ſua contentus ſit, de præda „
hoſtium, nõ de lacrymis prouincialium „
habeat: arma terſa ſint, ferramenta ſan- „
nata, calciamenta fortia, veſtis noua, ve- „
terem veſtem excludat, ſtipẽdium in bal- „
teo non in popina habeat, torquem bra- „
chialem & annulum apponat, equum ſa- „
ginarium ſuum defricet, animal non vẽ- „
dat, mulum centuriatum comiter curet, „
alter alteri quaſi ſeruus obſequatur, a „
medicis gratis curetur, aruſpicibus nihil „
dent, in hoſpitiis caſtè ſe gerant, qui litẽ „
fecerit, vapulet. hæc ille. Sed & quò me- „
lius milites in officio contineantur, præ-
cipitur præſidibus prouinciarũ, per quas
fit militum tranſitus, vt in parato habeãt
vnde exercitus ali poſſit, ſine querela
prouincialium: & expenſæ eo nomine
factæ imputantur tributo, quod forte
principi debetur: milites quoque iubẽ-
tur iis cibariis contenti eſſe, quæ in ſin-
gulis

gulis inueniuntur locis, nec alia exigere possunt[a]: quod & cōstitutionibus Galliæ statutum est. a *Authen. de transf. milit. coll. 10.*

De officio legati, tribuni & aliorum qui militibus præsunt.

1 *Præcipua militiæ munia apud Rom.*
2 *Legati qui.*
3 *Aliæ legati partes, aliæ imperatoris.*
4 *Mandati fines in bello non licet excedere.*
5 *Vtrum ex noua rei bene gerendæ occasione a mandato recedi poßit.*
6 *Officium regentis exercitum.*
7 *Commeatus parcè dandus militibus.*
8 *Milites pro meritis promouendi sunt.*
9 *Tribuni militum imperium habuerunt in milites, iisdémque vites præferri solent.*
10 *Tribunorum munus.*
11 *Falsum numerum militum referens quomodo puniatur.*

CAPVT II.

QVÆ pręcipua fuerint olim apud Ro-
1 manos * militiæ munia, satis indicāt hæc Papyrij dictatoris verba a Liuio
„ prolata[b], cùm ait: Non miles centurio- b *lib. 8.*
„ nis, non centurio tribuni, non tribunus
„ legati, non legatus consulis, nō magister

equitum dictatoris pareat imperio: non „
edicta imperatorum obseruentur. De „
officio autē imperatoris seu ducis exercitus,& eius potestate alibi diximus. Legati verò erant* comites expeditionis & 2
adiutores negotiorum, qui consulibus, & imperatoribus decernebãtur, vt ipsorum vices gererent, & eorum cõsilio res administrarent. consiliorum quoque,& fortium factorum, ac meritæ virtutis & ignauiæ cuiusque, qua cura, qua fide, & diligentia, quaq́; disciplina militari duces exercitui & castris præessent, si quid fictum vanumq́ue, aut parum integra veritate afferrent, locupletissimi testes erant legati. quorũ etiam auctoritas, tam in administranda prouincia, quàm ducendo exercitu, acieq́ue instruenda tanti fuit, vt absentibus, vel impeditis consulibus vel imperatore, summam imperij tenerent[a]. Porrò illud constat, alias esse legati* partes, atque imperatoris, vt ait Cęsar [b], alter omnia ad præscriptum agere, 3
alter liberè ad summam rerum cõsulere debet. Ideoq́ue Cæsar dicebat Syllæ, quē decedens castris præfecerat, consilium non reprehendendum videri, qui suos longius Pompeianos persequentes reuocauit:

a Alex. ab Alex gen. dierũ lib. 6. c. 3.
b de bell. ciuil. lib. 3.

uocauit: quamuis tamen plerique existimarent, si acrius insequi voluisset, bellū eo die potuisse finiri. Sylla enim a Cæsare castris tantum relictus, liberatis suis, hoc contentus fuit, neque prælio decertare voluit. Simili ratione Q. Titurius Sabinus, legatus Cæsaris, bello Gallico castris se continuit, hostibus iam ad vallū castrorum accedentibus: quòd cum tāta multitudine hostium, præsertim eo absente, qui summam imperij teneret, nisi æquo loco, aut opportunitate aliqua data, legato dimicādum non existimaret a. a *Cæsar de bel. gal. lib. 3.*
Et quidē quemadmodū Romani in imperatores (quibus liberā de summa rerū consulendi potestatem concedebant) re male gesta, remissi admodum fuere, vt alio loco dictum est: sic imperij spreti vel non seruati, in legatos, tribunos, & alios imperatore inferiores, asperi vindices
4 exstiterūt. Mandati enim fines excedere* in re militari vitiosissimum semper habitum fuit, & capite vindicatum, etiam re bene gesta b. Qua potissimū ratione, b *l. 3. §. in bello. ff. de re milit.*
& veteri instituto vicit cōtentio Papyrij dictatoris, poscētis Q. Fabium magistrū equitum ad supplicium, quòd cōtra eius imperium exercitum eduxisset, quamuis

fuſis Sānitibus in caſtra redierat: intercedente etiam pro Fabio populo Rom. tribuniſque plebis: quibus tandem oratione Papyrij victis, & ad preces & obteſtationē verſis, vt ſibi pœnam magiſtri equitum remitteret, dictator conceſſit, teſtatus tamen, non noxæ eximi Q. Fabium, qui contra edictum imperatoris pugnaſſet, ſed noxæ damnatum donari populo Rom. donari tribunitiæ poteſtati, precarium, non iuſtum auxilium ferenti: ſibi ſufficere viciſſe diſciplinam militarem & imperij maieſtatem, quæ in diſcrimine fuerat a. Sunt tamen qui exiſtiment, ſi noua occaſio rei bene* gerēdæ 5 offeratur, recedi a mandato poſſe, ſi puta repentinus aliquis caſus felicem ſucceſſum & pæne certam victoriam polliceatur: ne oblata diuinitus rei bene gerēdæ occaſio amittatur b. quod tamen ſcrupulo non caret, prę ſertim ſi alicui Papyrio, Manlio, vel Poſtumio, hominibus duris & inexorabilibus ratio reddenda ſit: qui exiſtimauerunt corrumpi atq̀ue diſſolui officium omne imperātis, ſiquis ad id, quod facere iuſſus eſt, nō obſequio debito, ſed conſilio non conſiderato reſpondet. Etenim diligenter cuſtodiendi ſunt

a *Liu. lib. 8.*

b *Argumento l. ſi hominem. ff. mandati. Latè Felinus in c. 1. col. 14 de conſtit. in c. quod ſuper. col. 3. de maio. & obed. Cremen. ſing. 150 & Rochus Curt. in c. vlt. de cōſuet. col. 2.*

ſunt fines mandati,& nihil contra faciẽdum eſt, etiamſi eo facto videri poſſit res euentura proſperius, exq; vtilitate eius, qui id tibi negotium mandauit[a]. fuitque hæc quæſtio etiam a philoſophis variè tractata[b]. Papyrij certè ſeueritas, alios a re bene gerenda occaſione oblata deterruit: atque ita M. Valerio legato, qui caſtris præerat, abſente Papyrio, in oculis exemplũ erat Q. Fabius, inquit Liuius[c], ne quam vim hoſtium magis, quàm trucem dictatoris iram timeret: itaque frumentatores cùm circumuẽti ex inſidiis, cæſi loco iniquo eſſent, creditum vulgò eſt, ſubueniri eis a legato potuiſſe, ni triſtia edicta exhorruiſſet. Porro officium*

6 regentis exercitum, non ſolùm in dãda, vt Marcianus reſpondit, ſed etiam in obſeruanda diſciplina conſiſtit. & qui mili-

7 tibus præeſt, quàm parciſſimè* iis commeatum dare debet: vſque adeo, vt neq; piſcatum, neque venatum liceat militem mittere: quod in diſciplina Auguſti cautum fuit[d]. Et quidem, vt maximè omnia tuta ſint, nõ pluribus quàm triginta tribunus commeatum dare poteſt. ſi pluribus datus fuerit, eorum ſtipendia in fiſcũ deferuntur: iubeturque tribunus, qui

a l. diligẽter. ff. mandati.

b Aul. Gel. noct. Att. li. 1 cap. 13.

c lib. 8.

d l. officium. § 1. & l ne mo C. de re milit. lib. 12.

commeatum dedit, illa militibus refundere, vltra pœnam amiſſionis cinguli[a]. Tempore verò expeditionis, vèl hoſtis imminẽtis, nulli omnino a ſignis abeſſe licet, & capitale erit commeatum dare[b]. Adeo autem odioſum eſt, a ſignis abeſſe, vt miles, qui in commeatu agit, non videatur reipub. cauſa abeſſe[c]. Non poteſt præterea is, qui exercitui præeſt, milites a numeris ad alios numeros pro libidine *transferre, niſi vtilitatis publicæ cauſa 8
princeps conceſſerit. Nam vt ait imperator[d], honoris augmentum, non ambitione, ſed labore ad vnumquemque cõuenit peruenire: & non debet quis ad dignitatem ſuffragio, ſed laboribus atq; ordine numerorum prouehi[e]. Is namq; ceteros debet antecedere, quem ſtipendia longiora, vel labor anteire fecerit[f]. Itaque Q. Metellus conſul; quãuis nulla lege impediretur, quin filium contubernalem perpetuum haberet, maluit tamẽ eum in ordine merere. & egregio ſtratagemate vſus fuiſſe Theogenes Atheniẽſis dicitur, qui cùm exercitum Megaram duceret, petẽtibus militibus ordines reſpondit, ibi ſe daturum: deinde equites præmiſit, eosque hoſtium ſpecie impetũ in ſuos

a *l. iubemus. § ſuper his. § non dãda. C. de erog. mil. anno lib. 12.*
b *l. 1. C. de cõmeat. l. 12.*
c *l. 1. ff. de re milit.*
d *in l. contra publicam C. de re milit. no. 12.*
e *l. 1. & 2. C. de of. mag. off.*
f *l. 2. C. de præf. præt. Afri.*

in ſuos retorquere iuſſit. quo facto, quos tum habebat tanquam ad hoſtium occurſum præparatos, permiſit ita ordinari aciem, vt quo quiſque voluiſſet loco cõſiſteret: & cùm inertiſſimus quiſque retro ſe dediſſet, ſtrenui autem in frontem proſiluiſſent, vt quemque inuenit ſtantem, ita ad ordines militiæ prouexit. Veteri quoque inſtituto ad tribunatũ nemo admitti poterat, niſi prius alam duxiſſet: neque alam ducere niſi cohorti præfuiſſet. fuitque antiqui moris, vt miles in caſtris ad centurionem, centurio ad tribunum mane ſalutatum iret, & ad edictum præſto eſſet. Hadrianus verò Cæſar, viros ætatis exactę, & ſummę prudẽtiæ, doctos ętate & vſu ad tribunatum euexit, vetuitque edicto, ne imberbis adoleſcens tribunus fieret. & Alexander Macedo tanti tribunos & cẽturiones fecit, vt neminem, niſi ſexagenarium, ordines ducere permiſerit. conſtat tamen & olim nõnunquam in indignos, imo in impuberes has dignitates collatas fuiſſe [a]. Fuit quoque lege militari cautum, ne quis vbi tribunus fuiſſet, poſtea ordinum ductor eſſet. namque centurio, decurio, & ordinum ductor tribuno inferiores

[a] l. ſed etſi miles. §. 1. in autem. ff de excuſ tut. & l. ſi C. de teſt. milit.

 riores

riores erant. id tamen non in fauorem tribunorum, ſed in odium P. Salonij, qui alternis fere annis & tribunus militum, & primus centurio erat ad poſtulationē coniuratorum militum, lege ſacrata militari cautum fuiſſe, auctor eſt Liuius [a]. Ac licet tribunis, militum centuriones & decuriones ſubſint, ipſi tamen legati imperio parent. Porrò tribunos militũ, qui caſtris & legionibus præerant *, im- 9
perium in milites habuiſſe, peruulgatũ eſt: iiſque non virgas, vt conſuli aut prætori, ſed ad terrorem audaciæ, vites lictores præferebant: contumaceſque milites Romani non virgis, ſed vitibus per centuriones; externos verò fuſtibus plectebant. quę pœna minus infamabat, quàm quæ a lictore eſſet illata [b]. Sciendum eſt tamen, non licuiſſe tribunis in caput ciuis Romani animaduertere, neque alterius quidē militis, vt alio loco dicemus [c]. Fuit quoque priſci moris, vt quũ princeps ad tribunatum quēpiam eueheret, gladium illi in manu daret: quo ſignificabatur in milites iure militari habere imperium. Præcipuum verò tribunorũ inunus * fuit, caſtrorum & exercitus cu- 10
ram gerere, ne ſine munimento, ſine cu-

ſtodiis

a lib. 7.

b Plin. lib. 14 cap. 1.

c ꝗ. de iudiciis militaribus.

ſtodiis ſint : peruigiles excubias iubere, ne quid occultè hoſtes moliri poſſint: milites in caſtris habere dicto audientes, & intentos imperio, ad exercitationes ducere, in ſtationes mittere, claues portarum ſuſcipere, vigilias circumire, frumentationibus cōmilitonum intereſſe, frumentum probare, mēſorum fraudem coërcere, querelas militum audire, eorumque delicta, ſecundum ſuæ auctoritatis modum caſtigare, valetudinarios inſpicere, ſauciorum curam gerere, in primiſque milites ad ſolenni iuſiurandum adigere[a]. Præterea a tribunis, ſiue in hoſtes ducere, ſiue caſtra metari, ſiue in prima acie, & fronte locari, aut in ſubſidijs poni, vel in ſtationes, & vigilias ire conueniret, teſſeram milites petebant: ipſi verò ab imperatore, quod dari oportebat ſignum, aſſumebant. Milites quoq; in conflictu præliorum ſingulos & vniuerſos hortari, et monere, atq; in ceſſantes animaduertere tribuni propriū munus erat. miſſionem quoque militibus perfunctis militia, ſi cauſam probarent, ex auctoritate & iuſſu conſulum dabāt: propria verò auctoritate hoc facere tribunis non licuit. Itaque Q. Fuluius

a l officium. § officium. ff de re milit.

Flaccus censor, Fuluium fratrem, quòd
cohortem legionis, in qua tribunus erat,
iniussu consulis missam fecerat, senatu
mouit[a]. Denique ducibus, tribunis &
centurionibus olim præcipuè curādum
erat, in locis vbi æstiua habebant, cogere
tyrones milites, cùm primum merere
cœpissent stipendia, per turmas hinc in-
de crebro concurrere, decurrere, clama-
re, locum tenere, imperium facere, iussa
exequi, seque in orbem colligere, cu-
neum facere, & phalangem, & sequi si-
gna, & pati tædium, æstus ac vigilias as-
suescerent: ne sine consilio, sine imperio
in hostes tenderent, ne pulsi loco cede-
rent, & vt in acie quisque agnosceret or-
dines suos, ita vt vsu quotidiano, non
minus ipsi sibi præscriberent, quid facto
opus foret, nec hoc incitante vllo, nec
imperante quoquam ab aliis discederēt.
Quæ disciplina præcipua Iphicrati tra-
ditur, vt sine ducis opera, milites ita in-
stitueret in acie consistere, vt peritissimè
dispositi viderētur. Ceterum tribunus*, 11
vel centurio, vel alius, qui refert falsum
numerum militum, stipendia interci-
piens, condemnatur in quadruplum, &
dignitate priuatur[b]: ex constitutionibus
verò

a Val. Max. lib. 2 cap. 7. Liu. lib. 31.

b l. vlt. §. pro limitaneis C. de off. præf. Afric.

verò Galliæ capite punitur. Item lege Iulia repetundarum tenetur, qui ob militem legendum mittendúmue pecuniã acceperit[a]: ideoque exilio, vel etiam grauius puniri solet[b]. & tyrocinij causa datum, repeti potest, tanquam datũ ob turpem causam[c]. Porrò qui occasione transitus, ab vrbibus vel prædiis per concussionem quid accipit, tenetur in duplũ[d]. qui verò prouinciam nudauit, solet eo remitti, & quadruplũ restituere iuberi[e].

a l. eadẽ lege. §. lege Iulia. ff. ad leg. Iul. repet.
b l. lex Iulia. §. hodie. ff. ad leg. Iul. repet.
c l. 3. C. de cond. ob turp. caus.
d Auth. de transf. milit. col. 10.
e l. 1. C. ad leg. Iul. repet.

DE METATORIBVS SIVE MENSORIBVS.

1 *Metatores siue mensores qui.*
2 *Hospitia quomodo designentur militibus.*
3 *Qui liberi sint a molestia accipiendi hospitio.*
4 *Solùm hospitium militibus concedendum.*
5 *Metatorum qui ab hospitibus pecuniam accipiunt, pœna.*

CAPVT III.

1 Metatores, siue mensores *, non solùm illi dicti, qui castris ponendis, tentoriis ac tabernaculis collocandis locum deligunt, ac metas præfiniunt: qua de re pulchrè Polybius[f]: sed etiam qui hospitio excipiendis militibus, in vrbibus domos designaturi præcedunt, & notas

f de Rom. milit. & castro. met. & Vegetius lib. 2. c. 7

& notas præfigũt, adiecto nomine eius, qui in quaque domo hoſpitio accipiendus eſt: quas qui delere auſus fuerit, vt
a l. 1. C. de metat. & Epid. falſi reus cõdemnatur [a]. Porrò ex reſcripto imperatorũ Arcadij & Honorij [b], do-
b in l. 2. C. d. t. mo in tres partes diuiſa, * tertia pars mi- 2
liti deputata fuit: ita tamen vt dominus primam haberet eligendi facultatem, ſecundã hoſpes, tertia rurſum domino relinqueretur. Tabernæ quoq; mercibus deputatę, liberę ab hac diuiſione manere ſolẽt: niſi fortè ſtabulum militi in tertia dom⁹ parte deeſſet. Illuſtribus autẽ viris, nõ tertia pars dom⁹, ſed dimidia deputari ſolet: hac videlicet conditione, vt alter
c d. l. 2. eligeret, alter æquis partibus diuideret [c]. Antigonus verò edixit, ne quis minor quinquaginta annis hoſpitio matrisfamilias vteretur: & cũ filiũ diuertiſſe audiſſet in domum cuiuſdam, cui tres filiæ inſignes ſpecie eſſent: Audio, dicebat, fili, anguſtè habitare te, pluribus dominis domũ poſſidentibus, hoſpitiũ laxius accipe: & cõmigrare iuſſit. Miles præterea, qui in ea vrbe domum habet, non poteſt petere aliam ſibi hoſpitij gratia deſigna-
d l. omnes. C. de metat. & epid. lib. 12. ri [d]. Sunt autem liberi * ab hac hoſpitio 3
accipiendi moleſtia, medici ſacri palatij,

& vrbis

&vrbis Romæ magiſtri liberalium artiū, & pictores ingenui[a]. vacant quoque ab hac moleſtia conſulares, patricij, conſules, eorumq́ue heredes, & alij qui dignitate præfulgent: quibus omnibus magnam immunitatem tribuit Arcadij imperatoris conſtitutio[b]. & Claudius imperator patrū decreto prohibuit milites domos ſenatorias etiam ſalutandi cauſa ingredi[c]. Tenues quoque vitæ homines cogi non debent ad ſuſcipiendos hoſpitio milites[d]. Ceterū in vrbibus vbi ſunt
4 milites*, ſolum hoſpitium illis conceditur: ita vt nihil ab hoſpite, quod vel ipſis, vel animalium paſtui neceſſarium ſit, petere poſſint, nec quidem volentibus ho-
5 ſpitibus accipere[e]. Metatores verò* qui ab hoſpitibus per concuſſionem pecuniam acceperint, duplum eius reddere cogentur, & exilio plectentur[f]: & conſtitutionibus quidem Galliæ capite puniuntur.

a l. Archiatros. C. d. tit.

b in l. hac lege. C. d. tit.

c Suet. in vita Claud.

d l. illicitas. §. tenuis. C. de off. præf.

e l. deuotum. C. de metat. & epid. li. 12 l. vni. C. de ſalga. hoſp. non præb. l. 12 l. 3. C. de ero. milit. anno. lib. 12.

f authen. de tranſ milit. col. 10.

DE MILITIBVS, ET QVI MILITARE POSSVNT.

1 *Militare non eſt peccatum.*

2 *Militi permiſſum hoſtem occidere.*

3 *Milites qui dicantur.*

4 *Clerici in militiam non ſunt recipiendi.*

5 *Nec*

Capvt IIII.

Militare in bello * iusto delictum nõ est, vt alibi ostẽdimus: sed propter prædam militarem peccatum est [a]. vnde vir ille Deo acceptissimus Ioãnes, rogatus a militibus de salute sollicitis, quid facerẽt: non prohibuit illis militare, sed dixit, Neminem concutiatis, neq; calũniam faciatis, sed estote contenti stipendiis vestris [b]. Itaque tam lege canonica, quàm ciuili permissum est militi * hostẽ in bel- 1 2

a *c. militare. 23. qu. 1.*

b *Lucæ c. 3. c. paratus. §. nam si Christiana. 23. q 1.*

in bello occidere[a]: imo nisi fecerit, reus erit imperij deserti vel contempti[b]. Mi-
3 lites autem hi demum dicuntur*, qui sacramento rogati, adactique, & in numeros relati sunt. sed & in classibus nautę, & remiges sunt milites[c]. Porrò non quiuis ad militiam recipiendi sunt, neque qui-
4 cunque cogendi. nam clerici* in primis militiæ vacationem habent: quod olim Druidibus apud Gallos, qui rebus diuinis intererant, concessum fuit, qui omnium rerum immunitatem habuerunt[d]. Sacerdotes quoque, quos Romulus cōstituit, a bellicis muneribus liberi fuere[e]. Cui tamen legi post captam a Gallis vrbem, adscriptum fuit: ita sacerdotibus militiæ vacationem esse, nisi bellū Gallicum oriretur[f]. Cicero verò[g] dicit bello Gallico vacationes valere solitas, tumultu verò Gallico & Italico nō valuisse. vnde etiā infert grauius esse tumultū, quàm bellum. Sed & prohibētur clerici militare, de quibus & de seipso dicebat Ambrosius: Non pila quęrant ferrea, nō arma Christi milites, sed dolor, fletus, lacrymæ, & orationes fuerunt mihi arma aduersus hostes[h]. Nemo enim, vt inquit Apostolus[i], militans Deo implicare se debet

a c. miles. c. si homicidium. 23. qu. 5. l. 3. ff. ad l. Corn. de sicar. l. proditores ff. de re milit.
b d. c. miles.
c l. vn. §. penult. ff. de bō. poss. ex test. milit.
d Cæsar de bel. gal. lib. 6.
e Dion. Hal. ant. Ro. lib. 2
f App. de bel. ciuil. lib. 2. Plut. in vita Marcel.
g Philip. 5. et 8.
h c. non pila. 23. q. 8. c. si quis vult. 26. dist. c. 1. c. si quis episcopus. 6 si ... lis. 23. q.
i ad Tim.

debet negotiis ſecularibus. Quod ſi verò clericus, militauerit, amittet gradũ[a]: in minoribus tamen cõſtitutus, in bello iuſto pugnans, niſi quem occiderit, aut vulnerauerit, non fit irregularis[b]. Præterea coloni*, nec vltrò ſe offerentes, ad 5
militiam admittendi ſunt, neque cogẽdi inuiti[c]. Non enim minus e repub. eſt, vt ſint qui agros colant, quam qui bella gerant[d]. Hinc edictum eſt, vt coloni, qui ſe militiæ dederunt, ad priorem conditionem reuocentur[e]. etenim agrorum ſordes cũ decore militiæ non cõueniunt[f].
Qua ratione quoque ſeruos * ab omni 6
militia arceri Marcianus voluit: alioquin capite puniri[g]. Refert tamen, ex reſcripto Traiani, voluntarij ſe obtulerint, an lecti ſint, vel etiam vicarij dati. lecti enim ſi ſint, inquiſitor peccauit: ſi vicarij dati, penes eos culpa eſt, qui dederũt: ſi ipſi cũ haberẽt conditionis ſuæ cõſcientiã, venerunt, aduertendũ in illos erit[h]. Et quidem ſi ſciente domino, ſerui obtinuerint militiam, priuabitur dominus & dominij & patronatus iure[i]. Porrò primùm M. Iunius dictator, & T. Sẽpronius magiſter equitum, poſt Cannẽſem cladem, delectu edicto, neceſſitate cogen-

a c. clerici. c. ſtatum. 23. quæſt. 8.

b c. petitio. de homicid. gloſ. in c. ſciſcitatis. 7. q. 1

c l. 3. C. Qui milit. poſ. lib. 12. l. colonos. C. de agric. et cenſ. lib. 11.

d l. originarios. C. de agrico. & cẽſ. lib. 11.

e l. vlt. C. de Man et colo. patr. lib. 11.

f l. 2. C. de prep ſac. cub. lib. 12.

g l. ab omni. C. de re milit.

h Plin. epiſt. lib. 10.

i l pe. C. Qui milit. poſ. l. 12

cogente, octo millia iuuenũ validorum ex seruitiis, sciscitantes singulos, vellent ne militare, vnde volones dicti, publicè empta armauerunt[a]: eosdemque postea disciplina & imperio optimos milites effecere. & idem T. Sempronius consul factus, legatis tribunisque præcepit, ne qua exprobratio cuiquam veteris fortunæ, discordiam inter ordines sereret: vt vetus miles tyroni, liber voloni sese exęquari sineret: omnes satis honestos generososque ducerent, quibus arma sua signaq; populus Rom. commisisset: quæ fortuna coëgisset ita fieri, eãdem cogere tueri factum[b]. Neque solùm serui, sed qui status controuersiam patiũtur, prohibentur per id tempus, nomen militiæ dare: licet reuera sint liberi. Item nec ingenui qui bona fide seruiunt, nec qui ab hostibus redempti sunt, priusquam se luant, inter milites recipiẽdi sunt[c]. Legimus quoque olim populum Rom. dedisse operam, ne imperatoribus capite censos sacramento rogare necesse esset, quorũ nimia inopia suspecta erat: ideoq; his publica arma non committebantur: & primus C. Marius hanc diutina vsurpatione firmatam cõsuetudinem, capite

a Liu. lib. 22

b Liu. lib. 23

c l. qui status. ff. de re mi it.

a Val.Max. lib.2. cap.3. censum legendo militem abrupit[a]. Præterea rei capitalis * criminis, voluntarij 7
b l.qui cùm. §. reus ff. de re milit. milites capite puniuntur[b]. Similiter & ij qui ad bestias dati, vel in insulam deportati militiæ se dederint, lectiue dissimulauerint[c].
c l. qui cùm. §. ad bestias. §. in insulã. ff. d. tit. Ad tẽpus verò relegatus, si expleto spacio fugæ, militiæ se dedit, causam damnationis quærendã respondit Arrius Menander: vt si contineat infamiam perpetuam, sacramẽto soluatur: alioquin in ordinem redire, & honores militiæ petere non prohibeatur[d].
d d.l.qui cũ. §. ad tempus. Sed & is qui cum adulterio vxoris suæ pactus erit, sacramento solui deportarique iubetur[e].
e l.miles. ff. ad leg. Iul. de adult. nihilominus tamen M. Iunius dictator, post Cannensem cladem, cùm populus bellis attritus, milite indigeret, edixit, vt qui capitalem fraudẽ ausi, quiq; pecunia iudicati in vinculis essent, qui eorum apud se milites fierent, eos noxa pecuniaq; exolui iussurum[f].
f Liu.lib.23. Prohibentur præterea militare hæretici *,[g] 8
g l. quicunq;. C. de hæret. & Ma. & omnes infamia laborantes *[h]. Vnde 9
h l.2. § miles. ff. de his qui not. infa. ignominia missi in milites recipiendi nõ sunt[i].
i l. qui cùm. §. ignominia ff. de re milit. Item in fraudem ciuilium munerum, nemo armatæ militiæ nomen assumere potest[k].
k l.2. C. Qui milit. pos. li. 12 & qui litis causa militiam appetierit, postulante aduersario solui

sacra-

ſacramento debet[a]. Sic & qui metu criminis, in quo reus fuerat poſtulatus, nomen militiæ dederit, ſtatim ſacramento ſoluendus eſt[b]. Vagus quoque & veteranus non debet in tyrocinium aſſumi[c]. indignus etiam militia iudicãdus eſt, qui parẽtes, a quibus educatus eſt, maleficos
10 appellauerit[d]. Porrò mẽbris debilitati*, ita vt inhabiles militiæ ſint, in milites recipiendi non ſunt[e]. Quo numero nõ eſt habendus, qui cum vno teſticulo natus eſt, quíue amiſit. nam iure militabit, ſecũdum Traiani reſcriptum. Sylla enim, & Cotta duces memorantur eo habitu fuiſſe naturæ[f]. Legimus quoque Narſetem eunuchũ a Iuſtiniano exercitui prępoſitum fuiſſe, qui bello Oſtrogotorum in Italia finem impoſuit. Neque enim morboſus vel vitioſus eſt, qui vnum tantum teſtem habet, cùm generare poſſit[g]. Cyrus autẽ cuſtodes corporis eunuchos habuit, quo magis in officio eſſent, eos præter illecebras voluptatum firmiſſimum præſidium ratus[h]. Ceterum ne omiſſo armorum vſu, ad aliud opus ſe cõ-
11 ferant milites, prohibentur* agriculturã vel mercaturam exercere, aut quæcunq; negotia gerere[i]. Nam vt Plato in ſua re-

a l. 1. C. Qui mil. poſ. li. 12 l. qui cùm. §. nõ omnis. ff. de re milit.
b l. vlt. ff. de re milit.
c l. 1. C. de tyro. lib. 12.
d l. 1. in fi. ff. de obſe. lib.
e l. qui cùm. §. qui filium. ff. de re milit.
f l. qui cum vno in pr. ff. de re milit.
g l. Pomponius. §. vlt. ff. de Aedilit. edict.
h Xeno in ped. Cyril. 7.
i l. vni. C. de erog. mil. anno lib. 12. l. officium §. 1 ff de re mi it. l. nemo miles. C. de re mi it. lib. 12. l. milites. l. vlt. C. locat.

publ. constituit, singulos singulas artes exercere conuenit. vnde etiam miles agrum in prouincia comparare non potest, ne studio agriculturæ militiã negligat [a]. hinc quoque duas* militias diuersi 12
generis, aut dignitatem & militiam eodem tempore quis habere non potest [b]. & ex eadem causa miles procurator* esse 13
non potest, ne quidem pro patre, vel matre, vel vxore, sed tantùm in rem suã [c]. Et quidem ratione possessionum, quas sibi donatas asserit, si iudicij mutãdi causa donatio facta fuerit, agere miles non potest [d]: sed prior dominus debebit experiri, ne magis litem, quàm rem in militem transtulisse videatur [e]. Prohibentur denique milites accusare [f], nisi in crimine læsæ maiestatis [g], vel suam vel suorum iniuriam prosequantur [h]. Qui verò milites priuatis negotiis implicarint, & reipub. subtraxerint, eos Iustinianus publicatione bonorum plecti voluit [i]. Reliquum est, vt de ætate * militari aliquid 14
dicamus: & quidẽ Romanos haud fere quenquam minorem septem & decem annis, aut sex & quadraginta maiorem, tyrocinio asscribi voluisse constat. idque a Seruio Tullio vetere censione cautum fuisse

a *l. milites. ff. de re mi it.*
b *l. 5. C. Qui mili. pos. li. 12*
c *l. militem. l. qui stipẽdia C. de procur.*
d *l pœn. ff. de alie. iud. mut. causa.*
e *l. vlt. C. ne lic. pot.*
f *l. qui accusare. ff de accus.*
g *l. famosi. ff. ad leg. Iul. maiest.*
h *l. non prohibentur. C. Qui accus. nõ poss.*
i *Nouel. 116. de milit.*

fuisse prius: quod æuo subsequente a C. Graccho lege sacrata sancitũ fuit[a]. Laborantibus tamen Romanis contra Veios, delectu habito, non modò iuniores conscriptos refert Liuius[b], sed etiam seniores coactos nomina dare, vt vrbis interea custodiam facerẽt, quod & Camillus iussit. Rursumque post Cannensem cladem Decius Iunius dictator, iuniores decem & septem annis, imo & prætextatos militiæ asscripsit, notatiq; sunt, qui maiores annis sexdecim illo bello nõ militassent[c]. Phociõ verò, vt Athenienses nimis bellicosos, a belli furore, delectu acerbo cohiberet, lecta iuuentute, etiã octogenarios emeritis stipẽdiis coëgit nomina dare. Exstat tamen constitutio Frederici imperatoris[d], quæ dicit de duello agens, maiorem sexaginta annis, & minorem viginti quinque non teneri per seipsum pugnare. Historia verò sacra[e] dicit, Dominum præcepisse Moysi, vt omnes Israëlitas vigesimum ętatis annum excedentes, militiæ asscriberet. quã ætatem etiam idoneam militiæ censuit Plato. Vt vt sit, bene præcipitur, vt tyronem quærat, qui veteranum non habet.
15 Longè *enim pluris faciẽda est exercitatorum

a Plut. in vita Gracchi.
b lib. 5. & 6.
c Liu. lib. 22.
d in §. constitution m. de qual. & ætat. pug. in f. in vsib. feu.
e num. 1.

torum veteranorũ parua manus, quàm indocta & belli expers multitudo, quæ cædi exposita minima quęque formidat, & fugam magis quàm gloriam meditatur[a]. Itaque Alexander, mortuo patre Philippo, cum quadraginta millibus veteranorum, quos illi pater optimè eruditos, & rei bellicę peritos reliquerat, varias innumerabilesque hostium copias superauit, & plurimas orbis terrarũ prouincias subegit. & idem ducturus contra Darium veteranos peritos belli, magna cura militiæ asscripsit, & parua manu ingentem Persarum numerum fudit, fugauitque. Solét quoque veteres ex corporis habitudine, si apti militiæ, si lato pectore, si ceruice erecta, si fortes, si strenui, quæ species, qualisque vigor, & quod robur virium foret, internoscere, vt illorum forti fidelique opera respubl. vti posset. Vnde Cato pinguẽ militem, velut reipubl. inutilem censuit, cuius inter guttur & inguen cuncta sub ventris dominio forent. Admonendi quoque sunt principes, vt potius proprio milite, quàm externo, qui non tam pro gloria, quàm stipendio militant, in bello vtantur: exemplo Tulli Hostilij: qui cùm 16

Romani

a Veget. de re milit. li. 1. c. 1

Romani quadraginta annis in pace & otio vixissent belli expertes, & bellum gerere instituisset, aspernatus externa auxilia, suos tãtùm ad arma exciuit, & breui tẽpore disciplina optimos milites effecit. Longè enim tutissima sunt domestica præsidia, & longè aptiora sunt propria arma, quàm aliena. quod nobis quoque ostẽdisse videtur historia sacra. nam Dauid cùm se offerret ad singulare certamen cum Goliath Philistæo: & Saul, vt illi animum adderet, suis armis illũ armasset: Dauid noluit iis vti, quòd iis impediretur, sed propriis tãtùm, funda scilicet, & baculo congressus hostem prostrauit [a]. Et quidẽ si omnino externis auxiliis dux belli vti velit, aut necessitas cogat: illud cauendum præcipuè, ne ita illis credat, vt non plus sui roboris, suarumque virium in castris habeat: ne meritò ei eueniat, quod Cn. Scipioni in Hispania cum Asdrubale bellum gerenti. nam Asdrubal, animaduertens exiguum Romanorum exercitum in castris Cn. Scipionis, & spem omnem in Celtiberorũ auxiliis esse, per occulta colloquia cum Celtiberorum principibus conuenit, magna mercede, vt copias inde abducerent,

a 1 Reg. 1. c. 15

ducerent, néue bellum gererẽt: nec metus a Romanis erat, quippe tam paucis, ne se retinerent. Quod exemplum pro documento habendũ Romanis ducibus
a *lib.25.* suadet Liuius[a]. Constantinopolitanus autem imperator, cùm propriis armis careret, accercitis auxiliis Turcarum, vt se a vicinis tueretur, eosdem finito bello expellere nõ potuit. vnde vniuersa Gręcia Turcarum dominio subacta est. Non itaque Cyri consilium probo, qui non ex ciuibus legendos milites, sed velut optimos equos e longinquo quæri oportere dicebat: neque Alexãdrinorum vetustum morem, qui nullos milites nisi peregrinos admittebant. Rectius Romani qui quò milite proprio abundarẽt, in fœdere quod cum Antiocho percusserunt, cauerũt ne milites sub ditione populi Rom. conducere, aut volũtarios
b *Liu.lib.38 App. in bello Syri.* habere liceret[b]: & cùm bello cum Pyrrho contenderent, quamuis bis prælio victi, auxilia tamen a Carthaginiensibus
c *Iust.lib.18.* missa remiserunt[c]. Ceterum notatu dignum est, milites Romani nominis*, a 17
condita vrbe, per annos fere trecentos quinquaginta, suo sumptu & impensa meruisse. partem enim anni sub pellibus

milita-

militabant;partem verò liberis,vxori, & penatibus,ſibiq́ue ac familiæ, agrum colendo & rei ruſticæ nauãdo operam parabãt. Quo autem tempore de bello indicendo Veijs agebatur, vbi diutina & difficili obſidione opus erat, & hyemando continuare bellum, Romani vtili & neceſſario exẽplo docti, ſenatus decreto militibus ſtipendium de publico collata ſtipe ſtatuêre: cùm ante id tẽpus de ſuo quiſque functus eo munere eſſet [a]. Porrò poſt Cannenſem cladem illatam, tãta inclinatio animorum fuit, ad ſuſtinendã inopiam ærarij, vt non eques, non centurio, ſtipendium acciperent: mercenariumq́ue increpantes vocarent, qui accepiſſet [b]. Stipendium verò * militum Rom. fuiſſe decem aſſes diurnos indicat Tacitus [c], cũ ait: Milites in illa ſeditione Pannonica inter alia cõqueſtos, denis in diem aſſibus animam & corpus æſtimari: hinc veſtem, arma, tentoria, hinc ſæuitiam centurionum, & vacationes munerum redimi: itaq; petiiſſe vt ſingulos denarios mererent. Ex quibus apparet quod quamuis denarius primum æſtimatus fuerit decem aſſibus, quapropter & decuſſe x. ſignabatur: tamen poſtea

18

a Liu.lib.4.

b Liu.lib.24

c ann. ab exceſſ. Aug. lib. 1.

temporibus auctam fuisse denarij æstimationem. Itaque Q. Fabio Max. dictatore, cùm Annibal premeret rempubl. denarium xvj. assibus permutatũ fuisse scribit Plinius: qui tamen in militari stipẽdio denarium pro decem assibus semper datum fuisse asserit[a]. prætorianæ verò cohortes binos denarios accipiebãt[b]. Hunc verò denarium si cum nostri temporis moneta conferamus in pondere & valore, fere æqualem fuisse regali Hispanico post Endæum & alios apertè ostendit Couarruuias[c]: ita vt stipendium nostrorum militum, nihil aut parum a Romano stipendio differat[d]. Stipendium verò equitum Rom. quantum fuerit, nõ satis constat, quàm quòd assignabantur illis equi publici, & in prædæ diuisione nonnunquam triplum, nonnunquã duplum eius quod pedites ferrent. Itaque ex præda, quam L. Æmilius Paulus fecerat, Perseo victo, pediti, inquit Liuius[e], in singulos centeni dati, duplex centurioni, triplex equiti. ex quo nonnulli de stipendio equitis coniecturam faciunt. Sed alio loco idem Liuius[f], ex præda Epiri ciuitatum, quæ ad Persea defecerant, tantum fuisse, vt in equites cccc. denarij, pediti-

a lib. 33. c. 3

b Tacitus Anna. lib 1. c de vete. col. num. cap. 2. Hadr. in nomencl. rei num.

d Alc. in Tac.

e lib. 55.

f lib. 55.

peditibus duceni diuiderentur. Itaque nihil certi hac de re affirmare ausim. illud certè cōstat, equites in maximo honore apud Romanos fuisse.

DE SACRAMENTO MILITARI.

1 *Militiæ sacramento non asscriptus militare non poterat.*
2 *Sacramentum quomodo præstari solitum.*
3 *Variæ formulæ iurandi.*
4 *Quale iuramentum apud Lacedæmonios præstari solitum.*
5 *Quo ritu Samnites iurarent.*
6 *Iusiurandum puberum Atheniensium.*

CAPVT V.

1 NEMINI apud Romanos * militare permissum fuit, nec quidem hostē gladio petere, qui sacramento militari non esset asscriptus: perindeque in eum militaris animaduersio fuit, qui hostem militiæ sacramento non asscriptus occideret, quàm qui ciuē aut socium iniuria affecisset. itaque cùm Pompilius, vel vt alij legunt, Paulus Æmilius, vnam legionem, & Catonis quoque filium, qui in eadem legione militabat, dimisisset, & Catonis filius ardore pugnandi in exercitu

citu mansisset: Cato ad Pompilium scripsit, vti, si eum pateretur in exercitu manere, secundo eum obligaret militiæ sacramento: quia priore amisso, iure cum hoste pugnare non posset. Idem quoq; scribebat ad filium, vt caueret, ne præliũ iniret, negans ius esse, qui miles non sit, pugnare cum hoste[a]. Sed prius* sua spõte decuriati equites, centuriati pedites, 2
sacramenta mutuò præstabant. Paulo deinde Æmilio & Terentio Varrone cõsulibus, primùm, quod nunquam ante factum erat, milites a tribunis militum, a voluntario sacramento ad legitimũ iusiurandum adacti fuere. Quod quidem imperator præstare tenebatur primus, suo mox ordine subsequebantur legati, deinde tribuni, deinde centuriones, postea decuriones, mox præfecti castrorũ, demum milites: quod singulis annis, calendis Ianuariis denuo præstabatur. Iurabant autem per deos* solenne iuramẽ- „ 3
tum, se iussu consulum conuenturos, ne- „
que iniussu abituros: sese fugæ neq; for- „
midinis ergo non abituros, neque ex or- „
dine recessuros, nisi teli sumendi, aut pe- „
tendi, aut hostis feriendi, aut ciuis seruã- „
di causa[b]. Posterioribus verò tẽporibus, „
vt re-

a Cic. offic. lib. 1.

b Liu. lib. 22

vt refert Vegetius[a], iurabant milites per Deum,& Christum, & Spiritum sanctũ, & per maiestatem imperatoris (cui, inquit, tanquam corporali deo fides & deuotio præstanda est) se omnia strenuè facturos, quæ imperator iuberet, militiam nunquam deserturos, neque mortem recusaturos pro Rom. rep. Nonnunquam verò cùm ingens subeũda dimicatio esset, & in extremũ discrimen res venisset: milites nisi victis, debellatis, fusisq; hostibus victores forent, se in castra nunquam redituros, iurare solitos fuisse legimus. Quod M. Fabio & Cn. Manlio consl. bello cõtra Veientes & Hetruscos factum fuit. nam cùm consules castris se tenerent, neque militi arma crederent: (quòd priore anno odio Cæsonis Fabij consulis, fusos hostes ab equitatu pedes insequi noluisset, iniussuque consulis signa in castra retulissent) primus M. Flauolenus, ardore pugnæ: Victor, inquit, M. Fabi reuertar ex acie: si fallat, Iouem patrem, gradiuumque Martem, aliosque iuratos inuocat deos: & idem deinceps omnis exercitus in se quisque iurabat[b]. Similiter cùm prope Dyrrachium Põpeius constitisset, castraque metari iussisset,

a *de re milit. lib. 2. cap. 5.*

b Liu. *lib. 2.*

ſiſſet, perterrito exercitu, Labienus vt exercitum cõfirmaret, princeps iurabat ſe Pompeium non deſerturum, eũdemque caſum ſubiturum, quemcunque ei fortuna tribuiſſet: hoc idem reliqui iurabant legati, hoc tribuni militum, centurionesque ſequebantur, atque idem omnis exercitus iurabat [a]. Et idem Labienus, cùm Pompeius prælio decertare cum Cæſare cõſtituiſſet, primus iurauit, ſe niſi victorem in caſtra nõ reuerſurum, reliquosque vt idem facerent, hortatus eſt. hoc laudãs Pompeius, idem iurauit, nec ex reliquis fuit quiſquam, qui iurare dubitaret [b]. Petreius quoque legatus Pompeij, ſuis de tranſitione ad Cęſarem per colloquia agẽtibus, ab omnibus iuſiurandum exegit, ſe exercitum, duceſq; non deſerturos, neque prodituros, neq; ſibi ſeparatim a reliquis cõſilium capturos: & princeps in hæc verba iurabat ipſe, & ad idem iuſiurandum adegit Afranium: ſubſequebantur tribuni militum, centurionesque: centuriatim producti milites idem iurabant [c]. Alexandri verò milites in verba ipſius ipſo præeunte iurabant, eoſdem ſe inimicos amicosque habituros, quos ipſe habuiſſet [d]. Hoc etiam

a Cæſar de bel. ciuil. li. 3

b Cæſ. de bel. ciuil. lib. 3.

c Cæſ. de bel. ciuil. lib. 1.

d Q. Curtius lib. 7.

4 etiam iuramentũ apud Lacedæmonios*
præſtare ſoliti ſunt milites, eoſdẽ ſcilicet
cum imperatore amicos inimicosq; ha-
bituros: vtque bonorum, malorumque
firma cõſenſio inter eos & fœderatio eſ-
5 ſet. At Samnites* in magno diſcrimine,
ritu quodam ſacramenti vetuſto, velut
initiatis militibus, delectum habebant;
& ſacrificio ſolenni more perfecto, per
viatorem imperator acciri iubebat no-
biliſſimum quemque genere, factisque,
& circumſtantibus cẽturionibus, ſtrictis
gladiis, admouebatur altaribus miles,
magis vt victima, quàm vt ſacri parti-
ceps: adigebaturque iureiurando, quæ
viſa auditaque in eo loco eſſent, non e-
nunciaturum: deinde iurare cogebatur,
diro quodam carmine in execrationem
capitis, familiæ & ſtirpis compoſito, niſi
iſſet in prælium quò imperatores duxiſ-
ſent: & ſi aut ipſe ex acie fugiſſet, aut ſi
quem fugientem vidiſſet, non extemplo
occidiſſet. idque abnuentes iuraturos ſe
obtruncabantur circa altaria: iacentes
deinde inter ſtragem victimarum, docu-
mento ceteris fuere ne abnuerent [a]. Iuſ- a Liu. lib. 10
6 iurandum autem * puberum Athenien-
ſiũ, ex Æſchino tale fuiſſe conſtat: Arma
ſancta

ſancta neutiquam cum dedecore tractabo, commilitonem, quicunque mihi in acie adiunctus fuerit, in periculo nō deſeram. pro aris & focis, tam ſolus quam cum multis ſtrenuè pugnabo. patriam, qualem & quātam inuenero, neque minorem, neque deteriorem, ſed & maiorē & meliorem relinquam. Memoriæ quoque proditum eſt, Athenieſes, cùm propter quotidianas contentiones, & violatum ius gentium, infenſi Megarenſibus, & animo hoſtili eſſent: quoties milites ſolito militari ſacramēto adigebant, hoc etiam iuſiurandum illos ſubire coëgiſſe, ſe intra militiæ tempus, quotannis quoquo modo poſſent, Megarenſium agros, finesque infeſto exercitu inuaſuros, & peruaſtatis agris, nihil intactum relicturos, atque in eos omni clade belli graſſaturos. Ceterum illud notandū eſt, quòd ſi ab vniuerſo exercitu Romano iuſiurādum conſuli præſtādum eſſet, ſatis fuiſſe ſi centurio, vel tribunus, exercitus nomine, conceptis verbis ſublimi voce iuraret: omnisque multitudo, & ſinguli milites communi conſpiratione, & conſenſu in eadem verba ſilentio in ſe quiſq; iuraret: hocque iuſiurandum, ac ſi concepta

cepta verba singuli expressissent, perinde tenebat, atque sanctum & illibatum habebatur. Non omittendum quoque solere tribunos conuenientes, vbi castra metati essent, ab omnibus, qui in castris essent, liberis pariter & seruis, singulatim iusiurãdum exigere, se nihil e castris furto ablaturos: imo si quis etiam inuenisset quippiam, id allaturum ad tribunos [a].

a *Polyb. de Rom. castr.*

DE MISSIONE.

1 *Militiæ semel asscriptus deleri nequibat.*
2 *Miles a signis abesse non potest.*
3 *Tria missionum genera.*
4 *Honesta missio.*
5 *Causaria missio.*
6 *Ignominiosa missio.*
7 *Ignominia differt ab infamia.*
8 *Qui ignominia mitti possint.*
9 *Quartum missionis genus.*
10 *Solus imperator missionem dare potest.*

CAPVT VI.

1 MIlitiæ semel asscriptus*, nisi propter demerita exauctoratus foret, ipso nolente deleri nequibat. fuit enim lata lex sacrata militaris, M. Valerio Coruino dictatore, ne cuiusquam militis

ſcripti nomen, niſi ipſo volente, delere-
tur[a]. Sed nec miles*, donec ſacramento 2
ſolutus eſſet, a ſignis abeſſe, vel militiam
deſerere poterat[b]. Fuere autem tria* miſ- 3
ſionum genera, quibus miles exauctora-
batur, & ſacraměto ſoluebatur: honeſta,
cauſaria, & ignominioſa[c]. honeſta*, quæ 4
emeritis ſtipendiis, & functis commodis
miſſionum, vacationis munere donaba-
tur. quo tempore ſcuta, gladios, & arma
dicare ſolent Laribus, ſicut gladiatores
Herculi: quòd diis iuuantibus perfuncti
militia, rudem accepiſſent, quod miſſio-
nis tempus militi quinquagenario fuit
definitum. Auguſtus tamen his, qui ma-
iores quinque & quadraginta annis e-
quum retinere nollent, reddendi equi
gratiam fecit, illosq́ue velut emeritis ſti-
pendiis dimiſit. Alij niſi decennio ſtipē-
dia meruiſſet, miſſionem petere neminē
putarunt poſſe. More tamen Romano
militare ſacramentum in vndecimū dif-
fundebatur annum, quo exacto, militia
perfunctis miſſio dabatur. Deinde vt de-
cimus ſextus annus ſtipendij finem face-
ret, Tyberio imperante cautum fuit, qui
etiam militiæ tempus ad vigeſimum an-
num produxit: cauitq́ue vt niſi poſt vi-
geſimum

a Liu. lib. 7.

b l. pœn. ff. ex quib. cauſ. ma. l nō omnes. ff. de re milit.

c l. milites a-grum § miſſionum. ff. de re milit. l. 2. ff de his qui not. infa.

gesimum annum missio militi daretur, quod iuri nostro conuenit[a]. & ita missus habet a ciuilibus muneribus vacationẽ, & plurimis priuilegiis gaudet[b]. Causaria
5 verò* missio dicitur, cùm senecta, aut valetudine aduersa, vitióue corporis, minus idoneus militiæ quis renunciatur. Quæ non facilè concedi solet, nisi renũciantibus medicis, & iudice diligenter examinante vitium: & semel concessa, nõ solet missus iterum admitti prætextu recuperatæ valetudinis[c]. sed & ex quacunque causa missus, denuò in militiam, sine mandato principis, admitti non potest[d]. & quidem ex his causis missus, habebit quoque vacationem a muneribus, quamuis non perpetuam[e]. nec enim iis priuilegiis fruitur, quibus ij, qui impletis stipendiis missi sunt: aliis tamen veteranorum priuilegiis gaudebit, & præmia veteranis concessa percipiet[f]. Causaria enim missio, nullam existimationis maculam aspergit[g]: & honesta quoque missio dicitur[h]. Ita verò missos vocat Liuius[i] causarios, cùm ait: Tertius exercitus ex causariis senioribusq; a T. Quintio scribatur, qui vrbi mœnibusque prę-
6 sidio sit. Ignominiosa verò* missio, quæ

a l. sed et milites. §. quandoque. ff. de excus. tut. l. vlt. C. de his qui non impl. stip. sac. miss. sunt, lib. 10.
b d. § quandoque. & l. pen. C. d. tit. de his qui nõ implet.
c l. semel. C. de re mil. l. 12
d l. 2. C. de diuer. off. l. 12
e d. l sed et si miles. §. quãdoq;, cum seq. ff. de excus. tut.
f l. milites agrum. § illud ff. de re milit.
g l. causaria. C de re milit. lib. 12.
h in d. l. sed et si miles. §. qui autẽ. ff. de excus. tut.
i lib. 7.

& probrosa dicitur, est cùm miles ob de-
lictum, vel crimen sacramento soluitur.
& ita missus ex edicto prætoris fit infa-
mis[a]: & dignitatẽ consequi non potest[b]:
nec in vrbe cõsistere potest, nec alibi vbi
princeps est[c]. Et quidem sine ignominiæ
mentione missus, nihilominus ignomi-
nia missus intelligitur, vt Marcianus vo-
luit[d]. Vlpianus tamẽ causam ignominiæ
addendam missioni censet[e]. Ad tempus
verò missis, tempore impleto non por-
rigitur infamia[f]. Sciendum autem est* 7
ignominiam ab infamia differre, vt ex
Cicerone satis cõstat[g]: qui dicit animad-
uersionem censoris non eam vim, quam
res iudicatæ habere. censoris enim iudi-
cium nihil fere damnato adferre, quàm
ruborem, & ignominia notare: quæ in
nomine tantummodo versatur: & sic
notatis ad honorem aditum, & in curiã
reditum esse: alias verò turpi iudicio dã-
natos, in perpetuum omni honore ac di-
gnitate priuari, & infamia notari. infa-
mia enim non nisi per sentẽtiam inferri
potest[h]. Sic ignominia missi olim non
erant infames, donec prætoris edicto ef-
fecti essent infames[i]. Itaque ignominia
illa dici potest, quam interpretes nostri
vocant

a *l. 1. ff. de his qui not. inf.*
b *l. 3. C. de re milit. li. 12 l. 1. C. de his qui non impl. stip. lib. 10.*
c *l. milites agrum. §. missionum. ff. de re milit. l. 2. § ignominiæ. ff. de his qui not. inf. l. 2. C. de re milit. lib. 12.*
d *in d. l. milites agrũ. §. missionũ. ff. de re milit.*
e *in d. l. 2. §. ignominiæ. ff. de his qui not. inf.*
f *l. 1. C. de his qui in exil. dati sunt. lib. 10.*
g *de rep. lib. 4 apud Non. & in oratione pro Cluent.*
h *l. infamem. ff. de pub. iud.*
i *l. 1. ff. de his qui not. inf.*

vocant infamiam facti: infamia verò, quã
infamiam iuris appellant. Non ignoran-
8 dum quoque est*, non solùm gregarium
militem, sed etiam centurionem, tribu-
num, imo etiam qui exercitui præest, li-
cet consularibus vtatur insigniis, igno-
miniæ causa ab imperatore mitti posse,
& ita missum nota infamiæ laborare [a].
Itaque C. Cæsar C. Anienum tribunum
decimæ legionis in præsentia exercitus
„ cum ignominia dimisit, his verbis: C. A-
„ niene, quod in Italia milites populi Ro.
„ contra rempubl instigasti, rapinasq; per
„ municipia fecisti, quodque mihi, reique
„ publicæ fuisti inutilis, tuaque opera mi-
„ litibus tempore necessario resp. careat,
„ ob eas res, causa ignominiæ, ab exercitu
„ meo te remoueo, hodieque ex Africa a-
„ besse, & quanto longius potes, proficisci
„ iubeo [b]. Vltra hæc tria missionũ genera,
9 quæ enarrauimus, Vlp. adiecit* quartũ [c].
Si quis enim euitandorum munerũ gra-
tia militiam subiit, exauctorari iubetur [d]:
quæ missio existimationem non lædit [e].
10 Ceterum solus imperator*, vel dux exer-
citus missionem dare potest [f]. Vnde Q.
Fuluius censor Fuluium fratrem cohor-
tem legionis, in qua tribunus militum

a l. 2. in pr. ff. de his qui not. inf.
b Ant. Hir. lib. 5. de bell. Hisp.
c in d. l. 2. §. ignominiæ ff. de his qui not. inf.
d d. §. ignominiæ. & l. qui cum vno. § non omnis. ff de re mil'it.
e d. §. ignominiæ, et d. l. qui cũ. § exauctoratus. ff. de re mil'it.
f l. 1. ff. de his qui not. inf.

erat, iniussu cõsulis domum mittere ausum, senatu mouit[a].

[a] Val. Max. lib. 2. cap. 7.

DE PRIVILEGIIS MILITVM.

1 *Miles ex causa æris alieni in carcerem duci non potest.*
2 *An nobiles idem priuilegium habeant.*
3 *Priuilegium ne quis cõueniatur, nisi quatenus facere potest, quale sit.*
4 *Militis absentis bona creditoribus addici non possunt.*
5 *Miles excusatur a tutela & a dicendo testimonio.*
6 *Res militis non cadit in commissum ob nõ solutum vectigal.*
7 *Res empta pecunia militis, est militis.*
8 *Miles transfert onus probandi indebitum in aduersarium.*
9 *Militi non nocet iuris ignorantia.*
10 *Iuris ignorantia in delictis non excusat.*
11 *Miles non subijcitur quæstioni nec plebeiorum pœnis.*
12 *Militia non liberat filiũ a patria potestate.*
13 *Filiusfamilias miles, quoad castrense peculium, pro patrefam. habetur.*
14 *Quid censeatur castrensis esse peculij.*
15 *De testamentis militum.*
16 *Ex militari delicto capite damnatus testamentum*

mentum condere potest.

17 *Bona militis, qui successorem non habet, deferuntur legioni.*

18 *Miles qui inconsulto adiit hereditatem, non tenetur vltra vires hereditarias.*

19 *Mulieri concubinæ donare non potest.*

20 *Mortuus in bello in æternum viuere intelligitur.*

21 *Miles in bello mortuus prodest patri ad ius trium liberorum.*

22 *Priuilegia militum ad aliorum iniuriam non porriguntur.*

23 *Præmia mortuis debita, dantur filiis.*

24 *Militaria priuilegia iis tantùm, qui strenuè militant præstantur.*

25 *Non solùm militibus, sed etiam aliis qui castra sequuntur, quædam priuilegia militaria conceduntur.*

26 *Mulieres quæ castra sequuntur, quæ priuilegia habeant.*

27 *An milites nostri temporis gaudeant priuilegiis militum.*

CAPVT VII.

CVm, vt rectè Cicero ait [a], honos alat artes, & omnes incendamur ad studia gloriæ, iaceantq; ea semper, quæ apud quosque improbantur: prudenter profectò

a *Tuscul. quæst. lib. 1.*

fectò Romani (qui belli gloria præcipuè ad tantum fastigium peruenere) magno in honore disciplinam militarẽ habuere: vnde etiam militibus plurima & amplissima priuilegia concessere, quorũ summa tãtùm capita breuitatis causa hic perstringemus. Et in primis miles * ex causa 1
æris alieni in carcerem duci non potest: & non nisi quatenus facere potest, cõueniri [a]. quod & apud Egyptios lege cautũ fuit [b]. non conuenitur, inquam, nisi quatenus potest, id est quatenus facultates eius patiuntur, vt ait Iustinianus [c]: habita scilicet ratione ne egeat [d]. vnde bonis cedere nõ tenetur, vt est communis doctorum opinio [e]. Quod tamen ita plerique procedere arbitrantur, si debitum sit cõtractum in castris & ex causa militiæ [f]. quod in dubio præsumitur [g]. Et quidem huic priuilegio renunciari non potest [h], cùm personæ cohæreat, non cõtractui [i]. Idem putant esse plerique in priuilegio eorum, qui * nobilitatis dignitate deco- 2
rantur [k]. Quod licet iure communi dubium sit, regia tamen Hispaniarum lege constitutum est in his, quos Hidalgos vocant [l]. Sed nec iure communi, nec Hispano, hi nobiles habent priuilegium ne conue-

a l. miles. l. item miles. ff. de re iud.
b Dio. sicul. lib. 2.
c in §. sunt præterea. inst. de actionib.
d l in condẽnatione. ff. de reg. iur. l. inter eos. ff de re iudic.
e in d. l. miles. & Bald. in d. l. 1. in fi. C. Qui bo. ced pos. Alex. in l. centurio. col. 5. imp. ff. de vulg. & pupil.
f gloss. & DD. in d. l. miles & facit text. in l. vlt. C. de test. mil.
g l. vlt. C. ad S. C. Maced.
h l. alia causa §. eleganter & ibi Alex. ff. sol. mat.
i Dec. in l. Diuus. n. 8. ff. de reg. iur.
k Bald in l. 1 in fi. C Qui bon. ced. poss. Alex. in l. Cẽturio. ff. de vulg. & pup. sub. las. in d. l. miles. ff. de re iud.
l Reg. l. 4. & 5. tit. 2. l. 4. ord. et l. 69. Tauri.

conueniantur vltra, quàm facere possunt, cùm id nullibi expressum sit: sed tãtùm ne ex causa æris alieni in carcerem ducantur[a]. Arma tamen, & equi, & domus vbi hi nobiles habitant, oppignorari, vel in causam iudicati accipi nõ possunt[b]: nisi forte regi quid debeatur[c]. Iure quoq; communi, arma militũ in causam iudicati accipi nõ possunt[d]: idq; meritò: arma enim veteres mẽbra militum esse dicebant. Sed nec in stipendia militum fieri debet executio, si aliũde potest cre-
3 ditori satisfieri[e]. Sciendum verò istud* priuilegium, ne quis conueniatur nisi quatenus facere potest, non esse obligationis, nec actionis, nec iudicati. nã actor potest solidum petere, sed iudex cõdemnabit tantùm in id, quod facere potest[f]. Et quamuis iudex per errorem condemnauerit in solidum, non potest actor iudicatũ exequi, nisi quatenus reus facere potest[g]. eoque sensu dicitur spectari tẽpus rei iudicatæ[h]. Vnde quamuis tempore sententiæ fuerit reus soluẽdo, proderit nihilominus exceptio[i]. Porrò fauore militię non solùm milites, sed nonnunquam etiam militare volentes, carcere soluti fuerunt. nam P. Seruilius cõ-

a Cinna. & alij in d. l. miles. & in d. l. centurio.

b Reg. l. 3. et 5. tit. 2. lib. 4. ord.

c Reg. l. 24. cũ addit. tit. 21. part. 2.

d Ac. & Alc. in l. nepos Proculo. ff. de verb. signific. Bald. in Rub. C. qui bo ced. poss. Cyn. & Salic. in l. 1. C. d. t. col. 13

e l. stipendia. C. de exec. rei iud.

f l. maritum. ff. sol. mat. l. verum. vers. condemnari. ff. pro socio.

g l. Nesennius ff. de re iudic.

h l. rei iudicatæ. ff. sol. matrim.

i l. verum. §. tẽpus. ff. pro socio.

ſul, Volſcis bellum inferentibus, edixit, ne quis ciuem Romanum vinctum, aut clauſum teneret, quo minus ei nominis edendi apud conſules poteſtas fieret[a]. & deinde M. Iunius dictator, poſt Cannenſem cladem edixit, vt qui capitalem fraudem auſi, quiq; pecunia iudicati, in vinculis eſſent, qui eorum apud ſe milites fierent, eos noxa pecuniaque ſe exolui iuſſurum[b]. Superiori primæ legi affine eſt & iſtud *, quod ſcilicet, ſi non defen- 4
datur miles abſens reipublicæ cauſa, poſſideri quidem eius bona ex cauſa iudicati poſſint, non tamen omnino creditoribus addici[c]. & ſiquidem creditores militis bona diſtraxerint, iure pignoris, ſecũdum normam [d] reſtituetur miles, perſoluto debito, vel refuſo pretio vẽditionis, ſi fortè minoris veniit pignus quàm ſit debitum[e]. miles enim dum reipublicæ operam ſuam præſtat, quomodocunque læſus, in integrum reſtituitur[f]. Itaque P. Seruilius conſul, bello Volſco edixit, ne quis militis, donec in caſtris eſſet, bona poſſideret, aut venderet[g]. Preterea miles excuſatur a tutela* [h], & ab aliis muneri- 5
bus publicis[i]. miles quoque non cogitur inuitus teſtimonium dicere[k]: ne propter priua-

a Liu. lib. 2.

b Liu. lib. 23

c l. ignorare. C. de reſt. milit.

d l. vlt. C. de iur. dom. nup.

e l. ſi cum militantibus. C. de reſt. milit.

f latè in tit. C. de reſt. milit. & C. de tẽp. in integ. reſtit. & C. Qui non ob lõg. tẽp. præſ.

g Liu. lib. 1.

h §. idem & in multæ inſt. de excuſ. tut.

i l. 3 § hu gus ff. de muner. et honor.

k l. 3. §. vlt. l. inuiti. ff. de teſtib.

priuatam vtilitatem cogatur abesse a si-
gnis, vbi tuetur rempublicã vniuersam[a].
6 Item quamuis miles non sit liber * a ve-
ctigalibus[b]: non tamen cadent res suæ in
commissum, ex eo quòd nõ profiteatur,
neque soluat vectigal[c]. Et quamuis res
empta pecunia mea non sit mea[d]: res ta-
7 men empta* pecunia militis, potest a mi-
lite vẽdicari[e]. Et licet ei qui se indebitas
pecunias soluisse cõtendit, probatio in-
8 cumbat, miles tamen * eo onere leuatur,
quod in aduersariũ transfert, qui se bene
accepisse probare debet[f]. quod ita verũ
est, si totam summam indebitam esse cõ
tendat miles, non etiam si partem tan-
tum[g]. Est quoque inter priuilegia mili-
9 taria, quod militi* non nocet iuris igno-
rantia, magis enim arma scire tenetur,
quàm leges[h]. vnde permittitur militi, si
exceptionem peremptoriam per iuris
ignorãtiam non obiecit, vt eam post sen
tentiam possit opponere[i]. idem consti-
tutionibus regni Hispaniæ cautum est[k].
non tamen excusat iuris ignorantia in
10 delictis *[l]: a quibus natura duce abstinẽ-
dum est. in eo tamẽ fauetur militi, quòd
11 non subiiciatur quæstioni*, nec plebeio-
rum pœnis, etiamsi emeritis stipendiis
missus

a *l. milites. C. locati.*
b *l. ex præstatione C. de vectigalib.*
c *l. 2 C. de vectigal.*
d *l. si ex ea. C. de rei ven.*
e *l. si vt proponis. C. de rei vendicat.*
f *l. cùm de indebito §. si autem is. ff. de cõd. indeb.*
g *d. §. si autem.*
h *l. regula. ff. de iur. & fact. ignorãt. l vlt ff eodẽ.*
i *l. 1. C. de iuris & facti ignorantia.*
k *Reg. l. 24. tit 21 part 2*
l *l. 2. ff. de re milit. l. miles. in principio. ff. ad leg iul. de adulter.*

missus sit[a]. itaque nec ad bestias, nec in furcam damnari potest[b]. Idem in nobilibus locum habere voluit cõstitutio regni Hispaniæ[c].quod & in filiis militum, & veteranorum locum habet[d].Imo vsq; ad nepotes extediτur,eorum scilicet qui ad summum gradum militiæ peruenerunt[e]. Non erit autem locus huic priuilegio, si agatur ex causa criminis læsæ maiestatis[f],proditionis[g], maleficij[h],falsi[i],vel priuati carceris[k]. Porro quamuis
militia non liberet filium*a patria pote- 12
state[l]: tamen quod ad castrense peculiũ
attinet*,habetur pro patre familias[m]:in 13
quo nihil iuris pater habet[n].vsque adeo, vt inter patrem & filium militem, quem in potestate habet (inter quos alias nulla lis esse potest) ex causa castrensis pecul ij sit actio[o]. Qua ratione etiam filiusfamilias miles, ex quacũque causa pecuniam creditam acceperit, non iuuatur S. C. Macedoniano[p]. hinc quoque, quamuis inter patrem & filium, quẽ in potestate habet, donatio non consistat: q donatio tamen a patre filiofamilias causa militiæ facta valet, & datum efficitur castrensis peculij.

a l. miles. C. de quæstion. l. nullus. C. ad l. Iul. maiest. c. miles de pace tenend.
b l. 3. §. is qui. ff. de re milit.
c Reg. l. 24. tit. 21. part. 2
d l. 1. et 3. ff. de priuil. vet.
e l. Diuo Marco. C. de quæstion.
f d. l. nullus.
g l. 3. §. is qui. ff. de re milit.
h l. etsi excepta. C. de malef. & Math.
i l. si quis decurio. C. de fals.
k l. 1 C. de priuat carc.
l §. filiusfamilias. instit. Quomodo ius patr. potest. solu. l. erat. C. de castrẽs. pecul. lib. 12.
m l. vlt. C. de inoff testam.
n l. miles præcipua. l. ex nota. C. de cast. pec.

o l. lis nulla. ff. de iud. p l. vlt. § penult. C. ad S. C. Maced.
q l. 2. l. donationes. §. pater. ff. de donat.

peculij [a].& ex eadem causa donatio inter virum & vxorem, quæ alioquin non va-
14 let [b], consistit [c]. Castrensis verò peculij* censetur, quidquid filiusfamilias occasione militiæ acquisiuit [d]. Sed & hereditas vxoris, ex rescripto D. Hadriani militiæ affectione marito filiofamilias relicta, castrensis peculij erit [e]. quod tamen secus est in dote marito data, vel promissa, quæ cohærens matrimonij oneribus, liberis communibus, qui in aui sunt potestate, confertur [f]. Fratris quoque patruelis, vel alterius commilitonis hereditas commilitoni delata, iure castrensis peculij habetur [g]. Quod ita verum est, si in eadem prouincia militauerint, vel affectione militiæ relinquatur: alias se-
15 cus [h]. Porrò quod ad testamēta* militum attinet, tam larga illis testandi facultas permittitur, vt omnes omnino solennitates, in testamentis requisitæ, illis remissæ sint. Nam D. Traianus permisit militibus, vt quoquo modo vellent, facerent testamenta, sufficereq; nudā voluntatem voluit [i]. vnde Papinianus respōdit, militis voluntatē esse testamentū [k]. Quod ita demum verum est, si dum in expeditione agunt, testentur [l]: & duobus ad hoc vocatis

a *l. si mulier. l. miles præcipua. l. castrēse. ff. de cast. pecul.*
b *toto tit. de donat. inter vir. & vxo.*
c *l. si milits. l. si forte. ff. de cast. pecul.*
d *l. castrēse. ff. de cast. pecul.*
e *l. diuus. l. dotem. ff. de cast. pecul.*
f *d. l. dotem.*
g *l. cùm allegas. C. de castrens. pecul. lib. 12. l. miles filium. in fin. ff. de castrēs. pecul.*
h *d. l. dotem. in fi. ff. de castrens. pecul.*
i *in l. 1. ff. de test. mil. §. 1. inst. de milit. test.*
k *l. ciuis militis. ff. de test. milit.*
l *d. § 1. et l. penult. C. eodem tit.*

vocatis teſtibus voluntas militis probetur, quod in fauorem eorum inductum eſt[a]. in ipſo tamen prælio teſtamentum militis factum valet, etiam nullo vocato, & ſufficit ſi in clypeo, vel in puluere heredem ſcribat[b]. ſed citra expeditionis neceſſitatem, tenetur miles iure communi teſtari[c]. quod & regia Hiſpaniarum lege deciſum eſt[d]. In expeditione verò teſtamentum iure militari factum, valebit vſque ad annum poſt miſſionem[e]. in quo tam laxa illi teſtādi, prout vult, permiſſa eſt facultas, vt pro parte teſtatus, pro parte inteſtatus poſſit decedere[f], & ad certũ tempus poſſit heredem inſtituere, & poſtea hereditatem adimere, & alij directo dare, & ſi neminem vocauerit, legitimi heredes hereditatem capient[g]. neque iuri accreſcendi locus erit in teſtamento militis[h]. Poteſt quoque miles filium ſilentio præterire in teſtamento, cuius prẹteritio pro tacita exheredatione erit, modo prudens id fecerit: vnde & agnatione filij teſtamentum militis nõ rumpitur, ſi de mēte eius conſtet[i]. Et quamuis in codicillis directo relinqui hereditas non poſſit[k]: militi tamen id permiſſum eſt[l]. Miles quoque incertus de ſtatu ſuo

a §. ceterũ. inſtit. de milit. teſta. l. diuus. l. Lucius. ff. de teſt. mil.
b l. milites. ff. de teſt. milit.
c §. illis autem. inſt. de milit. teſta.
d Reg. l. 4. tit. 1. par 6.
e § poſt miſſionem inſtit de milit. teſt. l. teſta. eorũ. ff eodem tit.
f l. ſi miles v. nũ. ff. de teſt. milit. l. 1. et 2 C. eod titulo.
g l in fraudem. §. miles. l. miles ita. ff. de milit. teſt.
h l. ſi duobus l. ex militari. § filiũ. ff de mil. teſt.
i l. ſicut cum. l. ſequ. C de milit. teſta. l. qui iure milit. l. militis. §. miles D. eod.
k l 2. § hereditas. D. de iure codicil. l. hereditatem. C. de codicil. §. codicillis autẽ. inſtit de codicil.
l l. militis co-

ſuo rectè teſtari poteſt [a]. & teſtamentum a pagano iure militari factum valet, ſi miles decedat [b]. Licet quoque nuda voluntate, vel cœpto tantũ & non perfecto teſtamento non rumpatur teſtamentum pagani [c]: militis tamen teſtamẽtum nuda voluntate facile rumpitur [d]: licet etiã duob⁹ teſtamẽtis validis miles decedere poſſit [e]. Pręterea vltra dodrantẽ miles legare poteſt, & eius legata non minuũtur per Falcidiam [f]. Mutus quoque & ſurdus miles teſtamentum rectè facit [g]. & filiusfamilias miles de caſtrenſibus iure teſtabitur [h]. quod etiam ad inermem militiã extenditur [i]. & teſtamenta militum non ſubiacent querelę inofficioſi [k]. neque ſolùm ſibi teſtamentum facere filiusfamilias miles poterit, ſed etiam filio pupillares tabulas de caſtrenſibus [l]. hoc tamen priuilegium teſtandi filiofamilias militi conceſſum, ad impuberes extendi non debet, qui forte fauore in militiã recepti ſunt, quod fieri quandoque ſolet [m]. huic enim impuberi teſtari non licebit, neque communi, neque militari iure, propter lubricum

dicillis. in prin. l. quærebatur. D de milita. teſta.

a l. ex militari. § miles. D. de teſta. mil.

b l. in fraudem §. teſtamentum. D. d tit.

c § ex eo. inſtit quib. mo. t ſt. infir. l. 2. D. de iniuſto rup irrit teſt. l. heres § ſi quid poſt D. de teſtament.

d l. in fraudem. §. ſicut cũ. § ſeq. D. de mil. teſta.

e l. 1. et 2. D. de iniuſt. rup. & irrit. teſta. l. quærebatur. in prin. D. de mil. teſ.

f l. ſi certarũ. § vlt. cum l. ſeq D de teſt. milit. l. in teſtamento militis. C eodẽ. l. 1. D ad l. Falcidiam.

g l. iure militari. D. de teſtam. mil. §. quinimò inſtit. de milit. teſt.

h l. ex militari. §. de teſtam. milit.

i l. vlt. D de inoff. teſta.

k l. teſtamentum. l. vlt. C. de inoff teſt.

l l. cùm filiusfamilias miles. l. in fraudem. §. miles. D. de teſt. milit.

m l. ſed & milites. D. de excuſ. tut.

lubricum illius ætatis consilium. qua de
causa Iustinianus ius antiquum, quo id
licebat, correxit[a]. Præterea licet paga-
nus extraneo, vel filio puberi heredi in-
stituto ita substituere directo nō possit,
si heres exstiterit, & intra aliquod tēpus
decesserit, alius ei sit heres: sed tantùm
per fideicommissum testator heredē ob-
ligare possit, hereditatem vel totam vel
partem restituere[b]: id tamen militi con-
cessum est[c]. Porrò ex militari delicto ca-
pite* damnatis testamentum condere li- 16
cet, de bonis scilicet castrensibus, & ita si
sacramenti fides rupta non sit[d]: & per-
mittente in sententia eo qui dámnauit[e].
quod secus est in pagano[f]. Et quidem ex
militari delicto damnati, si intestati de-
cedant, succedent proximi ab intestato
excluso fisco[g], bona verò militis*, qui 17
successorem non habet, deferuntur le-
gioni non admisso fisco[h]. Miles denique
qui inconsultò adiit hereditatem*, non 18
tenetur vltra vires hereditarias[i]. Ceterū
fauor militum non semper in extendēda
testandi facultate, sed aliquando etiam
in restringenda consistit. Itaque quam-
uis concubinæ vel meretrici testamento
quid relinquere vel donare permissum
sit:

a l. vlt. C. de testa. milit.
b l. vlt. inst. de pupil. substit.
c l. centurio. ff. de vulg. & pupil. l. in testamento. C. de milit. test. l. 5 §. miles ita heredē. §. exheredato. D. eodem.
d l. ex militari. D. de testa. milit. l. si quis filio. §. sed etsi quis fuerit D. de iniust. rup. irrit. fac. test.
e l si quis. §. miles. D. de leg. 3. l cùm hic. §. si miles D. de don. inter vir et vx.
f l. eius qui. §. 1. & vlt. D. de testa.
g l. 1. & 2. D. de vet. milit. suc.
h l. si quis filio. §. eius qui D. de iniust. rup. irrit. l. 2. C. de hered. decu.
i l. vlt. in fi. C. de iure delib.

sit[a]: miles tamen mulieri, in quam turpis
19 cadit suspicio*, nihil donare vel testamē-
to relinquere potest[b]. Militis quoq; di-
spositio, quæ vel turpis, vel bonis mori-
bus contraria est, nihilò magis quàm a-
licuius pagani valebit[c]. Superioribus
adde singulare & præclarū militare pri-
20 uilegiū, quòd scilicet mortuus in bello*
pro repub. per rerum gestarum gloriam
in æternum viuere intelligitur: modo in
acie & in conflictu moriatur; non etiam
in obsidione, vel alias ex causa belli. itaq;
filiusfamilias miles, qui in acie pro re-
pub. pugnās cecidit, prodest patri ad ius
21 trium liberorum*, quòd eum a tutela ex-
cusat[d]: & aliorum munerum excusatio-
nem præbet[e]. Itaque cùm lege Iulia de
maritandis ordinibus cautum esset, vt
priori ex consulibus fasces sumendi po-
testas esset, qui plures liberos quàm col-
lega in potestate haberet, eorum quoq;
ratio habita fuit, qui bello amissi essent[f].
idq; ad multa alia adaptari posse videtur.
atque ita si forte statuto cautum sit, vt
certè multis locis est, vt filius secundò
genitus patri superstes, in successione e-
iusdem patris præferatur nepoti ex filio
primogenito mortuo ante patrē: si filius

a *l. affectionis. l. donationes. D. de donat.*
b *l. miles. §. mulier. D. de milit. testam. l. mulierē. D. de his quib. vt indig. l. 1. C. de donat. inter vir. et vx.*
c *l. si a milite §. edictū prætoris. D. de milit. testa.*
d *l. bello amissi. D. de excusat. tut. § filij autē. instit. de excus. tut.*
e *l. vlt. D. de vac. et excus. mun.*
f *Gell. l. 2. c. 15.*

ille primogenitus in acie pro repub. cecidit, putarem hoc caſu nepotem præferendum: quia ſcilicet pater eius cenſetur in æternum viuere, cui ſucceſſio aui iure primogenituræ debetur. & ita in prorſus ſimili facti ſpecie iudicatum fuiſſe accepi. non obſtat quòd priuilegia militum * ad alienam iniuriam porrigi non 22
debeant [a]. & beneficia in damnũ alterius neque porrigi, neque conferri ſolent [b]. nam nulla iniuria hic infertur filio ſecũdò genito, cui nihil adimitur, ſed tantùm non acquiritur. non enim, vt Vlpianus reſpondit, vidẽtur rem amittere, quibus propria non fuit [c]. & ex regula Pauli, nõ poteſt videri deſiiſſe habere, qui nunquã habuit [d]. Quò ſpectat quod Vlpianus ait, non fraudari creditores, cùm quid nõ acquiritur a debitore, ſed cùm aliquid de bonis ſuis diminuitur [e]. Sed & quod Papinianus reſpondit, militum priuilegia ad alienam iniuriam non porrigi, nõ ita huc facit: nam loquitur in caſu, ad quem militis priuilegium non extenditur, & quo euidens fieret iniuria alteri [f]. Itaque in propoſita facti ſpecie nepotem patruo in ſucceſſione aui, non obſtante ſtatuto, præferendum exiſtimo: cùm & iure

a *l. impuberi. D de adm. & per tut.*

b *l. ſed cùm. D. ad S. C. Treb. l. nec auus. C. de emanc. l. reſcripta C. de prec. imp. off. l. imperatores D. de ſer. ruſ. pre.*

c *l. nõ vidẽtur. D. de reg. iur.*

d *l. nõ poteſt. D. de reg iur.*

e *in l. non fraudantur. D. de reg iur. l. qui autem. in princ D. quæ in frau. credito.*

f *d. l. impuberi. D. de adm. & per tut.*

iure communi nepos in parentis ſui locum, etiam extra bellum mortui, ſuccedat[a]. vnde etiam ſtatutum iure cõmuni contrariũ quàm ſtrictiſſimè intelligi debet[b]. His adde lege regia Hiſpaniæ ſtatu-
23 tum eſſe, vt præmia*, quæ forte quis meruit ob egregiam operam in bello præſtitam, eo mortuo debeãtur filiis & proximis agnatis[c]. quod & a Romanis obſeruatum fuit, & lege Solonis apud Athenienſes cautum fuit: vt illorum filij, qui occubuiſſent in bello, publicè alerẽtur, & bonis diſciplinis imbuerentur. Cõſtãtinus verò filios in paternam vocari militiam voluit[d]. Sciendum porrò
24 militaria hæc priuilegia* non aliter concedi militibus, quàm ſi fortiter & ſtrenuè militent[e], & ad veteranos non extẽdi[f]: quamuis & veterani ſua habeãt priuilegia[g]. In claſſibus verò remiges & nautæ ſunt milites, & militari priuilegio fruuntur[h]. Pręterea nõ ſolùm militibus,
25 ſed etiam aliis*, qui caſtra ſequuntur, militaria quædam priuilegia conceduntur. & in primis omnibus omnino qui ſunt eius gradus, vt iure militari teſtari non poſſint, ſi in hoſtico deprehendantur, quomodo velint & quomodo poſſint

b 2 teſta-

a §. cùm filius. inſtit. de hered. quæ ab inteſt. defe.
b Panor. in c. ex parte. ex̃. de decim. tex. in c. 1. in fin. de filiis preſbyt. lib. 6.
c Reg. l. 5. tit. 27. par. 5.
d l. 1. & 2. C de filiis, off. milit. l. 12
e l. vlt. C de reſtit. milit. l. cùm de indebito. §. ſin autem. D. de probat.
f l. idem eſt, et ſi teſtamẽto. c. in l. ſeq. in prin. ff. de milit. teſta. l. vlt. §. quia militibus. C. de inof. teſta. l. ad veterani D. ad l. Falc. l. filius. §. veterani. cũ §. ſequ. D. de proc.
g tit. D. de priuil. veter. l. 1. et 2. D. de vet. mil. ſucc. l. 1. 2. 3. 4. C. de vetera. l. 12 §. illis. inſt. de mil. teſt. l. ſed & milites. D. de exc. tut.
h l. vnica. §. in claßib. D. de bon. poſſ. ex teſt. milit.

testabuntur[a]. Itẽ mulieribus*, quæ cum maritis absunt in bello reipubl. causa, in actionibus temporalibus, si exclusæ fuerint, ad exemplum militum subueniri solere Alexander rescripsit[b]. & Diocletianus & Maximinianus mulieri, quę in expeditione fuit cum marito, non officere lõgi temporis præscriptionem rescripserunt[c]. Quò spectat quod Vlpianus respondit, bello amissos ad tutelæ excusationem prodesse, cuiuscunque sexus vel ætatis sint, modò in acie perierint. etenim mulieres in acie versari solitas, & egregiam nonnunquam in bello operam præstitisse in veterum historiis satis obuium est. itaque bello Sabino mulieres Sabinæ, quæ Romę erant, quarum ex iniuria bellum ortum erat, crinibus passis, scissaque veste, victo malis muliebri pauore, vt inquit Liuius[d], ausæ se inter tela volitantia inferre, ex transuerso impetu facto, dirimere infestas acies, dirimere iras. Estque memorabile, quod de Cimbricis mulieribus memoriæ proditũ est, cum quibus non minor quàm cum maritis eorum Mario pugna fuit: & speciosior mors earum fuit, quàm pugna. nam cùm missa ad Marium legatione, libertatem

a l.vlt. D. de milit. testa.

b l.1. C. de vxo. milit.

c l.2. C. de vxor. milit.

d lib.1.

tatem non impetrassent, suffocatis elisisque passim infantibus, mutuis vulneribus conciderunt, aut vinculo e crinibus suis facto, ab arboribus iugisq; plaustrorum pependerunt [a]. Apud Germanos verò feminæ nō semel inclinatam aciem restituisse feruntur [b]. Ceterum licet a plerisque dubitatum sit, utrum milites
27 nostri temporis * gaudeant hisce priuilegiis militaribus, tamen verius est, militibus, qui in numeros sunt relati, & fortiter & strenuè militant, hæc priuilegia concedi, saltem ea quæ vsus nō coarguit. neque refert, quod quædam solēnitates, quibus olim milites sacramento militiæ asscribebantur, exoleuerint. Nam similiter videmus solennitatem actionum antiquam nostra tempestate nullam esse [c]: cùm tamē eiusdem nihilominus sint efficaciæ [d]. Causa quoque & ratio concedendi militibus tā ampla priuilegia fuit, vt pro tutela & defensione Romani imperij omnibus soluti curis expeditissimi operam armis darent [e]. quæ & nostris militibus conuenit: ergo idem ius quoque manere debet [f]. & hæc sententia etiā viris doctissimis probatur [g].

a *l. Flo. de gest. Rom. l. 3 cap. 3.*
b *Crinit. de honest. disc. lib. 12 c. 8.*
c *l. 2. §. deinde ex his legib. D. de orig. iur. l. 1. & 2. C. de form. & impet. sub.*
d *l. actio. D. de neg. gest. facit l. ordo. D. de publ. iudic. l. decreto. C. ex quibus caus. inf. irro.*
e *l. aduocati. C. de aduo. diuers. iud. l. militem. in fi. C. de proc. l. 1. D. de mil. test. l. milites. C. locati.*
f *l. illud quæsitum. in prin. D. ad l. Aquil.*
g *Iacob. de Rauen. Cyn. Bald. Bart. Salicet. & alij in l. 1. C. de iur. & fac. igno. Alb. in l. militem. C. de proc. Rom. consil. 43. & consil. 506. Alexander in l. centurio. nu. 23. D. de vul. & pup. Decius in Rubr. C. de mil. test. quos refert Francis. Zoannett. de Roma. imp. nu. 80.*

DE IVDICIIS MILITARIBVS.

1 *Miles non nisi ante suum iudicem conueniri potest.*

2 *Fallit in milite desertore.*

3 *Item in eo qui pactus est se non vsurum fori præscriptione.*

4 *Item in eo, qui postquam in ius vocatus est, miles esse cœpit.*

5 *Item in eo qui falsum testimonium dixit.*

6 *Item in milite negociatore.*

7 *Consules Romani, non nisi in castris in caput ciuis Rom. incõsulto populo, animaduertere poterant.*

8 *Tribuni non habuerunt vitæ necisq́; potestatem in milites.*

Capvt VIII.

Milites* non nisi ante suum iudicem 1
conueniri possunt, nec si in culpa
sint, coërceri[a]. vnde capti a præside ad
proprium iudicem remitti debent[b]. nisi
forte in desertione agens * miles com- 2
miserit delictum valde enorme, de quo
præses prouinciæ cognoscere poterit, &
punire militem in loco delicti[c]. alioqui
verò neque dux exercitus, vel magister
militum in prouinciales, neque præses
prouinciæ in milites vllam iurisdictionẽ
habent.

a *l. magistr. C. de iurisd. omn. iud l. 1. C. de exhib. reo.*
b *d. l. 1.*
c *l. desertorẽ. D. de re milit l. 1. C. vbi senat. vel clar. l. vlt. D de accus. l. militibus. D. de cust. reo. l 1. C. de fals. mone.*

habent. ſi tamen miles in inſtrumento
3 profeſſus fuerit*, ſe non vſurum fori pręſcriptione propter cingulum militię, pactum ſeruandum erit[a]. Sed & ſi quis, po-
4 ſteaquam * in ius vocatus eſt, miles eſſe cœpit: in ea cauſa eſt, vt ius reuocandi forum non habeat, quaſi præuentus[b]. nam vbi lis cœpta eſt, ibi finiri debet[c].
5 Præterea miles*, qui falſum teſtimoniū dixit, ſubiicit ſe iuriſdictioni illius iudicis, etiam ſi paganus ſit[d]. Miles quoque
6 negociator *ſubeſt iudici illius negociationis[e]. Porrò vnuſquiſque ſuper cauſis publicis, quas dum militaret exercuit, & ſuper ratiociniis militaribus in militari iudicio reſpondere debet, nec fori præſcriptione vti poteſt: etiam ſi militię cingulum depoſuerit[f]. & capitalis criminis reus, volūtarius miles (qui ex D. Traiani reſcripto capite puniendus eſt) non eſt remittendus eò, vbi reus poſtulatus fuit, ſed vbi accedente cauſa militiæ audiēdus eſt, puniri debet[g]. Sciendum autem eſt, quamuis lege Valeria, quā Valerius publicola tulit, & L. Portia cōſulibus pro-
7 hibitum eſſet*, ne in caput ciuis Romani iniuſſu populi animaduertere poſſent, & ſolùm illis relictū eſſet, vt coërcere poſ-

a *l. ſi quis. C. de pact.*
b *l. ſi quis poſtea. D. de iudic.*
c *l. vbi cœptum. D. de iudic.*
d *l. nullū. C. de teſtibus.*
e *l. vlt. D. de iuriſ. om. iud.*
f *l. 2. C. vbi de ratio. tam pub. quā priu.*
g *l. qui cùm vno. § reus. D. de re milit.*

ſent, & in vincula publica duci iubere[a]: in caſtris tamen ius habebant arbitratu ſuo ſupplicium ſumere[b]. quod & prætoribus, aliiſque ducibus exercituum permiſſum fuit[c]. id tamen Venuileius I.C. ad milites caligatos tantùm reſtrinxiſſe videtur[d]: qui erant abiectiores & viliores[e]. Vnde videtur inferri, quòd in alios incõſulto principe animaduerti nõ poſ-
ſit. & quidem tribuni*, aliiq́ue duce in- 8
feriores, vitæ neciſq́ue poteſtatem non habuerunt in milites, ſed tantùm leuis coërctio illis permiſſa eſt. id quod Marcianus ſatis indicaſſe videtur[f], cùm ait: Tribuni officium eſſe delicta ſecundum ſuæ auctoritatis modum caſtigare. cui cõuenit, quod Tacitus ait[g] de ſeditione illa Pannonica, ſcribens, Municiũ præfectum caſtrorum, penes quem erat tum ſumma rerum, abſente duce, cœptam ſeditionem ſedaſſe, duorum militum ſupplicio: bono magis exemplo quàm conceſſo iure. Ceterum quod ad militaria iudicia attinet, ex D. Traiani reſcripto etiam diebus feriatis peragi poſſunt[h].

a in l. 2. §. in initio. D. de orig. iur. Dion. Hal. lib. 10.
b Poly. lib. 6. de re milit. ac domeſt. Rom.
c Liuius l. 2 & 4. Cicero Philip. 3.
d l. de militibus. D. de cuſt. et exhib. reo.
e Auth. quib. mod. nat. eff. legit. §. quiſquis.
f in l. officiũ. in fin. D. de re milit.
g annal. l. 1.
h l. Diuus. D. de feriis.

DE POENIS MILITVM.

1 *Duplex cauſa in puniendis peccatis.*

2 Pœna

2 *Pœnæ militares.*
3 *Militum delicta aut propria, aut cõmunia.*
4 *Fustuarium quid.*
5 *Decimatio.*
6 *Romani militaribus pœnis asperi.*
7 *Capitalis pœna per vinum aut lasciuiam lapsis remittitur.*
8 *Romani in iudicãdo beneficia cum delictis non compensabant.*
9 *Contrà Persæ.*

CAPVT IX.

1 DVplicem* in puniẽdis peccatis causam esse cẽset Plato in Gorgia, vt refert Gellius[a]: vnã castigãdi & corrigẽdi eum qui peccauit, quò attentior fiat, & ad bene viuendum promptior. quòd in minoribus delictis fieri solet pecunia, vel leui coërctione, multa dicta. alteram exempli causa, vt alij a similibus delictis metu pœnæ deterreantur: quod in grauioribus delictis fieri publicè interest.

a *noct. Att. l. 6. cap. 14.*

2 Itaque pœnæ militares* nonnullæ maiores, quæ capitis supplicio luebantur: aliæ minores, prout grauiter aut leuiter delictum esset, delinquentibus militibus, necessariò ad disciplinam militarem stabiliendam, a ducibus inferri solent. mi-

litum autem delicta * aut propria sunt, 3
aut communia. Proprium militare delictum est, quod quis vt miles admittit[a]: si puta aliter faciat, quàm disciplina militaris exigit[b]. Pœnæ verò militares, vt ait Modestinus[c], sunt huiusmodi: castigatio, pecuniaria multa, munerum indictio, militiæ mutatio, gradus deiectio, ignominiosa missio, in metallum autem non dantur, nec torquentur, nec ad bestias, nec in furcam damnantur[d], nec plebeiorum pœnis subijciūtur[e]. At ex graui delicto solent milites capite puniri[f], aut
fuste percuti. id supplicium * huiusmodi 4
erat, vt refert Polybius[g], accepto fuste tribunus vix tantùm attingebat damnatum: quod vbi factum erat, omnes qui in castris erant, cædentes fustibus, lapidibusque, plerosque in ipsis castris conficiebant: at si qui euasissent, ne sic quidem seruari poterant, quibus nec in patriam redire licebat, neque aliquis ex necessariis domi eum recipere audebat, vnde penitus peribant, qui in talem calamitatem incidissent. hoc genus animaduersionis fustuarium dicebatur, teste Cicerone[h], cùm ait: Fustuariū meruerunt legiones, quæ consulē reliquerunt. Simile pœnæ

a l. 2. D. de re milit.

b l. omne delictū. D. de re milit.

c in l. 3. Pœne. D. de re milit.

d d. l. 2. §. pœna. & §. is qui. D. de re milit.

e l. moris. § ille. D. de pœ. l. honor. C. de pœn. ōixi s̄. de priuil. militū.

f d. l. 3. §. in bello. D. de re milit.

g de Rom. castrani.

h Philip. 3.

pœnæ genus etiam num hodie in castris in vsu est. De hac pœna censent I.C. cùm dicũt, fuste percuti, occidi, animaduerti[a]. Alioqui verò, cùm dicunt fustibus cædi, castigari, admoneri[b]: non de capitali, sed de leuiori pœna agunt. nam multo leuiorem esse fustium, quàm flagellorũ pœnam iudicat Marcellus[c], Calistratus[d], & Hermogenianus[e]: vt annotauit Hieronymus Verrutius[f]. Porrò si multi milites in aliquod flagitium conspirent, vel si legio deficiat, exauctorari solent[g]. nõnunquam auctores turbarum ad palum deligare, aut securi percutere, reliquę vero multitudinis decimum quemq; sorte
5 ductum* ad suppliciũ petere peruulgata pœna fuit. quod ex verbis Ciceronis pro Cluētio intelligi potest, vbi inquit: Statuerunt maiores nostri, vt si a multis esset flagitiũ rei militaris admissum, sortitione in quosdam animaduerteretur, vt metus videlicet ad multos, pœna ad paucos perueniret. Inter alias quoque pœnas militares fuerunt hę: stipendium anni differre militibus, neq; his æra procedere, qui ære diruti dicebantur, aut in politia, aut in frequentia notare, vel citra commoda stipēdiorum exauctorare, locum in

a vt in l.7. §.1. D. ad L. Aquil. l.1. §. occisorum. D. ad S.C. Sylanianum. in l.8 §.1. D. de pœn.
b vt in l.1. § cùm patronus D de offic. præf. vrb. l. vlt. D. de iniuriis. l.7. D. de pœn. l.3 §.1. & l. vlt. D. de offic. præf. vig. l. 10. & l.28. §.1. D de pœn. l.3 §. in bello. D. de re milit. l.1. C. de his qui not. infa.
c in l. in seruorũ D. de pœn.
d in l. capitaliũ §. nõ oẽs. D. de pœnis.
e in l. vlt. D. de iniur.
f de verb. signif lib.6.
g l.3. in fin. D. de re milit.

cum in quo tenderent in castris adimere, vt humi ac sub dio accubarent, extra vallum sine tentoriis relinquere, vitibus cædere, hastas dare iubere, quæ censio hastaria dicebatur, quę non pro leui noxa, sed pro graui delicto animaduersionis loco a ducibus inferri solita est. Hastas autem dare iubebantur milites, quibus propter probra ignominiæ & luxurię hasta adimebatur. etenim sicut glorię causa, fortes viri donabantur hasta pura, hi qui primũ victores in prælio fuissent: ita ignauis & cõtumacibus adimebatur. hoc notabat, tanquam spes merendi illis adempta foret. in politia & in frequẽtia notabantur hi, qui rudibus, aut parum nitidis armis, vel strigosiore ęquo, & macie confecto vtebantur, quique prædicto ad pugnã die, occasionibus quæsitis contumacius parerent[a]. Fuit quoque antiquitus militaris animaduersio, iubere ignominiæ causa venam militi solui, & sanguinẽ mitti. quod A. Gell[b]. primùm in militibus stupentis animi, atque a naturali habitu declinantis (vt non tam pœna, quàm medicina videretur) factũ fuisse credit: postea verò etiam ob pleraque alia delicta factitatum esse per consuetu-

a Alex. ab Alex. lib. 2. genial. die. c. 13

b noct. Attic. lib. 10. cap. 8

ſuetudinem : quaſi minus ſani viderētur omnes qui delinquerent. Ceterum, quã-uis alioqui Romanis mitiores pœnę placuerint ; apud quos antiquitus cautum fuit, ne quis multam indicendo, bouem priuſquam ouem nominaret, grauiorũ enim multarũ æſtimatio bos erat vnus, vel plures; minorum verò ouis: in militaribus tamen pœnis ſeueriores ſemper
6 fuere*, quòd aſpero & abſciſſo caſtigationis genere diſciplina militaris indigeat. Vnde quamuis conſulibus prohibitum eſſet, ne poſſent animaduertere in caput ciuis Romani, in caſtris tamen poterant pro arbitratu ſuo ſupplicium ſumere: vt alibi diximus[a]. Hinc quoque perrarò bis delictum imperatores venia dignum putauere. Nam, vt M. Cato in libro de re militari ſcripſit, aliis in rebus errata poſtmodum corrigi poſſunt ; in bello autem delicta emendationem non accipiunt : quippe cùm pœna ipſa e veſtigio errorem ſequatur. præſto enim eſt ignauię, aut imperitiæ vltor, qui nunquã delinquenti hoſti indulget. & Liſimachus ſummus dux dicere ſolet, non eſſe in bello bis errare, vbi ſi quid offenditur perperam temeritate, vel inſcitia, emendari

a 5. de ind. milit.

dari non poteſt. nam parua in bello offenſa, magnarum ſæpe rerum momenta facit. Nihilominus tamē quędam delicta pagano aut nullam, aut grauiorem pœnam irrogāt: militi verò grauiorem, aut leuiorem: vt Marcellus reſpondit [a]. & quidē conſtat, nonnulla militaria delicta capite puniri, quæ non niſi culpa contrahuntur [b]. Capitalis tamen pœna per vinum, aut laſciuiam lapſis * remittitur, & 7
militiæ mutationem irrogat [c]. voluntas enim & iudicium, quod nullum in ebrio eſt, diſtinguit maleficia [d]. Itaq; Pyrrhus adoleſcētes, qui inter bibendū regē conuiciis & maledictis onerauerāt, ingenuè id fatentes, & culpam omnem in temulentiam coniicientes, cùm dicerent ſe longè plura dicturos fuiſſe, ſi plus vini habuiſſent, imo ipſum regē interfecturos, niſi lagena defeciſſet, innoxios dimiſit [e]. Carolus tamen V. imperator edicto cauit, ne cui ebrietas in delictis excuſationem præberet, propter nimiā in hiſce regionibus inebriandi frequentiam. & Pittacus legem tulit, qua ei, qui per ebrietatem deliquerat, duplam eius, quæ ſobrio infligeretur, pœnam conſtituit [f]. Eſt porrò valde memorabile, quod Romani,

a in l. quædā delicta. D. de pœnis.

b vt in l. omne delictū. §. 1. cum duob. ſeqq. l. qui cō-meatus. §. 1. D. de re milit.

c d. l. omne delictū. §. per vinum.

d l. 1. D. ad l. Corn. de ſica.

e Val. Max. lib. 5. cap. 1.

* in cos.

mani, qui alioqui maximam meritorum cuiuſque,& virtutis rationem habuerũt,
8 in iudicando tamen * non ſolent,etiam ſi maxima rei in remp. exſtitiſſent merita, vero crimini indulgere, aut beneficia cũ delictis compenſare.cuius rei fidem facit in primis P. Horatius, qui trigemina ſpolia Cuiatiorum victor præ ſe gerens, quique imperium populo Rom, ſolus ſua virtute pepererat,perduellionis reus, quod ſororem ob mortem ſpõſi Cuiatij flentem transfixerat, in maximo diſcrimine fuit: plusque ad ſalutẽ ipſius profecerũt preces,& miſeratio patris, quàm recens rei beneficium [a]. Item M.Manlius *a Liuius lib.1* Capitolinus regni affectati reus, quãuis defenſo Capitolio Romam ſeruaſſet, & prope cccc. produxiſſet,quibus ſine fœnore expenſas pecunias tuliſſet,quorum bona venire, quos duci addictos prohibuiſſet: ad hæc hoſtium cæſorum ſpolia, dona imperatorũ plurima conſpicienda protuliſſet, & ea quæ bello geſſiſſet oratione magnifica facta dictis æquãdo memoraſſet: nihilominus tamen crimẽ valuit,inquit Liuius [b],& populi iudicio dãnatus Manlius, de ſaxo Tarpeio deiectus *b lib.6.*
9 eſt. Contrà Perſę* nunquam quemquam condem-

condemnabant, nisi reus conuinceretur plus mali quàm boni fecisse reipub.[a]

a Diod. Sicul. lib. 1.

DE CONTVMACIBVS ET DVCVM DICTO NON PARENTIBVS eosq́ue non protegentibus.

1 *Qui edicto non paret, capite punitur.*
2 *Miles qui tribuno, vel centurioni castigare volenti resistit.*
3 *Tribuno non licet modum in castigando excedere.*
4 *Qui præpositum defendere noluerunt, vel deseruerunt.*
5 *Qui rem a duce prohibitam facit.*
6 *Disciplina castrorum Romanis antiquior, quàm charitas liberorum.*

Capvt x.

AD stabiliendam disciplinam militarẽ in primis spectat, vt exercitui & militibus præpositi, habeant milites dicto audientes. Itaque qui edicto minus paret*, capite puniri iubetur[b]. Au- 1
gustus verò decimam legionem contumacius parẽtem, cum ignominia totam dimisit. Porrò vt ordine, ac sine tumultu omnia in agmine, ad nutum imperiumq́ue ducis fierẽt, optimè prouidit L. Æmilius Paulus, in Macedoniam missus.

b l. 3. §. in bello. D. de re milit.

nam

nam cùm omnibus simul pronunciaretur, si quid agendum esset, neque omnes exaudirent, & incerto imperio accepto, alij plus eo quod imperatum esset, alij minus facerent, clamores quoque dissoni orirentur omnibus locis, & prius hostes quàm ipsi, quid pararetur, scirēt: placuit trib. militum primo pilo legionis secretum edere imperium: illum, & deinde singulos proximo cuique in ordine centurioni dicere quid facto opus esset: siue a primis signis ad nouissimū agmē; siue ab extremis ad primos perferēdum imperium esset [a]. At verò tribuno, & cēturioni permissam fuisse castigationem
2 in milites alibi diximus [b]. Itaque miles*, qui tribuno vel centurioni castigare volenti restitisset, probro notabatur: qui verò probro notabatur, eū nemini igne, nemini alloquio impartire licebat. qui vero vitem tenuisset, militiam mutabat: si ex industria fregisset, capite plectebatur [c]. Tribunis autē vites prælatas fuisse, non virgas alibi ostendimus. Cauēdum
3 tamen tribuno*, ne modum in castigando excedat [d], & si iniustè militem inuadat, & non castigandi animo ob crimen aliquod metas officij sui excedat, puto

a Liu. lib. 34

b §. de offic. tribu.

c l. miles. §. irreuerens. D. de re milit.

d l. officium. in fin. D. de re milit. l. si quæritur. §. item Iulianus D. locati.

C militi

militi defensionem esse licitam[a]: alioqui
verò non erit resistendum[b]. nam omnis
contumacia aduersus ducem vel præsi-
dem, capitalis est[c]. Neque solùm capita-
lis pœna statuta est in eos, qui manus in-
tulerunt præposito[d]: sed etiam in eos,
qui eum defendere noluerunt*, vel de- 4
seruerunt, occidique passi sunt[e]. idemq;
regia Hispaniarum lege constitutum est
in eos, qui regem suum deseruerunt[f].
Senatus autem Romanorum quàm gra-
uissimè tulit, quòd Q. Petilium consulẽ
fortissimè aduersus Ligures pugnãtem,
occidi milites passi essent, & legioni ne-
que stipendium anni procedere, neque
æra dari voluit: quia pro salute impera-
toris hostium telis se non obtulissent[g].
Celtiberi verò nefas esse duxerũt prælio
superesse, cùm is occidisset, pro cuius sa-
lute spiritum deuouissent[h]. Cuius con-
ditionis homines fuisse apud Gallos,
quos illi Soldurios appellabant, refert
Cæsar[i]. Porrò vsque adeo seuerè imperio
ducis pareri, eiusque edicta obseruari
præcipitur, vt capitis pœnam subeat, qui
rem a duce prohibitam fecerit*, aut mã- 5
data eius nõ seruauerit, etiam si res bene
cesserit[k]. Cuius disciplinæ seuerissimi
custodes

a argumento l. prohibitum. C. de iur. fisc. lib. 10.
b c. qui resistit. 2. qu 3.
c l. omne. §. contumacia. D. de re milit.
d l. omne. §. 1 D de re milit.
e l. 2. in fin. & d. l. omne. in fin. D. de re milit.
f Reg. l. 3. tit. 19. par. 2.
g Val. Max. lib. 2. cap. 7.
h Val. Max. lib. 2. cap. 6.
i de bel. gal. lib. 3.
k l. 3. §. in bello. D. de re milit.

custodes fuere Postumius, Tubertus & Manlius Torquatus: quorum alter filiũ, quia non suo iussu, sed sponte, præsidio progressus hostes fuderat, victorẽ securi feriri iussit. alter verò, cui Imperioso postea cognomen fuit, filium, quòd prouocatus a Geminio Metio duce Tusculanorum, ad dimicandum contra edictum patris descenderat, gloriosam victoriam, & speciosa spolia referentẽ, in conspectu exercitus virgis cęsum securi percussit. & Manlius filius exercitu pro se aduersus patrem seditionem parante, negauit tãti esse quemquam, vt propter illum disciplina corrũperetur, & obtinuit vt ipsum puniri pateretur[a]. Vnde Paulus ait, disci-
6 plinã castrorũ antiquiorem Romanis * fuisse, quàm charitatem liberorum[b]. Nec minori seueritate Papyrius dictator Q. Fabium magistrum equitum, quòd cõtra eius imperium exercitum eduxisset: quãquam fusis Samnitibus in castra redierat, neque virtute eius, neque successu, neque nobilitate motus, nudatum, virgisq; cæsum securi percussurus, a populo Rom. tribunisque plebis, qui pro eo intercedebant, constanter poposcit[c]. Perinde autẽ in eum militaris animad-

a *Liuius l. 4 & 8. Valer. Max. l. 2. c. 7. Gell. l. 9. c. 13*

b *in l. postliminium. §. filius quoque. D. de capti. et postl. reuers.*

c *Liuius lib. 8 Val. Max. lib. 2. cap. 7.*

uersio fuit, qui extra ordinem etiam in prouocantem, cōtra imperium pugnasset, aut classico reuocatus, tardius paruisset, quàm si ciuem aut socium iniuria affecisset. Itaque Cyrus laudasse dicitur militem, qui cùm hostem interfecturus gladium eduxisset, classico receptui audito ictus cohibuit, hostemque dimisit.

DE EMANSORIBVS.

1 *Sine commeatu miles a signis abesse non potest.*
2 *Qui agmen excessit fustibus cæditur.*
3 *Emansor quis, & quomodo punitur.*
4 *Qui uallum transcendit.*
5 *Qui ad commeatus diem non redit.*

CAPVT XI.

IVre militari apud Romanos cautum fuit, ne miles sine commeatu* ab signis 1
abeat, néue prælio decedat, néue locum relinquat, aut e castris fugiat, néue decedat longius, sed explorato, & sub signis atque subsidiis positis, non modo in acie procedat, sed & lignatum aut populatū vadat, omnia denique, veluti si coram hoste cauta præuisaque essent. qui verò longius a tubæ auditu, nisi imperatoris aut tribuni iussu, extra munimenta abiisset, in

set, in eum militaris animaduersio erat: ne scilicet vagi milites solutiore cura obambulantes, in hostili loco temerè progressi cædibus essent & periculis obnoxij: tum etiam vt a rapina continerētur:
2 vnde qui agmen excessisset*, ex causa vel fustibus cædebatur, vel mutare militiam solet[a]. Lysander Lacedæmonius egressum via quendam castigabat, cui dicenti ad nullius rei rapinam se ab agmine excessisse, respondit: Ne speciem quidem rapturi præbeas volo. Alexander Seuerus, si quis de via in alicuius possessionē deflexisset, eum fustibus cædi iubebat, & dum castigaretur, per prçconem proclamari & edici: Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris. quod a Christianis aliquādo audiuerat. Pompeius verò missus in Siciliam legatus, cùm audiret milites in itinere faciundo sæpe euagari, vimque hominibus facere, & prædas auertere, eos qui temerè oberrabant, suppliciis compescuit: a se autem missorum gladiis sigilla imposuit[b]. Porrò qui diu vagatus sine cōmeatu ad castra regreditur, eman-
3 sor* dicitur: cuius crimē leuius est, quàm desertoris[c]: vt erronis leuius est in seruo, quàm fugitiui[d]. Examinantur autem

a *l. 3. §. sed qui. D. de re milit.*

b *Plut. in apoph.*

c *l. 3. §. emansionis. D de re milit.*

d *l. fugitiuus D. de verbor. sign.*

causæ emansionis, & cur, & vbi fuerit, &
quid egerit, & datur venia valetudini, af-
fectioni parentum & affinium, & si seruũ
fugientem persecutus est, vel si qua hu-
iusmodi causa sit: sed & ignoranti adhuc
disciplinam tyroni ignoscitur[a]. Hosti-
bus tamen imminentibus, qui in explo-
ratione emanet, aut a fossato recedit, ca-
pite punitur[b]. similiter & is qui vallum
transcendit*, aut per murum castra in- 4
greditur[c]. muri enim sacrosancti semper
habiti fuere[d]. Is quoque qui commeatu* 5
accepto ad diem commeatus non rediit,
perinde in eum statuendum Modestinus
respondit, ac si emansisset, vel deseruisset
pro numero temporis: facta prius copia
dicendi, num fortè casibus quibusdam
detẽtus esset, propter quos venia dignus
videatur[e]. Vsq; adeo verò odiosum fuit a
signis abesse, vt miles qui in commeatu
agit, non videatur reipub. causa abesse, vt
Vlpianus respondit[f]: si puta vagetur, aut
domi suæ ocietur, vt Iabolenus sensit[g].
nam vt Vlpianus ait[h]: Ij tantùm reipub.
causa abesse intelliguntur, qui non sui
commodi causa, sed coacti absunt. at cõ-
meatum quãparcissimè dari debere mi-
litibus, alio loco diximus.[i]

a *l. qui cùm. in fin. D. de re milit.*
b *l. 3. §. is qui. D. de re milit.*
c *l. 3. §. in bello. D. de re milit.*
d *§. sanctè. inst. de rer. diuis.*
e *l. 3. §. si ad diem. l. qui commeatus. D. de re milit.*
f *in l. 1. D. de re milit.*
g *in l. miles. D. ex quibus caus. maio.*
h *in l. reipub. D. ex quibus caus. maio.*
i *s̄. de offic. tribuni.*

DE DE-

DE DESERTORIBVS.

1 *Desertor quis & quomodo punitur.*
2 *Qui desertorem occultant.*
3 *Desertor restitutus non accipit stipendia temporis quo in desertione fuit.*
4 *Qui filium militiæ subtraxit.*

CAPVT XII..

1 DEsertor * in iure dicitur, qui per lõgum tempus vagatus reducitur a. Semel autem militiæ asscriptus, nisi debitè missus, eam deserere non poterat: quod grauissimum crimẽ habitum fuit. non tamen omnes desertores similiter puniendi sunt. nam habetur ordinis, & stipendiorum ratio, & anteactæ vitæ. refert etiam num solus, vel cum pluribus, semel, aut iterũ quis deseruerit. aliúdue crimen desertioni adiunxerit. item temporis ratio habetur. nam qui in pace deseruit, eques gradu pellẽdus est, & pedes militiam mutat. in bello idẽ admissum, capitale est b. Grauius quoque in eo statutum fuit, qui post desertionem in aliã militiam se dedit, legíue passus sit c. Imperatores verò permiserunt cuilibet desertorem opprimere d. quod Leo imperator ita restrinxit, si inuentus restiterit e.

a *l. desertorẽ. §. desertor. D. de re milit.*
b *l. nõ omnes. D. de re milit.*
c *l. qui cum vno. §. qui post. D. de re milit.*
d *in l. vlt C. quãd. lic. vn. sine iud.*
e *l. 2. C. de desert. lib. 12.*

Defunctorum autem in desertione bona publicantur [a]. Neque solùm ipsi desertores puniendi sunt, sed etiam ij qui eos occultant *. item iudex, qui gratia, 2
vel dissimulatione pœnam desertori irrogare neglexit [b]. qui verò desertorem prodit, præmio afficitur [c]. desertori tamē qui se obtulit, indulgeri solet [d]. nisi fortè quis post quinquennium se obtulerit, qui deportari iubetur [e]. Et quamuis desertor * ex indulgentia fuerit restitutus, 3
non tamen stipendia eius temporis, quo in desertione fuerit, exigere poterit [f]. Non minus grauiter quàm in desertorē, statutum est in eum, qui filium suum militiæ subtraxisset*. nam si id belli tēpore 4
fecisset, exilio & parte bonorum multabatur: si in pace, fustibus cædi iubebatur, & requisitus iuuenis in deteriorem militiam dabatur. & qui filium debilitauit delectu indicto, vt inhabilis militię esset, deportari ex rescripto D. Traiani solet [g]. Cæsar autem cùm conueniret, in ceteris seditiosorū & desertorum acerrimus inquisitor & punitor dicitur fuisse maximus. & Aufidium Cassiū memoriæ proditum est, nouo exemplo multis desertoribus manus detruncasse & pedes, asserens

a l. defunctorum. C. de re milit. lib. 12.

b l. 1. C. de deserto. lib. 12

c d. l. 1.

d l. nō omnes. §. quæ in desertione. l. qui cum vno. §. edictum. D. de re mil.

e l. milites agrum. in fin. D. de re mil.

f l. cū allegatis. C. de re milit. lib. 12. l. penu. D. de re milit.

g l. qui cum vno. §. filiū. D. de re mil.

ferens maiori diſciplinæ fore miſerabiliter criminoſum viuere, quàm occidere.

DE TRANSFVGIS ET PRODITORIBVS.

1 *In transfugas acerrimè animaduerſum.*
2 *Qui cùm poteſt redire, & non redit, pro transfuga habetur.*
3 *Exploratores quomodo puniendi.*
4 *Arcana conſilia non ſunt euulganda.*
5 *Speculatores hoſtium.*
6 *An ſit nobili viro dignum ſpeculatorem eſſe.*
7 *Minimè tutum perfugis credere.*

CAPVT XIII.

1 IN transfugas*, velut maiore crimine obnoxios, & patriæ ac ciuium proditores, acerrimè ſemper animaduerſum fuit, & venia indigni fuere. nam vt Paulus ait[a]: Transfuga, qui malo conſilio & proditoris animo patriam reliquit, hoſtium numero habendus eſt, & capite punitur[b]. & vbicunque inuentus, quaſi hoſtis interfici poteſt[c]: ac legis Iuliç maieſtatis reus eſt[d]. torqueri quoque, & ad beſtias, vel in furcam cōdemnari poteſt, quamuis milites nihil eorum patiãtur[e].

a *in l. poſtliminium. §. trãsfuga. D. de capt. & poſtl. reuerſ.*
b *l. proditores. D. de re milit.*
c *l. 3. §. vlt. D. ad l. Corn. de ſica.*
d *l. 2. D. ad l. Iul. ma.*
e *l. 3 §. is qui D. de re milit.*

Is etiam, qui volens transfugere deprehensus est, capite punitur[a]. Itaque Fuluium senatoris filium ad Catilinam proficiscētem retractum ex itinere iussit parens necari[b]. P. autem Scipio Africanus, alioquin mitissimi ingenij, in perfugas & fugitiuos acerbus fuit: si quidē deuicta Carthagine ad firmandam disciplinam militarem, ex Romanis, qui rupto imperio ad hostes transfugerant, in crucem efferri, nominis verò Latini securi percuti iussit[c]. & posterior Africanus transfugas bestiis obiecit[d], Paulus Æmilius elephantis. M. Marcellus Leontinis captis, ad duo millia transfugarum securi percussit[e]. Metium verò Suffetium proditionis reū, quadrigis in diuersum actis discerptum fuisse legimus[f]. Et ccclxx. perfugæ, qui ad Annibalem transfugerant, recepti a Q. Fabio Romam missi, virgis in comitio cæsi omnes, ac de saxo deiecti sunt[g]. Idem tamē Fabius Maxim. mitius agens, illorum qui contra religionem iurisiurandi transfugerant, dextras amputari mandauit: vt trunca præ se brachia gestantes, defectionis metum reliquis inijcerent, & ceteris, ne idem cōmittere auderent, documēto essent[h].

a l. desertorē. §. is qui ad hostes. D. de re milit.

b Sallust. in coniurat. Catil.

c Liu. lib. 30. Val. Max. l. 2 cap. 7.

d Val. Max. lib. 2. cap. 7.

e Liu. lib. 24

f Liu. lib. 2.

g Liu. lib. 24

h Val. Max. lib. 2. cap. 7.

Apud

Apud Athenienses verò proditionis reũ sepelire nefas fuit. eumque cum tota posteritate inter infames referebant[a]: & cadauera eorum extra fines patriæ deportari iusserunt[b]. ei tamen, qui transfugit, & postea multos hostes apprehendit, & transfugas demonstrauerit, posse parci D. Hadrianus rescripsit[c]. Habetur etiam
2 pro transfuga is, qui cùm posset * redire, non rediit[d]. Et quidem ab hostibus remissi milites, non aliter restituendi sunt, quàm si constiterit eos captos fuisse, nõ
3 transfugisse[e]. Porrò exploratores *, qui secreta hostibus nunciant, proditorum loco habentur, & capitis pœnas luunt[f]: & viui exuri, aut furca suspendi solent[g]. Apud Carthaginienses verò quodã potentissimo ea tempestate Pœnorũ proditionis damnato, quòd odio Hannonis ducis belli Græcis litteris Dionysio tyranno aduentum exercitus, & segnitiem ducis prænunciasset, S. C. factum est, ne quis postea Carthaginiensis aut Græcis litteris, aut Græco sermoni studeret: ne aut loqui cum hoste, aut scribere sine interprete posset[h]. Neque solùm pœna digni fuerunt, qui hostibus secreta nunciarent: sed etiam ij, qui apud suos ea euulgarent.

a Plut. in vita decẽ Rhet.
b Plut. de sera iniu. vin.
c l. nõ omnes. in fin. D. de re milit.
d l. non omnes. §. qui captus. D. de re mil.
e l. nõ omnes. §. a barbaris, cũ §. seq. D. de re milit.
f l. omne. §. exploratores. D. de re milit. reg. Hisp. l. 2. tit. 28. par. 2. & Reg. l. 24. tit. 21. par. 2.
g l. si quis aliquid ex metallo. §. trãsfugæ. l. aut damnum §. hostes. D. de pœnis.
h Iustin. l. 20

garent*. Itaque apud Ægyptios lege militari cautum fuit, vt qui ducis cõsilium palam fecisset, lingua multaretur[a]. Persę verò veteri eorum disciplina arcana regũ vitę periculo custodiri sanxerũt[b]. Et memoriæ proditum est, multis seculis P. conscriptorum arcana consilia a nemine senatorum fuisse euulgata. Itaque Q. Fabius Max. quòd de bello Punico indicẽdo, de quo secreto in curia actum erat, P. Crasso narrauit, quamuis per imprudẽtiam, memor eum triennio ante quęstorem factum, ignarusq́ue nondum a censoribus in ordinem senatorum allectum, vehementer a cõsulibus obiurgatus fuit. Nunquam enim, vt ait Val. Max[c]. taciturnitatem, optimum ac tutissimum rerum administrandarum vinculum, labefactari volebant. Sicq́ue cùm Asiæ rex Eumenes amantissimus Romanorũ bellum a Perse aduersus populum Roman. comparari senatui nunciasset, non ante sciri potuit, quid aut ille locutus esset, aut patres respondissent, quàm Persen captum cognitum esset[d]. Prudẽter verò Cęcilius Metellus tribuno militum percunctanti quid esset facturus: Si eius, inquit, rei scirem mihi tunicam consciam, exutam

a Diod. Sicul. lib. 2.

b Q. Curt. lib. 4.

c lib. 2. c. 2.

d Val. Max. lib. 2. cap. 2.

exutam in ignem conijcerem. indicans
ducũ consilia non esse euulganda. Porrò
proditoribus annumerari possunt, qui
ad hostes tela armáue deferunt: quod ca-
pitale est, bonis eorum publicatis[a]. Et
Paulus respondit, ferrum hostibus ve-
nundare sine capitis periculo nõ licere[b].
qui verò operam dabant, vt barbari Ro-
manos deprædarentur, & prædam cum
hostibus diuidebant, viui exuri solent[c].
5 Ceterum hostiũ speculatores* apud nos
forte deprehensos, non tanto odio di-
gnos esse, quanto ij qui ad hostes trans-
fugiunt, & secreta hostibus nunciant, ra-
tio ipsa satis indicat, quippe qui nulla
perfidia notantur. Vnde speculator qui-
dam Carthaginiensis, qui per biennium
fefellerat, Romæ deprehensus, præcisis
tantùm manibus dimissus est[d]. Solet hic
6 quæri, an sit nobili viro dignum* specu-
latorem esse, & explorare hostium con-
silia & facta. Et certè ex professo hanc
artem exercere mercedis gratia, nõ puto
viro nobili honori esse, neq; citra igno-
miniæ notam licere: vt colligere licet ex
iis quę de nobilibus latè tradit Tiraquel-
lus. Si quis verò amore reipub. & pro sa-
lute communi & publica hoc faciat, non
solùm

a *l.1. C. quæ res expor. non deb. l.4. D. ad l. Iul. ma.*
b *l. cotem. D. de public.*
c *l. is qui. C. de re mil. l. 12*
d *Liu. lib. 22*

ſolùm nō indignum viro nobili, ſed etiā maximè glorioſum iudico. nam & Dominus pręcepit Moyſi proficiſcenti cum Iſraëlitis in terram promiſſionis, vt præmitteret ſingulos de ſingulis tribubus ex pręcipuis in terram Chanaā, qui conſiderarent, qualis quantaque eſſet, & vtrum fortis populus, an infirmus, pauci numero, an plures, ipſa terra bona, an mala, vrbes munitæ, nec ne, ceteraque
a Num.13. omnia explorarent [a]. Et Ioſue duos exploratores miſit in vrbem Iericho, ante-
b Ioſu.cap.2 quam eam oppugnaret [b]. Itaq; Sex. Tarquinius, ſimulata patris ſæuitia & odio Gabios profugit: quo aſtu dux ab illis electus, vno aut altero prælio proſperè re geſta, cùm vniuerſa res Gabina illi credita eſſet, ſublatis de medio primoribus ciuitatis, ſine certamine oppidum patri, qui illud oppugnabat, in manus tradi-
c Liu. lib.2. dit [c]. Et Zopyrus homo nobilis, Darij Perſarum regis amicus, cùm videret regē longa obſidione Babylonis defeſſum, & difficilem admodū expugnationem fore, truncatis ſibi ipſi naſo & auribus, lacero corpore ad Babylonios transfugit, ſimulās ſe a Dario tam fœdè cæſum. qua re credita benignè ab hoſtibus exceptus,

turmis

turmis equitum præfectus, vno aut altero prælio re bene gesta, tandē dux totius exercitus constitutus, vrbem atque exercitum Dario tradidit[a]. Araspa quoque nobilissimus Medus, ex Cyri comitibus, iussu eius ad Assirium regem transfugit, & exploratis hostium copiis & consiliis ad Cyrum reuersus, in publica concione ab eo laudatus est[b]. Quibus etiam exemplis docemur, quamminimè tutum sit

7 perfugis credere*, quibus certè, etiam si sine dolo & fraude ad nos profugiant, & suos prodant, non multum fidei habendum erit. quomodo enim sperari potest in alienos fidū fore, qui in suos perfidus existit? Itaque Antigonus dicere solet, se proditores amare dū proderēt, vbi verò prodidissent, eos omni odio persequi. quò spectat Augusti dictum: Proditionem amo, proditorem non laudo[c]. Et facetè Philippus Macedo, quāquam decepto hoste semper gauderet, conquerenti cuidam, quòd milites eum proditorem vocarent, eo quòd patriam Philippo prodidisset: Noli mirari, inquit, hebetes enim ingenio sunt Macedones, & agrestes admodum, vtpote qui scaphā scapham vocant: his verbis docens, proditores

a Iustin. lib. 1

b Xeno. in pæd. Cyri l. 6

c Plut. in apoph.

ditores omnibus ludibrio esse debere: Romanis certè veteribus illis, insitum fuit Romanis, vt ipsi dicebant, artibus, id est, virtute, opere, armis potius vincere, quàm aliena iniquitate, vt alio loco ostendimus.a

a 7. de insid. & fraud. hostili. 3

DE SEDITIOSIS.

1 *Intestinæ seditiones perniciosæ.*
2 *In seditiosos acriter animaduersum.*
3 *Non temerè experiendum imperium.*
4 *Luxus & licentia maxime fouent seditiones.*
5 *Seditio mira dexteritate sedata.*
6 *Aliter in bello, aliter in pace agendum.*
7 *Prius lenienda seditio, quàm in auctores animaduertatur.*
8 *Quomodo compescatur seditio.*

CAPVT XIIII.

QVàm perniciosæ sint* intestinæ dissentiones, disertè Menenius Agrippa orator, ad populum, qui in sacrum mõtem secesserat, apologo suo de membrorum humani corporis dissentione, ostendit b: & Scylurus fasce suo hastarũ, quem filiis suis, quos octoginta habebat, confringendum exhibuit. Etenim haud pauciores exercitus discordia & seditione, pro- 1

b Liuius l. 2

ne, propriis viribus consumptos, quàm ab hostibus prostratos fuisse satis cōstat.
2 Vnde in seditiosos*, & seditionū auctores acriter semper sæuitum est, tanquam in criminis læsæ maiestatis reos [a]. itaque capite puniri Modestinus respōdit eum, qui atrocem militum seditionem concitauit: sin verò intra vociferationem & leuem querelam seditio mota esset, gradu militiæ deijci [b]. & Paulus seditiosos, pro qualitate dignitatis, in furcam tolli, aut bestiis subijci, aut in insulam deportari voluit [c]. Ex cōstitutionibus quoque regni Hispaniæ, pro qualitate delicti, & personæ, puniri iubetur. & siquidem eo animo seditionem mouerint, vt impediretur occasio rei bene gerendæ, erutis oculis in carcerem conijciuntur, donec occasio rei gerendę transierit: & quidem si sint ex dignioribus, captiui constituū-tur, & postea in exilium mittuntur [d]. Cæsar autem cùm in ceteris criminibus commueret, in seditiosos acerrimus vindex fuit, & ex causa seditionis, in tumultu ciuilium armorum, ac tum maximè tumentibus animis, legionem totam exauctorauit, auctoribus seditionis securi percussis: sed mox eos quos exauctora-

d uerat,

a *l.* 1. D. *ad l. Iul. maiest.*

b *l.* 3. *in fin.* D. *de re milit.*

c *in l. si quis aliquid ex metallo.* §. *auctores.* D. *de pœn l.* 1. *et* 2. C. *de seditio.*

d Reg. *lib.* 4. *&* 5. *tit.* 28. *par.* 2.

uerat, ignominiam deprecātes restituit, & optimos milites habuit. Cn. Pōpeius minitantibus direpturos pecuniam militibus, quæ in triumpho ferebatur, Seruilio & Glaucia hortātibus, vt diuideret eam, ne seditio fieret, affirmauit non triumphaturum se, sed potius moriturū, quàm licentię militum succumberet, castigatisq; oratione graui militibus, laureatos fasces obiecit, vt ab illorum inciperent direptione, eaq; inuidia redegit eos ad modestiam. Monendi tamen sunt duces belli, ne temere experiantur imperium*, cuius vis omnis in consensu o- 3
bedientium est, si forte periculum sit, nō fore dicto audientes milites: vt prudēter legati App. Claudium monuerunt, sæuire volentem in milites, qui odio eius in aciem producti, turpi fuga petierant castra[a]. Porrò Gemitius consul millia hominum quattuor exauctorauit, & in foro percussit, quòd licentia corrupti Rhegium, in cuius præsidio erant, occupauerant, & eorum corpora sepulturæ mandari, mortemque lugere vetuit[b]. Atqui in compescendis cohibendisque militum seditionibus magna requiritur ducis prudētia, qui in primis scire debet, luxum

a Liu. lib. 2.

b Val. Max. lib. 2. cap. 7. Liu. lib. 28.

4 luxum & licentiam* ex ocio, vt fit, colle-
ctam maximè fouere istiusmodi militũ
consilia: vti Liuius in sua historia satis o-
„ stendit [a], cùm ait: Iam tum minimè salu- a *lib.7.*
„ bris militari disciplinæ Capua, instru-
„ mento omnium voluptatum delinitos
„ militũ animos auertit a memoria patriæ,
„ inibanturq́ue consilia in Hibernis, eodẽ
„ scelere adimendę Campanis Capuæ, per
„ quod illi eam antiquis cultoribus ade-
„ missent. Ceterum in hac coniuratione
Capuana compescenda, laudanda pru-
5 dentia C. Martij Rutilij cons.* qui & æ-
tate, & vsu doctus, optimum ratus diffe-
rendo spem, quandocunque vellent, cõ-
silium exequendi militarem impetũ fru-
strari, rumorẽ dissipat in iisdem oppidis
& anno post præsidia hibernatura. diuisa
enim erant per Campaniæ vrbes. eoq́ue
laxamento cogitationibus dato, quieuit
in præsentia seditio: & consul educto in
æstiua milite, dum quietos Samnites ha-
bebat, exercitũ purgare missionibus tur-
bulẽtorum hominum, mira dexteritate
instituit, alios aliis ex causis [b]. Neque e- b *Liuius l.7.*
nim semper conuenit imperiũ experiri.
sæpe enim, vt Tacitus ait, quod in pacis
ocio vindex disciplina persequitur; inter

gladios & turbas cauta toleratur patientia. & vt Fabius Max. dicebat, aliter in medio ardore * belli; aliter in pace tran- 6
quilla arbitrãdum & agendum esse, vt alibi ostendimus [a]. Hinc quoque graui aliqua seditione exorta, eandem, quacunque ratione, leniendam*, & tum demum 7
in auctores animaduertendum censeo, ne alioqui magis irritetur & accendatur, quàm sedetur aut extinguatur militaris furor: exemplo Scipionis, qui in castris ad Sucronẽ in Hispania seditione orta, inter suos milites septẽ tribunos ad eos misit, qui placido sermone permulcẽtes lenirent militum animos, & edicto proposito, vt ad stipendium petendum conuenirẽt, Carthaginem pertraxit: vbi circumfuso omni exercitu graui oratione castigatis militibus, metu torpentibus, auctores seditionis in mediũ protractos, nudos deligatos ad palum virgis cæsos securi percussit: cumque certatum fuisset sententiis, vtrum in auctores tantùm seditionis animaduerteretur, an plurium supplicio vindicanda tam fœdi exempli defectio magis, quàm seditio esset: vicit sententia lenior, vt vnde orta culpa esset, ibi pœna consisteret [b]. his adde quod Tacitus

a 5. Temporis rationem habendã, lib. 2.

b Liu. lib. 28.

Tacitus ait[a], ſaluberrimum eſſe ad con- a annal.lib.1
tinendam militarem fidem, vbi ſeditio
8 timetur*, vt longis ſpatiis diſtineatur e-
xercitus, ne viribus & vitiis milites miſ-
ceantur. ſed & cùm ocium militarem ſe-
ditionem maximè foueat, illud bello, A-
lexandri exemplo, interpellare cõuenit.
Prudenter verò Cæſar bello ciuili, vt ſibi
exercitum deuinciret, a tribunis militũ,
centurionibusq; mutuas pecunias ſum-
pſit, quas exercitui diſtribuit. quo facto
duas res conſecutus eſt, quia pignore a-
nimos centurionum deuinxit, & largi-
tione redemit militum voluntates[b]. Eſt b Cæſar de
autem memorabile, quod de Annibale bel.ciuil.lib.1
tradunt hiſtoriæ: quippe qui cùm in ho-
ſtiũ terra per annos tredecim, tam pro-
cul a domo, varia fortuna bellũ gereret,
exercitu non ſuo ciuili, ſed miſto ex col-
luuione omnium gentium, quibus non
lex, non mos, non lingua communis; a-
lius habitus, alia veſtis, alia arma, alij ri-
tus, alia ſacra, alij prope dij eſſent, ita
quodam vno vinculo copulauerit eos,
vt nulla nec inter ipſos, nec aduerſus du-
cem ſeditio exiſteret, cùm & pecunia ſæ-
pe, & ſtipendium, & commeatus in ho-
ſtium agro deeſſet[c]. Idem de Viriato le- c Liu.lib.27

gimus, qui per octo perpetuos annos, quibus bellũ cum Romanis gessit, exercitum ex omni hominum genere conflatum, sine seditione obsequentissimum habuit [a]. quod certè non sine admiranda quadam virtute ducis fieri potuit. Scipio verò alioqui summus imperator, nimia lenitate sua militibus ansam ad seditionẽ præbuit. quo nomine Q. Fabius Max. eũ ad corrumpendam disciplinam militarẽ natum arguebat, & plus prope in Hispania culpa Scipionis per seditionem militum, quàm bello amissum esse. Adeò natura insitum quibusdam est, vt magis peccari nolint, quàm satis animi ad vindicanda peccata habeant.

a Appian. de bel. hisp.

DE IIS QVI IN ACIE LOCO CEDVNT, AVT VICTI SE DEDVNT.

1 *Imperator magis quàm hostis timendus.*
2 *Qui in acie prior fugit, capite punitur.*
3 *Seueritas ad rem bene gerendam prodest.*
4 *Qui se hostibus dedunt, carẽt postliminio.*
5 *Qui metu hostium languorem simulat.*

Capvt XV.

Clearchus Lacedæmoniorum dux exercitui dicere est solitus, imperatorem

1 torem potius* quàm hostem metui debere, significãs eos, qui in prælio dubiam mortem timuissent, certum, si deseruissent, manere supplicium: vt scilicet insitum esset militibus, aut vincendum, aut moriendum esse. Quę certe necessitas in virtutem verti solet. de quo alio loco diximus[a]. Vnde iure militari cautum est,
2 vt qui in acie prior fugam fecerit*, capite puniatur[b]. Idem in nobili fugiẽte, regia Hispaniæ lege statutum est[c]: at iure canonico fit infamis[d]. lege verò diuina timidi iubebantur reuerti in domum suã, ne aliis timorem incuterẽt[e]. App. Claudius ex his, qui bello Volsco loco cesserant, decimum quemque sorte ductum ad suppliciũ legit[f]. idem fecit Antonius bello Parthico[g]. P. Cornelio Nasica, Decimo Iunio conss. qui exercitum deseruerant, damnati virgis cæsi, publicè vænierũt. Attilius regulus cùm ex Samnio in lucernam transgrederetur, exercitusque eius obuiis hostibus aduersus esset, opposita cohorte iussit fugiẽtes pro defectoribus cædi. Camillus dictator Veiẽti bello dictus omnium primum, in eos, qui a Veiis proximo prælio pauore fugerant, more militari animaduertit, effecitque

a s. necessitatem pugnãdi. lib. 2.
b l. omne. §. qui prior D. de re milit.
c Reg. l. vlt. tit. 21. par. 2.
d c infamis. 6. quæst. 1.
e Deut c. 20 & Iudith c. 7
f Liuius l. 3.
g Appian. de bello Part.

citque ne hostis maximè timẽdus militi
a Liu.lib.5. esset[a]. T. Scaurus filium, quòd in saltu
Tridentino hostibus cesserat, in conspectum suum venire vetuit: quare adolescens verecũdia ignominiæ pressus, mortem sibi cõsciuit. Marcellus verò mitius agens, milites a quibus orta fuga esset, quique pauore signa reliquissent, sequẽti pugna inter primas acies frequentes induxit, vt quod ignominiæ acceperant,
b Val. Max. lib.2. cap.7. aliis preliis periculo expiarent[b]. Senatus autem Romanus eos, qui commilitones suos pugnantes apud Cannas deseruerant, graui decreto vltra mortuorum cõditionem in Siciliam relegauit, & acceptis a Marcello litteris, vt eorũ opera ad expugnationem Syracusarum vti liceret, rescripsit indignos esse, qui in castra reciperentur, nec rempubl. iis committẽdam esse: ceterum se ei permittere, vt faceret quod reipub. expedire iudicaret: dum ne quis ex eis munere vacaret, aut dono militiæ donaretur, aut in Italiam, donec hostes in ea essent, accederet[c]. idem decretum fuit in eos, qui de
c Liu.l.25. Val.Max.l.2 cap.7. exercitu Cn. Fuluij prætoris in Apulia fœde cæsi, fugatique supererant: additumque ignominię, ne in oppidis hibernarent,

narent, néue hiberna propius vllam vrbem decẽ millibus passuum ædificarent. & Cn. Fuluius capitis accusatus, in exilium abiit[a]. Scipio tamen cùm in Africã transiret, non est aspernatus milites, qui ex Cannensi clade supererant, vt qui neque ad Cannas ignauia eorum cladẽ acceptam sciret, sed culpa ducis, neq; vllos æquè veteres milites in exercitu Romano esse, expertosque non variis præliis modò, sed in vrbibus etiam oppugnandis[b]. Porrò quantum huius disciplinæ seueritas ad rem bene gerendam profecerit*, multis exemplis docemur. itaque
3 Licinius Crassus contra Spartacum gladiatorem (qui cum magna manu fugitiuorum & suæ cõditionis hominum Romanis bellũ inferebat) aliquot victoriis ferocẽ profectus, legionibus decimatis, quòd male pugnassent, effecit, vt magis ipse, quàm hostis timeretur: & denuò in aciem suis productis, quamuis hac decimatione multum imminuto exercitu, magna strage hostiũ facta, egregiè Spartacum vicit[c]. Similiter L. Apronius, suis acie fugatis, a Tacfarinate magis decore suorum, quàm gloria hostis anxius, raro ea tẽpestate, inquit Tacitus[d]. & e vetere

a *Liuius l. 26*

b *Liuius l. 29*

c *Appian. de bel. ciuil. l. 1. in fine.*

d *annal. l. 3.*

memoria, facinore, decimum quemque ignominiosæ cohortis sorte ductos fuste necat: tantumque seueritate profectum, vt vexillum veteranorum non amplius quingenti numero, easdem Tacfarinatis copias fuderint. Ceterum non solùm loco cedere, & fugere apud Romanos turpe fuit, & animaduersione dignum, sed etiam per deditionem in potestatem hostium venire. itaque eos, qui armis victi* se hostibus dedunt, postliminio ca- 4
rere Vlpianus respondit[a]. Et quidem T. Vespasianus tam seueræ disciplinæ fuisse traditur, vt militem ab hostibus captum, qui solutis vinculis ad castra refugerat, vltrà militare non siuerit, nec illi arma crediderit, quod viuus se ab hostibus capi permisisset. & senatus vel maximè attritis reip. viribus, cùm magnum seruorum numerum a Pyrrho rege vltro missum recepissent, decreuit ex sententia App. Claudij, vt ij qui equo meruerant, peditum numero militarent: qui pedites fuerant, in funditorum auxilia transscriberentur, néue quis eorum intra castra tēderet, néue locum extra castra assignatum vallo aut fossa cingeret, néue tentorium ex pellibus haberet: & ita demum eos in

a. in l. postliminium. D. de captiu. & postl. reuers.

eos in priſtinum militiæ ordinẽ reſtitui placuit, ſi bina ſpolia ex hoſtibus retuliſſent[a]. Pari ſeueritate ſenatus, cùm ei Annibal octo millia Romanorum, qui in caſtris relicti poſt Cannenſem cladem, ſe Annibali dediderant, redimẽdorum poteſtatem faceret, conditionem ſpreuit, & in eorum locum octo millia ſeruorũ publicè empta armauit: qui miles magis placuit: cùm tamen precio minore redimendi captiuos copia fieret: memor tã-tam multitudinem armatorũ iuuenum, ſi honeſtè mori voluiſſent, turpiter capi non potuiſſe: vt inſitum eſſet Romanis, aut vincere, aut emori. qua quidẽ audita re fractum animum Annibalis ferunt: quòd ſenatus populusque Rom. rebus afflictis tàm excelſo animo eſſet[b]. Denique ij quoque, qui metu hoſtium lan-
5 guorem* ſimulant, capite puniri iubentur[c]. Eſt verò notatu dignum, quod Saluſtius de veteribus illis Romanis refert, quod in bello ſæpius vindicatum fuerit in eos, qui contra imperium in hoſtem pugnauerant, quia tardius reuocati pręlio exceſſerãt, quàm qui ſigna relinquere, aut pulſi loco cedere auſi erant.

a Val. Max lib. 2. cap.

b Liu. l. 22. Val Max l. 2 c 7 Cicer. offic. lib. 3.

c l. omne. §. ſolet. D. de re milit.

DE IIS

DE IIS QVI ARMA ALIENANT VEL AMITTVNT.

1 *Arma in bello amittere vel alienare graue crimen.*

2 *Arma postliminio non redeunt.*

3 *Qui scutum vel gladium in acie amittit.*

CAPVT XVI.

ARma veteres membra militum esse voluerunt: itaque graue crimẽ habitum fuit in bello arma amittere, vel alienare *, & capite punitum [a]. & crimen 1
istud desertioni æquiparatur, si quidem tota quis alienasset, vel etiam si partem tantum: nisi quod interest. nam si tibiale vel humerale amisit, vel alienauit, verberibus castigari solet: si verò loricam, gladium, scutum, desertori similis est: nisi quod tyroni facilius parcitur [b]. Hinc est quòd arma non redire postliminio * re- 2
spondit Marcellus, quòd turpiter amittantur [c]. quare mirum quòd constitutio regni Hispaniæ arma in bello amissa ex præda forte facta resarciri iubeat [d]. Eadem tamen constitutio nobilibus ex hac causa infamiæ notam inurit, & nobilitatis prærogatiuam adimit [e]. Et certè arma in bello amittere, ignominiosissimum semper

a l.3. §.miles. D. de re milit.

b l. qui commeatus. §. arma. D. de re milit.

c l.2. in fin. D. de capt. & postl. reuers.

d Reg. l.4. et 5. tit.25. p.2.

e Reg. l.vlt. tit.21. par.2.

ſemper fuit. itaque M. Cato Cenſorij filius, in acie cadente equo prolapſus, cùm ſe recolligeret, animaduerteretque gladium excidiſſe vagina, veritus ignominiam, in confertiſſimos hoſtes ſe immittens, aliquot vulneribus acceptis, recuperato gladio rediit ad ſuos. quo ſpectaculo attoniti hoſtes, poſtero die ad eos ſupplices pacem petentes venerunt [a]. L. autem Calpurnius Piſo conſ. C. Titium præfectum equitum, quòd fugitiuorum multitudine circumuentus, arma hoſti cum ſuis tradidiſſet, toga laciniis abſciſſis amictum, diſtincta tunica & nudis pedibus ad principia per omne tempus militiæ adeſſe iuſſit [b]. App. Claudius a Volſcis exercitu eius fugato, inuectus in proditorē exercitum militaris diſciplinæ, deſertorem ſignorū, vbi ſigna, vbi arma eſſent, ſingulos rogitās, inermes milites, ſigno amiſſo ſigniferos, virgis cæſos, ſecuri percuſſit [c]. Lacedæmonij verò Archilochum poëtam vrbe exegêre, quòd carmē ſcripſerat, in quo ſuadere viſus fuit, ſatius eſſe arma amittere, quàm vitam. At Spartanę mulieres exituros in militiam filios monebant, vt aut viui cum armis in conſpectum ſuum redirēt, aut

a Val. Max. lib. 3. c. 2. Iuſtin. lib. 33.

b Val. Max. lib. 2. cap. 7.

c Liuius l. 2 Dion. Hal. lib. 9.

aut mortui cum armis referrentur. Ceterum apud Græcos militari lege cautũ erat, vt miles, qui ſcutum in acie amiſiſſet*, capite lueret; qui verò gladium, leuiori pœna plecteretur: quia maioris diſciplinæ ſe ab hoſtibus tueri & præſtare incolumem, quàm cum ſua pernicie hoſtem perdere ſummi duces exiſtimauere. 3
Quo ſpectat Scipionis Æmiliani dictũ, Malle ſe ciuẽ ſeruare, quàm multos hoſtes perdere. Itaque Epaminondas traiectus haſta, moribundus, primùm an clipeus ſuus ſaluus eſſet, deinde an penitus fuſi hoſtes forẽt, interrogauit. quæ poſtquam ex animi ſententia comperit, lætus obiit, inquiens: Nunc veſter Epaminondas naſcitur, quia ſic moritur [a].

a Val. Max. lib. 3. cap. 2.

DE IIS QVI EXCVBIAS DESERVNT, VEL MINVS RECTE AGVNT.

1 *Excubiæ diligenter agendæ.*
2 *Qui excubias palacij deſeruit, capite punitur.*
3 *Dormiẽtes in ſtatione quo modo puniẽdi.*
4 *Captiui cuſtodiæ militum commiſſi ſi euaſerint.*

Capvt XVII.

Non minima diſciplinę militaris pars eſt vigilias bene diſponere, & excubias

bias maxima cura agere: quarum negligentia plurimos exercitus cęsos, prostratosque, & multa castra capta, ac oppida occupata legimus. Itaque Thomyris reginæ filius somno vinoque sepultus, cũ toto exercitu a Cyro oppressus interiit[a]. & L. Marcius, cum reliquiis exercituum, extinctis Scipionibus, in Hispania bina castra Pœnorum, vbi omnia victoria neglecta solutaque inuenit, vna nocte cæsis
1 hostibus cepit[b]. In vigiles igitur, quorũ diligentia freti reliqui dormiũt, qui minus officio functi essent, meritò animaduersum fuit. Itaque Paulus eum, qui ex-
2 cubias palacij deseruit*, capite puniri respondit[c], & Modestinus eum, qui stationis munus reliquit, plusquam emansoré esse, atque pro modo delicti aut castigari, aut gradu deijci: qui verò ab excubatione præsidis, aut cuiusuis pręposit decessit, peccatum desertoris subire dixit[d]. Cùm Galli in summum capitolij euasissent, incuria vigilum, qui tandem beneficio anserum excitati sunt, P. Sulpitius tribunus militũ, in vigiles eius loci, quos fefellerat ascendens hostis, more militari se animaduersurum pronunciauit: sed consentiente clamore militum, in vnum vigilem

a *Iustin. lib. 1*

b *Liu. lib. 25*

c *in l. qui excubias. D. de re milit.*

d *in l. desertorem. §. qui stationis. cum §. seq. D. de re mil.*

vigilem conijcientium culpam, deterritus, a ceteris abstinuit,& reum haud dubium eius noxæ approbantibus cunctis, de saxo deiecit[a]. Epaminondas verò cùm custodias stationesque circumiret, vt disciplinam exẽplis stabiliret, sopitum militem gladio transfixit*, asserens, quod qualem inuenerat, talem reliquerat[b]. & Augustus manipulares milites statione deserta, & centuriones morte multauit. Porrò ex constitutionibus regni Hispaniæ, solent dormientes in statione, tertiò demũ admoniti præcipitari de saxo, vel muris arcis, in quo fortè excubabant[c]. Qua autem ratione castrenses excubiæ constituerentur apud Romanos, quod officium circuitorum, qui vigilias circũibant, quæúe pœna in eos, qui negligentiores essent, tradit Polybius[d]. Ceterum Paulus Æmilius, vt attentius custodiæ contra somnum pugnarẽt, vigiles nouo more scutum in vigiliam ferre vetuit: nõ enim in pugnam vigilem ire, vt armis vtatur, sed ad vigilandum, vt cùm senserit hostium aduentum, recipiat se, excitetq; ad arma alios[e]. Epaminondas Thebanis diem festum agentibus, omnibusq; vino & conuiuio deditis, solus squalidus & cogi-

a Liu. lib. 5.

b Plut. in apoph.

c Reg. lib. 9. tit. 18. par. 2.

d de Rom. Castram.

e Liu. l. 44.

3

cogitabundus ciuitatem obambulauit, & familiari suo miranti, quęrētique causam: Vt vobis omnibus liceat potare, & animo esse ocioso, respōdit [a]. Prudenter quoque Cambyses Cyri pater, interrogatus quonam pacto vrbes optimè custodirentur, respondit: Si custodes nunquam sibi satis cautum ab hoste esse arbitrarentur. Solent etiam militum cu-
4 stodiæ committi captiui*, qui si custodiā eorum euaserint, pro modo culpæ castigantur, aut militiam mutant [b]. exquirēdum tamen esse, an nimia negligentia militum euaserint, an casu D. Hadrianus rescripsit. [c]

a Plut. in apoph.

b l. milites. l. vlt. D. de custod. reo.

c d. l. miles.

DE EO QVI ARCEM, VEL OPPIDVM, CVIVS PRÆSIDIO IMPOsitus est, amittit, vel hostibus dedit.

1 *Qui arcē nō tenuit, læsæ maiestatis reus.*
2 *Pro arcis defensione mors recusanda non est.*
3 *Si præfecto arcis ab hoste captæ nulla culpa imputari possit, an puniri debeat.*
4 *Præfectus quando non teneatur arcem defendere.*
5 *Arci male munitæ præfectus.*
6 *Vix est vt citra ignominiam arx hosti tradatur.*

 7 *Boni*

7 *Boni ne an mali plus adferat reip. arcis exstructio.*

8 *Extraneis non facile accessus ad arcem cōcedi debet.*

Capvt XVIII.

SI serui dominis periculo capitis custodiam domus, tam a domesticis, quàm ab extraneis præstare coguntur[a]: quanto magis illi, quibus custodia arcis vel oppidi, & publica salus commissa est: pro qua tuenda nullum periculum, nullos cruciatus, nec mortē denique ipsam quisquam recusare debet: quare exactissima diligētia præstari debet in arcis custodia[b]. Itaque lege Iulia maiestatis tene-
tur*, qui arcem non tenuit, aut castra ho- 1
stibus concessit[c]. Itaque L. Rupilius cōsul eo bello, quod cum fugitiuis gessit in Sicilia, Q. Fabium generum suum, quia negligentia Tauritanam arcem amiserat, prouincia iussit excedere[d]. C. Cotta P. Aurelium Pecuniolā sanguine sibi iunctum, quem Liparitanæ obsidioni, ipse ad auspicia repetenda Messanam transiturus, præfecerat, virgis cæsum gregalis militiæ munere inter pedites fungi coēgit, quòd eius culpa agger incensus, &

pæne

a *l 1. in princ.* D. *ad S. C. Syllan.*

b *argumento l. 1. §. quia sciendū.* D. *de præfec vigil.*

c *l. 3.* D. *ad l. Iul. maiest.*

d Val. Max. *lib. 2. cap. 7.*

pæne castra fuerant capta[a]. M. Antonius, cùm agger ab hostibus incensus esset, ex his qui in opere fuerant, duarum cohortium legiones decimauit, & in singulos decuriones animaduertit, legatum cum ignominia dimisit, reliquis ex legione hordeum dari iussit[b]. T. Turpilius Syllanus Vaccæ oppidi præfectus, quòd vnus ex omnibus profugisset, omnibus suis militibus, qui in præsidio erant, per fraudem obtruncatis, iussus a Metello causam dicere, postquam se parum expurgat, cōdemnatus, verberatusque pœnas capite soluit[c]. Q. Cincinnatus dictator, eo tempore, quo deuicti Æqui, & sub iugum missi, L. Munitium, quem ab obsidione hostium liberauerat, cōsulatum deponere coëgit, & omnium rerū prædā suo tantum militi dedit, indignum enim maximo imperio credidit, quem nō sua virtus, sed fossa vallumque tutum pręstiterat, cuique verecundia non fuerat, arma Romana metu trepida clausis portis contineri[d]. Porrò Alexander Macedo quendam castelli custodiæ præpositum ob desertam stationem nece multauit. & Carthaginienses, cùm Mamertini a Romanis præsidium accepissent, Carthaginiensium

a Val. Max. lib. 2. cap. 7.

b Appian. in bell. Parth.

c Sallust. in bel. Iugurt.

d Liu. lib. 3.

nienſium præſidio expulſo, præfectum præſidij, quòd formidine atque ignauia arcem amiſiſſet, cruci affixerunt[a]. Veriſſimè certè Alexander audiens Aornum, ſaxum in India, natura loci inexpugnabilem eſſe, ſed a formiduloſo homine teneri: Hoc facit, inquit, vt locus iſte iam facilis captu ſit[b]. Et præclarè Lacedęmonius quidam nobilis, Philippo minitāti multis ſe prohibiturum, niſi ciuitas ſibi traderetur: Num, inquit, & pro patria mori prohibebis? Fortiter quoque & prudenter L. Pinarius Ænnæ in Sicilia pręfectus pręſidij, quod in arce erat. nam Ænnenſium principibus, qui de proditione præſidij pacti erant cū Himilcone, cùm nulla occaſio fraudis pateret, propalam agentibus vrbem, arcemq́ue ſuæ poteſtatis eſſe debere, & claues portarū ſibi reddi cōtendentibus, eo quòd liberi in ſocietatem, nō ſerui in cuſtodiam traditi eſſent Romanis: ita Pinarius reſpondit: Se in pręſidio impoſitum eſſe ab imperatore ſuo, clauesq́ue portarum & cuſtodiam arcis ab eo accepiſſe, quam nec ſuo, nec Ænnenſium arbitrio haberet, ſed eius qui commiſiſſet. præſidio excedere apud Romanos capitale eſſe, & ne libero-

[a] Polyb. l. 1. hiſt.

[b] Plut. in apoph.

liberorum etiam ſuorum cauſa parentes ſanxiſſe. conſulem Marcellũ haud procul eſſe: ad eum mitterẽt legatos, cuius iuris atque arbitrij eſſet. Ænnenſibus verò negantibus ſe miſſuros, teſtãtibus ſi verbis nihil agerent, vindictam aliquam libertatis ſuę quęſituros: Pinnarius ſaltem populi conſilium ſibi dari poſtulauit, vt ſciret vtrum paucorum ea denunciata, an vniuerſæ ciuitatis eſſent, & conſenſu eorum concione in poſterum diem indicta, & vna omnibus claues reddi iubentibus, cunctantique & differenti ferociter minitantibus: tum præfectus, cùm nihil proficeret toga, ſignum, vt conuenerat, militibus dedit, a quibus Ænnenſes impetu facto miſerè trucidati ſunt: & Ænna hoc facinore retẽta eſt. Marcellus factum non improbauit, & prædam Ænnẽſium militibus conceſſit: ratus timore deterritos temperaturos a proditione pręſidiorum Siculos [a]. Et hæc certè, quæ hactenus dicta ſunt, conueniunt iis, quæ cõſtitutionibus regni Hiſpaniæ ſtatuta ſunt, quibus cautum eſt, non debere quem
2 mortem recuſare * pro arcis defenſione, pro qua tuẽda fortiter ſe quilibet gerere debet, etiam contra patrem, filium vel

a Liu. l. 24.

quondam dominum: neque tanti quis facere debet mortem vel quodcunque periculum, quæ ſunt tranſitoria, quàm infamiam, quæ illi, poſteriſque ſuis in perpetuum inuritur, ſi honori ſuo non ſatisfecerit[a]. & quidem neceſſitate famis cogente, potius filium comedere debet, quàm hoſti arcẽ dedat iniuſſu Domini[b]. neque excuſabitur ſi dedat arcem, ex eo fortè quòd hoſtes minitentur mortem vxori, aut liberis, aut quibuſuis aliis[c]. ſalus enim reip. charitati liberorum præferri debet[d]. Itaque Alphonſus Perez Guſmannus, poſt ſemeſtrem Tariſæ obſidionem, hoſtibus, nequicquam omnibus tentatis, minitantibus, niſi oppidum dederetur, filium ſe illius, quem apud ſe habebãt interfecturum: reſpõdit, filium patriæ, neque cum immortalẽ genuiſſe, quo ſe orbari, ſi ſors ita ferret, quàm præſidio decedere, & fidem frangere ſibi potius eſſe. illud enim fieri vel cum ſua gloria poſſe, hoc ſine ſuo dedecore ac ſcelere non poſſe, atque ita filium in cõſpectu ſuo ab hoſte nefario ſcelere necari paſſus eſt. Et quidem huius diſciplinæ tam ſeueri cenſores fuere Hiſpani: vt ex eorum conſtitutionibus præfectus arcis, etiam alio

a Reg. lib. 12 tit. 18. par. 2.

b Reg. lib. 7. tit. 17. par. 2. facit l. 1. et 2 C. de patr. qui filios diſt.

c Reg. l. 6 & 12. tit. 18. par. 2. l. vlt. tit. 21 par. 2. l. 2. tit. 2. par. 7.

d l. poſtliminium § filius quoque. D. de capt. & poſt. reuer.

alio ex iusta causa substituto, qui arcem hostibus tradidit, nihilominus sit reus criminis læsæ maiestatis[a]. Porro cùm a iusticia alienum sit quem sine culpa puniri, & qui culpa vacat, etiam a pœna liber esse debeat[b]: si pręfecto arcis fortè ab hostibus captæ, vel iis deditæ nulla omnino culpa aut negligētia imputari pos-
3 sit *, eum etiam a pœna securum esse debere æquitas suadet [c]. cuius rei etiam a veteribus rationem habitā fuisse indicat certamen de M. Liuio præfecto arcis Tarentinæ, aliis sententiis suis notantibus præfectum, quòd eius socordia Tarētum proditum hosti esset, aliis præmia decernentibus, quòd per quinquennium arcē tutatus esset, maximeque vnius eius opera receptum Tarentum esset: mediis ad censores, non ad senatum notionem de eo pertinere dicētibus[d]. Et L. Attilio præfecto præsidij Locrensis, cùm videret deditionem a ciuibus ad Pœnos factam impedire non posse, vitio datum nō fuit, quod secum militibus Romanis, qui cū eo erant, vt eos crudelitati hostiū eriperet, & reipubl. incolumes seruaret, Rhegium deuehi passus est[e]. Itaque qui necessitate coactus, quam ne dij quidem, vt

a Reg. l. 1. & 6. tit. 28. p. 2.

b l sancimus. C. de pœnis. c. sine culpa de reg. iur.

c facit l milites. l. vlt. D. de cust. reor.

d Liu. l. 27.

e Liu. l. 24.

quodam loco ait Liuius, ſuperare poſ-
ſunt, omni humana ope deſtitutus, arcẽ
hoſti tradit, eum nullo ſupplicio dignũ
eſſe exiſtimo. nam qui facit quod potuit,
legem impleuit. & vaſallus non tenetur
fidelitatem præſtare domino, niſi quate-
nus facere poteſt[a]. impoſſibilium enim
nulla eſt obligatio. Vnde eos qui neceſ-
ſitate coacti Schorã arcem a Turcis ob-
ſeſſam iiſdem dediderant, Venetias re-
uerſos in nullam reprehẽſionem veniſſe
refert Egnatius[b]. intelligebat enim ſena-
tus, quanta vis eſſet neceſſitatis, cui nulla
virtus poteſt reſiſtere. hinc plerique exi-
ſtimant ciuitatem, quę iuſto præſidio ca-
ret, excuſari a crimine læſæ maieſtatis, ſi
hoſti dedatur[c]: præſertim ſi non mitta-
tur ſubſidium[d]: & præfectum arcis non
teneri arcem defendere*, ſi rex ea quæ ad 4
defenſionem ſunt neceſſaria, non ſuppe-
ditet[e]. Quò facit quod vaſallus non te-
netur domino ſeruitia præſtare, nec eum
recognoſcere, quoties derelinquit vaſal-
lum in neceſſitate[f]. & Carolus Moli-
nęus[g] tradit, quod antiqui reges Galliæ,
vrbibus, quas defendere non poterant,
permittebant ſe hoſtibus dedere. Itaque
exiſtimo prefectum arcis fortè male mu-
nitæ,

a c. vlt. de feu. ſin. cul. non amit. & ibi. Aluaro et alij Gloſſ. & Bald. in c. 1. in prin. dict. tit.

b de exemp. illuſt. viro. lib. 7. cap. 6.

c Matth. de Afflic. ad cõſtit. reg. quæ incipit dubitationem.

d Ioan. Imol. concil. 34. Decius con. 600. nu. 13. Panor. conc. 3 nu. 5. lib. 1.

e Hieron. Grat. conc. 5. & concil. 51. lib. 1.

f c. 1. qual. dom. et propr. & ibi Aluaro, & alij in c. 1. §. Domino cõtinente, et ibi Bald. et alij tit. ſi de feu. fue. cõtr. int. dom. & agn.

g in addit. ad con. dec. 604.

5 nitæ*, omni ope humana & ſpe ſubſidij deſtitutum, quique vim hoſtium ferre non poſſit, pacto vel quocunque modo ſibi, & præſidio poſſe conſulere, & arcem relinquere, præſertim cùm omnibus nequicquam tentatis, arcem æquè in poteſtatem hoſtium venturam fuiſſe conſtet. non enim exſpectandum eſt id, cuius euentus nihil operari poteſt [a]. Quò facit quod debitor ſpeciei etiam in mora cõſtitutus, non tenetur de interitu rei, quæ æquè apud creditorem erat peritura [b]. non tenebitur ergo arcis præfectus ſe præſidiumq; indubitatę morti obijcere, qua non tam rempub. ſeruat, quàm prodit. Vnde Callicratidas Lacedæmoniorũ dux meritò culpatus fuit, qui claſſis; quàm priuatæ gloriæ iacturã facere maluit: & Cleombrotus, qui inuidiam timens, temerè cum Epaminonda cõflixit, & Lacedęmoniorũ opes euertit [c]. magni enim viri, vt inquit Q. Curtius, magis eſt contemnere mortem, quàm odiſſe vitam. & ita quidem moriendum eſſe pro patria docet Cicero [d], ſi morte noſtra patriæ profuturi ſumus. Quacunque itaq; ratione omnino ſaluti reipubl. & patriæ conſulendum erit, ſiue deditione, ſiue

a l. ſtipulatio. §. diuus. D. de leg. nom. cauſ.

b l. ſi plures. D. depoſ. l. illã. D. de petit. hered. l. quod te, & ibi interpp. D. ſi cert. petat.

c Cicer. off. lib. 1.

d offic. lib. 1.

morte, si opus sit. vir enim fortis nihil sua, omnia pro communi vtilitate facere debet, vt alio loco ostēdimus[a]. His adde quod ex cōstitutionibus regni Hispanię, quæ alioqui satis seuerę sunt, is qui mandato regis arci male cōstructæ, & immunitæ, ita vt defendi non possit, præfectus fuerit, idque regi indicauerit, nō incidit in crimen læsæ maiestatis, si hostis vi, & sine culpa pręfecti arce potiatur[b]. Potest quoque pręfectus arcis ex hac causa, reddita ratione, cur defendi non possit, etiā non expectato hostium impetu, si forte rex non miserit successorem, arcem deserere, secundum normam iisdem constitutionib. præscriptam: si puta ipse pręfectus noluerit suscipere defensionē arcis[c]. Ceterum vt vt sit, non nisi magno iudicio ad arcis, vel oppidi custodiam quis accedere debet, & ita se gerere, vt si fortè quid aduersi contingat, & necessitate ad deditionem compellatur: vt non tā videatur id metu mortis fecisse, quàm vt se suosque reipubl. conseruaret, & ex arce mox omnino futura hostium, saltē præsidium reipubl. eriperet. & certè vt maximè viri fortis officio functus sit, tamen vix est, vt citra ignominiæ notam arcem

a 5. de officiis bellicus lib. 2.

b Reg. lib. 4. & 6. tit. 18. par. 2.

c Reg. l. 20. tit. 18. par. 2.

6 arcem tradat*. nam si turpe apud veteres habitum fuit, militem vnum in potestatem hostium venire, vt superius ostendimus[a]: quid de præfecto dicemus, qui præsidio impositus & iureiurando ad defensionem arcis se astrinxit. Nihilominus subeunda erit potius hęc ignominia, si ita reipub. expediat, quàm nequicquam defendendo, & se suosq́ue dedēdo ad necem, patriam deserere, ac prodere: vt alio loco diximus[b]. Sed & aliæ sunt partes præfecti, aliæ militis: hic fortiter pugnare, ille quod reipub. expedit curare debet. Porro non mediocris disceptationis fuit inter eos, qui de republ. scripserunt, boni ne an mali plus adferat rei-
7 pub. arcis exstructio*. & quamuis pleriq; inutilem & periculosam esse arcem in optima rep. existiment, Roma tamē a Gallis capta præsidio Capitolij recuperata fuit: & Ænna oppidum, de qua superius diximus, arcis & præsidij beneficio seruata fuit. Multas itaque puto posse existere causas, ex quibus vtilis, imo necessaria sit arcis cōstructio: tam ad hostium impetum excipiendum, quàm ad ciues in pace conseruandos. Quod reliquū est, arcis præfectos monitos velim, ne facile

extra-

a *c. de iis qui in acie loco cedunt. §.*

b *supra. de off. bel. lib. 2.*

extraneis*, præſertim fortibus viris, & 8
principibus, aditum in arcem præbeant, memores cõſilij Pyrrhi Epirotarum regis: qui cùm Athenas veniſſet, & in arcẽ Palladis deductus eſſet, natura & arte munitiſſimã, quàm magna admiratione contemplatus erat, monuit principes ciuitatis, qui eum comitabantur, ne in poſterum vlli regum poteſtatem facerent amplius arcem ingrediendi, ne opportunitatem præſidij nactus quiſpiam eam inuaderet: quod conſilium gratum fuit Athenienſibus.

DE FVRTIS ET ALIIS QVIBVSDAM DELICTIS MILITARIBVS.

1 *Milites in furto deprehenſi quomodo puniendi.*
2 *Tribuni quale iuſiurandum exigere ſolẽt.*
3 *Non licuit longius a tubæ auditu diſcedere.*
4 *Commilitonem gladio ferire capitale.*
5 *Dare ſe militem, cui nõ licet graue crimẽ.*
6 *Qui ſe pro milite gerit punitur.*
7 *Qui ſe pro ciue gerit punitur.*

Capvt xix.

NOn aliã ob cauſam, vt eſt apud Platonem de rep. homo in lupum conuerſus

uersus fuisse a poëtis fingitur, quàm quòd rapinis & furtis dediti, hominem & humanitatem prorsus exuisse videantur, sintq; iam non tam reipsa homines, quàm nomine. ideoque grauibus pœnis coërcendi sunt: & quamuis nulla pœna corporalis ob furtum, iure ciuili inter ciues statuta sit: solent tamē imperatores, ad firmandam disciplinam militarem, a militibus in furto deprehensis seuerio-
1 res pœnas exigere*. Itaque Tiberius militem prætorianum, ob surreptum e viridario pauonem, capite puniuit [a]. Aufidius Cassius milites, qui prouincialibus vim aut damnum inferrent, in crucem sustulit: extantque in hanc rem innumera veterum imperatorum exempla. Paulus verò I. C. militem in furto balneario deprehensum, ignominia mittēdum respondit [b]. Solent autem tribuni,
2 vbi castra metata essent*, ab omnibus liberis & seruis, qui in castris erant, iusiurandum exigere, se nihil e castris furto ablaturos; & si quis quid inuenisset, id ad tribunos allaturum [c]. eiusque iurisiurādi formulam refert Gell [d]. & vt a rapina cōtinerentur milites, non licuit longius a
3 tubæ auditu*, nisi imperatoris aut tribuni iussu,

a *Sueto. in Tiber.*

b *in l. vlt. D. de furt. bal.*

c *Polybius de Rom. castr.*

d *lib. 16. c. 4*

ni iuſſu, extra munimenta abire, neque agmẽ excedere: qua de re alibi diximus[a]. M. Cato in furto comprehenſis inter cõmilitones dextras debere præcidi cẽſuit. Modeſtinus eum, qui arma aliena ſurripuit, gradu militię pellendum reſpõdit[b]. Et ſedulò olim cauebatur, vt maximum militum vinculum putarẽt ſingulorum amorem, velut inexplicabilem nexum: vnde etiam commilitonem gladio ferire
* capitale fuit: qui autem lapide vulne- 4
raſſet, militia reijciebatur[c]. Præterea miles honoris ſui prodigus, qui pecunia tranſigit cum mœcho vxoris ſuæ, ſacramento ſoluitur, & deportatur[d]. Graue
quoque crimen habetur, dare ſe militẽ* 5
cui non licet: & augetur, vt in ceteris delictis, dignitate, gradu, ſpecie militiæ[e].
Qui autem pro milite ſe gerit*, cùm mi- 6
les non ſit, punitur pœna falſi[f]. Quò ſpectat lex a Craſſo & Scæuola conſſ. lata:
ne ſcilicet quis, qui ciuis* non eſt, pro 7
ciue ſe gerat[g]: iſque peregrinitatis reus dicebatur[h]. Eſt autem pœna falſi deportatio, cum publicatione bonorum[i].

a ſupra. de emanſorib.
b in l. 3. §. qui aliena. D. de re milit.
c l. omne. §. ſi quis. D. de re milit.
d l. miles D. ad l. Iul. de adult.
e l. 2. D. de re milit.
f l. eos in fine. D. ad l. Cor. de falſis.
g Cicero off. lib. 3.
h Tranquil in Claud.
i l. 1. D. ad l. Corn. de falſ.

DE PRAEMIIS MILITVM.

1 *Reſpubl. optimè gubernatur pœna & præmio.*

2 *Mili-*

2 *Milites præmiis excitandi.*
3 *Multa præmia militibus proposita.*
4 *Opima spolia quæ.*
5 *Triumphus quando decerni solitus.*
6 *Mos triumphandi quamdiu manserit apud Rom.*
7 *Romani ex prouinciis & oppidis subactis nomina sumebant.*
8 *Militaria dona varia fuere.*
9 *Militares coronæ quæ.*
10 *Proposito præmio primùm muros ascendenti, si plures simul conscendant.*
11 *Præmia parentibus mortuis debita conceduntur filiis.*

CAPVT XX.

1 NVLLA re melius remp. gubernari, quàm pœna & pręmio*, multis philosophorum sententiis comprobatū est. ex quibus Solon, qui sapiens vnus ex septem, & legum scriptor solus fuit, remp. constare dixit. & Democritus duos omnino deos esse cēsuit, Pœnam & Beneficium. Lysander rogatus, quam reip. formam maximè probaret: in qua, inquit, fortibus & ignauis suū tribuitur[a]. Theophrastus interrogatus, quidnam vitam humanam maximè conseruaret, respondit, be-

a Plut. in apoph.

dit, beneficium & pœna. Cicero neque domum, neque rempub. ſtare poſſe, ſi in ea nec rectè factis præmia exſtent vlla, nec ſupplicia peccatis aſſerit[a]. Et nemo in reip. periculis cũ laude ac virtute verſatur, vt idem ait, quin ſpe poſteritatis fructuque ducatur[b]. Apud quos autem maxima virtutis præmia proponuntur, apud illos etiam optimos viros gubernare dixit Thucydides. vbi enim vberrima virtutis præmia propoſita eſſent, ad ea optimo quoſque in rempubl. animo contendere. & vt Plinius ad Traianum ſcripſit[c]: Præmia bonorũ malorumque, bonos ac malos faciunt: omniumq; beneficiorum, quæ merentibus tribuũtur, non ad ipſos gaudium magis, quàm ad ſimiles redundat. atque eò impendi laborem ac periculum dicit Liuius[d], vnde emolumẽtum atque honos ſperetur, nihilque non aggreſſuros homines, ſi magnis conatibus magna præmia proponantur, magnoſque animos magnis honoribus fieri. Itaque Socrates ciuitatem optimã eſſe dixit, in qua plurima virtuti præmia eſſent propoſita. Vnde Demoſthenes[e]: Studio, inquit, & magnæ curæ vobis eſſe debet, Athenienſes, cùm vt omnes

a de nat. deo. lib. 3.

b orat. pro Rabir.

c in Panegyr.

d lib. 4.

e aduerſus Lept.

omnes leges veſtræ præclariſſimæ ſint; tum verò hæ inprimis, quæ ciuitatē aut magnam aut paruam efficere poſſunt. eæ verò quæ ſunt? hæ nimirum, quæ & bene meritis honorem habent, & improbos ſuppliciis coërcent. nam ſi omnes pœnarum metu, quæ legibus ſancitæ ſunt, maleficiis omnibus abſtineāt, & omnes præmiis beneficiorum inuitati officium facere ſtudeant: quid obſtat, quo minus ciuitas florentiſſima efficiatur? Quare quemadmodum aſpero caſtigationis genere militaris diſciplina indiget: ita quo-
2 que præmiis ad virtutem* excitandi ſunt milites. in quo a pleriſque peccatur, eo quòd, vt Tacitus ait, procliuiꝰ ſit iniuriæ, quàm beneficio vicē exſoluere: quia gratia oneri, vltio in quæſtu habetur: cū tamen ideo multæ pereant reſp. vt ait Euripides in Hecuba, quòd qui bonus & ſtrenuus eſt vir, nihil plus quàm ignauus fert præmij. Cyrus autē militari virtute pręſtantibus viris maximum honorem habuit, & multis eos pręmiis affecit. Apud Romanos quoque plurima virtu-
3 tis præmia * militibus propoſita fuere, quę hic obiter recenſebimus. Itaque inprimis ducibus, regibusque, quorum au-

ſpicio res gerebantur, quique ſuiſmet
corporibus dimicantes, ſpolia hoſtium
ducibus detraxiſſent, quæ opima* voca- 4
bant, præmij cauſa tributum eſt, vt opi-
ma illa ſpolia Ioui Feretrio in capitoliū
ferrent: quæ ter ſolùm a Romanis duci-
bus, qui fortem ſtrenuamque operam
reip. nauarūt, delata fuiſſe comperimus.
Prima Romulus vrbis auctor & parens,
de Acrone Cæninenſiū duce, poſt raptas
Sabinas detuliſſe fertur: quo tempore
a *Liu. lib.* 1. Iouis Feretrij templum dicauit[a]. neque
magno poſt interuallo, Cornelius Coſ-
ſus, dux ea tempeſtate inclytus, ſecunda
detulit opima ſpolia de Larte Tolūnio,
rege Veientium, quem acie vicit & con-
b *Liu. lib.* 4. fecit[b]. tertia Claudius Marcellus manu
ſtrenuus, & bonus imperator, de Virido-
maro Gallorum duce, apud Padū victo,
c *Val. Max. lib.* 3. *cap.* 2. opima ſpolia deportauit[c]. Fuerunt præ-
terea ſummis ducibus ob rem bello bene
geſtam triumphi decreti*: quæ maxima 5
merces victoriæ fuit. ſed non ex quibuſ-
cunque victoriis triūphare licitum fuit:
ſed cùm bellorum & victoriarum cauſæ
eo munere dignæ viderentur. fuit enim
lege cautum, ne quis triumpharet, niſi
qui quinque millia hoſtium vna acie cæ-
cidiſſet.

cidisset, & magnas copias iusta acie fudisset. pœna imperatoribus inflicta, qui aut hostium occisorum in prælio, aut amissorum ciuium falsum numerum senatui referrent. nam nec eum qui magnis acceptis cladibus, & nimium cruēta victoria esset potitus, tanquam lugubri & parui compendij, quòd multis funeribus, non multis commodis remp. affecisset, triumphare passi sunt. Fuit quoq; lege cautum, vt non nisi pro aucto imperio, non pro recuperatis his quę bello amissa erant, triumphus cuiquam decernerctur: & quidē ita demum, si suo ductu & auspicio, & in sua, non in aliena prouincia, eaque pacata, & nullo manente bello hostes profligasset & vicisset. Præterea si contra piratas, seruos, aut fugitiuos, vel aliud genus hominū Romano nomine indignum bellatum foret, tanquam belli causa erubescenda, quamuis parta victoria, aut hostibus fusis, euersisque, nemini triumphare licuit. Fuit quoque animaduersum, tametsi fusis fugatisque hostibus res triumpho dignas imperatores gessissent, si tamen neque consul, neque prætor exercitui præfuisset: & nisi legitimum haberet magistratum, cu-

 ius

ius ductu & imperio victi essent, & profligati hostes, triũphare nemini fas fuit. Sed & ex duobus imperatoribus in magistratu positis, illi qui supremo gradu erat, soli triumphare permissum fuit: ne scilicet in honore triumphi minor potestas maiori ęquaretur: néue auspicia, quę maioris magistratus erant, cum minoribus confunderentur. ideoq́ue consul cũ dictatore aut prætore non triumphabat. ex his autem causis, ex quibus Romani duces triumphare non potuerunt, minoribus triũphis & ouatione honestati sunt. Porrò quantumuis quis præclaras res maximeq; vtiles reipubl. ciuili bello gessisset, imperator tamẽ eo nomine appellatus non est, neque vllæ supplicationes decretæ sunt, neque aut ouans, aut triumphans vrbem intrauit: quia vt necessariæ istæ; ita lugubres semper existimatæ victoriæ sunt: vtpote non externo, sed domestico partę cruore. Constat quoque ciuem Romanum, quamuis reipubl. perniciosum & infestum, bello victum in triũpho duci nõ potuisse. Mansit autẽ mos Romæ de domitis nationibus bello victis triumphandi*, ad Probũ 6
vsq; imperatorem, qui vltimus Cæsarum
trium-

triumphasse dicitur. Plura de iure triū-
phandi, & quo apparatu & pōpa Roma-
ni triumphos agerent: videre licet apud
Val. Max[a]. & Alexand. ab Alex[b]. Solent
quoq; Romani duces honoris causa, ex
oppidis & prouinciis vi subactis cogno-
7 menta desumere*, vt tres Metelli: vnus
ex deuicta Numidia, Numidici: alter ex
Macedonia, Macedonici: tertius ex Cre-
ta, Cretici cognomenta sumpsere. Fuit
quoque Metellus Balearicus, ex deuictis
Balearibus denominatus: Martius Co-
riolanus, ex Coriolis oppido Volscorū:
duo Scipiones Africani, maior & minor,
ex Africa: & Scipio quoque Asiaticus, ex
Asia cognomina tulere. similiter & alij
quamplurimi, quorum exempla secuti
postea Cæsares, ex bello domitis genti-
bus nationibusque illustria cognomēta
ad immortalem gloriā tulere. *Sæpe* po-
puli decreto, nonnunquā acclamatione
senatus. vnde Arabici, Adiabenici, Par-
thici, Armenici, Germanici, Sarmatici,
Africi diuersis titulis cognomina cepe-
re[c]. Porrò militaria dona, quæ priscis tē-
poribus militibus fortem in bello operā
nauantibus, a ducibus dabātur, fuere va-
8 ria*: & quidē precia militiæ inter alia hęc

a *lib. 2. cap. 8*
b *genial. dier. lib. 1. cap. 22. & lib. 6. c. 6. & 17.*
c *Alexand. ab Alexand. genial. dier. lib. 2. cap. 18.*

habita ſunt maxima: vt poſt exhauſtos labores, milites emeritis ſtipendiis, ſanguine & ſudore partis agris donarentur. hos enim lætiſſimos fructus, velut optimam prędam laborum periculorumq́ue accipiebant [a]. Præter hæc, vt ad decora militiæ magis accenderent animos, quoq́ue honoratior teſtatiorq́ue eorum virtus foret, præmio propoſito militares coronas, ampliſſimaq́ue alia honoris munera inuenere: vtpote aureos torques, duplicem annonam, interdum militiæ vacationem, nonnunquam duplex ſtipendium ob virtutis præmium imperatores largiti ſunt: fuereq́ue illi, quorũ opera in bello inſignis exſtitiſſet, perditæq́ue & afflictæ res reſtitutæ eſſent, pluries donis muneribusq́ue affecti. Itaque legimus L. Sicinium Dentatum, virum clarum ingenio factisq́ue, ob egregia facinora militaria, præter octo aureas coronas, ciuicas quatuordecim, murales tres, obſidionalẽ vnã, torquibus clxxxiij. armillis clx. haſtis puris duodeuiginti, phaleris viginti quinq; donatum fuiſſe [b]. huic proximus fuit Mãlius Capitolinus, qui ſpolia hoſtiũ cæſorũ ad xxx. retulit, & dona imperatorum ad xl. accepit: in quibus

a patet ex l. item ſi verberatum. §. itẽ ſi. D. de rei vendic ex l. in agris D. de acq. rer. dom.

b Val. Max. lib. 3. cap. 2.

quibus duas insignes murales coronas, ciuicas octo [a]. Nemo autem, qui pręclarũ facinus gesserat, prout cuiusq; meritum virtusq; fuisset, militaribus donis indonatus abiit.

9 Militares verò coronæ* fuerunt multifariæ: triũphales, ouales, obsidionales, ciuicæ, murales, nauales, castrẽses, quibus donabãtur imperatores, & alij, qui vrbes, castra, aut exercitus obsidione liberassent, ciuemque seruassent, primúmue muros hostium ascendisset [b].

10 Porrò proposito pręmio*, primũ muros hostium ascẽdenti, si duo vel plures vna conscẽdant eodẽ momẽto, an præmium omnibus debeatur, quæri solet; an verò nemini. & videtur nemini deberi [c]: quòd inuicẽ sibi obstãt, & alter alteri sit impedimẽto [d], & inter partes nulla possit esse victoria [e]. idq; verũ est, si constet imperatorem vni tantũ dari voluisse [f]: vtpote si pro præmio assignet talẽ equũ: nec enim huiusmodi species multiplicationẽ recipit. alioqui verò omnibus præmium deberi existimo. Nam, vt Africanus respõdit [g], primus nõ solùm is dicitur, qui ante aliquẽ est; sed etiã is, ante quẽ nemo est. & Paulus [h]: Proximus est, inquit, quem nemo antecedit. Idẽ dicendũ erit, etiamsi dubium

a Liu. l.6.

b Gell. noct. Att. lib. 5. c. 6

c l. si fuerit. D. de rebus dubiis.

d l. inuicem. D. de here. instit.

e l. si reus. D. de duob. reis.

f argumento d. l. inuicem.

g in l. ex duobus. D. de vul. & pupil.

h in l. proximus. D. de verb. signif.

dubium sit, quis prior conscẽderit[a], idq́;
etiam Scipio secutus est. nam cùm capta
Carthagine noua, inter Q. Tyberiliũ cẽ-
turionem legionis quartæ, & Sex. Digi-
tium sociũ naualẽ, magna cõtẽtio, quæ
prope seditionem esset, oriretur, & quili-
bet profiteretur se primùm murum ascẽ-
disse: ideoq́; muralis coronæ decus ad se
pertinere: Scipio cõcione aduocata pro-
nũciauit, se satis compertum habere, Q.
Tyberiliũ & Sex. Digitiũ pariter in mu-
rum ascendisse, seque eos ambos virtutis
causa coronis muralibus donare[b]. Au-
gustus autem facilius phaleras, torques,
& quicquid auro constaret, quàm mura-
les, castrẽses, aut ciuicas coronas munera
dedit. Ceterum constitutiones quoque
Hispanię multa pręmia iis, qui fortem in
bello operam nauarunt, tribuit[c]: quæ &
filiis dona parẽtibus mortuis debita* cõ- II
cedit[d]. quod Pisistratus olim cauisse fer-
tur. Lege verò Solonis apud Atheniẽses
cautum fuit, vt præter ea dona, quæ mili-
tibus duces impartiti fuerant, filij qui in
bello occubuissent, publicè alerentur, &
bonis disciplinis instruerentur. & Con-
stãtinus filios in paternam militiam vo-
cari voluit.[e]

F I N I S.

a argumento l. qui duos. l. si fuerit. §. vlt. D. de reb. dub.

b Liu. l. 26.

c tit. 27. p. 2.

d Reg. l. 5. tit. 27. par. 2.

e in l. 1. et 2. C. de fil. offic. mil. lib. 12.

NOTE AS TO ERRATA IN THE ORIGINAL TEXT.

[Extracted from Translator's Note in second volume of this work.]

CORRECTIONS OF THE TEXT.

For the purposes of the translation the following corrections of the text as reproduced photographically in Vol. I have been adopted:

Page

13, l. 3 from bottom, *read* sine..sine *for* siue..siue.
52*a*, l. 15, *dele* ab.
53*a*, l. 7, *read* debitori *for* creditori.
65*a*, l. 7, *read* inultum *for* multum.
65*a*, l. 11, *read* fastigio *for* flagitio.
71, l. 9, *read* induciis *for* iudiciis.
98*a*, ll. 14, 15, read veritatem *for* a veritate.
98*a*, l. 15, read nimis *for* ius.
98*a*, l. 17, read sine *for* siue.
109, l. 12, *read* mihi *for* tibi.
131, l. 14, *insert* iniusta *before* pœna.
133*a*, ll. 19 and last, *read* Lavinii for Lanuvini.
136*a*, l. 2 from bottom, *insert* non *before* concedentibus.
144, l. 12, *insert* plena *before* ciuium.
146*a*, l. 20, *read* exanimarentur *for* examinarentur.

Page

150*a*, l. 15, *read* ager *for* agger.
151, l. 6 from bottom, *read* præbituri *for* perituri.
184*a*, l. 8, *read* Macer *for* Marcianus.
187, l. 30, *read* Marcus *for* Decius.
194*a*, l. 10, *read* duces *for* duce.
210, l. 7 from bottom, *read* Luceriam *for* lucernam.
211, l. 3 from bottom, *read* dedecore *for* decore.
215*a*, l. 8 from bottom, *read* Tauromenianam *for* Tauritanam.
218*a*, l. 9, *read* Schodram *for* Schoram.
226, l. 11 from bottom, *read* pares *for* partes.
[Note also, p. 4, l. 9, the usual reading is *oratores*, not *oratorum*. And, query, p. 146, l. 4, read *coortos* for *cohortes?*]

ERRORS IN THE MARGINAL REFERENCES.

These are not uncommon, and the second edition—which was published at Antwerp in 1597, therefore after Ayala's death—gives very little help in detecting them. The most usual error is in a number, say of a Book of Livy or of a *Causa* in the Decretum: sometimes a passage is assigned by mistake to the Digest instead of to the Code: sometimes a small, but disconcerting slip is made in the name of a Title in the Digest or the Code (thus *de non fœn.* is given for *de nautico fœn.*).

It is not proposed to give a list of such errors as have been found: instead, the translator has corrected them in the margin of the translation. In the few cases where he remains baffled (whether by an error or by an obscurity) he has printed the reference as it stands in the original (see, e. g., note *a*, p. 100*a*, vol. 1, and note *a*, p. 219, vol. 1.).